

NOU

Norges offentlige utredninger **2004: 27**

Forsvarets skyte- og øvingsfelt

Hovedrapport fra Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter

Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 20. november 1981 og med oppdatert oppdragskriv fra Forsvarsdepartementet 6. juni 2002.
Avgitt 25. august 2004.

ISSN 0333-2306
ISBN 82-583-0812-2

Lobo Media AS

Til Forsvarsdepartementet

Det rådgivende Utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter legger med dette fram sin Hovedrapport 2004. Utvalget viser til sitt mandat fra 1981 og Forsvarsdepartementets brev datert 6. juni 2002.

I 1972 presenterte Utvalget sin Utredning I, senere offentliggjort som NOU 1974:20 og forelagt Stortinget som vedlegg til Stortingsmelding nr 52 (1974-75)- Om skyte- og øvingsfelter i Forsvaret. Utredningen var den første oversikt som omfattet alle forsvarsgrenenes og også sivile institusjoners behov.

I desember 1987 ble en oppdatert Hovedrapport lagt fram.

Den 6 desember 1995 ble neste Hovedrapport avgitt. Den ble offentliggjort som NOU 1996:8.

Foreliggende Hovedrapport er bygget opp etter samme mønster som de tidligere rapportene. Utviklingen har bidratt til at alle kartvedlegg nå også er tilgjengelig i digital form.

Utvalget har omtalt og vurdert innhentede uttalelser fra de samarbeidende myndigheter og etater om erfaringene fra arbeidet med etableringen av Regionfelt Østlandet.

Utvalget har i sitt arbeide vært særlig oppmerksom på den omfattende omstilling og omstrukturering som Forsvaret gjennomgår og gir her en samlet oversikt, sine vurderinger og tilrådninger knyttet til behovet for og bruken av skyte- og øvingsfelt slik dette framstår høsten 2004.

Utvalgets Hovedrapport 2004 er enstemmig.

Oslo, den 25. august 2004.

Alv Jakob Fostervoll
Fylkesmann/formann

Åse Wisløff Nilssen
Stortingsrepresentant

Gunnar Halvorsen
Stortingsrepresentant

Oluf Aalde
Skogdirektør

Helge Rohn
Administrerende
direktør

Hans Jacob Neumann
Avdelingsdirektør

Ola Skauge
Avdelingsdirektør □

Bente Meinert
Avdelingsdirektør

Tor Douglass Hylin
Oberst

Roy Abelsen
Oberst

Roald H Christensen
Flaggkommandør/
sekretær

Forord

Tilbakeblikk

«Utvalget til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter m.v.» ble oppnevnt ved kgl resolusjon av 1. aug 1969. Utvalgets første formann var fylkesmann Olaf Watnebryn. Utvalget avleverte sin første utredning til Forsvarsdepartementet 24. august 1972. Denne utredning er den første oversikt etter krigen som omfatter alle forsvarsgrenene og sivile institusjoners behov for arealer til skyte- og øvingsfelt. Utredningen ble publisert som NOU 1974:20. Forsvarsdepartementet fremmet i St meld nr 52 (1974-75) – Om skyte- og øvingsfelt for Forsvaret – jfr Inst S nr 315 (1974-75) med Utvalgets utredning I som uttrykt vedlegg.

I 1977 overtok fylkesmann Alv Jakob Fostervoll som formann etter fylkesmann Olaf Watnebryn og Utvalget foretok en rekke utredninger av forslag til nye skyte- og øvingsfelt som ikke var behandlet i Utvalgets første utredning (oversikt - vedlegg 5). Ved kgl res av 20. nov 1981 ble Utvalgets mandat justert og Utvalget fikk status som et permanent rådgivende utvalg som skulle fremlegge en ny samlet og oppdatert oversikt og vurdering av Forsvarets behov hvert fjerde år.

Den første oppdaterte Hovedrapport ble avgitt til Forsvarsdepartementet 15. desember 1987. Denne utredning ble imidlertid bare trykt og distribuert i noen få eksemplarer.

St meld nr 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98 – jfr Inst S nr 150 (1992- 93), varslet betydelige omlegginger i Forsvaret. Utvalget fant det hensiktsmessig å vente med en ny oppdatering til den nye struktur var fastlagt og det var klart hvilke krav denne ville sette til skyte- og øvingsfelt. Forsvarsdepartementet bifalt dette syn, og den videre oppdatering ble skjøvet noe ut i tid. Hovedrapporten ble overlevert Forsvarsdepartementet 1. desember 1995 og distribuert som NOU 1996:8.

Årets rapport skulle vært utarbeidet og avlevert noe tidligere. Forsinkelsen skyldes at FD samtykket i at Utvalget avvirket behandlingen av den gjennomgripende omorganisering og omstrukturering som ble foreslått i St prp nr 45 (2000-2001),

St prp nr 55 (2001-2002) og St prp nr 42 (2003-2004), og skjøv hovedrapporten noe ut i tid.

Denne rapport er bygget opp noenlunde likt med de tidligere Hovedrapporter og Utvalget gir her en samlet oversikt, sine vurderinger og noen tilrådninger knyttet til Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt slik dette framstår ettersommeren 2004. Kartvedleggene er bearbeidet og finnes også digitalt.

Om rapporten og dens anvendelse

Det ligger sentralt i Utvalgets mandat å kartlegge og vurdere de totale samfunnsinteresser og med bakgrunn i sine vurderinger, å gi signaler og anbefalinger til planleggere og involverte miljøer.

Utvalgets Hovedrapport må kunne nyttes av oppdragsgiveren (FD) slik at departementet kan klarlegge for egen etat, fylkes- og fylkeskommunale myndigheter, ordførere, tekniske sjefer, bygdelag, skytterlag m.fl. det militære forsvars behov for arealer til skyte- og øvingsfelt.

Det vedlagte kartmateriale gir brukerne av rapporten en oversikt over hvor Forsvaret er lokalisert og hvilke felt og infrastruktur Forsvaret har.

Utvalget har lagt vekt på å beskrive den utvikling som har funnet sted siden Utvalgets første rapport ble fremlagt

- innen Forsvaret (omorganisering og materiellutvikling, endrede behov mv)
- innen lovverket (for regulering/planlegging av bygg og anlegg av større karakter samt arbeidet med å beskytte og ta vare på samfunnets mangeartede miljø)
- innen samfunnet (særlig om større næringers og miljøers behov og interesser i utmarksområder generelt og innen de områder som Forsvaret båndlegger spesiell)

Således har Utvalget særlig referert og omtalt relevante sider ved plan- og bygningsloven og kravene til konsekvensutredninger den setter. Senere års miljøbevisstgjøring i samfunnet og de realiteter framtidige planleggere på flere nivå vil stå overfor, er også spesielt omtalt.

Under planlegging av Regionfelt Østlandet sto myndighetene ovenfor store oppgaver og utfordringer. Utvalget har i denne anledning innhentet sentrale myndigheters, fylkesmannens, fylkeskommunens og Åmot kommunes erfaringer fra dette arbeidet (ref kap 6.3).

Det må være et mål å ivareta en samordning mellom Forsvarets interesser og andre viktige samfunnsinteresser gjennom arbeidet med fylkesplanleggingen.

Innhold

1	Sammendrag	13	3.6	Felt for Heimevernet	24
1.1	Bakgrunn	13	3.7	Felt for industrien	24
1.2	Vurderinger og forslag	13			
2	Innledning	17	4	Forsvarets oppgaver – utvikling og behov	25
2.1	Utvalgets oppnevning og sammensetning.....	17	4.1	Forsvarets oppgaver	25
2.2	Utvalgets mandat	18	4.2	Forsvarets struktur – behov for øvingsområder	25
2.3	Utvalgets tolkning av mandatet	18	4.2.1	Behov for øvingsområder på land	25
2.3.1	Fortløpende oppdatering	18	4.2.2	Behov for øvingsområder på sjøen ...	26
2.3.2	Særlige oppdrag fra Forsvarsdepartementet	19	4.2.3	Behov for treningsområder i kystnære områder	26
2.3.3	Allierte styrkers virksomhet	19	4.2.4	Behov for treningsområder i luften ...	26
2.3.4	Konsekvensutredninger	19	4.2.4.1	Behov for lavflygingsområder	26
2.3.5	Økonomiske forhold	19	4.2.4.2	Flexible Use of Airspace (FUA)	27
2.4	Utvalgets arbeidsmåte	19	4.2.4.3	Behov for skarpskytingsfelt.....	27
2.5	Utviklingen de senere år, endrede rammebetingelser.....	20	4.2.5	Heimevernets behov	27
2.5.1	Krav til utdanning av personell	20	4.2.6	Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO)	28
2.5.2	Behov for skyte- og øvingsfelt	20	4.2.7	Industrien	28
2.5.3	Nye bestemmelser og retningslinjer for planlegging og miljø	21	4.2.7.1	Dyno Nobel Europe.....	28
			4.2.7.2	Kongsberg Defence & Aerospace.....	28
			4.2.7.3	Nammo Raufoss AS	28
3	Skyte- og øvingsfelt – kategorier og definisjoner	22	4.3	Utvikling av materiell	29
3.1	Generelt	22	4.3.1	Materiell i Hæren	29
3.2	Regionfelt	22	4.3.2	Materiell i Sjøforsvaret	29
3.3	Hærens felt	22	4.3.3	Materiell i Luftforsvaret	29
3.3.1	Nærøvingsfelt	22	4.3.3.1	Utvikling av våpensystemer.....	29
3.3.2	Fjernøvingsfelt	22	4.3.3.2	Framtidig behov ifm Unmanned Aerial Vehicles (UAV)	29
3.3.3	Manøverlende	22	4.3.4	Materiell i Heimevernet	29
3.4	Sjøforsvarets felt	23	4.3.4.1	Våpen for Heimvernet	29
3.4.1	Skytefelt for kanon	23	4.4	Øvingstyper og krav til felt	30
3.4.2	Bombarderingsfelt	23	4.4.1	Førstegangstjenesten	30
3.4.3	Rakett-/ missilskytefelt	23	4.4.2	Forsvarets innsatsstyrker	30
3.4.4	Skytefelt for hånd- og avdelingsvåpen	23	4.4.3	Heimevernet og dagens omstrukturering	30
3.5	Luftforsvarets felt	23	4.4.3.1	Operativt grunnlag.....	30
3.5.1	Taktikkfelt	23	4.4.3.2	Utdanningsvolum.....	30
3.5.2	Skolefelt – felt for luft-til-bakke-mål ...	23	4.4.3.3	Økonomi	30
3.5.3	Skarpvåpenfelt	23	4.4.4	Alliert trening	31
3.5.4	Felt for luft-til-luft-mål	24	4.5	Framtidig øvingsfrekvens for allierte styrker	31
3.5.5	Felt for missiler og andre langt-rekkende våpen.....	24	4.6	Framtidig øvingsfrekvens	31
3.5.6	Felt for luft-til-sjø-mål	24	4.7	Økonomiske forhold	32
3.5.7	Felt for bakke-til-luft-mål	24			
3.5.8	Felt for bakke-til-bakke/sjø-mål	24	5	Samarbeidet mellom Forsvaret og det sivile samfunn	33
3.5.9	Nærøvingsfelt	24	5.1	Forsvarets plangrunnlag	33
3.5.10	Sprengningsfelt	24	5.2	Det sivile planarbeid	33
3.5.11	Treningsområder i luften, TSA-AMC Manageable Danger Area	24	5.3	Om Forsvaret og fylkesplanlegging ...	35

5.4	Om konsekvensutredninger	35	6.2.1	Utvidelse og sammenbinding av Mauken og Blåtind.....	48
5.5	Miljø	36	6.2.1.1	Utvalgets tilrådning.....	48
5.5.1	Generelt	36	6.2.1.2	Behandling i Stortinget.....	49
5.5.2	Miljøvirkninger – støy	37	6.2.1.3	Iverksetting av tiltaket og status pr juni 2004.....	49
5.5.2.1	Utgangspunkt/bakgrunn.....	37	6.2.2	Regionfelt Østlandet	49
5.5.2.2	Påvirkning på mennesker.....	37	6.2.3	Framtidige behov	49
5.5.2.3	Definisjoner.....	37	6.3	Prosessen rundt etablering av Regionfelt Østlandet – erfaringer	49
5.5.2.4	Regler og forskrifter.....	37	6.3.1	Uttalelse fra Fylkesmannen, fylkeskommune og kommune	49
5.5.2.5	Effekter	37	6.3.2	Uttalelse fra tiltakshaver	51
5.5.2.6	Demping av støybelastning	38	6.3.3	Utvalgets vurdering	51
5.5.2.7	Hjelpemidler for planlegging	38	6.4	Nedleggelse av Hjerkinns – tilbakeføringsprosessen.....	52
5.5.2.8	Kompetanse	38	6.4.1	Om Hjerkinns skytefelt	52
5.5.2.9	Arealplanlegging og støy i skyte- og øvingsfelt	39	6.4.2	Naturvernprosjekt	53
5.5.2.10	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret.....	39	6.4.3	Utfordring for Forsvaret	53
5.5.3	Påvirkning av dyr og natur	39	6.4.4	Planprosesser og utredning	53
5.5.4	Forurensning til vann og grunn	40	6.4.5	Samordning	53
5.5.4.1	Generelt.....	40	6.4.6	Framdrift	53
5.5.4.2	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret	40	6.4.7	Erfaringer	53
5.5.5	Biologisk mangfold	41	7	Forsvarets bruk av fremmed eiendom	54
5.5.5.1	Generelt.....	41	7.1	Bakgrunn	54
5.5.5.2	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret	41	7.2	Tilbakeblikk	54
5.5.6	Konsesjoner	42	7.3	Dagens situasjon	55
5.5.7	Kulturminner	42	7.4	Utvalgets vurdering	55
5.5.7.1	Utgangspunkt	42	8	Status for helhetsplan for skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen	56
5.5.7.2	Forsvaret og kulturminner	42	9	Vedleggsoversikt	58
5.5.7.3	Kulturminner i skytefelt.....	42	Vedlegg		
5.5.7.4	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret	43	1	Kgl res av 20. nov 1981 – Om opp- nevning av et permanent rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter	59
5.5.8	Friluftsliv	43	2	Utvalgets oppdrag fra Forsvars- departementet pr 6. juni 2002	61
5.5.8.1	Generelt.....	43	3	Oversikt over Utvalgets utredninger	62
5.5.8.2	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret	44	4	Oversikt over henvisninger til stortingsmeldinger, proposisjoner og innstillinger i hovedrapporten	63
5.5.9	Flerbruk	44	5	Forkortelser	65
5.5.9.1	Generelt.....	44	6	Oversikt- og detaljkart over Forsvarets skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen ..	66
5.5.9.2	Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret	44			
5.6	Landbruk	45			
5.6.1	Generelt	45			
5.6.2	Jordbruk	45			
5.6.3	Skogbruk	45			
5.6.4	Reindrift	46			
5.6.5	Tilpasningsmuligheter	47			
5.7	Informasjon	47			
6	Regionfelt	48			
6.1	Tilbakeblikk	48			
6.2	Status for regionfelt	48			

Figuroversikt

Vedlegg

Figur 6.1	Skyte- og øvingsfelt på land pr. august 2004	68	Figur 6.50	Evjemoen	117
Figur 6.2	Skyte- og øvingsfelt på sjøen pr. august 2004	69	Figur 6.51	Evjemoen manøverområde	118
Figur 6.3	Hjerkinn	70	Figur 6.52	Evjemoen manøverområde	119
Figur 6.4	Hjerkinn	71	Figur 6.53	Gimlemoen	120
Figur 6.5	Lieslia	72	Figur 6.54	Gimlemoen	121
Figur 6.6	Lieslia	73	Figur 6.55	Marka	122
Figur 6.7	Kitilbu	74	Figur 6.56	Marka	123
Figur 6.8	Kitilbu	75	Figur 6.57	Bjuland	124
Figur 6.9	Regionfelt Østlandet	76	Figur 6.58	Bjuland	125
Figur 6.10	Regionfelt Østlandet	77	Figur 6.59	Nedrebøheia	126
Figur 6.11	Rødsmoen	78	Figur 6.60	Nedrebøheia	127
Figur 6.12	Rødsmoen	79	Figur 6.61	Vikedalsmoen	128
Figur 6.13	Terningmoen	80	Figur 6.62	Vikedalsmoen	129
Figur 6.14	Terningmoen	81	Figur 6.63	Sikveland/Jolifjell	130
Figur 6.15	Haslemoen	82	Figur 6.64	Sikveland/Jolifjell	131
Figur 6.16	Haslemoen	83	Figur 6.65	Revtangen	132
Figur 6.17	Syningen	84	Figur 6.66	Revtangen	133
Figur 6.18	Syningen	85	Figur 6.67	Sviland/Espeland	134
Figur 6.19	Steinsjøen	86	Figur 6.68	Sviland/Espeland	135
Figur 6.20	Steinsjøen	87	Figur 6.69	Svartemyr/Vatneleiren	136
Figur 6.21	Sessvollmoen	88	Figur 6.70	Svartemyr/Vatneleiren	137
Figur 6.22	Sessvollmoen	89	Figur 6.71	Rott/Flatholmen	138
Figur 6.23	Romerike	90	Figur 6.72	Rott/Flatholmen	139
Figur 6.24	Romerike	91	Figur 6.73	Tittelsnes	140
Figur 6.25	Trandum	92	Figur 6.74	Tittelsnes	141
Figur 6.26	Trandum	93	Figur 6.75	Ulven	142
Figur 6.27	Hauer seter	94	Figur 6.76	Ulven	143
Figur 6.28	Hauer seter	95	Figur 6.77	Korsnes fort	144
Figur 6.29	Børja	96	Figur 6.78	Korsnes fort	145
Figur 6.30	Børja	97	Figur 6.79	Kvamskogen	146
Figur 6.31	Ringerike	98	Figur 6.80	Kvamskogen	147
Figur 6.32	Ringerike	99	Figur 6.81	Bømoen	148
Figur 6.33	Rustan leir	100	Figur 6.82	Bømoen	149
Figur 6.34	Rustan leir	101	Figur 6.83	Mjølfjell	150
Figur 6.35	Hengsvatn	102	Figur 6.84	Mjølfjell	151
Figur 6.36	Hengsvatn	103	Figur 6.85	Øyradalen/Lærdal	152
Figur 6.37	Heistadmoen	104	Figur 6.86	Øyradalen/Lærdal	153
Figur 6.38	Heistadmoen	105	Figur 6.87	Skjellanger fort	154
Figur 6.39	Avgrunnsdalen	106	Figur 6.88	Skjellanger fort	155
Figur 6.40	Avgrunnsdalen	107	Figur 6.89	Nesje fort	156
Figur 6.41	Rauøy fort	108	Figur 6.90	Nesje fort	157
Figur 6.42	Rauøy fort	109	Figur 6.91	Kråkenesmarka	158
Figur 6.43	Bolærne	110	Figur 6.92	Kråkenesmarka	159
Figur 6.44	Bolærne	111	Figur 6.93	Remmedalen	160
Figur 6.45	Fredrikstad	112	Figur 6.94	Remmedalen	161
Figur 6.46	Fredrikstad	113	Figur 6.95	Ørskogfjellet	162
Figur 6.47	Geiskelid/Agdertun	114	Figur 6.96	Ørskogfjellet	163
Figur 6.48	Geiskelid/Agdertun	115	Figur 6.97	Setnesmoen	164
Figur 6.49	Evjemoen	116	Figur 6.98	Setnesmoen	165
			Figur 6.99	Haltdalen	166
			Figur 6.100	Haltdalen	167

Figur 6.101	Frigård	168	Figur 6.156	Kvenvik	223
Figur 6.102	Frigård	169	Figur 6.157	Halkavarre/Porsangmoen	224
Figur 6.103	Leksdal	170	Figur 6.158	Halkavarre/Porsangmoen	225
Figur 6.104	Leksdal	171	Figur 6.159	Nyborgmoen	226
Figur 6.105	Midtsannan	172	Figur 6.160	Nyborgmoen	227
Figur 6.106	Midtsannan	173	Figur 6.161	Høybuktmoen	228
Figur 6.107	Gurulia	174	Figur 6.162	Høybuktmoen	229
Figur 6.108	Gurulia	175	Figur 6.163	Ø3	230
Figur 6.109	Brettingen	176	Figur 6.164	Ø4	231
Figur 6.110	Brettingen	177	Figur 6.165	Ø5	232
Figur 6.111	Rinnleiret	178	Figur 6.166	Ø6	233
Figur 6.112	Rinnleiret	179	Figur 6.167	Ø11	234
Figur 6.113	Banemyra	180	Figur 6.168	Ø12	235
Figur 6.114	Banemyra	181	Figur 6.169	Ø13	236
Figur 6.115	Giskås	182	Figur 6.170	Ø14	237
Figur 6.116	Giskås	183	Figur 6.171	Ø15	238
Figur 6.117	Steinkjersannan	184	Figur 6.172	Ø16	239
Figur 6.118	Steinkjersannan	185	Figur 6.173	Ø17	240
Figur 6.119	Valsfjord	186	Figur 6.174	Ø18	241
Figur 6.120	Valsfjord	187	Figur 6.175	END 109 Rakke	242
Figur 6.121	Vågan	188	Figur 6.176	END 157	243
Figur 6.122	Vågan	189	Figur 6.177	END 158	244
Figur 6.123	Tarva/Karlsøy	190	Figur 6.178	S1	245
Figur 6.124	Tarva/Karlsøy	191	Figur 6.179	S2	246
Figur 6.125	Burøyfeltet (T-1)	192	Figur 6.180	S11	247
Figur 6.126	Burøyfeltet (T-1)	193	Figur 6.181	S12	248
Figur 6.127	Drevjamoen	194	Figur 6.182	S13	249
Figur 6.128	Drevjamoen	195	Figur 6.183	END 153 Skagerrak	250
Figur 6.129	Grønnstabben	196	Figur 6.184	END 261 Lista I	251
Figur 6.130	Grønnstabben	197	Figur 6.185	END 262 Lista II	252
Figur 6.131	Heggemoen	198	Figur 6.186	R1	253
Figur 6.132	Heggemoen	199	Figur 6.187	R2	254
Figur 6.133	Mjelde	200	Figur 6.188	R6	255
Figur 6.134	Mjelde	201	Figur 6.189	R7	256
Figur 6.135	Ramnes/Biskaia	202	Figur 6.190	R8	257
Figur 6.136	Ramnes/Biskaia	203	Figur 6.191	R9	258
Figur 6.137	Elvegårdsmoen	204	Figur 6.192	END 251 Rott	259
Figur 6.138	Elvegårdsmoen	205	Figur 6.193	END 256 Vigdel I	260
Figur 6.139	Melbu	206	Figur 6.194	END 257 Vigdel II	261
Figur 6.140	Melbu	207	Figur 6.195	END 257 Vigdel II	262
Figur 6.141	Sørlimarka	208	Figur 6.196	K1 Manger	263
Figur 6.142	Sørlimarka	209	Figur 6.197	K3 Strandvik	264
Figur 6.143	Trondenes	210	Figur 6.198	K4 Bjoafjord	265
Figur 6.144	Trondenes	211	Figur 6.199	V11	266
Figur 6.145	Setermoen	212	Figur 6.200	V12	267
Figur 6.146	Setermoen	213	Figur 6.201	END 205 Marstein nord	268
Figur 6.147	Mauken	214	Figur 6.202	END 206 Stolmen	269
Figur 6.148	Mauken	215	Figur 6.203	END 207 Marstein sør	270
Figur 6.149	Blåtind	216	Figur 6.204	END 208 Slåtterøy	271
Figur 6.150	Blåtind	217	Figur 6.205	END 206 Nord	272
Figur 6.151	Skarsteindalen	218	Figur 6.206	END 253 Utsira	273
Figur 6.152	Skarsteindalen	219	Figur 6.207	Telavåg sjø	274
Figur 6.153	Andøya	220	Figur 6.208	END 207 Nord	275
Figur 6.154	Andøya	221	Figur 6.209	END 208 Nord	276
Figur 6.155	Kvenvik	222	Figur 6.210	END 209	277

Figur 6.211	T1 Frohavet - målområde og fareområde	278	Figur 6.230	N4	297
Figur 6.212	T11	279	Figur 6.231	N7	298
Figur 6.213	T12	280	Figur 6.232	N14A	299
Figur 6.214	T13	281	Figur 6.233	N15	300
Figur 6.215	T14 Frohavet	282	Figur 6.234	N19	301
Figur 6.216	T15 Frohavet II	283	Figur 6.235	N20	302
Figur 6.217	END 352 Halten	284	Figur 6.236	N21	303
Figur 6.218	END 355 Vågan	285	Figur 6.237	END 451 Andfjorden	304
Figur 6.219	END 356 Tarva	286	Figur 6.238	END 455 Sveinsgrunnen	305
Figur 6.220	N2	287	Figur 6.239	END 458 Andenes	306
Figur 6.221	N3	288	Figur 6.240	END 459 Andenes	307
Figur 6.222	N5 Risvær/Skrova	289	Figur 6.241	END 460 Andfjorden/Grøtavær	308
Figur 6.223	N6 Hamarøy	290	Figur 6.242	END 461 Andfjorden/Skrolsvik	309
Figur 6.224	N11	291	Figur 6.243	END 462 Vågsfjorden	310
Figur 6.225	N16	292	Figur 6.244	END 466 Malangen	311
Figur 6.226	END 452 Lyngvær	293	Figur 6.245	END 467 Ytre Malangen	312
Figur 6.227	END 456 Skomvær	294	Figur 6.246	END 468 Senja I	313
Figur 6.228	END 464 Mjelde	295	Figur 6.247	END 469 Senja II	314
Figur 6.229	END 465 Indre Vestfjorden	296	Figur 6.248	Lyngen	315
			Figur 6.249	Kvænangen	316

Kapittel 1

Sammendrag

1.1 Bakgrunn

Forsvaret skal med sin stridsevne dekke sin del av nasjonens behov for nasjonal og internasjonal sikkerhet.

Utvalget har derfor lagt vekt på å få konkretisert Forsvarets behov og de forutsetninger som må oppfylles for at Forsvaret skal være mest mulig realistisk trent på det materiell som samfunnet har bevilget midler til og som det forventes full uttelling av om så blir avkrevd. Allierte styrkers behov for forberedelse og trening for forsvaret av Norge på norsk territorium, er også behandlet. Senere års utvikling har skapt økt behov for samtrening med allierte styrker når disse skal opptre sammen i internasjonale operasjoner.

Utvikling og forbedring av samvirkende militære styrkers stridsevne krever bl a bruk av store arealer. Det fører ofte til ulemper for andre interesser og miljøer.

Dagens forsvar må ha evne til stor fleksibilitet i bruk av både styrker og våpen. Skal det oppnås, er det en forutsetning at styrkene har inngående kjennskap til muligheter og begrensninger i anvendelsen av både våpen og personell. Med dagens teknologi kan slik kjennskap til muligheter og begrensninger i en viss grad tilegnes gjennom bruk av simulatorer og øvingsfelt med simulerte våpenskytinger. Militære operasjoner der tiltro til at våpen og personell fungerer optimalt og som forventet, kan imidlertid bare tilegnes gjennom virkelige skarpskytinger under forskjellige forhold.

Øvingsskytinger gjennomføres fra lags-, til brigadenivå. Det dreier seg om personellstyrker på opptil 5000 personer og store områder med øvingsarealer med godt utbygd infrastruktur. Nye våpen og nye operasjonsmønstre krever betydelig større areal enn tidligere i form av sikkerhetssoner og/eller manøverterreng inn i selve skytefeltet/nedslagsområdet. Dessuten krever nye målarrangementer og målsystemer godt utbygd infrastruktur for rask tilbakemelding til øvende avdeling om resultatet av øvingen. Kommando- og kontrollsystemer skal øves og testes samtidig. Forsvarsgrenenes oppgaver stiller særegne krav til hver av disse disiplinene.

Utviklingen går mot styrte våpen med lengre rekkevidde og mer komplekse skarpskytinger der våpen og ildledning fra alle våpengrener er involvert. Dette krever økt samskyting med flere typer våpen og avdelinger under felles kommando, og det stiller nye krav til våre skyte- og øvingsfelt.

Vårt Forsvar har ikke alle typer våpen og kapasiteter selv. Helt siden Forsvarskommisjonen av 1946 (Bratteli-kommisjonen) begrunnet behovet for å legge forholdene til rette for at allierte styrker kan gripe inn og støtte Norge ved bl a å sikre disse styrkers utgangsgruppering i landet, har det vært et bærende prinsipp å gi allierte styrker de beste øvingsmuligheter her. Slik øving gir ferdigheter som vil gjøre det nærliggende å bruke dem i Norge.

Derfor må norske avdelinger som er forutsatt å operere sammen med styrker som har våpen og kapasiteter som våre styrker mangler, samtrene med dem. På denne måten kan våre styrker tilegne seg den kompetansen som er nødvendig for meningsfylt å operere sammen med styrker som benytter de kvaliteter som våre styrker mangler. Behov som ikke dekkes nasjonalt må dekkes utenfor landets grenser. Uten slik samtrening, vil våre styrker ikke oppnå den interoperabilitet som er en forutsetning for effektive operasjoner.

Behovet for trening i flybombing og langdistanse-skyting og missilskyting over store avstander, herunder bombardering fra sjø, bør kunne ivaretas på tilfredsstillende måte i Norge, primært i tilknytning til de større skytefeltene. Bare unntaksvis kan det tenkes mulig å etablere nye felter til disse formål.

Utvalget har søkt å beskrive grunnlaget for de ulemper som andre interesser i samfunnet blir påført ved Forsvarets øvingsaktivitet, og i noen grad påvist muligheter for sameksistens, flerbruk og behovet for prioriteringer i denne sammenheng.

1.2 Vurderinger og forslag

Fra kap 2.3 Utvalgets tolkning av mandatet

Utvalget har begrenset sine uttalelser til felt der det skal utføres feltmessige skytinger og/eller øvinger med Forsvarets stridsmidler i avdelings-

forband. Skoleskytebaner for gevær og pistol vil bare unntaksvis bli behandlet av Utvalget. Slike tilfelle har ikke vært aktuelle i den perioden rapporten dekker.

Fra kap 2.5 Utviklingen de senere år – endrede rammebetingelser

Utvalget peker flere steder i rapporten på behovet for å legge større vekt på bedre øvingsmuligheter i tilpassede skyte- og øvingsfelter. Nytt avansert høyteknologisk materiell med større manøverhastighet og -evne og nye tyngre våpen med større rekkevidde mv, krever optimale øvingsforhold for at avdelingene skal kunne nå den stridsevne som de store materiellinvesteringer gjør mulig. Både langtreckende artilleri og nye rakettssystemer vil ut fra sin kapasitet (rekkevidde, grupperingsbehov, sprengvirkning med krav til sikkerhetssoner mv) kreve felt som dekker store arealer. Hvor effektive norske avdelinger og stridende styrker skal bli, er direkte avhengig av de trenings- og øvingsforhold som gis.

Det må også legges til rette for bruk av våpen som ikke inngår i det norske forsvaret i dag, men som inngår i utrustningen til de styrker som norske avdelinger forventes å skulle operere sammen med. Erfaringene må tilegnes gjennom å samtrene operativt med slike allierte styrker. Hvis disse behovene ikke kan dekkles nasjonalt, må aktivitetene dekkles utenfor landets grenser. Utvalget legger derfor til grunn behovet for fortsatt å innpasse allierte avdelingers virksomhet i de etablerte skyte- og øvingsfelt.

Fra kap 4.2 Forsvarets struktur – behov for øvingsområder

Utvalget mener at behovet for trening i flybombing, langdistanseskyting og bombardering fra fartøyer, ikke er dekket i dag. Dette behovet bør kunne ivaretas i Norge, primært i tilknytning til de større skytefeltene. Dette gjelder også missilskyting over store avstander. Bare unntaksvis kan det i overskuelig framtid tenkes mulig å etablere nye områder til dette formål.

Utvalget uttalte seg i forrige rapport om Luftforsvarets behov for lavflygingsområder i tilknytning til de forskjellige skyte- og øvingsfelt. Luftforsvarets behov for luftrom er i dag dekket gjennom luftromavtalen mellom AVINOR og Forsvaret.

Sivile bedrifter som produserer forsvarsutstyr eller sprengstoff har behov for felter til utprøving av sine produkter. Utvalget har som tidligere funnet det riktig å se på slike behov i sammenheng

med Forsvarets feltbehov. Utvalget mener at bedriftene selv bør være ansvarlige for å skaffe seg egne felter i alle fall til den mer begrensede testaktiviteten. Ved større forsøk eller prøver der det vil være behov for store arealer, bør Forsvarets felt kunne nyttes. Utvalget anbefaler derfor at bedriftene og Forsvarsstaben samarbeider om industriens bruk av Forsvarets skyte- og øvingsfelter.

Fra kap 4.7 Økonomiske forhold

Utvalget finner det lite hensiktsmessig å forsøke å angi nøkkeltall for kostnader ved etablering, bruk og nedleggelse av skyte- og øvingsfelt. Til det er feltene for forskjellige. Utvalget vil allikevel på generelt grunnlag peke på at kostnadene knyttet til skyte- og øvingsfelt er og vil bli, høye. Også av den grunn er det viktig å optimalisere forvaltning og bruk av feltene. Utvalget mener at det ligger innenfor mandatet å fremme forslag om spesielle ytelser overfor lokalsamfunnet og brukerinteresser som blir skadelidende ved etablering av nye felt. Utvalget har ikke behandlet spørsmål av den art i den tid som denne rapporten dekker.

Fra kap 5 Samarbeidet mellom Forsvaret og det sivile samfunn

Øvingsvirksomheten kan forårsake skader og ulempe for, eller helt fortrenge, andre brukerinteresser i øvingsområdene. Våpenutviklingen i retning av tyngre materiell som stiller bestemte krav til terreng og grunnforhold, vil kunne forsterke problemene. Lokalisering, avgrensning og bruk av arealene stiller samme krav til overveielser fra planmyndighetene som annen arealutnytting. Det vil derfor også være en utfordring for planmyndighetene å foreta gode avveininger mellom Forsvarets og andre interessenters behov.

Utvalget mener at arealplanlegging etter plan- og bygningsloven er et viktig virkemiddel til å forhindre at Forsvarets anlegg og øvingsområder blir gjort utjenlig ved innebygging eller ved at de blir beskåret av hytte/boligområder, veier mv. Slik innebygging har i praksis ført til økte konflikter mellom Forsvaret og andre brukerinteresser. Samtidig må det tas hensyn til mulighetene for å imøtekomme nye krav til øvingsområdene når disse blir etablert. Arealplanleggingen bør derfor gi grunnlag for å holde av arealer for ev framtidig bruk for Forsvarets øvingsvirksomhet. Gjennom planlegging og byggesaksbehandling bør det videre unngås at eksisterende øvingsområder blir tatt i bruk til sivile formål (flerbruk) på en måte som ikke er forenlig med øvingsbruken. Dette for-

utsetter imidlertid at Forsvaret har ervervet nødvendige bruksrettigheter.

Utvalget mener det må være et mål å ivareta en samordning mellom Forsvarets interesser og andre viktige samfunnsinteresser gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven.

Utvalget mener at reglene som er gitt i plan- og bygningsloven vil gi en forsvarlig behandling av saker som angår utvidelser eller nyetableringer av skyte- og øvingsfelt for Forsvaret.

Fra kap 5.5 Miljø

St meld nr 21 (1992-93) – Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret, jfr Inst S nr 292, presenterer en helhetlig samling av konkrete tiltak gruppert bl a under prinsippene om å etterleve miljøkrav, forebygge miljøproblem og å rydde opp i gamle miljøproblemer. Meldingen viser Forsvarets framtidige målsetting også på utdannings- og holdningssiden. Den tredje utgaven av Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret ble gitt ut i desember 2002 og er Forsvarsdepartementets sektorhandlingsplan under St meld nr 24 (2000-2001) – Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, jfr Innst S nr 295.

Utvalget ser det i denne forbindelse som viktig at nødvendige undersøkelser og kunnskapsoppbygging relatert til den natur- og miljøfaglige forvaltning av Forsvarets skyte- og øvingsfelt videreføres i tråd med intensjonene i St meld nr 21 og Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret av 2002.

Fra kap 5.5.9 Flerbruk

Utvalget peker på at Forsvarets øvingsaktiviteter er arealkrevende og ofte kommer i konflikt med andre samfunnsinteresser. I områder hvor Forsvaret tar i bruk arealer som er viktige for andre interessegrupper, kan konfliktene dempes gjennom tilrettelegging for flerbruk.

Utvalget foreslår at områder og anlegg som krever hemmelighold eller kan være forbundet med fare ved ukyndig bruk, ikke bør omfattes av flerbruk. Med dette forbehold mener Utvalget at man gjennom flerbruksplaner for de faste skyte- og øvingsfeltene og med utgangspunkt i Forsvarets behov for anlegg og virksomheter, må søke en aktiv samordning mellom alle vesentlige bruks- og verneinteresser med en bærekraftig forvaltning av naturgrunnlaget som generelt siktemål. Dette må gjelde både for eksisterende anlegg og planlagte nye felt.

Fra kap 5.7 Informasjon

Informasjon er et nøkkelpunkt i alt samarbeid både mellom de ulike offentlige instanser og mellom det offentlige og allmennheten. I skyte- og øvingsfeltene vil kjennskap til Forsvarets disposisjoner og gjøremål kunne ha stor betydning for nærmiljøet. Undersøkelser har vist at informasjon om skyting som skal finne sted vil dempe irritasjon og lette aksepteringen av et nærliggende skytefelt. Utvalget mener derfor at gode rutiner for varsling av aktiviteter må opprettholdes og/eller videreutvikles ved Forsvarets avdelinger. Det kan synes naturlig å se informasjonsvirksomheten også i sammenheng med flerbrukstankegangen og knytte fastlagte rutiner for varsling og informasjonsutveksling sammen med flerbruksplanen for hvert enkelt felt.

Fra kap 6.2.3 Framtidige behov

Utover de to regionfeltene som er beskrevet, foreligger det etter det Utvalget er kjent med, for tiden ingen videre behov for etablering av flere felt av denne art.

Fra kap 6.3 Prosessen rundt etablering av Regionfelt Østlandet – erfaringer

Etter å ha innhentet uttalelser fra hovedpartene i prosessen om etablering av Regionfelt Østlandet, mener Utvalget å kunne slå fast at erfaringene fra dette mest omfattende ervervs-, planleggings- og reguleringsarbeide i Forsvarets historie, er positive. Erfaringene tilsier at prosesser etter plan- og bygningsloven fungerer bra og er et tjenlig instrument for slik planleggingsaktivitet. Erfaringene viser at det er viktig for samarbeidet som forutsettes etablert mellom aktørene på alle politiske og administrative nivå, går for seg på et grunnlag av felles forståelse av regelverk, hensikt og metodikk. Utvalget finner grunn til å peke på at bruk av statlig reguleringsplan kun bør nyttes i særlig kompliserte situasjoner.

Fra kap 7 Forsvarets bruk av fremmed eiendom

For å gi rom for større øvelser eller manøvre, har det vært vanlig med rekvirering av passende områder etter gjeldende rekvisisjonslov. Dette er en godt innarbeidet og tilfredsstillende ordning for slike øvelser. Når det gjelder øvinger for mindre avdelinger opp til kompani, er denne rekvisisjonsordning ikke hensiktsmessig ved den daglige programmessige utdan-

ning. Utvalget nedsatte derfor en egen arbeidsgruppe for å utrede Forsvarets øvingsvirksomhet i privateid utmark. Utredningen fulgte som uttrykt vedlegg til Hovedrapporten des 1987. I denne utredningen ble det bl annet foreslått en ny lov for rekvisisjon av øvingsområder for mindre avdelinger opp til kompani. Utvalget fant en slik lov nødvendig og tok dette opp som egen sak med Forsvarsdepartementet.

Utvalget vil hevde at Forsvaret som prinsipp bør ha stedsevarig bruksrett over (eie) de arealer som brukes regelmessig. Forsvaret bør derfor sikre seg nødvendige arealer til bruk ved opplæring og øvelser som følge av faste program.

Øvelser på fremmed eiendom vil medføre ulempe for annen bruk og belastninger på terrenget. Bruken av et område må derfor vurderes både ut fra en økonomisk og en miljømessig side.

Utvalget får opplyst at Forsvaret pr i dag får gjennomført sine øvelser på en tilfredsstillende måte også der hvor fremmed eiendom må benyttes med hjemmel gjennom avtale med grunneier.

Utvalget viser til tidligere forslag om en ny lov og anbefaler at utviklingen i forhold til Forsvarets øvingsmuligheter på fremmed eiendom holdes under observasjon og at Forsvaret går igjennom problemstillingene.

Kapittel 2 Innledning

2.1 Utvalgets oppnevning og sammensetning

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter ble etablert ved Kongelig resolusjon av 20. november 1981 (vedlegg 1). Dette permanente utvalget avløste tidligere utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter som var oppnevnt ved Kongelig resolusjon av 1. august 1969. I foredraget til den Kongelige resolusjon av 20. november 1981 er det bl.a uttalt:

”Selv om utvalget av 1969 i hovedsak har utredet spørsmål det etter mandatet ble bedt om å utrede, vil den våpentekniske utvikling sammen med fremtidige endringer i organisasjonsformer og øvingsmuligheter føre med seg et kontinuerlig behov for fortløpende vurderinger av Forsvarets aktuelle behov for øvingsmuligheter. De mange kompliserte problemer og interessenhetninger som oppstår i denne sammenheng bør gis en bred vurdering og det bør utarbeides forslag til tiltak til tilfredsstillende løsninger for alle involverte parter. I samarbeid med de etater og institusjoner som er representert i utvalget av 1969 har Forsvarsdepartementet funnet det hensiktsmessig og ønskelig å nedsette et permanent utvalg for skyte- og øvingsfelt.”

Det ble fattet følgende vedtak:

- Det oppnevnes et rådgivende utvalg som fortløpende skal vurdere Forsvarets behov for skytefelt og øvingsområder og behov for forslag til dekning av dette behov, og at utvalget gis en sammensetning og et mandat som nevnt i foredraget til resolusjon.
- Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll oppnevnes som utvalgets formann.
- Departementet bemyndiges til å oppnevne medlemmer og sekretær, og om nødvendig gjøre mindre endringer i utvalgets mandat og i sammensetning.

I foredraget til den Kgl res sies det videre:

”Sammensetning av det permanente rådgivende utvalg bør nå bestå av representanter med bred politisk eller faglig erfaring. For-

svarsdepartementet gis fullmakt til å oppnevne utvalgets medlemmer således:

- 2 representanter etter forslag fra Stortingets presidentskap
- 2 representanter etter forslag fra Miljøverndepartementet
- 2 representanter etter forslag fra Landbruksdepartementet
- 2 representanter etter forslag fra Forsvarets overkommando
- 1 representant etter forslag fra Forsvarets bygningstjeneste

Etter at FO ble nedlagt og det integrerte FD opprettet 1. aug 2003, blir FOs ene representant nå oppnevnt av Forsvarstaben (FST), og den andre representant oppnevnt blant FDs militære tjenestemenn.

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter består i dag av følgende medlemmer:

- Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll, formann fra 1982
- Stortingsrepresentant Gunnar Halvorsen, Stortinget fra 1998
- Stortingsrepresentant Åse Wisløff Nilssen, Stortinget fra 2002
- Administrerende direktør Helge Rohn, Forsvarsbygg fra 1997
- Skogdirektør Oluf Aalde, Landbruksdepartementet fra 1982
- Avdelingsdirektør Bente Meinert, Landbruksdepartementet fra 2002
- Avdelingsdirektør Hans Jacob Neumann, Miljøverndepartementet fra 1982
- Avdelingsdirektør Ola Skauge, Direktoratet for naturforvaltning fra 1989
- Oberst Tor D Hylin, FD III 3 fra 2003
- Oberst Roy Abelsen, Forsvarstaben/HST fra 2003
- varamedlemmer:
 - Seniorrådgiver Kåre Ivar Melsæther, Miljøverndepartementet
 - Rådgiver Tor Kjøllesdal, Landbruksdepartementet

og sekretær:

Flaggkommandør (p) Roald Henry Christensen, Forsvarsdepartementet

I tillegg har seniorarkitekt Bjørn Bergesen fra Forsvarsbygg vært nyttet som konsulent i forbindelse med utarbeidelsen av hovedrapporten.

Følgende har vært medlem/varamedlem av utvalget i kortere eller lengre perioder i tiden 1988-2003:

- Kontorsjef Eli Moen, Direktoratet for Naturforvaltning (DN), inntil 1989
- Stortingsrepresentant Marie Brenden, Stortinget, inntil 1998
- Stortingsrepresentant Hans Røsjorde, Stortinget, inntil 2002
- Avdelingsdirektør Anton S Bachke, Landbruksdepartementet, inntil 2002
- Administrerende direktør Rolf Barry-Berg, Forsvarets bygningstjeneste, inntil 1997
- Seniorarkitekt Jens-Jørgen Bugge, Forsvarets bygningstjeneste, inntil 28 juli 2001
- Oberst II Hans-Petter Røder, Forsvarets overkommando, inntil 1997
- Oberstløytnant Asbjørn Schjølberg, Forsvarets overkommando, inntil 1997
- Major Kjell Wold Holmen, Forsvarets overkommando, inntil 1997
- Oberst Tore H Bolstad, Forsvarets overkommando, inntil 2001
- Oberst Robert Mood, Forsvarets overkommando, inntil 2002
- Oberstløytnant Arnfinn Stoltenberg, Forsvarets overkommando, inntil 2002
- Oberst Finn Kristian Hannestad, Forsvarets overkommando, inntil 2003
- Oberstløytnant Jarl Petersen, Forsvarets overkommando/HST, inntil 2003
- Oberst Roar Sundseth, Forsvarsstaben/HST, inntil 2003
- Oberst Rolf Erik Bjerck, Forsvarets overkommando/HST, inntil 2003

2.2 Utvalgets mandat

Det permanente rådgivende utvalg ble gitt følgende mandat:

- a) Foreta en fortløpende oppdatering av Forsvarets aktuelle behov for:
 - områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlende som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene.

- b) Vurdere spesielle spørsmål som influerer på Forsvarets øvingsmuligheter og som Forsvarsdepartementet legger fram for utvalget.
- c) Søke å innpasse allierte styrkers øvingsbehov i aktuelle øvingsområder.
- d) Framsette forslag til dekning av slike behov, herunder såvidt mulig lokalisering av øvingsområder ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende med sikte på en konsentrasjon av øvingsmuligheten over færrest mulige områder.
- e) Fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn.
- f) Så vidt mulig gi overslag over de økonomiske konsekvenser som følger av Utvalgets forslag.

Forsvarsdepartementet forutsetter at Utvalget iht mandat hvert fjerde år framlegger en ny samlet oversikt og vurdering av Forsvarets samlede behov slik dette ble gjort i hovedutredningen fra Utvalget av 1969.

Ettersom forrige rapport ble avlevert i 1995 og utgitt av departementet som NOU 1996:8, skulle neste rapport, i samsvar med mandatet, vært avgitt i 2000. Forsvarets omstrukturering og omorganisering (ref St prp nr 45 (2000-2001) – Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005, Innst S nr 342 og St prp nr 55 (2001-2002) Gjennomføringsproposisjonen, Inst S nr 232 bidro til at Forsvarsdepartementet ga Utvalget utsettelse med denne rapport for at Utvalget kunne legge konsekvensene av forannevnte proposisjoner til grunn for sine vurderinger.

2.3 Utvalgets tolkning av mandatet

2.3.1 Fortløpende oppdatering

I mandatets punkt a er utvalget pålagt å oppdatere fortløpende Forsvarets samlede behov for skyte- og øvingsfelt. Dette forstår Utvalget slik at alle aktuelle felt, både nye og gamle, skal gis en ny vurdering ved den fortløpende oppdatering. Utvalget vil også i sin vurdering ta hensyn til sivile interesser eller muligheter for flerbruk.

Utvalget begrenser sine uttalelser til felt der det skal utføres feltmessige skytinger og/eller øvinger med Forsvarets stridsmidler i avdelingsforband. Skoleskytebaner for gevær og pistol vil bare unntaksvis bli behandlet av Utvalget.

Manøverområder som vurderes vil begrense seg til områder med mulighet for taktiske forflytninger og manøvrering med minimum én infanteribataljon uten bruk av skarp ammunisjon.

2.3.2 Særlige oppdrag fra Forsvarsdepartementet

Utvalget tolker mandatets punkt b slik at Forsvarsdepartementet kan pålegge Utvalget å utrede spesielle spørsmål etter behov. Det forutsettes at sakene som skal utredes har relevans til Utvalgets generelle oppgave.

I brev av 6. juni 2002 ga Forsvarsdepartementet Utvalget bl a følgende forutsetninger for Utvalgets arbeide:

”Det fremtidige forsvar vil få en annen karakter en det vi hittil har vært vant til, og hendelsene 11. september har tilføyd Forsvaret en ny dimensjon, med endret behov og bruk av arealer for sin virksomhet. Hensynet til det sivile samfunns oppgaver og aktivitet er blitt sterkt fokusert i løpet av de siste 10 år. Myndighetene har fulgt opp dette med strengere krav til det offentliges arealdisponering. Dette forhold at Forsvaret disponerer store utmarksarealer til skyte- og øvingsområder, har påkalt bred oppmerksomhet, og stadig vært et ankepunkt fra for eksempel særinteressegrupper.

Vi finner grunn til å understreke at slike store inngrep skjer ut fra overordnede nasjonale interesser. Vedrørende våre avdelingers muligheter til å gjennomføre sine øvingsprogrammer, ble det i St meld nr 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1994-98 jfr Inst S nr 150 (1992-93) gitt uttrykk for følgende:

”Forsvarsdepartementet ser det som et mål at hver avdeling skal ha tilgang til et fast skyte- og øvingsfelt, knyttet til de faste etablissementer for stående styrker og skoleavdelinger, og repetisjonssentrene for mobiliseringsavdelingene. I disse feltene skal det være muligheter for gjennomføring av de programmer avdelingene skal øve. Ikke alle avdelinger kan forvente å disponere et skyte- og øvingsfelt i umiddelbar nærhet av leir eller oppsettingssted, men problemene forbundet med anskaffelse av nye øvingsområder vil bli nøye vurdert mot bruk av øvingstid og omkostningen ved lange transporter. Ved eventuell nedleggelse av etablissementer vil det bli lagt vekt på å beholde de etablissementer som har de beste skyte- og øvingsfelter.”

Disse forutsetninger ligger fortsatt fast. På dette grunnlag ber vi Utvalget nøye drøfte forholdet mellom de overordnede nasjonale oppgaver som Forsvaret er satt til å ivareta, og de store konsekvensene disse behov medfører for det sivile samfunn.

Vi ønsker at Utvalget ser en ny rapport opp mot hva Forsvaret trenger over tid og hvilke områder det vil være mindre behov for.”

2.3.3 Allierte styrkers virksomhet

Det er i norsk interesse å tiltrekke seg allierte avdelinger for trening og øvelse i Norge. Allierte styrker vil kun operere våpensystemer som er inn tatt i våre nasjonale forsvarsgreners behov. De allierte treningsbehov vil derfor ikke være dimensjonerende ift utviklingen av Forsvarets skyte- og øvingsfelt.

2.3.4 Konsekvensutredninger

Vesentlige utvidelser og etablering av større skyte- og øvingsfelt faller inn under bestemmelsene om konsekvensutredninger (KU) i plan- og bygningsloven. Av kap VII i loven fremgår det at deler av Utvalgets arbeidsoppgaver iht mandatets punkt d og e vil være dekket av KU-bestemmelsenes prosedyrer, dvs de deler av Utvalgets tradisjonelle arbeid som i enkeltsaker har omhandlet konsekvensutredninger for miljø, naturressurser og samfunn. Gjennomgang og utarbeidelse av oversikt på landsbasis som synliggjør Forsvarets behov og samtidig peker på hovedutfordringer i forhold til andre interesser, faller imidlertid ikke under bestemmelsene i KU. KU-bestemmelsene er heller ikke til hinder for at Forsvarsdepartementet bruker Utvalget som rådgiver i KU-saker. Det vil også være mulig i en skytefeltsak under utredning/vurdering å etablere en ad hoc-arena for impliserte parter.

Mandatets punkt e legger vekt på Utvalgets oppgave som bindeledd mellom Forsvaret og det sivile samfunn. Deler av dette arbeidet er dekket av PBL kapittel VIIa. Saker som omhandler samarbeidsråd, flerbruksutvalg og spørsmål knyttet til omdisponering og ev avhending/nedleggelse av skyte- og øvingsfelt fanges imidlertid ikke nødvendigvis opp av bestemmelsene om KU.

2.3.5 Økonomiske forhold

Utvalget mener at det ligger innenfor mandatet eventuelt å fremme forslag om spesielle ytelser overfor lokalsamfunnet og brukerinteresser som blir skadelidende ved etablering av nye felt.

Utvalget mener det ligger utenfor mandatet å drøfte eksisterende kontraktsforhold mellom Forsvaret og sivile grunneiere i konkrete saker.

Det henvises for øvrig til kap 4.7.

2.4 Utvalgets arbeidsmåte

Foruten møter har Utvalget gjennomført befaringer til Ringerike, Elverum-Rena (Regionfelt Østlandet) og Bardufoss (Blåtind-Mauken) i forbin-

delse med Utvalgets uttalelser om nye skyte- og øvingsfelt, samt utvidelser av eldre. Under møtene har det vært gitt orienteringer om ulike forhold ved Forsvarets virksomhet som har vært av interesse for utvalget.

De enkelte utvalgsmedlemmer, varamedlemmer og sekretæren har vært saksforberedere ved siden av engasjerte konsulenter. Forsvarsstaben har etter anmodning utarbeidet reviderte lister over behov for skyte- og øvingsfelter og ellers bidratt med opplysninger av betydning for Utvalgets arbeide.

Etter mandatet skulle denne hovedrapporten foreligge ferdig i år 2000. På grunn av pågående planarbeider vedrørende Forsvarets nye struktur, har Utvalget etter avtale med Forsvarsdepartementet, ventet med utarbeidelsen av denne rapporten.

2.5 Utviklingen de senere år, endrede rammebetingelser

Siden Utvalget la fram sin forrige innstilling, har Forsvaret startet en omfattende endring til ny forsvarsstruktur, ref St prp nr 45 (2000-2001) – Omlegging av Forsvaret i perioden 2002-2005 jfr Innst S nr 342 (2000-2001) og St prp nr 42 (2003-2004) – Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008, jfr Innst S nr 234 (2003-2004).

Omstillingen innebærer en betydelig kvantitativ reduksjon av mannskap og våpen, samtidig som det legges vekt på kvalitativ forbedring gjennom høyere utdanningsstandard og investeringer i avansert materiell for å øke avdelingenes strids-evne.

Nye våpensystemer er meget kompliserte og krever realistiske samøvinger i mye større grad enn før. Dette innebærer at også skyte- og øvingsfeltene må utvikles og moderniseres i takt med den tekniske og taktiske utvikling. Selv om framtidige avdelinger vil være utrustet med nytt, høyteknologisk materiell, nye langtrekkende våpen og øvet etter nye doktriner, vil effektiviteten være avhengig av hvilke muligheter til realistisk øving som gis.

2.5.1 Krav til utdanning av personell

Hovedretningslinjene for Forsvarets videre utvikling, som trukket opp i St prp nr 55 (2001-2002) Gjennomføringsproposisjonen ref Inst S nr 232, forsterker ytterligere kravene til utdanning av personell for å kunne dra full nytte av planlagte materiellinvesteringer. Det økte internasjonale engasje-

ment, med innsetningsstyrker som skal være klare på kort varsel, forsterker behovet for realistiske øvelser med høy kvalitet.

Den teknologiske utvikling har frembragt våpensystemer som i langt høyere grad enn tidligere er avhengig av operatører med høyt kunnskaps- og ferdighetsnivå. Videre er ulike våpensystemer i større grad blitt innbyrdes avhengige av hverandre, og dermed skjerpes kravene til samordnede operasjoner.

Skal et forsvarlig utdanningsnivå for personellet oppnås, må det gjennomføres trening med de våpensystemer som finnes, i realistiske øvelser og med skarpe våpen. Derfor må norske avdelinger som er forutsatt å operere sammen med styrker som har våpen og kapasiteter som våre styrker mangler, trene med dem. På denne måten kan våre styrker tilegne seg den kompetanse som er nødvendig for meningsfylt å operere sammen med styrker som benytter de kvaliteter som våre styrker mangler. Behov som ikke dekkes nasjonalt må dekkes utenfor landets grenser. Uten slik samtrening, vil våre styrker ikke oppnå den interoperabilitet som er en forutsetning for effektive operasjoner.

Forsvaret har investert betydelige midler i simulatorsystemer. Hensikten med dette er mer kosteffektiv trening, miljømessig og økonomisk. Simulatorer vil imidlertid aldri kunne erstatte behovet for å trene i reelle omgivelser, med hele avdelinger og skarpe våpen.

2.5.2 Behov for skyte- og øvingsfelt

Utviklingen har gått i retning av våpensystemer med større rekkevidde, som for flybombers del leveres fra større høyder, og som i stor grad er presisjonsstyrte. Dessuten må det kunne brukes missiler med bane over sjø og land. Utviklingen tilsier at det også tilrettelegges for skyting av moderne missiler fra fartøy mot mål i felt på land.

Norske avdelinger må ut i fra sine egne behov ha anledning til å øve samvirke f eks med utenlandske kamphelikoptre, etter som Norge ikke har slike selv. Det krever felt hvor helikoptre kan levere styrte missiler iht gjeldende taktikk, jfr St prp 42 (2003-2004) – Den videre modernisering av Forsvaret i perioden 2005-2008, ref Innst S nr 234.

For å kunne samøve avdelinger på en mest mulig realistisk måte, og på et tilstrekkelig nivå, er det behov for et stort felt i hver av Forsvarets regioner (Nord-Norge og Sør-Norge). Feltene bør gi muligheter for å gjennomføre skyteøvelser med alle aktuelle våpen, også langtrekkende systemer. Innføring av nye styrte og ballistiske missiler med-

fører at nye løsninger som ikke båndlegger store arealer, må finnes. Det bør legges til rette for å etablere standplasser utenfor selve feltet, under iakttagen av sikkerhets- og miljømessige forhold. For samøving i større forband, inklusive allierte styrker, må manøverrommet kunne utvides etter behov ved bruk av rekvirert grunn.

Bruk av ulike former for avanserte sensorer (eksempelvis UAV, Unmanned Aerial Vehicle) krever at også luftrommet over skyte- og øvingsfeltene kan disponeres og kontrolleres av øvende forband.

2.5.3 Nye bestemmelser og retningslinjer for planlegging og miljø

I perioden fra 1996 og fram til i dag har planbestemmelsene og det øvrige rammeverket bestått uten større endringer. Nye forskrifter for konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven (KU) ble gjort gjeldende fra 1997. Det er vedtatt lovendringer i 2004, og nye forskrifter vil gjøres gjeldende trolig fra 1. januar 2005. De viktigste endringene som nå skjer, er at planer og programmer på ulike nivå blir gjenstand for krav om KU. Dette kan, i

noen situasjoner, ha betydning for Forsvarets planverk og planbehandling. Kommunenes stilling som planmyndighet blir styrket.

St meld nr 42 (2000-2001) – Biologisk mangfold, jfr Innst S nr 206, St meld nr 39 (2000-2001) – Friluftsliv, jfr Innst S nr 114, og stortingsmeldingene om rikets miljøtilstand, sist St meld nr 25 (2002-2003) – Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, jfr Innst S nr 46, gir en fornyet ramme for både hoveddeler av miljøvernpolitikken og sektorenes håndtering av sitt ansvar for miljøspørsmålene. Innenfor bl a disse rammene har Forsvaret utarbeidet sin miljøhandlingsplan, og rapporterer miljøutviklingen i forhold til de relevante mål.

Statens forurensningstilsyn har nylig innvilget utslippstillatelse for Regionfelt Østlandet. Denne konsesjonen omfatter også de deler av feltet som fra tidligere hadde selvstendige konsesjoner som da ble inndratt. Den nye konsesjonen forbyr bruk av blyammunisjon for håndvåpen og mitraljøser. I Forsvarets miljøhandlingsplan er også inntatt krav om stans av innkjøp av blyammunisjon fra utgangen av 2006. Overgang til prosjektiler av stål vil påføre Forsvaret en ekstrakostnad.

Kapittel 3

Skyte- og øvingsfelt – kategorier og definisjoner

3.1 Generelt

Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet har tildels ulike krav til sine skyte- og øvingsfelt. Utvalget har derfor søkt å finne fram til en rammebeskrivelse for de enkelte kategorier av felt for land, sjø og luft. I flere tilfeller kan de angitte feltkategorier nyttes av flere forsvarsgrener. Det er et økende behov for nå kunne operere i et fellesoperativt miljø, dvs at flere forsvarsgrener opererer sammen.

3.2 Regionfelt

Et regionfelt er et skyte- og øvingsfelt som kan brukes av flere forsvarsgrener. Regionfeltet bør ha en sentral beliggenhet i hver av Forsvarets hovedregioner og omfatte norsk gjennomsnittslende med åpent lavland, skogsområder, åser og vassdrag. Regionfeltet bør tillate skyting med alle Hærens våpen, samt levering av skarpe våpen fra fly. Feltet skal som minimum ha kapasitet til øvelser på bataljonsnivå med støtteelementer. Det bør eksempelvis være mulig å øve en eller to manøverbataljoner med støtteelementer fra øvrige våpenarter og forsvarsgrener i samvirke med koordinert våpenvirking mot felles mål.

Det bør være mulig å gjennomføre manøver med brigade ved bruk av regionfelt samt rekvirert grunn i naturlig tilknytning til feltet.

Det bør utgjøre et areal fra 200 til 300 km², avhengig av muligheter og utnyttelsesgrad i feltet.

3.3 Hærens felt

Hæren har følgende kategorier skyte- og øvingsfelt:

- Nærøvingsfelt
- Fjernøvingsfelt
- Manøverlende/tørrtreningsområde

3.3.1 Nærøvingsfelt

Med nærøvingsfelt forstås et geografisk område for utdanning og trening som ligger direkte i til-

knytning til eller i umiddelbar nærhet av øvende avdelings standkvarter. Avstanden til feltet bør være kortest mulig og ikke overstige 30 minutter forflytning. Ideelt sett bør all daglig tjeneste kunne foregå i dette området. Avhengig av de utdanningsoppdrag som skal gjennomføres, bør slike felt ha kapasitet for skyting, mine-, eksplosivryddings- og sprengningsarbeider, strid i bebygde område (SIBO), kjøreløyper/områder for vognførerutdanning, ABC-utdanning og overgang over vassdrag og manøvrering for mindre avdelinger.

3.3.2 Fjernøvingsfelt

Med fjernøvingsfelt forstås et geografisk område av slik størrelse og anvendelighet at en eller flere avdelinger kan gjennomføre en type manøvrering og/eller skyting i feltet som ikke lar seg gjennomføre i nærøvingsfeltene. Det bør også ligge kapasiteter for gjennomføring av fellesoperative øvelser med bruk av skarp ammunisjon/Joint Air Attack Team samt trening og operasjoner i bruk av UAV (Unmanned Aerial Vehicles).

Fjernøvingsfelt må være lokalisert innenfor rimelig transportavstand fra brukende avdeling. Avdeling som bruker feltet relativt ofte bør ikke ha en kjøretid som overskrider en halv dag for å komme til feltet. For avdelinger som bruker feltet relativt sjelden aksepteres maksimalt én dag i transporttid.

Feltet vil variere i størrelse og beskaffenhet alt etter den virksomhet som skal gjennomføres. Fjernøvingsfelt kan dekke krav til manøvrering, skarp skyting med alle Hærens våpensystemer/eksplosiver og øvelser i et fellesoperativt miljø.

3.3.3 Manøverlende

I manøver- og tørrtreningsområdene vil avdelingene bare manøvrere med løsammunisjon og øvingssystemer. Hæren vil så langt det er mulig dekke sitt behov for manøverlende innenfor rammene i nærøvingsfelt, fjernøvingsfelt og regionfelt. Det siste er særlig aktuelt i forbindelse med gjennomføring av større øvelser med bl a deltakelse av allierte avdelinger.

Det vil fortsatt være viktig å kunne samtrene hele brigader.

3.4 Sjøforsvarets felt

Sjøforsvaret gjennomfører følgende typer skytinger:

- med kanon: overflate-til-overflate, overflate-til-luft samt bombardering (overflate-til-land)
- med rakett/missil: overflate-til-overflate, overflate-til-land og overflate-til-luft
- med hånd/avd.våpen: baneskytinger, samt i kyst- og strandsonen

Feltene defineres i det følgende.

3.4.1 Skytefelt for kanon

Disse feltene blir benyttet av såvel stasjonære som de mobile enheter og plasseres i fjorder og åpne havområder. Størrelse og form på feltene varierer ut fra lokale forhold. Skyteøvelser kan foregå utenom klarerte skytefelt på åpent hav dersom følgende betingelser er tilstede:

- Feltet/nedslagsområdet kan kontrolleres visuelt
- Skyting foregår minst ti nautiske mil fra nærmeste land
- Prosjektilbanen er rettet ifra og har minst en avstand på minst ti nautiske mil fra kontrollert luftled
- Andre fartøy i området blir informert om øvelsen umiddelbart før den starter.

3.4.2 Bombarderingsfelt

Dette er felt av varierende størrelse som benyttes når fartøy skal øve i å beskytte mål på land.

3.4.3 Rakett-/ missilskytefelt

Felt som primært nyttes til Sjøforsvarets testing og evaluering av rakettssystemer (Penguin og Sea Sparrow, Mistral og Nytt sjømålsmissil (NSM)). For operativ skyting med disse våpnene, med unntak av NSM, kan de eksisterende skytefelt/områder og spesielt opprettede felt, bli benyttet.

NSM skaper behov for felt/områder utover det som er tilgjengelig i dag. Kravene til områder/felt som kan håndtere testing av NSM, er inndelt i tre overordnede forhold:

1. Sikkerhet:
 - a) En korridor på pluss/minus to km ift planlagt bane. Går missilet utenfor denne korridor, initieres terminering av flukten.

- b) En nedfallssone på åtte km på hver side av ovennevnte korridor, altså pluss minus ti km på hver side av planlagt bane. Totalsonen avsluttes med et sirkelsegment med en radius 14 km med senter i målets posisjon.
2. Flukttermineringsdekning (FTS-dekning):
 - Det må sikres at missilet kan motta flukttermineringssignaler i hele banen.
 3. Telemetridekning (TM-dekning):
 - Samme behov som for flukttermineringsdekning ovenfor.

3.4.4 Skytefelt for hånd- og avdelingsvåpen

Feltene er opprettet for at befal og mannskaper i Sjøforsvaret og Kystvakten skal oppnå de nødvendige ferdigheter i bruk av respektive håndvåpen.

3.5 Luftforsvarets felt

Luftforsvarets skarpskytningsøvelser kan grovt sett deles i skyting som foretas fra fly, med luftvernkanoner/-raketter, og de aktiviteter innen skyting og sprengning som baseforsvarsavdelingene gjennomfører.

3.5.1 Taktikkfelt

Slike felt bør ha en størrelse på 300-700 km², hvor øvelsesvåpen kan leveres fra fly mot varierende naturtro mål. Det er ønskelig at et mindre område i feltet kan brukes som målområde for skarpe våpen. Taktikkfelt som skal dekke levering av skarpe presisjonsstyrte våpen, bør ha et areal opp mot 700 km² for å kunne tilfredsstille de store sikkerhetssoner for denne type våpen.

3.5.2 Skolefelt – felt for luft-til-bakke-mål

Feltene bør ha en størrelse på ca 15 km² for levering av øvelsesvåpen uten eksplosiv ladning. Slike våpen kan ha en røyksats for at treffpunktet skal kunne observeres.

3.5.3 Skarpvåpenfelt

Et skarpvåpenfelt er et skytefelt eller del av et øvingsområde hvor det er tillatt å levere skarpe våpen. Feltets størrelse vil avhenge av krav til sikkerhetssoner for de enkelte våpen som er tillatt brukt.

3.5.4 Felt for luft-til-luft-mål

Dette luftrommet bør være ca 2000 km² beliggende over sjø for avlevering av kanonprosjektiler/kortholdsmissiler fra fly mot luftmål. Både skarpe våpen og øvelsesvåpen kan nyttes.

3.5.5 Felt for missiler og andre langtrekkende våpen

Slike felt skal dekke behovet for levering av missiler med lang rekkevidde, samt andre langtrekkende våpentyper med krav til store sikkerhetssoner. Kan ses i sammenheng med Sjøforsvarets behov for tilsvarende felt.

3.5.6 Felt for luft-til-sjø-mål

Størrelsen er ikke fastsatt. Slike felt skal dekke behovet for levering av luft-til-sjø-mål-raketter, og krever normalt faste installasjoner på land for evaluering av skytingen.

3.5.7 Felt for bakke-til-luft-mål

Størrelsen for disse felt kan variere, men et minimum vil være 300 km² som dekker skyting med SHORAD (kortholds luftvern). For tiden har vi ikke felt hvor skyting med NASAMS kan gjennomføres. Dette skjer hos våre allierte.

3.5.8 Felt for bakke-til-bakke/sjø-mål

For skyting med artilleri mot bakke/sjø-mål kreves et felt av størrelse 30 km².

3.5.9 Nærøvingsfelt

Tilsvarende som for Hæren, primært for baseforsvarsavdelingene og for grunnleggende soldat/befalsopplæring.

3.5.10 Sprengningsfelt

Felt for utdanning og trening av EOR-/EOD-personell (Explosive Ordnance Reconnaissance / Explosive Ordnance Disposal) godkjent for kontrollerte sprengninger med Luftforsvarets største luft-til-bakke-våpen.

3.5.11 Treningsområder i luften, TSA-AMC Manageable Danger Area

Treningsområder i luften er definert gjennom FUA-avtalen som Temporary Segregated Areas (TSA) og Airspace Management Cell Manageable Danger Areas (AMC Manageable Danger Areas). Dette er områder som er begrenset i horisontal og vertikal utstrekning og som aktiveres på bestemte tider. Disse treningsområdene vil utelukkende bli brukt til taktisk trening uten bruk av våpen. Unntaksvis kan TSA/AMC Manageable Danger Area områder bli opprettet over et skytefelt, men det vil fortsatt være skytefeltgrensene som avgrenser hvor det er tillatt å levere våpen.

3.6 Felt for Heimevernet

Heimevernet bruker etter behov de feltkategorier som er beskrevet under forsvarsgrenene.

3.7 Felt for industrien

Industrien nytter egne felt. I den utstrekning disse ikke dekker behovene, nyttes forsvarsgrenenes felt.

Kapittel 4

Forsvarets oppgaver – utvikling og behov

Ved vurdering av Forsvarets behov for skyte- og øvingsområder, er følgende faktorer sentrale:

- Forsvarets oppgaver
- Forsvarets behov for øvingsområder etter krav som følger av den nye struktur
- utvikling av materiell, stridsteknikk og øvingsformer
- det sivile samfunns evne og muligheter til å avgi nødvendige arealer

4.1 Forsvarets oppgaver

Ifm arbeidet med St prp 42 (2003-2004) – Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008, jfr Innst S nr 234, fastsatte Stortinget at Forsvarets oppgaver skal deles i tre kategorier: "nasjonale oppgaver", "oppgaver som løses i samarbeid med allierte og eventuelt andre" og "andre oppgaver". Av disse skal de to første kategoriene, som en balansert helhet, være styrende for Forsvarets strukturutvikling. Totalt gir dette Forsvaret følgende oppgaver:

- å sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom tidsmessig overvåkning og etterretning
- å håndheve norsk suverenitet
- å ivareta norsk myndighetsutøvelse på avgrensede områder
- å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser i Norge og norske områder
- å bidra til kollektivt forsvar av Norge og øvrige deler av NATO mot trusler, anslag og angrep, inkludert bruk av masseødeleggelsesvåpen
- å bidra til flernasjonalt krisehåndtering, herunder flernasjonale fredsoperasjoner
- å bidra med militær støtte til diplomati og til å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen
- å bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver

4.2 Forsvarets struktur – behov for øvingsområder

Forsvarets nye struktur framgår av Inst S nr 234 (2003-2004), jfr St prp nr 42 (2003-2004) – Den

videre omleggingen av Forsvaret 2002-2005. Som følge av Forsvarets oppgaver og de økonomiske rammer, vil Forsvarets struktur være gjenstand for endring også i årene som kommer.

Prioriteringer av nyanskaffelser (nye avanserte og langtrekkende våpen) som gir økt effektivitet, vil ha vesentlig innvirkning på behovene for skyte og øvingsfelt.

De senere års utvikling innen våpenteknologi og konsepter har resultert i at allerede etablerte skyte- og øvingsfelter ikke gir tilstrekkelige rammebetingelser for gjennomføring av nødvendig virksomhet. Levering av skarpe våpen fra større høyder og lengre avstand, både styrte flybomber, missiler og tradisjonelle artillerisystemer, stiller nye krav til feltene.

Det er nødvendig at det i framtiden legges stor vekt på at øvingsmulighetene blir best mulig. Om ikke øvingsmulighetene er optimale, vil en ikke nå den forventede og nødvendige stridsevne.

Forsvaret deltar i operasjoner under andre klima- og miljøforhold enn det finnes i Norge. Dette stiller nye krav til øvingsmuligheter i andre klimasoner. Det må derfor etableres tilfredsstillende øvingsmuligheter utenlands, gjerne i form av utvekslingsavtaler knyttet til alliert trening i Norge.

Norge er avhengig av alliert støtte i krise og krig, og må derfor fortsatt legge forholdene til rette for øvelser for utenlandske avdelinger i Norge.

4.2.1 Behov for øvingsområder på land

Framtidens landmilitære styrker vil i stor grad være mekaniserte forband. Karakteristisk for forbandene er mekanisering og mobilitet, hvor virksomheten i økende grad skjer ved bruk av tunge beltetkjøretøy. Våpen vil ha større rekkevidde, noe som både skyte- og øvingsfelt må ta høyde for.

Innføring av nettverksbaserte løsninger vil medføre større spredning av avdelinger og enkeltkjøretøy, noe som kan medføre et øket arealbehov for øvelser. Bruk av rekvirert grunn vil derfor også i framtiden være nødvendig for øvelser i høyere forband.

4.2.2 Behov for øvingsområder på sjøen

Sjøforsvaret har pr i dag tilgang til adekvate skyte- og treningsfelt på sjøen. Forsvarsstaben har foreslått et antall felter som kan utrangeres, og det er foreslått tiltak som kan bidra til å optimalisere forholdene i eksisterende felt.

For at Sjøforsvaret skal kunne øve sin krigstidsoppgave, kan man i prinsippet si at fartøyene må kunne bruke hele kystfarvannet. Følgende øvelser vil bli gjennomført i kyst- og nærfarvann:

- overflate- til overflateskyting
- overflate-til-luft-skyting
- overflate-til-land-skyting, bombardering
- taktiske øvelser og trening i større og mindre forband
- enkeltskipsøvelser
- eskorteringsøvelser
- minelegging- og ryddeøvelser
- torpedo- og terneskyting
- synkeminelipp
- ubåtpatroljeøvelser
- samøvelser mellom ubåter, overflatefartøyer og fly.

Øvelsene og treningene avholdes slik at det blir minst mulig konflikt med fiskeri og annen sivil aktivitet.

Det arbeides med å opprette et fast felt i området Nordland/Troms. Bakgrunnen for dette er at Sjøforsvaret har et reelt behov for et skytefelt som er større enn dagens felt. Feltet vil i første rekke bli benyttet til Penguin MK 2, Nytt sjømålmissil (NSM), Sea Sparrow luft-/overflatemissil og torpedoer.

Av hensyn til værforhold og fiskeriaktivitet vil aktiviteten bli søkt lagt til juni eller ultimo august/ primo september.

Luftforsvaret har også behov for verifikasjons-skyting med Penguin Mk 3. Det er derfor ønskelig å få opprettet et skytefelt/område som kan dekke

både Sjøforsvarets og Luftforsvarets totale behov. De forskjellige våpnene som er tenkt brukt i dette feltet vil ha ulike krav til sikkerhetssoner. For å begrense restriksjonene for andre brukere er feltet tenkt delt opp i seksjoner som vil bli aktivisert etter behov.

Det arbeides også med opprettelse av to store felt utenfor Lista (Lista 1 og 2).

4.2.3 Behov for treningsområder i kystnære områder

Opprettelsen av Kystjegerkommandoen (KJK) som del av felles ISTAR-enhet, introduserer en ny og særdeles mobil kapasitet for operasjoner i kystnære farvann og i strandsonen. Denne kapasiteten krever virkelighetsnære treningsforhold i slike områder.

4.2.4 Behov for treningsområder i luften

Dette avsnitt omhandler i tillegg til luftområder, areal på bakken som er nødvendig for levering av skarpe våpen fra luftfartøyer.

4.2.4.1 Behov for lavflygingsområder

Luftforsvaret har behov for å trene lavflyging. Hjemmel for slik flyging finnes idag i bestemmelser for militær luftfart (BFL 70-1, ny revidert utgave BFL 100-1 er gjeldende fra 2003) som er basert på bestemmelsene i luftfartsloven og bestemmelser for sivil luftfart (BSL). Det er behov for å ha lavflygingsområder i tilknytning til de forskjellige skyte- og øvingsfelt.

Forsvarsdepartementet oppnevnte 24. sept 1998 et utvalg til å utrede bruken av Forsvarets lavflygingsområder. Utvalget la fram sin utredning 18. okt 2000 og fremmet en anbefaling om å forlate dagens lavflygingsstruktur og innføre et system som bygger på et restriksjonsprinsipp. Restriksjonsprinsippet innebærer at lavflyging er tillatt i alle områder som ikke er belagt med spesielle restriksjoner, eksempelvis verneområder med minstehøyder, kontrollerte luftrom, tettbygde strøk, fareområder og områder der det drives støyømfintlig virksomhet.

Utvalgets utredning er presentert i NOU 2001:15 – Forsvarets områder for lavflyging. Her angis også de forutsetninger som lavflygingsutvalget la til grunn for sin anbefaling.

Med utgangspunkt i NOU 2001:15 har Forsvaret satt i gang et arbeid sammen med AVINOR for å foreslå nødvendige endringer i luftfartslovens forskrifter. Anbefalingen fremmes for Samferdselsdepartementet.

Boks 4.1

AVINOR:	Tidl Luftfartsverket
FUA:	Flexible Use of Airspace
TSA:	Temporary Segregated Areas
AMC	Airspace Management Cell
CRC:	Control and Reporting Centre
NASAMS:	Norwegian Advanced Surface to Air Missile System
MSAM:	Medium Surface to Air Missile
NSM:	Nytt sjømålmissil
SHORAD:	Short Range Air Defence

Forsvarets behov for luftrom er pr i dag uttrykt gjennom luftromsavtalen mellom AVINOR (tidligere Luftfartsverket) og Forsvaret, (Flexible Use of Airspace (FUA)). Avtalen gjelder med virkning fra 23. januar 2003 og erstatter de regionvise koordineringsavtalene mellom Forsvaret og Oslo samt Trondheim og Bodø Flight Information Region (FIR).

4.2.4.2 Flexible Use of Airspace (FUA)

FUA er et konsept som AVINOR gjennom sitt medlemskap i Eurocontrol er pålagt å gjennomføre. Det ble innført i Norge i januar 2003. Utgangspunktet for FUA-konseptet er at luftrom ikke lenger skal være betegnet som enten rent militært eller sivilt luftrom, men heller som integrert luftrom som tildeles bruker etter behov. Videre sier konseptet at utskillelse av luftrom bør være midlertidig og basert på de tidsperiodene områdene reelt sett brukes.

For Forsvarets treningsområder vil dette blant annet medføre at tidligere upubliserte treningsområder blir omgjort til områder definert i en FUA-sammenheng, og dermed formelt publisert.

AVINOR har ledet arbeidet med implementering av FUA-konseptet med deltakelse fra Luftforsvaret. Hensikten er å få en god totalløsning for både sivile og militære brukere av luftrommet.

Treningsområdene blir publisert i FUA-avtalen som Temporary Segregated Areas(1) (TSA) og Airspace Management Cell Manageable Danger Areas (2) (AMC Manageable Danger Areas) med horisontal og vertikal utstrekning, aktiviseringspunkter og evt merknader. Alle disse områdene er tegnet inn på kart, og vedlagt i dokumentet (AIP). Avtalen beskriver også innenfor hvilke FIRs områdene ligger. I de tidsrommene hvor områdene er avgitt til Forsvaret, vil de bli gitt til enten Control and Reporting Centre (CRC) Sørreisa eller CRC Mågerø. Disse CRC-ene vil ha ansvaret for detaljert koordinering med de(n) aktuelle sivile kontrollsentralen(e).

4.2.4.3 Behov for skarpskytingsfelt

Behovene for skytefelt for flyoperasjoner har økt mht bruksfrekvens. Videre har det oppstått et behov for utvidelse av enkelte skytefelt på grunn av innføring av nye våpentyper. Innfasing av nye lufttil-luft-missiler med lang rekkevidde har medført at Norge pr i dag ikke har et adekvat skytefelt for denne våpentypen. Det samme gjelder for moderne styrte bomber brukt mot bakkemål, og levert fra stor høyde.

Når Hjerkins bortfaller mangler et felt for levering av skarpe våpen fra fly i Sør-Norge.

Antibakkemåls-/overflatemissil (Hellfire) sikkerhetsmaler er nylig blitt forandret og har resultert i at andre missiler kun kan brukes i direkteskytende rolle. Det medfører at våpenet kan benytte eksisterende felt i den rolle Forsvaret nytter det, mens anvendt taktikk for angrepshelikoptre er en indirekte skyting av missilet som det ikke er tilrettelagt for.

Jagerflygere, fast eller midlertidig stasjonert, har behov for skolemessige skyteøvelser mot enkle, vel definerte mål så vel som avanserte taktiske øvelser mot forskjellige måltyper. Felt som brukes til skolemessig øvelse bør ligge relativt nær flygerens operasjonsbase.

Skyting med bakkebasert luftvern blir i hovedsak gjennomført som testskyting og taktisk skyting, det siste som del av utdanningen. Behovet for skytefelt ifm skyting med luftvern og rakett-/missilsystemer blir i dag dekket gjennom skarpskyting med Norwegian Advanced Surface to Air Missile System (NASAMS) i USA samt RB-70 skyting på Vågan ved Ørlandet. Det bør likevel vurderes om det i framtiden skal etableres et skytefelt for Medium Surface to Air Missile (MSAM) og Short Range Air Defence (SHORAD) i Norge for å øke tilgjengelighet og fleksibilitet. Et skytefelt for LV-systemer bør ideelt sett ligge i nærheten av, eller helst i, et øvingsområde slik at skytingen kan foregå i en taktisk ramme og om mulig sammen med andre avdelinger.

Baseforsvarsavdelingene har i dag behov for sprengningsfelt og skytefelt. Skytefeltene må være av en slik karakter at det kan skytes med håndvåpen, automatvåpen, skarpskyttervåpen samt de avdelingsvåpen avdelingen er oppsatt med. Et sprengningsfelt er nødvendig for å kunne gjennomføre utdanning på bl a Explosive Ordnance Reconnaissance (EOR)/Explosive Ordnance Disposal (EOD).

Luftforsvaret har etablert felt for sin virksomhet etter behov og med betegnelser som er angitt i kapittel 3. En kombinasjon av de forskjellige typene felt er i de fleste tilfelle ønskelig både med tanke på utnyttingsgrad og bruk av eventuelle faste installasjoner i tilknytning til feltene.

4.2.5 Heimevernets behov

Heimevernet har en styrke på 50000 befal og mannskaper og en uøvet reserve på 33000. Landet er delt inn i 13 heimevernsdistrikter. HV-distriktene er delt inn i avsnitt og områder. Disse er fordelt på Landheimevernet (LHV), Sjøheimevernet (SHV) og

Luftheimevernet (LUHV), hvorav hovedtyngden tilhører LHV. Områdene er delt opp i underavdelinger tilpasset de oppgaver området er gitt å løse i fred, krise og krig av operativ myndighet.

HV-distriktene overtok i 2002 det territorielle ansvaret for Hærens regimenter som er lagt ned. Operativt er distriktene underlagt Fellesoperativt hovedkvarter (FOHK).

HV har i 2003 startet egen førstegangstjeneste. I tillegg vil HV fortsatt ha egen utdanning for utskrevet befal.

For Heimevernet er det viktig å kunne gjennomføre en størst mulig del av utdanningen/treningen i eller nærmest mulig lokaliseringen til det enkelte avsnitt/område. Heimevernet har imidlertid i sine organisasjons- og utrustningsplaner også en del typer avdelingsvåpen hvor det kreves større skytefelt. Andelen av slike våpen er øket de senere årene. Der hvor slike felt ikke finnes i nærområdet, må en nytte et fjernøvingsfelt eller regionfelt.

SHV har behov for å skyte med våpen fra fartøy mot både sjø- og landmål og behov for skytefelt på land for skyting med 12,7 mm mitraljøse. I tillegg er det behov for tilgang til utrustningssteder (kaier), samt manøvreringsmuligheter på sjøen i egnede farvann.

LUHV ivaretar nå baseforsvarsoppgaver på flystasjoner og luftkommando- og kontrollstasjoner. LUHV har behov for nærøvingsfelt og felt for skyting med avdelingsvåpen og håndvåpen.

4.2.6 Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO)

FLO dekker sine selvstendige behov på hærsiden ved de installasjoner de har fått innpasset i utbyggingen av Regionfelt Østlandet og gjennom den planlagte utvikling på Mjølfjell, med utbygging og oppgradering av veier og annen infrastruktur samt etablering av permanent testskytebane.

4.2.7 Industrien

Etter henvendelse fra Utvalget har følgende bedrifter innmeldt sine behov for felt.

- Dyno Nobel Europe
- Kongsberg Defence & Aerospace AS
- Nammo Raufoss AS

4.2.7.1 Dyno Nobel Europe

Dyno Nobel Europe har meddelt behov for adgang til sprengningsfelt med samme kapasitet som tidligere meddelt Utvalget. Kapasiteten er knyttet til utvikling av nye produkter og sprengstoffsyste-mer. Det er i denne forbindelse behov rettet mot:

- Test og kontroll av sprengstoffers funksjonalitet i grove borhull (stålrør)
- Utvikling av store rettede ladninger for militære formål og demobilisering offshore
- Fatalitetstester av blande- og ladeutstyr

For å møte disse behovene er det nødvendig å ha tilgang til et område med mulighet for å sprengre inntil hundre kg innspent stål.

I tillegg til sprengningstester har Dyno Nobel Europe også behov for adgang til øvingsfelt hvor store branntester/sikkerhetstester kan gjennomføres. Dyno Nobel har tidligere gjennomført prøvesprengninger og sikkerhetstester på Forsvarets øvingsfelt Hengsvann, Holleia og Halkavarre og håper også i framtiden å kunne fortsette med denne ordning.

4.2.7.2 Kongsberg Defence & Aerospace

Det er enighet mellom Sjøforsvaret og Kongsberg Defence & Aerospace at man etter innføring av Nytt Sjømålsmissil (NSM) i Sjøforsvaret skal gjøre øvelses-/funksjonsskyting av NSM i sjøområder i Norge. Sjøforsvaret vil være ansvarlig for valg av skytefelt.

Kongsberg Defence & Aerospace (KDA) ved sitt firma Kongsberg Protec AS, bruker i meget stor utstrekning Hengsvann skyte- og øvingsfelt ifm utvikling og testfyring av Remote Weapon Station (RWS) for 12,7mm mitraljøse og 40mm automatisk granatkaster. Prøvene utføres ifm KDA's leveringer av RWS til det norske Forsvaret og til US Army. KDA vil også opplyse at skyting med RWS på Hengsvann også gjennomføres som demonstrasjonsskyting for presentasjon for nasjoner som er potensielle kunder. KDA ser derfor et sterkt behov for tilgang til Hengsvann skyte- og øvingsfelt i de kommende år.

4.2.7.3 Nammo Raufoss AS

Nammo Raufoss AS's fremtidige behov for lån/bruk av Forsvarets skyte- og sprengningsfelt er på samme nivå som tidligere år forutsatt at eksisterende skytefelt på Bradalsmyra og Fjellhaug består som i dag. Bedriften har ingen planer om endring av testområder, men er til en hver tid avhengig av myndighetenes godkjennelse sikkerhets- og miljømessig. Dersom bruk av eksisterende felt ikke avgrenses i vesentlig grad vil hovedtyngden av bedriftens behov dekkes av egne skytefelt, som i dag. Prosjektledelsen for Regionfelt Østlandet er holdt løpende informert om fremtidige prosjekter som krever adgang til Forsvarets skytefelt.

4.3 Utvikling av materiell

4.3.1 Materiell i Hæren

Fremtidens landmilitære styrker vil i stor grad være mekaniserte forband, bestående av en integrert ISTAR-kapasitet (oversatt: etterretning, overvåking, målfatning og oppklaring), pansret oppklaring med bl a langtrekkende PB-missiler, stridsvogner, mekanisert infanteri, bombekastere, rør- og rakettartilleri, ingeniører, luftvern og andre støttefunksjoner.

Fremtidens landmilitære styrker vil operere med større spredning enn i dag og har følgelig behov for større rom (flate) for å trene realistisk.

Fremtidens landmilitære styrker vil disponere våpensystemer med til dels betydelig lenger rekkevidde enn i dag. Dette innebærer spesielle krav med bl a muligheter for å etablere standplasser/leveringsplattformer utenfor skytefeltene.

Innslaget av styrte og selvsøkende missiler vil øke. Den siste kategorien vil på grunn av sin autonomitet medføre behov for å vurdere aktuelle sikkerhetsbestemmelser for bruk av våpnene.

Spesielt mobilitetsfremmende ingeniørkapasitet (gjennombrytning, minerydding, bro, EOD mv) krever muligheter for å trene dette realistisk.

Bruk av ulike former for avanserte sensorer (eksempelvis UAV) krever at også luftrommet over skyte- og øvingsfeltene kan disponeres og kontrolleres av øvende forband.

4.3.2 Materiell i Sjøforsvaret

Materiellutviklingen i Sjøforsvaret går som i de andre forsvarsgrener mot stadig utvikling av rakettvåpen og styrte selvdrevne våpensystemer. NSM er under utvikling og Sjøforsvaret vil etter 2010 ha behov for områder som kan tillate bruk av slike missiler med landmålskapasitet.

4.3.3 Materiell i Luftforsvaret

4.3.3.1 Utvikling av våpensystemer

Luftforsvaret har jagerfly av typen F-16 som er utrustet med avanserte luft-til-luft, luft-til-bakke og luft-til-sjø-våpen. Disse våpensystemene med avanserte kontroll- og styresystemer stiller store krav til skytefelt mht arealbehov og instrumentering. Det må derfor etableres slike tidsmessige øvingsfelt. I dag tilfredsstillers ikke de eksisterende skytefelt dette behov, da nåværende areal ikke er dekkende for de store sikkerhetssonene som kreves. Luftforsvaret har således behov for baner der det kan øves i alle former for ildgivning fra fly. Det må etableres et skytefelt (over sjø) for levering av

langtrekkende luft til luft missiler og andre langtrekkende våpentyper.

Det vil i fremtiden være aktuelt å gjennomføre skarpskytinger med NASAMS i Norge, men før dette blir aktuelt er det en rekke faktorer, bl a forhold til produsent/myndigheter mht missilet, egnet skytefelt, instrumentering, droner, kompetanse og øvrig infrastruktur som må avklares.

Fra ca 2015 vil det være aktuelt med utfasing av nåværende materiell og innføring av nye våpensystemer innenfor luftvernet. Det er vanskelig per i dag å si hvilke krav til skytefelt et slikt system vil framtinge.

4.3.3.2 Framtidig behov ifm Unmanned Aerial Vehicles (UAV)

Forsvaret vil anskaffe UAV innen 2008 og har dermed behov for områder hvor disse kan operere.

Pr i dag er det ikke utarbeidet regler for å operere UAV-er i samme luftrom som bemannede fly. Inntil dette er på plass vil derfor slik flyging kreve egne restriksjonsområder for å trene og øve slike operasjoner. Forsvaret vil ha et behov for slike områder, men det er vanskelig på det nåværende tidspunkt å definere detaljene rundt dette behovet. UAV-avdelingen vil i første rekke bli lokalisert til Bardufoss og vil kreve øvingsområder over Indre Troms.

4.3.4 Materiell i Heimevernet

Heimevernets materiell består dels av personlige våpen og utrustning som den enkelte HV-mann har utlevert og oppbevarer hjemme, dels av tyngre våpen og materiell. Av tyngre våpen disponerer de fleste oppsetningene 84 mm rekylfri kanon, 12.7 mm mitraljøse, 12.7 mm skarpskyttergevær og M72. Mange av oppsetningene trener også på sprengningsoppdrag.

4.3.4.1 Våpen for Heimevernet

Heimevernet har følgende våpen som krever kapasitet større enn en standard skytebane beregnet for 7.62 mm ammunisjon:

- 12.7 mm skarpskyttergevær
- 12.7 mm mitraljøse
- 84 mm RFK
- M72 (kortholds enmanns panservåpen)
- Håndgranat (splint/sjokk)
- Sprengladninger
- MG3

I tillegg er det ikke alle baner som er godkjent for bruk av 7.62 mm med automatisk ildgivning.

4.4 Øvingstyper og krav til felt

4.4.1 Førstegangstjenesten

Førstegangstjenesten innledes med en rekruttperiode hvor de grunnleggende militære disipliner innøves. Rekruttperioden gjennomføres i hovedsak ved en utdanningsavdeling for gjennomgående tjeneste. Denne opplæring er grunnlaget for den senere utdanning. På grunn av den tildels meget hektiske aktivitet i denne perioden er det avgjørende at tørrtreningsskoler og skytebaner er hensiktsmessige og ligger nær garnison/stasjon.

Etter grunnopplæringen fortsetter personellet den videregående utdanning ved den samme avdeling. I denne perioden trenger utdanningsavdelingen romslige skyte- og øvingsarealer tilpasset sin øvingsvirksomhet. Særlig vil en peke på plass til feltmessig skarpskytning og manøvrering med stridsavdelinger i rimelig nærhet til garnison/stasjon.

Ved enkelte avdelinger, i alle forsvarsgrener, gjennomføres fortsatt førstegangstjenesten etter gammelt mønster med samlet rekruttskole for alle og deretter fordeling til utdanningsavdeling/stasjon.

4.4.2 Forsvarets innsatsstyrker

Forsvarets innsatsstyrker er under etablering. Disse styrkene vil bestå av avdelinger for hurtig innsetting, oppfølgingsstyrker og forsterkningsstyrker. Det er avgjørende at disse styrkene har optimal tilgang på skyte- og øvingsfelt for trening på de oppdrag disse avdelingene skal kunne utføre.

4.4.3 Heimevernet og dagens omstrukturering

Heimevernet gjennomfører fra 6-20 dagers årlig trening for innsatsstyrkene, 3 pluss 5 dagers årlig trening for oppfølgingsstyrkene. På grunn av den korte tiden som er til disposisjon er det vesentlig at avdelingene kan gjennomføre sine øvelser i rimelig avstand fra oppsettingsstedet. Derved spares dyrebar tid som ellers vil medgå til lengre transport. For skyting med tyngre våpen må man nytte fjernøvingsfelt eller andre felt godkjent for den type skyting.

4.4.3.1 Operativt grunnlag

- Heimevernsdistriktene har overtatt det territoriale ansvaret fra Hæren etter at de territoriale regimentene er lagt ned
- Heimevernets styrker vil i framtiden ha en større grad av spesialisering og mobilitet. Dette

innebærer etablering av innsats-, oppfølgings- og forsterkningsstyrker

- Større fokus på strid i tettbebygde områder
- Enkelte distrikter er av operativ myndighet gitt høyere operativ prioritet enn de øvrige
- Luftheimevernets (LUHV) luftvernoppgave er terminert. Derimot vil LUHV i framtiden ivareta en vesentlig del av baseforsvaret ved samtlige hovedflystasjoner, flystasjoner og luftkommando- og kontrollstasjoner
- Sjøheimevernet (SHV) har fått tilleggsoppgaver knyttet til sikring av nøkkelpunkt med sjøside og bordingstjeneste

4.4.3.2 Utdanningsvolum

- Heimevernets oppsetting er på 50000 med 33000 som uøvet reserve. 5000 inngår i innsatsstyrkene og vil ha prioritet på trening og øving.
- Heimevernet har etablert egen førstegangstjeneste som skal være på minimum fire måneder. Soldatene har blitt overført fra forsvarsgrenene via Vernepliktsverket. Fra januar 2003 har HV førstegangstjeneste ved Heimevernets utdanningssenter Værnes (HVUV) og fra 2005 ved Garnisonen i Porsanger. For SHV og LUHV er førstegangstjeneste startet opp på Madla.

4.4.3.3 Økonomi

Drift av skyte- og øvingsfelt er meget kostnadskrevende endog før et eneste skudd er avgitt. Så lenge forsvarsgrenene brukte felt over hele landet fikk HV tilgang til disse uten å måtte være med å dekke basiskostnadene ved feltene. Når forsvarsgrenene nå er i ferd med å legge ned en rekke avdelinger, vil Heimevernet bli eneste bruker av flere skyte- og øvingsfelter. Dersom samme volumet på skyte- og øvingsfelt opprettholdes, innebærer dette store kostnader. Det er imidlertid et overordnet mål å redusere arealbruken totalt i Forsvaret. Dette gjelder også grunneiendom.

Forsvarsbygg har i arbeidet med Helhetsplan for Heimevernet gjennomført en studie hvor de har kartlagt reisetid fra hvert enkelt HV-avsnitt/-område i landet til et antall større felter. For enkelte kategorier HV-avdelinger må man av hensyn til utdannings- /treningsbehovet nytte et slikt felt.

For utdanning/trening som kan gjennomføres på felt i nærområdet, må det i sammenlikningen med å nytte et større felt bli en avveining mellom følgende faktorer:

- Kostnader knyttet til bruk av nærøvingsfeltet (eventuelt i sambruk med andre avdelinger).

Bruksfrekvensen totalt bør være minst 60 prosent, dvs minimum 24 uker pr år).

- Kvalitet på utdanningen (driftsmessig tilrettelegging, instruktører mv)
- Reisetid og kostnader knyttet til bruk av et større felt

4.4.4 Alliert trening

Det er vesentlig at NATO-styrker som i en gitt situasjon kan tenkes å bli satt inn i Norge, har kjennskap til norske forhold. Trening, med bruk av våpen, er grunnleggende for å opparbeide seg kompetanse og til å mestre de utfordrende forhold som norsk klima og geografi kan by på.

Under behandling av St meld nr 22 (1997-1998) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002, jfr Innst S nr 245, og St prp 45 (2000-2001) – Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005, jfr Innst S nr 342, slo Stortinget klart fast betydningen av å styrke Norges evne til å delta i internasjonale operasjoner, deriblant gjennom styrket evne til alliert samvirke i NATO.

Det nasjonale utbyttet i forbindelse med alliert trening i Norge er flersidig. Dette kan kort oppsummeres i følgende:

- militær tilstedeværelse
- samvirke og samøvelse med allierte for operasjoner nasjonalt og i utlandet
- gjensidig goodwill og fortrolighet
- utdanning av ildledere (Forward Air Controller) for land- og sjøstyrker
- tilstrekkelig aktivitet for opprettholdelse av skyte- og øvingsfelt
- trening av spesialstyrker

4.5 Framtidig øvingsfrekvens for allierte styrker

Den allierte deltakelsen i øvelser varierer noe fra år til år. Plantallene for årene 2005-08 bygger konkret på erfaringstall fra tidligere år. Innmelding til trening i Norge for utenlandske og allierte militære enheter skjer etter invitasjon på årlig basis. Med grunnlag i erfaringer fra de siste to årene (2003-04) ligger den årlige utenlandske innmeldte militære treningsaktivitet (plantall) på 350 000 - 400 000 tjenestegjørende dager (TGD)¹. Storbritannia (UK) og Nederland (NL) har tradisjonelt hatt de største kontingentene av utlendinger på trening i Norge. Frankrike (FR) hadde for 2004 meldt

¹ En TGD = en soldat/dag. Eks: 100 mann i 14 dager = 1400 TGD

inn vel 36 000 TGD som er en formidabel økning fra tidligere.

Det er grunn til å anta at interessen for å trene i Norge ikke svekkes hos våre allierte. Vi har unikt gunstige geografiske- og øvingsmessige forhold som ikke finnes andre steder i rimelig nærhet, og som er etterspurt. Inntreden i NATO Responce Force kan også få øvingsmessige konsekvenser ved eksempelvis norsk samtrening med enheter fra det tysk-nederlandske korpset i Norge, og vi ønsker å tilrettelegge forholdene for slik trening. I så måte kan vi se for oss at en økning av alliert tilstedeværelse i Norge blir en realitet.

De siste årene har den allierte interessen for å trene og øve i Finnmark økt. Dette har sammenheng med at Finnmark gir god arktisk trening, samtidig som Halkavarre, sammenliknet med andre skytefelt i Norge, kan utvikles til å bli et ideelt skytefelt for luft-til-bakke-trening. Det er et ønske fra allierte styrker å øve med presisjonsstyrte luft-til-bakke-våpen i Norge. Halkavarre er feltet som er best egnet, men sikkerhetssonen gir store begrensninger i leveringsmåte. Ved en utvidelse av sikkerhetssonen rundt feltet vil dette bli ivarettatt. For å kunne videreføre den allierte treningen som foregår i Finnmark i dag, er det av stor betydning at forholdene rundt utnyttelsen av Halkavarre skytefelt optimeres.

Allierte styrker har et øvingsbehov på seks uker i sommerhalvåret for levering av presisjonsstyrte våpen.

4.6 Framtidig øvingsfrekvens

Forsvaret gjennomgår en meget omfattende restrukturering, og denne vil ha innvirkning på alle forsvarsgrenene og HV. Konkrete størrelser for bruksdager i skytefelt og øvingsområder er det tidlig å kunne angi.

For Hærens del vil en forventet økning i innsatsstrukturen ihht St prp nr 42 (2004-2004) – Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008, jfr Innst S nr 234, medføre en viss økning i øvingsfrekvensen, men konsentrert til færre områder enn tidligere. Allierte styrker vil i økende grad samtrene med norske styrker herunder gjennomføre skarpskytinger. Det kan forventes at NATO ResponceForce (NRF) vil ønske å øve hele eller deler av styrken i Norge.

Innføring av ny klasse fregatter vil for Sjøforsvarets del kreve en formidabel innsats på oppøvingssiden. Her hører også skarpskytinger med alle fartøyenes våpensystemer med. Nytt sjømålsmissil (NSM) er planlagt å være fartøyenes hoved-

våpen i overflate til overflate rollen. I dag finnes ikke i Norge et felt med tekniske installasjoner som muliggjør test- og funksjonsskyting av NSM. De nye MTBer er planlagt utrustet med det samme missil.

En økt satsing innen luft-til-bakke-operasjoner medfører et økt behov for våpentrening i skytefelt i forhold til tidligere. Jagerflyskvadronene følger et årlig treningsprogram (ATP – Annual Training Program) som er nedfelt i Håndbok for Luftforsvaret 65-12 (HFL 65 –12). I luft-til-bakke-rollen vil planlagt behov for å benytte skyte- og bombefelt etter 2005 være åtte til tolv uker i året fordelt på tre perioder. En utvikling av offensiv nattkapasitet vil kunne kreve et ytterligere behov. Alliert behov for tilgang til skytefelt i Norge med luft til bakke våpen er beskrevet tidligere.

Det er usikkert hvor mye jagerflyskvadronene vil ha behov for å skyte med kanon-mot-luft-mål i de neste 20-30 år. I dag er det behov for å benytte de eksisterende skytefeltene over sjø i fire uker av året fordelt på to perioder. Det blir skutt med både kanon og kortholdsmissiler. Videre vil det med stor sannsynlighet ikke være mulig å skyte med kortholdsmissiler i de eksisterende luft-til- luft-feltene som er over sjø, da disse feltene vil bli for små for denne type våpen.

Behovet for skyting med våpen som ikke kan leveres i eksisterende felt, vil ligge på ca fire uker pr år. Dette innebærer skyting med langtreggende missiler mot luftmål, missiler mot sjømål og testing av langtreggende luft-til-bakke-våpen som vil bli anskaffet. Det må da etableres et nytt skytefelt over sjø som er stort nok til å ivareta kravet til sikkerhetssonene for disse våpnene. I tillegg vil det være behov for et felt for utdanning og trening av personell for eksplosivrydding.

4.7 Økonomiske forhold

Etablering av nye skyte- og øvingsfelt er generelt sett langvarige og arbeidskrevende prosesser hvor mange parter involveres. De økonomiske kostna-

dene kan bli høye, avhengig blant annet av feltets størrelse, beliggenhet, forholdet eid/leid grunn, omfang og art av infrastruktur, tekniske installasjoner osv. Som eksempel på kostnadene ved å etablere et stort, moderne og godt utstyrt felt kan nevnes at Regionfelt Østlandet har en kostnadsramme på nærmere 1,9 mrd kroner.

Drift og vedlikehold av feltene er også kostnadskrevende. For å få en rasjonell, kosteffektiv og sikkerhetsmessig forsvarlig utnyttelse av feltene, er det nødvendig med god indre infrastruktur (for eksempel adkomst og veier), og andre arrangementer som letter inspeksjoner, befaringer og opprydding. Det samme gjelder målmateriell og diverse måleapparatur og elektroniske installasjoner for å verifisere resultatene av aktiviteten i feltene. Utvalget vil også peke på at det fra tid til annen vil være behov for utvikling og oppgradering av eksisterende felt i takt med den utvikling som skjer på det militærtaktiske og våpenteknologiske området.

I samsvar med den pågående omstilling innenfor Forsvaret vil naturlig nok også hovedstrukturen for skyte- og øvingsfelt måtte endres, og mange skyte og øvingsfelt vil bli tatt ut av aktiv bruk, jfr kap 8 – Status for helhetsplan for skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen. Den største utfordringen i denne forbindelse er utvilsomt Hjerkin som allerede er vedtatt nedlagt, jfr kap 6.4 – Nedleggelse av Hjerkin – tilbakeføringsprosessen. Det er liten tvil om at nedleggelsen av Hjerkin og tilbakeføringsprosessen vil medføre store uttelling for Forsvaret. Utvalget antar at også nedleggelse av andre felt vil være kostnadskrevende, ikke minst miljøoppryddingsdelen hvor det på forhånd kan være vanskelig å anslå hvilke tiltak som blir nødvendig.

Utvalget finner det lite hensiktsmessig å forsøke å angi nøkkeltall for kostnader ved etablering, bruk og nedleggelse av skyte- og øvingsfelt. Til det er feltene for forskjellige. Utvalget vil allikevel på generelt grunnlag peke på at kostnadene knyttet til skyte- og øvingsfelt er og vil bli høye. Også av den grunn er det viktig å optimalisere forvaltning og bruk av feltene.

Kapittel 5

Samarbeidet mellom Forsvaret og det sivile samfunn

Øvingsvirksomheten kan forårsake skader og skape ulempe for, eller helt fortrenge, andre brukerinteresser i øvingsområdene. Våpenutviklingen i retning av tyngre materiell og lengre rekkevidde som stiller bestemte krav til terreng og grunnforhold, vil kunne forsterke problemene. Lokalisering, avgrensning og bruk av arealer stiller samme krav til overveielser fra planmyndighetene som annen arealutnytting. Det vil derfor også være en utfordring for planmyndighetene å gjøre gode avveininger mellom Forsvaret og andre interessenters behov. Avbøtende tiltak kan her være nødvendig for å sikre Forsvaret de områder som er nødvendige for å kunne oppfylle de krav som stilles til stridsevne fra sentrale myndigheter.

Ved bruk eller disponering av arealer til skyte- og øvingsfelt gjør en rekke sektorer og interesser seg gjeldende. Særlig er hensynet til landbruks- og miljøverninteressene fremtredende. Planmyndigheter på alle nivåer, sentralt, regionalt og lokalt deltar forøvrig aktivt ved behandling av skyte- og øvingsfeltsaker.

5.1 Forsvarets plangrunnlag

Forsvarets virksomhet følger fortløpende langtidsplaner. Basert på hovedretningslinjer gitt senest ved Stortingets behandling av St prp nr 42 (2003-2004) – Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 2005-2008, jfr Innst S nr 234, vil de enkelte instanser i Forsvaret legge opp sin virksomhet, herunder arbeider med eventuelle endringer eller nyanskaffelser av bl a øvingsområder og skytefelt. FD følger opp langtidsproposisjonen med et iverksettingsbrev. Videre utgir FD årlig iverksettingsbrev som for FMOs del følges opp med Forsvarssjefens årlige virksomhetsplaner. Justering av langtidsproposisjonens retningslinjer vil kunne fremgå av den årlige St prp nr 1.

St meld 39 (2003-2004) – Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeide (Innst S foreligger ikke pr dato) vil medføre konsekvenser for andre etaters behov for øving. Skarpere fokus på samfunnssikkerhet vil medføre at Forsvaret vil være i

støtte til andre øvende etater. Dette kan medføre behov for regulering av andre etaters øvingsvirksomhet. Denne øvingsvirksomhet vil i stor grad berøre befolkningen, og det kan derfor være nyttig å bruke sentrale prinsipper for militær øvingsvirksomhet som grunnlag.

Den tekniske, taktiske og beredskapsmessige utvikling som kontinuerlig finner sted, betinger et forsvar som er dynamisk i sin organisasjon og virksomhet. For å møte nye situasjoner må Forsvaret derfor til stadighet planlegge, rekognosere og vurdere nye behov også for øvingsområder.

Forvaltningen av Forsvarets eiendom, bygg og anlegg (EBA) ivaretas av Forsvarsbygg på vegne av Forsvarsdepartementet. Forsvarets militære organisasjon er leietakere og betaler kostnadsdekkende husleie for de arealer som benyttes.

Som en integrert del av arbeidet med Forsvarets langtidsdokument skal det utarbeides en EBA-strukturutviklingsplan (EBA SUP). Dette skal være en nasjonal strategisk plan som viser status i områder Forsvaret har betydelig virksomhet, og EBA-konsekvenser som resultat av langtidsdokumentets vedtatte struktur. EBA SUP danner grunnlag for etterfølgende gjennomføringsplanlegging herunder de militære brukernes EBA-planlegging og Forsvarsbyggs helhetsplaner. Helhetsplanene vil ha brukernes EBA-planer som basis og skal bl a synliggjøre:

- muligheter og begrensninger knyttet til utnyttelse av Forsvarets eiendommer som følge av sivile planer og konsesjoner
- hvilken EBA som kan avhendes
- behov for nyinvestering og utvikling av eksisterende EBA

For Forsvarets skyte- og øvingsfelt er det utarbeidet nasjonale helhetsplaner både for feltene på land og for feltene på sjøen (jf kap 8).

5.2 Det sivile planarbeid

Det sivile planarbeid er fastlagt i plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 (PBL) med senere revisjoner. Formålet med planlegging etter loven er å legge til

rette for samordning av statlig, fylkeskommunal og kommunal virksomhet og gi grunnlag for bruk og vern av ressurser og om utbygging. Vedtak etter PBL fattes av politiske organer på de ulike forvaltningsnivåer.

Gjennom planvedtak kan det fastsettes retningslinjer for utviklingen innenfor et område og for bruk av naturressursene. Gjennom den kommunale planleggingen kan arealbruken fastsettes med bindende virkning. En rekke særlover virker i samspill med PBL ved å regulere virksomheten/aktiviteten i et område. Et areal kan imidlertid ikke nyttes til formål som er i strid med den arealbruken som er fastsatt i en kommunal plan.

Kommunen skal utarbeide en kommuneplan med arealdel for sitt område som i nødvendig grad kan utdypes gjennom mer detaljerte og avgrensede reguleringsplaner. Den enkelte byggesak skal godkjennes av kommunen.

Fylkesplanen skal bli gi retningslinjer for bruk av arealer og naturressurser som får vesentlig virkning utover en kommune, eller må løses for flere kommuner i sammenheng. Fylkesplanen er retningsgivende for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i fylket. Dersom det er aktuelt å fravike fylkesplanens forutsetninger skal vedkommende statsorgan ta spørsmålet opp med fylkeskommunens planleggingsmyndigheter.

På nasjonalt nivå er planlegging etter PBL knyttet til rikspolitiske retningslinjer og statlig plan. Denne planformen har vært lite brukt. Ved siden av dette gis det føringer for den kommunale, fylkeskommunale og statlige planleggingen gjennom ulike St.meld., rundskriv og nasjonale rammeplaner.

Bestemmelsene om konsekvensutredninger er hjemlet i PBL.

Lovens plansystem gjelder fullt ut for militære anlegg som ikke er erklært hemmelige etter lov om forsvarshemmeligheter. Områder for Forsvaret er definert som eget arealbruksformål i kommuneplanens areal. Planlegging etter loven gjelder blant annet all arealbruk for Forsvaret som øvingsområder og utbyggingsområder, med bestemmelser blant annet om støysoner og flerbruksmuligheter. Arealplanleggingen er avgjørende for sikring av øvingsområder og arealer for Forsvarets anlegg og bygninger.

Et målrettet planarbeide etter plan- og bygningsloven er viktig for utviklingen i kommuner og fylker. Planmyndighetenes disposisjoner vil dessuten kunne ha direkte innvirkning på Forsvarets forskjellige aktiviteter og eiendom, bygg og anlegg (EBA). Det må derfor være av stor betydning at

Forsvaret deltar aktivt i planprosessen for å sikre at dets virksomhet får de best mulige betingelser.

Etter Utvalgets mening vil arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven være et viktig virkemiddel til å forhindre at Forsvarets anlegg og øvingsområder blir innebygd eller beskåret av hytter, boligområder, veier mv. Slik innebygging har i praksis ofte ført til økte konflikter mellom Forsvaret og andre brukerinteresser. Arealplanleggingen bør også gi grunnlag for å holde av arealer for ev fremtidig bruk til Forsvarets øvingsvirksomhet. Gjennom planlegging og byggesaksbehandling bør det videre unngås at eksisterende øvingsområder som fortsatt skal tjene til dette, blir tatt i bruk til sivile formål på en måte som ikke er forenlig med øvingsbruken.

Som en følge av de omstillinger Forsvaret nå gjennomfører, er det også en rekke arealer og bygninger som Forsvaret ikke har behov for, og der ved forlater. Utvalget vil peke på betydningen av, og behovet for å planlegge etterbruken av arealene gjennom ordinære kommunale prosesser med en bred avveining av hensyn og interesser som danner grunnlaget for beslutningen om framtidige arealbruk. Planene for disse områdene vil dessuten være et godt utgangspunkt for å verdivurdere arealene før avhendingen.

Det er en forutsetning at Forsvaret samarbeider med de sivile planmyndigheter innenfor fylkes- og kommunal planlegging. I planlovgivningen er det gitt nærmere regler for dette. Både fylkesplanleggingen og kommuneplanleggingen i mange kommuner må ta opp Forsvarets virksomhet, og Forsvarets egen planlegging må koples bedre til denne generelle samfunnsplanleggingen. Forsvarets arealbruk og arealbehov vil også være viktige premisser for arealplanleggingen mange steder og må tas opp i denne planleggingen og avveies mot andre interesser og hensyn. Det er svært viktig at Forsvaret får meldt inn sine interesser på et så tidlig stadium i planprosessen som mulig. For å sikre en effektiv oppfølging i det sivile planarbeidet fra Forsvarets side, er det her nødvendig å etablere en tilstrekkelig planfaglig kapasitet.

Forsvarets bidrag til arealplanarbeidet utføres av sentrale og regionale ledd i Forsvarsbygg. Alle landets fylker og kommuner har sitt samarbeidsledd ved en av Forsvarsbyggs avdelinger.

I den kommunale planlegging deltar Forsvaret vesentlig gjennom innspill til planprosessen i kommunens oversikts- og detaljplanlegging. Der hvor arealbruken tilsier det, utarbeides også egne reguleringsplaner for Forsvaret, enten fremmet som private planer eller av kommunen i samarbeid med Forsvaret.

5.3 Om Forsvaret og fylkesplanlegging

Fylkesplanleggingen fokuserer på sektorovergripende spørsmål som er av spesiell betydning i de ulike fylkene. Dette innebærer at Forsvarets aktiviteter, eller behov for samordning mellom Forsvaret og andre sektorer, skal bli tatt opp etter behov.

Det er vanlig å utarbeide fylkesdelplaner for spesielle temaer eller for deler av fylkene. Dette er ofte en egnet planform for å konkretisere og avklare problemstillinger knyttet til f.eks areal- og lokaliseringsspørsmål.

Forsvaret deltar aktivt på tre stadier i prosessen:

- ved innspill om Forsvarets interesser
- ved høringen av utkast til fylkes(del)planer
- ved den sentrale behandlingen, dvs godkjenningen av fylkesdelplaner i departementet og ved utarbeidelsen av Regjeringens svar på fylkesplanen i Kongelig resolusjon

Forsvarets bidrag vil måtte innpasses som innspill til de satsningsområder fylkes(del)planene fokuserer på. Forsvaret tar imidlertid fremdeles sikte på i tillegg til innspill til de definerte satsningsområdene å klargjøre status for sin virksomhet i de respektive fylkene ved rullering av planene. Dette anses å være i tråd med intensjonen om samarbeid og informasjon gitt i plan- og bygningsloven. I denne sammenheng vil det være særlig viktig å peke på problemstillinger det er behov for å få avklart i fylkesplansammenheng, enten i fylkesplanen eller i egne fylkesdelplaner.

Forsvaret som sektor er på en rekke felter ulik andre sektorer i fylkesplanen og det kan derfor være nødvendig å behandle Forsvaret på en noe annen måte når det gjelder bidrag til og omtale i planene.

Etatens disposisjoner tar utgangspunkt i forsvarspolitiske målsettinger. Sektorens disposisjoner må derfor tas på bakgrunn av operative og beredskapsmessige hensyn. Forsvarets virksomhet som regionalpolitisk virkemiddel vil således være begrenset. Der Forsvaret har sin virksomhet vil imidlertid denne ha en regionaløkonomisk betydning bl a for sektorene bygg og anlegg, varehandel o l.

Etatens bruk av naturressurser konsentrerer seg i det alt vesentligste om areal. Forsvarets virksomhet avhenger av å kunne disponere tilstrekkelig egnede arealer. Arealbruken er også av en slik art og omfang at konflikter med andre sektors arealinteresser kan oppstå. Det er derfor viktig at Forsvarets arealinteresser og behov kommer til uttrykk i fylkesplansammenheng slik at eventuelle

arealkonflikter kan klarlegges og forsøkes avklart på dette nivået i oversiktsplanleggingen.

I oppstart av fylkesplanprosessen bør Forsvaret gi en oversikt og vurdering av framtidige arealbehov og mulige arealkonflikter eller samordningsbehov mellom Forsvaret og andre sektorer. Dette kan f.eks gjelde lokaliseringsspørsmål eller konflikter knyttet til skyte- og øvingsfelt der mer enn en kommune er berørt. I løpet av fylkesplanprosessen bør det avklares om aktuelle spørsmål bør behandles i fylkesplanen, i egne fylkesdelplaner eller i et samarbeid mellom berørte kommuner, fylkeskommunen, Forsvaret, og statsetater.

Utvalget mener det må være et mål å ivareta en samordning mellom Forsvarets interesser og andre viktige samfunnsinteresser gjennom arbeidet med fylkesplanleggingen.

5.4 Om konsekvensutredninger

Plan- og bygningsloven har i kapittel VIIa bestemmelser om konsekvensutredninger (KU).

Formålet med KU-bestemmelsene er å klargjøre virkninger av tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. KU skal sikre at disse virkningene blir tatt i betraktning under planleggingen av tiltaket og når det tas stilling til om, og eventuelt på hvilke vilkår tiltaket kan gjennomføres.

Tiltak som omfattes av bestemmelsene fremgår av vedlegg I og II i Forskrift om konsekvensutredninger (av 21. mai 1999, jf T-1281).

Tiltakene som fremgår av forskriften vedlegg I skal alltid konsekvensutredes. Dette er tiltak som er av en slik karakter og størrelse at det antas at tiltaket vil medføre vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn.

Forskriften vedlegg II inneholder andre eller mindre tiltak enn de som fremgår av vedlegg I. Tiltak på vedlegg II skal undergis en nærmere vurdering før man kan fastslå om de er utredningspliktige etter regelverket. Vurderingen skal knyttes til kriteriene i forskriften § 4. Tiltaket skal konsekvensutredes dersom det, i tillegg til å stå på vedlegg II, også faller inn under ett eller flere av kriteriene i § 4.

Når det gjelder tiltak for militær virksomhet, omfatter vedlegg I:

- Større militære skyte- og øvingsfelt
- Flyplasser med rullebane på 1.600 meter eller lengre
- Bygg eller anlegg med en investeringskostnad på mer enn 400 mill. kr

Med større militære skyte- og øvingsfelt menes områder hvor Forsvaret skal ha faste avtaler for gjennomføring av øvingsvirksomhet. Nærøvingsområder for lettere tilvenningsøvelser omfattes ikke.

Forsvarsdepartementet er ansvarlig myndighet for militære tiltak på vedlegg I.

Vedlegg II omfatter:

- Flyplasser med en investeringskostnad på mer enn 100 mill. kr
- Bygg eller anlegg med en investeringskostnad mer bruksareal på mer enn 7.500 m² og som medfører utarbeidelse av plan etter PBL

Forsvarsdepartementet er ansvarlig myndighet for militære flyplasser, mens kommunen er ansvarlig myndighet for militære bygg eller anlegg.

For tiltak som omfattes av KU-bestemmelsene skal det utarbeides melding med forslag til utredningsprogram. Dersom det også skal utarbeides plan etter PBL for tiltaket, bør melding sendes til uttalelse og legges ut til offentlig ettersyn samtidig med at oppstart av planarbeidet blir gjort kjent etter lovens bestemmelser.

I de tilfeller tiltaket kan få vesentlige negative grenseoverskridende virkninger skal også nabo-staten varsles og få meldingen til uttalelse.

Ansvarlig myndighet fastsetter, på bakgrunn av uttalelsene til meldingen, et utredningsprogram. Utredningsprogrammet skal legges til grunn for utarbeidelsen av konsekvensutredningen.

Før ansvarlig myndighet fastsetter utredningsprogram skal saken forelegges Miljøverndepartementet (MD).

Konsekvensutredningen sendes på høring og legges ut til offentlig ettersyn. Dersom det utarbeides plan etter PBL for tiltaket bør konsekvensutredning og planforslag legges ut til offentlig ettersyn samtidig. Konsekvensutredningen kan i slike tilfeller også innarbeides i planbeskrivelsen som følger planforslaget.

På bakgrunn av høringsuttalelsene avgjør ansvarlig myndighet om utredningsplikten er oppfylt.

Direktorater under MD avgir høringsuttalelser på departementets vegne. Fylkesmannens miljøvernavdeling og fylkeskommunen som regionalt fagorgan for kulturminnevernet skal gi orientering og råd til utbygger i spørsmål som gjelder tiltakets miljøvirkninger og være høringsinstans for melding med forslag til utredningsprogram og KU-rapport. Fylkeskommunen skal også veilede utbygger og kommunen(e) om bestemmelsene etter PBL.

Stortinget vedtok 25. mai 2004 endringer i plan- og bygningsloven for å innpasse EU-direktivet om

konsekvensvurderinger av planer og programmer i norsk rett. Samtidig ble det vedtatt forenklinger i dagens regelverk om konsekvensutredninger. Det vil bli utarbeidet ny forskrift til bestemmelsene (ref Ot prp nr 47 (2003-2004) – Om lov om endringer i plan- og bygningsloven- konsekvensutredninger, jfr Innst O nr 72 (2003-2004)).

5.5 Miljø

5.5.1 Generelt

Den tredje utgaven av Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret ble gitt ut i desember 2002 og er Forsvarsdepartementets sektorhandlingsplan under St meld nr 24 (2000-2001) – Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, jfr Innst S nr 295. Planen ansvarliggjør underlagte ledd og er basert på prinsippet om målstyring og kostnadseffektivitet.

Handlingsplanen har som formål å sikre at forsvarssektoren følger opp de nasjonale miljømål innen de områder som Forsvaret forvalter på en forsvarlig faglig vurdert måte.

Planen skal:

- identifisere de viktigste utfordringene for Forsvaret innenfor aktuelle resultatområder i Regjeringens miljøpolitikk
- formulere arbeidsmål for hvordan Forsvaret vil bidra til å oppfylle de nasjonale resultatmålene i Regjeringens miljøvernpolitikk
- beskrive konkrete tiltak som skal gjennomføres de nærmeste årene

Følgende faktorer anses som avgjørende for at handlingsplanen skal lykkes:

- Utdanning og kompetanseheving
- Ressurstildeling
- Ansvarliggjøring og integrering av miljøhensyn i alle deler av virksomheten

Forsvaret er i ferd med å implementere miljøledelse. Miljøledelse innebærer utarbeidelse av miljøvernpolitikk, formulere mål, strategier og planer for implementering samt iverksetting av korrigerende tiltak. Dette skal være Forsvarets overordnede styringssystem for miljøvern, og skal bidra til å gjøre miljøhensyn til en integrert del av alle plan- og beslutningsprosesser i virksomheten. Sentralt i styringssystemet er fokus på kontinuerlig forbedring av miljøpresentasjonen samt engasjement og deltakelse fra Forsvarets personell.

En viktig del av Forsvarets virksomhet er øvelser. Den største del av øvingsvirksomheten har foregått i Nord-Norge. Øvingsvirksomheten har med-

ført store miljøpåvirkninger med blant annet til dels store skadeutbetalinger. For å redusere problemene med skader fra øvelser har Forsvaret i en årrekke arbeidet med å forebygge problemene. Dette gjøres blant annet ved informasjonsutveksling med lokalbefolkning, kommune og fylke. Miljøbegrunnede ferdselsrestriksjoner innarbeides i øvelseskart. Ved større øvelser utarbeides en miljø- konsekvensanalyse, og egne øvingskart med miljøinformasjon. Personell som deltar på øvelse får utdelt en miljøvernfolder. Det blir gitt miljøorienteringer, og det opprettes et eget kontor som behandler miljørelaterte saker og følger opp enhetene som deltar i øvelsene.

5.5.2 Miljøvirkninger – støy

5.5.2.1 Utgangspunkt/bakgrunn

For mennesker anses sikkerhet, støy, barrierer og beslag av områder som de viktigste påvirkningene fra skyte- og øvingsfelt. For dyrelivet er aktivitet (inkludert støy), forurensninger, beslag/fragmentering av territorier og forringelse av mat grunnlag de viktigste påvirkningene. For plantelivet og naturen ellers er forurensningene, slitasje og naturinngrep viktigst.

5.5.2.2 Påvirkning på mennesker

Den viktigste umiddelbare påvirkningen for mennesker fra Forsvarets virksomhet i skyte- og øvingsfelt, er støyen. Andre negative effekter er utrygghet, barrierevirkninger, beslag av arealer og begrensninger i bruk av arealer (f eks til jakt og friluftsliv). Erkjennelse av at støy fra Forsvaret kan føre til ulemper er sammen med sikkerhetsaspekter ved Forsvarets øvingsvirksomhet, bakgrunnen for etablering av egne områder for militær skyte- og øvingsvirksomhet.

5.5.2.3 Definisjoner

Støy er uønsket lyd eller lyd med en negativ virkning på helse og trivsel.

Impulsstøy er støy som varierer hurtig og kraftig over tid, som for eksempel skytestøy. For måling av slike lyder er tidskonstanten ofte et sekund eller kortere. Skytevåpen kan ha opptil tre forskjellige lydkilder: munningsmell, terminalstøy (skivesmell, granatdetonasjon, sprengninger) og kulesmell fra overlydsprosjektiler.

Ekvivalent støy er det gjennomsnittelige støynivået over en gitt tidsperiode (for eksempel et antall timer, et døgn, et år).

Maksimalt støynivå angir det høyeste lydnivået over et kortere tidsrom som kan forekomme fra en støykilde (støytopper).

Ved måling eller beregning av støy angis støynivået i desibel (dB) langs en logaritmisk skala, der ca + 3 dB utgjør en dobling av lydenergien, og +8-10 dB utgjør en dobling av opplevd lydnivå. Mennesket oppfatter lyder best i et spesielt frekvensområde. Ettersom ulike støykilder har ulike karakteristikk (frekvensbilder), nyttes ulike såkalte veiefiltre. For de fleste støykilder brukes såkalt A-veid støynivå, mens for støykilder som tunge våpen, hvor lave frekvenser er dominerende, brukes såkalt C-veid støynivå.

Støy fra småkalibrede våpen (kaliber mindre enn 20mm) måles her i dB (A,I) hvor A er et veiefilter og I er tidskonstanten impuls (35ms). Tyngre våpen måles vanligvis med veiefilter C og med en tidsmidling over 1 sekund, samt årlig ekvivalentnivå på LCDN som har 10dB vekting på natt.

5.5.2.4 Regler og forskrifter

Utslipp av støy i skyte- og øvingsfelt reguleres av forurensningsloven. Det følger av konsesjonspraksis etter forurensningsloven at det ved opprettelse av nye skyte- og øvingsfelt eller vesentlig endring av eksisterende felt, skal utstedes egen utslippstillatelse som regulerer både støy og annen type forurensning knyttet til aktiviteten i feltet. For Forsvarets skyte- og øvingsfelt innhentes slik utslippstillatelse av Forsvarsbygg. Statens forurensningstilsyn (SFT) har den generelle konsesjonsmyndigheten for skyte- og øvingsfelt, og har delegert myndighet for sju felt til Fylkesmannen (bl.a. Hjerkin og Setermoen). Pr dato foreligger utslippstillatelse for øvingsfeltene på Rødsmoen og på Ringerike.

For skytebaner med småkalibrede våpen gjelder forurensningsloven tilsvarende. Miljøverndepartementet har utarbeidet retningslinjer for begrensning av støy fra skytebaner, for behandling etter forurensningsloven og plan- og bygningsloven (rundskriv T-2/93). Grenseverdiene angis her i dB(A,I). SFT har delegert myndigheten til å konsesjonsbehandle skytebaner til fylkesmannen.

For tunge våpen, sprengninger og lignende har ikke miljøvernmyndighetene utarbeidet egne retningslinjer for støy, men bygger sin behandling på svenske og danske retningslinjer. Forsvarsbygg har utarbeidet en rapport med anbefalte grenseverdier (SINTEF rapport SFT40A02015 «Assessment of noise annoyance from military activities, February 2002»).

5.5.2.5 Effekter

Støy påvirker folks helse og trivsel og har negativ innvirkning på kommunikasjon, konsentrasjon og

læring. Støy om natten kan forstyrre folks søvn. Skytestøy fra Forsvarets skyte- og øvingsfelt er spesiell. Skyting med tunge våpen gir et lavfrekvent og impulsbasert støybilde. Impulsstøy er vanskeligere å venne seg til enn mer forutsigbar støy. Mye støy i lavfrekventområdet gjør at det blir liten støydempning med avstand sammenlignet med andre støybilder, som veitrafikkstøy. Bidrag fra infralydområdet (ikke hørbar støy) kan føre til at bygninger og inventar blir satt i svingninger, som for eksempel klirring i vindusglass og kopper. Skytestøy vil også kunne oppfattes som mer plagsom enn annen støy, som følge av at enkelte har negative assosiasjoner til skytestøy, knyttet til for eksempel utrygghet, barrierenvirkninger, beslag av arealer og liknende. Et annet aspekt ved tung skytestøy er den lave isole-ringseffekten vanlige nordiske bolighus har mot denne type støy. På denne bakgrunn er det spesielt viktig at det er tilstrekkelig avstand mellom skyte-/øvingsfeltet og omliggende bebyggelse eller annen støyfølsom arealbruk.

Det arbeides internasjonalt med å skaffe et omforent grunnlag for å sette grenseverdier for støy fra militær aktivitet. Noen endelig konklusjon er ikke truffet, men en sammenstilling av eksisterende undersøkelser er gitt i NATO CCMS rapport (Report No 241 «The effect of noise from weapons and sonic booms, and the impact on humans, wildlife, domestic animals and structures, June 2000»).

5.5.2.6 Demping av støybelastning

Det er prinsipielt tre måter å dempe støybelastningen på:

- A Demping av kilden
- B Skjerming av respondenten
- C Tilstrekkelig avstand

Demping av kilden kan omfatte:

- bygging av støyvoller (har kun virkning for lette våpen)
- isolering av skytterhus (kun lette våpen på flatbane)
- arrondering av kjøreløyper som gir best mulig terrengmessig skjerming
- montering av lyddepnende signaturskjermer på stridsvogner
- administrative tiltak som avverger skyting og sprengning ved særlig ugunstige meteorologiske forhold eller på bestemte tider av døgnet/uken/året.

Skjerming av mottakeren kan omfatte:

- isolering av fasader og vinduer (har kun virkning for lette våpen)

- informasjon om skytetider og øvelsesaktivitet
- innløsning av hus/hytte

Sikring av tilstrekkelig avstand er imidlertid svært viktig for å redusere støyproblemene. Lavfrekvent støy fra tyngre våpen, stridsvogner med mer er det vanskelig å skjerme mot ved mottakeren. Særskilte lokaliteter for skyting eller sprengning kan plasseres og skjermes slik at støyutslippene reduseres vesentlig, men mye av aktiviteten i feltet skjer utenom slike faste plasser. Det vil derfor være gjennom god arealplanlegging i og omkring skyte- og øvingsfelt at de største ulempene og konfliktene knyttet til støy fra feltene vil måtte løses.

Erfaringer fra driften i enkelte skyte- og øvingsfelt viser at en kontakttelefon som gir publikum anledning til å melde fra om særskilte støyhendelser eller generelle forespørsler knyttet til planlagt aktivitet, har en viss konfliktdepnende effekt. Det er samtidig viktig at alle henvendelser kan gjøres anonymt og at samtlige henvendelser registreres.

5.5.2.7 Hjelpemidler for planlegging

Forsvarsbygg har i samarbeid med ledende forskningsinstitusjoner utarbeidet støyberegningssverktøyet MILSTØY som gir anledning til raskt å simulere støyutbredelsen fra en støyende aktivitet. Verktøyet nyttes til å vurdere variasjoner i støyutbredelse fra ulike meteorologiske forhold.

Her som i annen støyberegning er deler av inngangsfaktorene emisjonsdata fra de respektive støykilder. Emisjonsdata finnes for de fleste av Forsvarets våpen, men ikke alle. Ved nyanskaffelser av våpen og våpensystemer vil det være av stor betydning at leverandøren skaffer til veie relevante emisjonsdata slik at gode konsekvensutredninger av støyutbredelsen fra våpenet kan utarbeides så raskt som mulig.

5.5.2.8 Kompetanse

Som tiltakshaver har Forsvaret ansvar for militære støykilder. Forsvarets spesielle aktiviteter som produserer støy er særlig knyttet til flyplasser, lavflyvningsområder, skytebaner og skytefelt, øvingsområder for stridsvogner og andre militære kjøretøyer samt havneområder.

Forsvaret har ansvar for at det finnes tilstrekkelig kompetanse innen disse støyområdene.

Forsvaret har likeledes ansvar og plikt innenfor sitt eget ansvarsområde til å:

- Vedlikeholde og videreutvikle støyfaglig kompetanse, gi veiledning om støy
- Konsekvensutrede etter plan- og bygningsloven

- Følge opp Forsvarets miljøhandlingsplan og de nasjonale resultatmålene for støy
- Overholde norske lovregler og forskrifter om støy
- Overvåke støvsituasjonen

5.5.2.9 Arealplanlegging og støy i skyte- og øvingsfelt

Som nevnt ovenfor vil det viktigste hjelpemiddel for avdemping av konflikter mellom skyte- og øvingsfelt og omgivelsene være gjennom en god arealplanlegging. For mange av de etablerte skyte- og øvingsfeltene har kommunene mulighet til å regulere omgivende terreng til LNF-område gitt god sikkerhet i forhold til en «innebyggingsproblematikk» som vil kunne oppstå dersom det tillates nybygging av hus eller hytter inntil øvingsfeltene, såfremt ikke arealplanen uthules ved dispensasjoner.

Gjennom flerbruksplanlegging har en i tillegg innenfor skytefeltsgrensene også mulighet for å kunne avstemme ulike bruks- og næringsinteresser, men da forutsatt at Forsvarets bruk som hovedformål ikke blir skadelidende. Flerbruksplanen er ikke hjemlet i plan- og bygningsloven, og det bør forutsettes at arealmessige hoveddisposisjoner er avklart enten gjennom kommunedelplan eller reguleringsplan/områdeplan som førende for flerbruksplanen.

Forsvaret vil som hovedregel være tjent med at øvingsfeltene i kommunedelplan avsettes som «Båndlagt område - Områder for Forsvaret» og i reguleringsplan som «Spesialområde-øvingsområder med tilhørende anlegg for Forsvaret» evt. med underinndeling som angir områder for skytebaner, tørrtrening, sprengning og sikkerhetssoner. Skytefeltenes størrelse vil antakelig i mange tilfeller tilsi at reguleringsplan blir for detaljert som planform for hele feltet, men at særskilte områder reguleres mens resterende deler inngår i en kommunedelplan.

Retningslinjer fastsetter at det skal inntegnes støysoner for arealer med støybelastning over de til enhver tid gjeldende støygrenser. Det finnes foreløpig bare retningslinjer for støy fra skytebaner (ref MDs rundskriv T-2/93 – Retningslinjer for begrensning av støy fra skytebaner – behandling etter forurensningsloven og plan- og bygningsloven).

Det arbeides med å ta fram planretningslinjer også for skytefelt i forbindelse med revideringen av nasjonale planretningslinjer for støy. Retningslinjene vil ikke være juridisk bindende, men et viktig verktøy for å ivareta «bufferoner» rundt skytefelt og skytebaner.

5.5.2.10 Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i handlingsplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Muligheter for bruk av støysimulatorer skal utredes, og simulatorer skal brukes der det er mulig
- Støyproblemer skal forebygges og reduseres slik at hensynet til menneskets helse og trivsel ivaretas. Støyutslipp fra Forsvarets aktiviteter skal forebygges og reduseres slik at menneskets helse og trivsel ivaretas.

5.5.3 Påvirkning av dyr og natur

Ulike dyrearter reagerer ulikt på militær aktivitet på skyte- og øvingsfelt. Dyr påvirkes både av syns-, lukt- og hørselspåvirkning. Støy kan særlig påvirke dyr som bruker lyd som kommunikasjon, og fugler påvirkes lettere enn pattedyr. Fugler er spesielt sårbare for påvirkning i leik- og hekkeperioder samt på raste- og overvintringsområder. De kan skjermes gjennom etablering av tilstrekkelige bufferoner. Hjortedyr påvirkes i hovedsak av synet av mennesker til fots og av lav overflyving (helikopter og lignende). De er spesielt sårbare om vinteren (unødvendig energibruk) og i yngletiden. Bjørn, særlig drektige binner, er spesielt sårbare ved inngangen til hiperioden, hvor forstyrrelser lett fører til flytting av hi og tap av unger. I tillegg påvirkes de av tap av habitat gjennom nedbygging av arealer og unnvikelse av menneskelige aktivitet/infrastruktur.

Militær aktivitet i eller ved sjøen kan også ha effekter på marint liv. Forsvarets forskningsinstitutt, avd. Horten, har startet et utredningsarbeid om biologiske effekter av lavfrekvent lyd (for eksempel sonar). Bombing eller skyting vil kunne ha skadelige effekter på marint liv på det stedet der detonasjonen eller anslaget foregår. Det skyldes selve eksplosjonen eller sjokk (trykkbølgen) i umiddelbar nærhet. Effekten avtar raskt med økende avstand. Noen effekter når imidlertid langt, for eksempel lavfrekvente lyder. Disse kan for eksempel være skadelig for hørsel- og balanseorganer.

Dyr kan også påvirkes av forringelse av mattilgang, særlig om vinteren, gjennom slitasje, nedbygging, forurensning, at byttedyr skremmes bort o.l.

Vegetasjon og planteliv påvirkes gjennom terrennginngrep, etablering av infrastruktur, slitasje og forurensning. Påvirkningen er avhengig av blant annet slitestyrke og regenereringstakt for den aktuelle vegetasjonstypen. For eksempel er myr-

områder ofte både slitesvake og har lav regenereringstakt. Effekten kan være ødeleggelse av sjeldne biotoper eller arter.

5.5.4 Forurensning til vann og grunn

5.5.4.1 Generelt

Det viktigste forurensende utslipp til vann og grunn fra skyte- og øvingsfelt er tungmetaller. Det kan også dannes organiske mikroforurensninger. Utlekking av tungmetaller øker i sure miljøer (lav pH). Spesielle hensyn må derfor tas ved bruk av all ammunisjon som inneholder tungmetaller.

Bruk av hvitt fosfor er kartlagt av Forsvarsstaben høsten 2003. Kartleggingen viser at hvitt fosfor har vært brukt i 14 skytefelt siden 1992 og fremdeles var i bruk i 8 skytefelt i 2002. Forsvarets forskningsinstitutt har laget en utredning om giftighet og faremomenter ved bruk av hvitt fosfor høsten 2003. Hvitt fosfor kan ikke benyttes i forbindelse med myrområder og liknende.

EUs rammedirektiv for vann, som ble vedtatt i 2001, skal implementeres i norsk lovverk. En av målsettingene i direktivet er at det ikke tillates forverring av vannstatusen. Dette prinsippet vil gjelde alle nye skytefelt.

Når det gjelder eksisterende felt er det siden 1991 gjennomført målinger med hensyn til avrenning av tungmetaller fra skytebaner og felt. Totalt er 17 felt kontrollert hvorav 5 har vært undersøkt siden starten. Undersøkelsen foregår med bruk av bioindikatorer som akkumulerer forurensningene i forhold til konsentrasjonsnivået i det omgivende vann.

Feltene kan inndeles i tre grupper avhengig av forurensningsgrad. I den ene gruppen inngår fem av feltene som har en avrenning der vannkvaliteten kan betraktes som dårlig til meget dårlig i henhold til SFTs klassifisering av ferskvannsføremønstre. I enkelte av feltene er avrenningen så høy at den er giftig for vannlevende organismer. Felles for samtlige av disse feltene er at de ligger i surt, myrlendt terreng der korrosjonshastigheten av prosjektiler er betydelig større enn på tørr mark. Fysiske inngrep i disse feltene, som for eksempel graving av grøfter eller tillaging av større kjørespor, vil forverre situasjonen ytterligere.

I den andre gruppen inngår fire felt der bekene har en vannkvalitet som kan karakteriseres som mindre god for bly og mindre god til nokså dårlig for kobber.

I den tredje gruppen inngår de resterende feltene, der vannkvaliteten kan karakteriseres som god til mindre god. Felles for flere av disse feltene er at vannet er nøytralt eller basisk og at innholdet

av humus er lavt. Overvåkingen har vist at korrosjonshastigheten av prosjektiler i disse feltene er svært lav, noe som igjen fører til lav utlekking av tungmetaller.

Enkelte skytefelt kan ha et betydelig forurensningsproblem, spesielt der det har blitt skutt direkte i myr. Dette kan medføre utlekking av tungmetaller, noe som det er vist flere eksempler på. Opprydding etter Forsvarets aktivitet i skyte- og øvingsfelt kan medføre store kostnader og ta lang tid. Et eksempel på dette er Hjerkin som nå skal avvikles å bli nasjonalpark, en prosess som forventes å ta 20-30 år.

Et av tiltakene som gjennomføres for å forbedre miljøet i skytefelt, er å gå over til å bruke blyfri ammunisjon. I og med at denne typen ammunisjon kan ha et høyere innhold av kobber, må det forventes at kobberforurensningen vil øke. Vannlevende organismer er sensitive for kobber. Det jobbes for tiden med å utvikle tiltak for å redusere avrenning av tungmetaller fra skyte- og øvingsfelt. Det utvikles filter som skal rense tungmetallforurenset vann som renner ut fra skytefeltene. Samtidig testes ut jordforbedringsmidler som kan blandes i skytevoller eller tilsettes feltskytebaner for å binde tungmetallene fast i sanden eller jorda. Noen felt har tatt i bruk alternative skytevoller laget av gummigranulat som er mer miljøvennlig enn sandvoller. Et tiltak for å hindre fragmentering av prosjektiler er å anvende energiabsorberende medier i skytevoller. Dette reduserer utlekkingen av tungmetaller som ellers øker sterkt dersom prosjektilet for eksempel smadres mot stein.

Et av de viktigste umiddelbare tiltak som kan gjennomføres, med relativt lave kostnader, er å forhindre graving, sporsetting og andre aktiviteter som medfører økt utlekking av tungmetaller. Videre kan kalking av feltskytebaner bidra til økt pH, og dermed til redusert utlekking av tungmetaller.

Opprydding av felt som skal avhendes forventes å bli meget kostbart. Det må derfor utarbeides en nasjonal helhetsplan for skytefeltene, hvor miljømål for de feltene som skal avhendes og brukes videre vedtas politisk.

5.5.4.2 Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i handlingsplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Forsvaret skal bidra til å utvikle alternativ ammunisjon og innen utgangen av 2006 skal innkjøp av blyholdig ammunisjon opphøre

- Innen utgangen av 2006 skal minst 50 prosent av Forsvarets skytebaner være avrennings-sikret
- Utarbeide og iverksette en tiltaksplan for opprydding av tungmetallforurensning tilknyttet skytebaner og skytefelt

5.5.5 Biologisk mangfold

5.5.5.1 Generelt

Forsvarets øvingsaktiviteter representerer ulike typer naturinngrep fra personellforflytninger i terrenget til skyting med skarp ammunisjon fra tungt skyts og kjøring i terrenget med tunge kjøretøy. Bygging av veier og andre anlegg er også inngrep av tyngre og varig karakter. Inngrepene har direkte eller indirekte innvirkning på områdets biologiske mangfold. Det er derfor viktig at den totale virksomheten i et øvingsområde planlegges ut fra prinsippet om «å forvalte naturen på en slik måte at arter som finnes naturlig sikres i levedyktige bestander, og slik at variasjonen av naturtyper og landskap opprettholdes og gjør det mulig å sikre det biologiske mangfoldets utviklingsmuligheter», som er Forsvarets hovedmål for forvaltning av biologisk mangfold (jfr. både St. meld. nr. 42 (2000-2001) – Biologisk mangfold – Sektoransvar og samordning, Innst. S nr. 295, der kapittel 5 utgjør Forsvarets sektorhandlingsplan for biologisk mangfold, og Handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret).

For å nå dette målet innføres et enhetlig, kunnskapsbasert forvaltningssystem for biologisk mangfold i Forsvaret gjennom prosjektet «Oppfølging av Forsvarets sektorhandlingsplan for biologisk mangfold». Kunnskapsgrunnlaget for forvaltning av biologisk mangfold i Forsvaret frembringes i dette prosjektet ved at samtlige øvingsområders biologiske mangfold kartlegges etter en standard metodikk utviklet av Direktoratet for naturforvaltning. Denne kartleggingen av naturtyper, vilt, ferskvannslokaliteter, marine lokaliteter og rødlistearter (truede/skjeldne arter) identifiserer spesielt viktige lokaliteter for biologisk mangfold det må tas særskilt hensyn til i forvaltningen av skyte- og øvingsfelt. Lokalitetene klassifiseres som A – svært viktige, B – viktige eller C – lokalt viktige for biologisk mangfold. Resultater og forvaltningsråd for å ivareta disse spesielt viktige lokalitetene i tråd med målsettinger i handlingsplanene nevnt over, blir presentert i rapporter og på både analoge og digitale kart. Digitalt kartverk er tilgjengelig i både FIS/EBA (Forsvarets informasjonssystem og eiendom, bygg og anlegg) og FIS-Basis for å sikre at resultatene er godt tilgjengelig i planlegging av ulike aktiviteter.

For å overvåke det biologiske mangfoldet i områdene som er kartlagt, opprettes «Forsvarets oppsynssystem for biologisk mangfold». Dette systemet overvåker biologisk mangfold ved at lokaliteter, som ved kartlegging er identifisert som spesielt viktige for biologisk mangfold, årlig undersøkes for inngrep og skader. Informasjon om Forsvarets påvirkning på viktige lokaliteter for biologisk mangfold samles og vil blant annet utgjøre forsvarssektorens rapportering om påvirkning på miljøresultatområdet biologisk mangfold.

I et øvingsområde kan også annen bruk enn Forsvarets påvirke det biologiske mangfoldet. Det er derfor viktig at all virksomhet i Forsvarets øvingsområder har de samme mål for bevaring av områdets biologiske mangfold. I eksisterende øvingsområder og ved planlegging av nye må det derfor stilles spesielt strenge miljøkrav til all virksomhet. Forsvarets øvingsvirksomhet kan i en del tilfeller ta bedre hensyn til områdets særegne biologiske mangfold enn annen menneskelig virksomhet. Dette bør i gitte sammenhenger benyttes til å gi slike områder bedre beskyttelse enn de ellers ville ha fått.

Forsvarets eventuelle bruk av naturvernområder er normalt knyttet til bruk og ettersyn av faste sambandsinstallasjoner eller gjennomføring av lettere øvelser uten bruk av skarp ammunisjon og tyngre materiell. Et hovedsiktemål med områder vernet etter naturvernloven, er å unngå unødvendig og skadelig bruk og at eventuell nødvendig bruk skjer mest mulig skånsomt i forhold til natur og landskap. Konfliktene ved nødvendig bruk kan reduseres sterkt ved planlegging og vurdering av for eksempel lokalisering av aktiviteten, tid for gjennomføring og fremgangsmåte.

5.5.5.2 Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i henhold til begge ovennevnte handlingsplaner som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Det biologiske mangfoldet i samtlige arealer forvaltet av Forsvaret skal være kartlagt og et program for overvåking skal være utarbeidet og godkjent innen utgangen av 2005
- Forsvaret skal forhindre inngrep i truede naturtyper i egne forvaltningsområder
- I forbindelse med militær aktivitet skal truede naturtyper ikke påføres skade, og hensynskrevende naturtyper skal taes hensyn til
- Inngrep og skader i ulike naturtyper i Forsvarets forvaltningsområder skal være kartlagt innen utgangen av 2005

- Mengden inngrep i Forsvarets forvaltningsområder skal ikke øke

5.5.6 Konesjoner

Forurensningsloven stadfester at forurensning er ulovlig. Forurensningsloven åpner imidlertid for at det kan søkes om særskilt tillatelse til forurensende virksomhet. For Forsvarets skyte- og øvingsfelt vil det ved nyetableringer, eller større endringer i aktivitet, være nødvendig å søke tillatelse til forurensende virksomhet etter forurensningsloven. Det vil være nødvendig å søke tillatelse til utslipp av støv, tungmetaller til grunnen og i enkelte tilfelle tungmetallforurensning til vassdrag. Forurensningsmyndighet er mottaker av søknad om tillatelse til forurensende virksomhet. Forurensningsmyndighet er i de fleste tilfeller den lokale miljøvernaveiling ved Fylkesmannen. I enkelte tilfeller som for eksempel Regionfelt Østlandet, er det Statens forurensningstilsyn som er forurensningsmyndighet. I Forsvaret er det regulert slik at Forsvarsbygg søker tillatelse på vegne av bruker.

En tillatelse til forurensende virksomhet (ofte kalt konsesjon) gir bruker/eier tillatelse til å forurense etter gitte vilkår. Tillatelsen stiller også krav til overvåking og rapportering av virksomhetens forurensning, noe som ivaretas gjennom et oppgradert internkontrollsystem.

5.5.7 Kulturminner

5.5.7.1 Utgangspunkt

Kulturminner fra før 1537 og samiske kulturminner eldre enn hundre år, er automatisk fredet etter kulturminneloven. Skipsfunn eldre enn hundre år er også beskyttet. Det automatiske vern gjelder kulturminner under vann, over og under bakken og kjente så vel som ukjente kulturminner. I tillegg er alle kjente, stående bygninger fra før 1650 automatisk fredet. 4153 bygninger yngre enn 1537 er fredet ved egne vedtak. Etter loven kan også områder og kulturmiljøer fredes.

Enkeltobjekter og områder som er av nasjonal betydning eller av betydning for region og lokalsamfunn, forutsettes å bli ivaretatt i planlegging etter plan- og bygningsloven.

Både aktivt og passivt bevarte kulturmiljøer og kulturminner kan være sårbare overfor arealbruks- og funksjonsendringer.

5.5.7.2 Forsvaret og kulturminner

Forsvaret har lang tradisjon i å forvalte sine verneverdige bygninger og anlegg. De viktigste har

siden 1930-årene vært oppført på en egen liste og behandlet i samråd med Riksantikvaren som om de var fredet. Forsvaret erkjenner gjeldende hovedprinsipp innen den statlige kulturminneforvaltningen om å ta vare på sektorens egne kulturminner. Dette har gitt seg uttrykk i NOU 1992:18 – Om Forsvarets bevarings- og museumsvirksomhet, samt St meld nr 54 (1992-93) – Nasjonale festningsverk, jfr Innst S nr 82 (1993-94). Som en oppfølging av meldingen samt å ivareta den varslede omstillingsprosessen i Forsvaret, ble det mellom 1995 og 1998 gjennomført et samarbeidsprosjekt mellom Forsvaret og Riksantikvaren kalt Forsvarets kulturminneprosjekt. Prosjektet registrerte hele Forsvarets eiendomsmasse og det ble laget en Landsverneplan for Forsvaret som ble godkjent av Forsvarsdepartementet og Riksantikvaren som gyldig forvaltningsdokument. Riksantikvaren har i 2004 gjennomført forskriftsfredning av 450 av Forsvarets bygninger og anlegg. I tillegg er ca 350 objekter vernet som spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven.

Siden 1998 har Forsvaret etablert et eget kompetansesenter for kulturminnevern som i dag er det største fagmiljøet innen kulturminnevern i statlig sektor. Kompetansesentret har under fullføring verneplaner for alle de nasjonale festningsverk foruten å ivareta et bredt spekter av rådgivingstjenester, både innenfor Forsvaret og mot annen statlig forvaltning. Et satsingsområde er å ivareta kulturminnevern som en integrert del av øvrig miljøforvaltning.

Skyte- og øvingsfelt er et utviklingsområde for kompetansesentret. I forbindelse med utbyggingen av Regionfelt Østlandet er det prosjektengasjert egen arkeolog. Denne fagkompetansen bør på sikt inngå i den alminnelige forvaltning.

5.5.7.3 Kulturminner i skytefelt

Kulturminner kan i skyte- og øvingsfelt rammes direkte ved anlegging av veier, standplasser, bygninger og andre installasjoner av permanent art. I tillegg kan aktiviteten knyttet til skyting, brystvernbygging og forflytning av kjøretøy og personell ramme mer tilfeldig. Øvingsaktiviteten medfører dessuten støv, forurensning og en viss ulykkesrisiko som vil kunne redusere attraktiviteten og funksjonsdyktigheten til kulturminnene både i øvingsfeltene og i omegnen.

Kulturminner i nye øvelsesområder vil som regel være knyttet til bosetting, skogdrift, fløting, seterdrift, førsanking, jakt, fangst og fiske, kullbrenning, jernutvinning og gruvedrift, samt til ferdsel på land og sjø. Det kan være vanskelig å

bevare kulturminner i kombinasjon med øvelsesaktivitetene. Kulturminner som går ut av aktiv bruk vil kunne forfalle.

Negative konsekvenser vil kunne reduseres ved utredning av forskjellige alternativer for lokalisering og avgrensing av øvingsfeltene, og for lokalisering av bygninger, anlegg og funksjoner innen feltene. Ved registrering og stedfesting av kulturminner i sjø og på land, er det mulighet for å ta hensyn til dem, og også til de kulturminnene som ikke er synlige. Forsvaret bør lage forvaltningsplaner for de kulturminnene som ikke blir direkte ødelagte. Disse bør så langt mulig omfatte både aktiv og passiv bevaring og sikre nødvendig vedlikehold og skjøtsel. Tidsregulert flerbruk vil kunne gjøre aktiv bevaring av kulturminnene mulig i større grad både innenfor og utenfor øvingsfeltene. Kjøring utenfor vei begrenset til tørr eller frossen mark og på snøføre, vil motvirke markskader og føre til tap av arkeologiske kulturminner.

Ved nedlegging av øvingsaktivitet vil Forsvarets kulturminner kunne forfalle. Gjeninnføring av tidligere næringsutøvelse og bruk vil kunne redde kulturminner. Ny bruk av militære veier og bygninger og av eldre fortsatte intakte kulturminner, vil være aktuelt. Ny bruk bør vurderes nøye for å unngå uforutsette problemer. I tilfeller der øvingsfeltene er av eldre dato og omfatter bebyggelse og permanent virksomhet, kan negative konsekvenser motvirkes som omtalt nedenfor.

Skyte- og øvingsfeltene ligger ofte atskilt og i god avstand fra leirene der øvingsavdelingene holder til. Endringer i øvingsfeltstruktur og i aktiviteters omfang og art kan imidlertid virke inn på aktivitetene i de faste leirene og verneobjektene der. Forsvaret betyr ofte mye for vertskommunenes historie og utvikling. Dette har nedfelt seg i form av kulturminner både i de militære og de sivile områdene. Der Forsvaret har vært lenge og et avhengighetsforhold er utviklet, kan endringer i Forsvarets virksomhet få ringvirkninger også for sivile kulturminner. Det er derfor viktig å avklare om øvingsfeltendringer kan få virkninger for kulturminneverdier i øvingsavdelingenes faste leirbygg og i lokalsamfunnene som omgir anleggene.

Når verdifulle bygninger og anlegg er godt ivarettatt under Forsvarets forvaltning, er det ønskelig at bruks- og vedlikeholdstradisjonene fortsetter som før. Disse tradisjonene har verdi i seg selv. Ved reduksjon av aktivitetsomfanget i leirene vil overføring av forsvarsfunksjoner fra andre steder kunne sikre fortsatt egnet bruk av verneverdige bygninger og anlegg. I noen tilfeller bør museale funksjoner vurderes. I tilfeller det ikke finnes forvaltningsfunksjoner som kan erstatte de som bortfaller, kan

kommunen, Forsvaret og andre sektorer vurdere om de samlet har framtidige utbyggingsbehov som i stedet kan innpasses i ledige bygninger og anlegg. På den måten kan aktiv bevaring bli gjenopprettet både innen militært og sivilt område. Utvidelse av leiraktivitet og arealforbruk kan medføre konflikter med kulturminner i omegnen. Ved utredning av alternativer og kartlegging av konsekvenser kan skadevirkninger gjøres så små som mulig.

5.5.7.4 *Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret*

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i handlingsplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Holde oversikt over kulturminner og kulturmiljøer i Forsvarets områder
- Sørgje for en forsvarlig forvaltningsmessig oppfølging av verneverdig eiendom, bygg og anlegg med sikte på å legge til rette for fortsatt forsvarsmessig bruk eller avhending
- Forsvaret skal bevare kulturminner og kulturmiljøer samt styrke og synliggjøre nødvendige hensyn i egen virksomhet
- Forsvaret skal innen egne forvaltningsområder sikre bredden i vernet av kulturminner og kulturmiljøer med hensyn til geografiske, sosiale og etniske forhold, jfr landsverneplanen

5.5.8 **Friluftsliv**

5.5.8.1 *Generelt*

Forsvarets øvingsaktiviteter er arealkrevende og kommer ofte i konflikt med friluftslivsinteressene. Med friluftslivsinteresser menes utøvere av tradisjonelt friluftsliv, enkeltvis eller organisert, som oftest basert på allemannsretten. Foruten rekreasjon gjennom opphold, fysisk aktivitet og naturopplevelse, regnes utøvelse av fritidsbasert jakt og fiske til friluftsliv.

St meld nr 39 (2000-2001) – Friluftsliv, jfr Innst S nr 114 (2000-2001), fokuserer på betydningen av stillhet, ro og fred som en grunnleggende kvalitet for friluftslivet. Undersøkelser viser at det å oppleve stillhet og ro er en av de viktigste grunnene til å drive friluftsliv. Dette er også en av flere grunner til at forebygging og informasjon er så viktig ikke minst ved drift av skyte- og øvingsfelt.

I områder hvor Forsvaret tar i bruk eller benytter områder som er viktige for friluftslivet eller utgjør et viktig potensiale som friluftslivsområde, kan konfliktene dempes gjennom tilrettelegging for flerbruk. Gjennom en differensiert planlegging

i tid vil Forsvarets øvinger kunne foregå utenom de viktige periodene for friluftslivsbruken av området. Dette forutsetter god kunnskap om friluftslivstradisjoner og evne til å skape bruksmuligheter og opplevelser for friluftslivet.

5.5.8.2 Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i handlingsplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Forsvaret skal minimalisere forringelse av friluftsupplevelser innen Forsvarets forvaltningsområder

5.5.9 Flerbruk

5.5.9.1 Generelt

Forsvarets virksomhet legger i varierende grad beslag på arealene innenfor skyte- og øvingsfeltene. Områder som ikke av sikkerhetsmessige hensyn må stenges permanent, vil når Forsvarets virksomhet tillater det, kunne åpnes for annen bruk, som næringsvirksomhet (eksempelvis jordbruk, skogbruk og reindrift) og allmenne interesser (eksempelvis friluftsliv og sivil ferdsel). Tidsmessig og arealmessig regulering av ulike brukerinteresser innen skyte- og øvingsfeltene søkes løst gjennom flerbruksplaner.

Med tanke på flerbruk vil man i hovedsak kunne dele arealet i skyte- og øvingsfeltene inn i tre hovedkategorier:

- områder hvor Forsvaret alltid må ha eksklusiv bruk (blindgjengerfelt)
- områder hvor Forsvaret må ha eksklusiv bruk, men bare så lenge øvelse pågår (skytebaner og innenfor sikkerhetssoner)
- områder hvor annen virksomhet kan pågå samtidig med Forsvarets bruk (tørrøvingsområder hvor det ikke nyttes skarp ammunisjon)

Oversikten over et områdes flerbruksinteresser og avklaring av flerbruksordninger skjer gjennom prosessen for utarbeidelse av flerbruksplanen. Det er Forsvarsbygg som eiendomsforvalter på vegne av Forsvarsdepartementet som har ansvaret for å utarbeide flerbruksplaner i de områder hvor Forsvaret har eiendomsretten. Forsvarsbygg har også ansvar for at de ulike brukerinteressene gjennom prosessen gis anledning til å melde fra om behov og bruk. Det foreligger imidlertid ingen plikt for Forsvarsbygg til å imøtekomme alles ønsker gjennom flerbruksplanen. Den totale virksomheten i feltet må så langt det er mulig vurderes opp i mot tålegrensen

for miljøet i feltet slik at Forsvarets bruk ikke begrenses av ikke-militær virksomhet.

Den praktiske håndhevingen av de vedtatte flerbruksordningene fordrer god kommunikasjon mellom Forsvarets aktører og de øvrige flerbruksparterne. Flerbruksparter med næringsinteresser vil kunne ha direkte kontakt med skytefeltoffiseren eller den som har ansvaret for den daglige forvaltningen av feltet. For å nå allmenheten med informasjon om skytetider og tilgjengelige tider for sivil ferdsel, må kommunikasjonen imidlertid baseres på oppslag og fysisk merking ute i feltet.

Flerbruksplanen i seg selv vil ikke ha noen rettslig status eller lovhjemlet virkekraft. For å oppnå formelt gjennomslag må de elementer som skal inngå i flerbruksplanen komme til uttrykk i planer med rettsvirkning, andre lovhjemlede tiltak, rettslige skjønn og/eller privatrettslige avtaler.

Utvalget foreslår at områder og anlegg som krever hemmelighold eller kan være forbundet med fare ved ukyndig bruk, ikke bør omfattes av flerbruk. Med dette forbehold mener Utvalget at man gjennom flerbruksplaner for de faste skyte- og øvingsfeltene og med utgangspunkt i Forsvarets behov for anlegg og virksomheter, må søke en aktiv samordning mellom alle vesentlige bruks- og verneinteresser – med en bærekraftig forvaltning av naturgrunnet som generelt siktemål. Dette må gjelde både for eksisterende anlegg og planlagte nye felt.

Ved eksisterende skyte- og øvingsfelt antas arbeidet med flerbruksplanen for en stor del å bestå i å formalisere de eksisterende samordningsavtaler. Ved etablering av nye felt vil prosedyrene for utarbeidelsen av planen kunne bidra til en hensiktsmessig avveining av fagmilitære hensyn og hensyn til natur og miljø.

Utvalget anser en slik formell avtale om flerbruk (flerbruksplan) å være et nyttig verktøy for klargjøring og samordning av de brukerinteresser innenfor skyte- og øvingsfeltene som ikke kan fanges opp eksempelvis av plantyper etter plan- og bygningsloven. Flerbruksplaner vil i så måte kunne tjene som illustrerende vedlegg til kommuneplanens arealdel.

5.5.9.2 Arbeidsmål i handlingsplanen for miljøvern i Forsvaret

Av arbeidsmål som skal gjennomføres i handlingsplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt, nevnes her:

- Forsvaret skal tilrettelegge for allmennhetens tilgang til Forsvarets forvaltningsområder der det er mulig

5.6 Landbruk

5.6.1 Generelt

Landbruksinteressene ivaretas av det offentlige i første rekke av kommunene, fylkeslandbruksstyrene, fylkesmennene og Landbruksdepartementet. Reindriftsmyndighetene består av styrende organer og et faglig forvaltningsapparat. Reindriftsstyret er styringsorgan på nasjonalt nivå (rdl. § 6) og områdestyrene på regionalt nivå (rdl. § 7). Reinbeiteområdene er inndelt i reinbeitedistrikter som ledes av et distriktsstyre (rdl. § 8). Distriktsstyret er privatrettslig representant for sitt distrikt. Det fungerer også som forvaltningsorgan i forbindelse med den interne styring av næringen. Det faglige forvaltningsapparat består av den sentrale reindriftsadministrasjonen i Alta og et reindriftskontor i hvert av reinbeiteområdene. Disse enhetene fungerer både som rådgivere, sekretariat og utøvende organer for reindriftsstyret og områdestyrene i tillegg til å ha vedtakskompetanse innenfor flere områder. De har også en rådgivende funksjon overfor næringen. Reindriftsadministrasjonen og reindriftskontorene skiftet 1. januar 1996 navn til Reindriftsforvaltningen.

I henhold til St meld nr 19 (1999-2000) – Om norsk landbruk og matproduksjon, jfr Innst S nr 167, skal landbruket i tråd med samfunnets behov:

- produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser
- produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser
- produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og en langsiktig matforsyning

Meldingen vektlegger ny næringsvirksomhet som f eks bygdeturisme og andre nisjenæringer i tilknytning til ordinært landbruk. I denne forbindelse er det naturlig også å peke på betydningen av utmarksressurser som jakt, fiske og friluftsliv, samt betydningen av å ta vare på kvaliteter knyttet til kulturlandskapet. Utnyttingsformer knyttet til disse verdiene supplerer i økende grad ordinær landbruksvirksomhet. Det er viktig å merke seg at slik virksomhet stort sett er arealkrevende.

Forvaltningen av naturgrunnlaget må skje i et langsiktig perspektiv, bl a for å sikre landet forsyninger av landbruksprodukter. For landbruksmyndighetene er det derfor viktig at større arealbruksendringer som etablering og utvidelse av skyte- og øvingsfelt for Forsvaret, gjøres på grunnlag av oversiktlig planlegging med konsekvensvurderinger.

Landbruksarealer har mange aktuelle og potensielle bruksmåter utover landbruksmessig

næringsdrift. Landbruksmyndighetene samarbeider med miljøvernmyndighetene, kulturminnevernet og ulike utbyggingsmyndigheter bl a om naturvern og friluftslivsspørsmål i lokalisering av utbyggingsoppgaver. Utbygging forsøkes i størst mulig grad lagt til mindre verdifulle landbruksarealer, men den enkelte sak vurderes i forhold til formålet med utbyggingen og den aktuelle utbyggingssituasjon. Det legges stor vekt på å unngå omdisponering av høyproduktive arealer så lenge det finnes alternativer. Arealøkonomisering er en viktig tilnærming. Andre vurderingstema er nærings- og driftsmessige skader og ulemper og tiltak for å redusere disse.

5.6.2 Jordbruk

Jordbruk omfatter planteproduksjon og husdyrhold. De konflikter som kan oppstå i forhold til skyte- og øvingsfelt for Forsvaret knytter seg hovedsakelig til tap av dyrket og dyrkbar mark og beiter.

Tap av dyrket og dyrkbar jord er vanligvis moderat i omfang og gjelder gjerne boniteter under middels. Dette henger sammen med at Forsvaret også av andre grunner er mest tjent med å legge sin øvingsvirksomhet til utmark. Arealet med dyrket jord er som regel avgjørende for driftstilpassing og økonomi på det enkelte bruk. Tap av dyrket jord kan derfor ha relativt stor betydning for de enkelte bruk som rammes.

De største konflikter er knyttet til beitespørsmål. Tørrtreningsfelt, nedslagsfelt, veier og anlegg fører til direkte tap av beiteareal. Øvingsaktivitet med tilhørende ferdsel, støy m m kan gjøre rasjonell beitebruk umulig selv om beitearealene fortsatt er produktive. Dyra får ikke den nødvendige ro og må kanskje flyttes til andre beiter i deler av sesongen. Dette fører ofte til kostbart driftsopplegg og redusert avkastning. Ofte er slike konsekvenser av større betydning enn det direkte beitetapet.

Pelsdyr er særlig vare for støy. Skytefelt, lavtflygningsområder og andre støykilder kan gå så mye ut over dyras trivsel at oppdrett er umulig.

5.6.3 Skogbruk

Skogen er en fornybar ressurs av stor nasjonal og lokal betydning. Mange kommuner har store skogressurser som kan bidra til livskraftige lokalsamfunn og levende bygder. Verdiskapning knyttet til skog – både i form av økonomiske verdier og miljøverdier – bidrar til å løse grunnleggende velferdsoppgaver og styrke bosettingen, sysselsettin-

gen og inntektsutviklingen i distriktene. Trevirke utgjør råstoffgrunnlaget for en omfattende landbasert industri som både er import- og eksportkonkurrerende. Ringvirkningene av foredling av trevirke er store.

Skogpolitikken skal legge til rette for å utnytte og utvikle skogressursene på en bærekraftig måte. Det er et mål å øke verdiskapningen fra skogbruket samtidig som skogsektoren bidrar til å løse viktige miljøoppgaver. Skogsektoren forvalter store verdier. På lik linje med andre store sektorer har den et ansvar for å bevare og utvikle miljøverdier. I de mest intensivt brukte områdene for Forsvarets skyte- og øvingsfelt vil normalt skogarealene være tapt både for allmennhetens og for næringsmessig utnytting. Tapet for skogbruksnæringen er først og fremst avhengig av størrelse og produktivitet på de arealene som blir omdisponert, men også driftsforholdene og skogens utviklingstrinn har betydning. Tapet er størst når man legger bånd på yngre tilfredsstillende produksjonsskog med gode driftsforhold.

Mer ekstensiv bruk av arealene til skyte- og øvingsfelt kan under visse forutsetninger kombineres med skogbruk dersom det tas tilstrekkelig hensyn og tilrettelegges for dette. En slik utnytting av arealene krever en nøye vurdering av konsekvensene både i forhold til skogbruket og til Forsvarets bruk. En plan for hvordan disse interessene kan samordnes, er viktig. De nærings- og driftsmessige ulempene og skadene må vurderes, likeledes tiltak for å redusere disse. Et skyte- og øvingsfelt kan også forårsake driftsulempen på arealer utenfor feltet dersom en er avhengig av bruk av arealene i feltet for å få drevet ut tømmer. En vurdering av disse forholdene bør gjelde både eksisterende anlegg og planlagte nye felt.

Forsvarets virksomhet bør i utgangspunktet kanaliseres til de mindre samfunns- og næringsøkonomisk interessante skogarealer.

5.6.4 Reindrift

Reindriftsnæringen krever svært store arealer, både på grunn av marginale beiteområder og reinens behov for ulike sesongbeiter og flytteveier mellom dem. Menneskelig virksomhet i reinbeiteland kommer i tillegg til den naturlige forstyrrelsen fra bl a rovdyr som reinen alltid har måttet leve med.

Selv om vel 40 prosent av Norges areal utnyttes til beite for tamrein, er reindriften en liten næring i nasjonal målestokk. I samisk og lokal sammenheng har den likevel stor betydning – økonomisk, sysselsettingsmessig og kulturelt. På grunn av

nasjonale forpliktelser etter Grunnlovens § 110 a og internasjonale avtaler som ILO-konvensjonen og FN-konvensjoner, ses reindriftspolitikken i en generell same- og samfunnspolitisk sammenheng. Reindriftspolitikken er derfor bygd på to selvstendige grunnlag, en næringspolitisk produksjonsverdi og en samepolitisk kulturverdi.

Inngrep og forstyrrelser innenfor reinbeiteområdene har akselerert de siste tiårene. Dette har ført til varig reduksjon av arealer som reindriften har til rådighet, og til økte forstyrrelser for reinflokkene.

Direkte konsekvenser av inngrep og forstyrrende aktivitet kan være permanent tap av det beiteland som nedbygges eller oppdyrkes, samt hindringer i reinens trekk- og flytteveier. Indirekte konsekvenser kan være midlertidig tap eller redusert bruk av omliggende beiteland, mer arbeid for reieier og stress for reinen. Totaleffekten av mange små inngrep og forstyrrende aktiviteter er oftest større enn hva summen av de enkelte inngrep skulle tilsi. Dette henger sammen med oppstykkingen av beiteområdene, som vanskelig lar seg forene med reinens behov for sammenhengende «frieområder» og trekkleier. En slik fragmentering av reinbeiteland har vært, og er trolig, en av de alvorligste truslene mot reindriften arealgrunnlag.

Felles for alle reinbeiteområdene er at de har lav reinitetthet (antall rein per kvadratkilometer) på forholdsvis store arealer. Selv om reinitettheten på distriktsnivå er lav, betyr ikke det at eventuelle inngrep i reinbeiteområdene ikke vil ha stor betydning for reindriften. Reindriften foregår på åtte ulike årstidsbeiter. I hver årstid er det svært begrensede arealer som kan nyttes til beite, og det kan oppstå situasjoner der hele reinflokken må samles på et lite område. Dette gjelder for eksempel i overgangen mellom vinter og vår da det meste av beitet vil være utilgjengelig under snø og is. Tettheten av rein på beite på de tilgjengelige arealene vil da være svært høy, og kapasiteten her vil være bestemmende for hvor mange rein distriktet kan ha på beite gjennom året.

Plan- og bygningsloven er det viktigste virkemiddelet for å sikre ressursgrunnlaget i reindriften. Dagens lov innebærer at reindriftssamene skal medvirke i planprosessene gjennom høringer og kommunikasjon med vedkommende planmyndighet. Distriktsstyrene i berørte reinbeitedistrikter er høringsinstans som rettighetshavere. I henhold til reindriftsloven skal distriktet ha utarbeidet en distriktsplan som bl a viser arealbruken i distriktet. Områdestyrene medvirker som statlig fagmyndighet i planprosessene, og har adgang til å reise innsigelse mot planvedtak slik at vedkommende plan

sendes Miljøverndepartementet, eventuelt Regjeringen, til endelig avgjørelse.

Når det gjelder skyte- og øvingsfelt for Forsvaret kan disse ha store negative konsekvenser for reindriften. Det er derfor sentralt at Forsvaret ved bruk og ved nyetableringer av skyte- og øvingsfelt, får synliggjort reindriftens behov og interesser og at man ivaretar disse i planprosessene. I den forbindelse er det viktig at det etableres en arena for samhandling mellom Forsvaret og reindriften med formål å øke forståelsen for reindriftens særegenhet og dens behov for sammenhengende friarealer. Konsekvensen av inngrep og forstyrrelser må også gjøres rede for. Videre er det sentralt at det utarbeides flerbruksplaner i de reindriftsområder hvor Forsvaret planlegger sin virksomhet. Flerbruksplanene bør i størst mulig grad legge til rette for at man kan opprettholde en bærekraftig reindrift basert på reindriftens tradisjonelle driftsmåter og metoder.

5.6.5 Tilpasningsmuligheter

Arealbruken i samfunnet styres i stor grad gjennom plan- og bygningsloven (PBL). For landbruks-, natur- og friluftslivområder trekker planleggingen etter PBL først og fremst opp grensene mot annen arealutnyttelse. Innen landbruksområdene styres arealbruken av særlovene: jordlov, skogbrukslov og konsesjonslov. Lokalisering av skyte- og øvingsfelt må vurderes opp mot konsekvensene for landbruket. Det må legges til grunn en grundig analyse der flere alternative lokaliseringer belyses (iht reglene om konsekvensutredninger i PBL). Planlegging av nye felt og konsekvensvurderingen må skje i nært samarbeid mellom alle aktuelle myndigheter. Det forutsettes at landbruksmyndighetene trekkes inn i planprosessen på et tidlig tidspunkt og dermed gis tilstrekkelig mulighet til å påvirke den aktuelle lokaliseringen. Dette vil også være vesentlig for å redusere konfliktomfanget. Landbruksmyndighetene lokalt og regionalt er i stor grad premissleverandører. Etablering av god kommunikasjon på et tidlig tidspunkt i prosessen kan bidra til å etablere et godt tillitsforhold mellom for eksempel utbygger, kommunen og fylkesmannens ulike fagavdelinger, noe som også vil kunne ha positive effekter i forhold til berørte grunneiere. Ved reali-

sering av aktuelle prosjekter vil opparbeiding av et åpent og godt tillitsforhold være avgjørende viktig etter som det gir mulighet for å håndtere relevante spørsmål og saker på en effektiv måte. Eksempelvis vil landbruksmyndighetene lokalt og regionalt behandle en rekke saker knyttet til odel, konsesjon, fradeling m m. I avklaringer omkring flerbruksaspekter og planer for dette vil også landbruksmyndighetene kunne bidra vesentlig.

Viktige materielle spørsmål er:

- Hvilke landbruksverdier berøres av det planlagte felt? Finnes det områder der de negative konsekvensene blir mindre?
- Er feltets størrelse tilstrekkelig nøkternt vurdert eller kan det reduseres?
- Hvilke driftsvansker vil oppstå innenfor feltet? Hvilke tiltak kan iverksettes for å avbøte disse?
- Vil det oppstå driftsulemper for det omkringliggende landbruk, og hvordan kan de eventuelt avbøtes?
- Hva blir de økonomiske konsekvensene for landbruket?

Herunder skal det også tas hensyn til annen alternativ landbruksvirksomhet på arealene enn tradisjonelt jord- og skogbruk. Det tenkes i denne forbindelse på virksomhet som følge av landbrukets produksjon av miljøgoder, bygdeturisme m.v.

5.7 Informasjon

Informasjon er et nøkkelpunkt i alt samarbeide både mellom de ulike offentlige instanser og mellom det offentlige og allmennheten. I skyte- og øvingsfeltene vil kjennskap til Forsvarets disposisjoner og gjøremål kunne ha stor betydning for nærmiljøet. Undersøkelser har vist at informasjon om skyting som skal finne sted vil dempe irritasjon og gjøre det lettere å akseptere et nærliggende skytefelt. Utvalget mener derfor at gode rutiner for varsling av aktiviteter må opprettholdes og/eller videreutvikles ved Forsvarets avdelinger. Det kan synes naturlig å se informasjonsvirksomheten også i sammenheng med flerbrukstankegangen og knytte fastlagte rutiner for varsling og informasjonsutveksling sammen med flerbruksplanen for hvert enkelt felt.

Kapittel 6 Regionfelt

6.1 Tilbakeblikk

Utvalgets definisjon på Regionfelt er gitt i kapittel 3.2. I utredning 2F utgitt 10. des 1979 om behov for regionfelt, ga Utvalget sin vurdering av behovet for slike felt, og uttalte bl a:

”Etter en totalvurdering anbefaler Utvalget at Forsvaret får tre regionfelt:

1. Ett i Nord-Norge
2. Ett i Trøndelag
3. Ett på Østlandet

Ved behandlingen av St prp 86 (1979-80) – Om visse organisasjonsendringer m.v. i Forsvaret og Innst S nr 335 (1979-80) ga Stortinget i prinsippet sin tilslutning til nødvendigheten av disse tre regionfeltene.

I St meld nr 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-1998, jfr Innst S nr 150, uttalte FD:

”Til tross for omfattende utredningsarbeid, har det ikke lyktes å finne fram til et område i Trøndelag hvor det vil være akseptabelt å innpasse et regionfelt. Forsvarsdepartementet vil således ikke videreføre planene om et felt på Nord-Fosen, men vil søke å løse behovet på en annen måte.”

Innst S nr 150 (1993-94) tok ikke direkte standpunkt til de eksakte forslag i meldingen. Den uttrykte imidlertid generelt sin mening om et garnisons- og baseorientert øvingsmønster for både førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser, primært for å oppnå de nødvendige innsparinger på driftsbudsjettet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, noterer at det vil bli lagt stor vekt på å bygge ut skyte- og øvingsfelter med den nødvendige infrastruktur, for å sikre at mer garnisonsorientert trening skaper muligheter for en større grad av realisme og effektivitet i utdannelsen av ledere og avdelinger på lavere nivå.

6.2 Status for regionfelt

Behovet for regionfelt har endret seg siden Utredning 2F av 10. des 1979 ble presentert. Bakgrun-

nen for behovsendringen skyldes i hovedsak Forsvarets omstrukturering og omorganisering.

Av de opprinnelige tre anbefalte regionfeltene står Forsvaret således igjen med to regionfelt som følger:

1. Ett felt i Nord-Norge
2. Ett felt på Østlandet

6.2.1 Utvidelse og sammenbinding av Mauken og Blåtind

6.2.1.1 Utvalgets tilrådning

Utvalget har deltatt i behandlingen av og gitt uttalelse om utvidelse og sammenbinding av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelt. Forsvarets bygningstjenestes (FBT) forslag må etter Utvalgets mening betraktes som en erstatning for Regionfelt Nord-Norge. I sin uttalelse av 19. januar 1995 konkluderte Utvalget:

Tilrådning.:

”Alternativet som er fremsatt som forslag til sammenbinding av de to skytefelter synes etter Utvalgets mening å representere et minimumsfor-
slag. En reduksjon av det foreslåtte areal kan ikke foretas uten at hensikten med feltet bortfaller. Etter en totalvurdering mener Utvalget at de samfunnsmessige konsekvenser ved etablering av sammenbindingen er akseptabel og anbefaler derfor prosjektet gjennomført etter det foreliggende alternativ.

Utvalget har med tilfredshet merket seg at Forsvarets overkommando forutsetter en merkbar reduksjon i bruk av sivile leide og rekvirerte områder som følge av den planlagte sammenbindingen og utvidelsen av Mauken - Blåtind.”

Utvalget knyttet følgende forutsetninger til sin anbefaling:

1. Det utarbeides og iverksettes en flerbruksplan. Problemet for reindriftsnæringen må vies spesiell oppmerksomhet
2. Det opprettes et skytefeltråd. Representanter til rådet utpekes av Forsvaret og Fylkesmannen. Vedtekter for rådet settes opp av de samme instanser. Rådet skal bl a ha til oppgave å se til at flerbruksplanen blir fulgt opp
3. Feltet innarbeides i de kommunale arealplaner

6.2.1.2 Behandling i Stortinget

Gjennom behandling av Innst S nr 145 (1996-97) – Innstilling fra forsvarskomiteen om sammenbinding og utvidelse av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelter i Indre Troms, sluttet Stortinget seg til komiteens forslag. Vedtaket lød slik:

”Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å etablere et sammenbindingsbelte mellom skytefeltene Mauken og Blåtind og visse utvidelser av Blåtindfeltet, sammen med anlegg av en manøverakse og enkelte tilknytninger til det offentlige vegnett i samsvar med spesifisert forslag i St.prp.nr.85 (1995-1996) og slik at årstidsflytninger for reinen sikres.”

I tillegg ble det bestemt at utbygger skulle dekke de utgifter som rettighetsinnehaverne innen reindriften og grunneierne var påført i planprosessen i denne spesielle saken.

6.2.1.3 Iverksetting av tiltaket og status pr juni 2004

Etter Stortingets vedtak i 1997 har Forsvarsbygg som tiltakshaver arbeidet med erverv av bruksrettigheter i forhold til private grunneiere, Statskog og andre rettighetshavere. Samtidig er det utarbeidet forslag til reguleringsplaner og flerbruksplan for virksomheten i feltet. Reguleringsplanen for sammenbindingskorridoren er godkjent av Målselv kommune. Det er inngått avtale med Statsskog, og det foreligger et anbefalt avtalesforslag i forhold til private grunneiere i Målselv kommune.

Utbyggingen berører Mauken/Tromsdalen reinbeitedistrikt som bruker de berørte områdene til vinterbeiter. Konsekvensene av tiltaket overfor reindriften er utredet i en rekke rapporter. Det er påvist at sammenbindingen vil påføre reindriftnæringen i området ulemper som en følge av økt militær aktivitet i vinterbeiteområdene. Forsøk på å finne supplerende vinterbeiter har vært grundig vurdert, bl a muligheten for å ta i bruk Andøya, uten at dette har vist seg hensiktsmessig i praksis. Konklusjonen er derfor at en løsning med reindriften må søkes innenfor dagens reinbeitedistrikt basert på flerbruksløsninger med Forsvaret, reduksjon av reintallet og andre kompenserende tiltak.

Til tross for en god og konstruktiv dialog, har partene pr juni 2004 ikke lyktes i å komme til enighet på de avgjørende punkter etter flere år med samtaler og forhandlinger. Mulighetene for å komme fram til en avtale basert på frivillighet, er av begge parter vurdert som små. Forsvarsbygg har derfor sett det nødvendig å sette i gang en ekspro-

priasjonsprosess med sikte på erverv av de nødvendige rettigheter overfor reindriften for gjennomføring av Stortingets vedtak ved ekspropriasjon.

Et ekspropriasjonsvarsel er ikke til hinder for at partene underveis kommer fram til en frivillig avtale. Dette er fra Forsvarsbyggs side fremdeles en målsetning.

Forsvarsbygg utarbeider nå et løsningsforslag som grunnlag for en avtale med reindriften. Dersom en avtale ikke oppnås, vil løsningsforslaget danne grunnlaget for en ekspropriasjonssøknad. Et ekspropriasjonsvedtak kan tidligst være klart vinteren 2004/2005. Med forhåndstiltredelse av rettighetene vil anleggsarbeidene kunne starte opp i 2005-sesongen.

6.2.2 Regionfelt Østlandet

Utvalget behandlet meldingen om regionfelt på Østlandet og ga sin uttalelse/tilrådning 4. sept 1997. I sin uttalelse om meldingen uttrykte Utvalget konkrete ønsker i forbindelse med konsekvensutredningen og den videre saksgang. Bl a anså Utvalget nedleggelse av Hjerkinnskytefelt å være et premiss for å etablere et regionfelt for avdelinger på Østlandet.

6.2.3 Framtidige behov

Utover de to regionfeltene som er beskrevet, foreligger det etter det Utvalget er kjent med for tiden ingen videre behov for etablering av flere felt av denne art.

6.3 Prosessen rundt etablering av Regionfelt Østlandet – erfaringer

Selv om det neppe vil bli etablert nye regionfelt i de nærmeste år, mener Utvalget at det kan være hensiktsmessig i ettertid å se nærmere på den gjennomførte planprosessen basert på gjeldende lov- og regelverk. Etablering av RØ har vært et stort og til dels kontroversielt enkelttiltak. Det har forut for etablering vært gjennomført omfattende konsekvensutredninger, og planprosessen har gitt utfordringer både for planmyndigheter og for tiltakshaver.

6.3.1 Uttalelse fra Fylkesmannen, fylkeskommune og kommune

Fylkesmannen, fylkeskommune og kommune er etter loven tildelt forskjellige ansvarsområder under planlegging og etablering.

Utvalget har derfor bl a på dette grunnlag funnet det hensiktsmessig å be om disse myndigheters erfaringer fra prosessen. Særlig Hedmark fylkeskommune og Åmot kommunes uttalelser er meget detaljerte og finnes som uttrykt vedlegg til denne hovedrapporten. Kun korte sammendrag av hovederfaringer er gjengitt i dette avsnitt.

Fylkesmannen i Hedmark uttaler at det innledningsvis i prosessen var noe ulik oppfatning i synet på hvordan planleggingen av feltet skulle foregå. Åmot kommune forutsatte at planleggingen skulle følge plan- og bygningslovens bestemmelser om kommune- og reguleringsplaner med mulighet for kommunen til å gi detaljerte bestemmelser om arealdisponering og aktiviteter, mens Forsvarsbygg forutsatte en vesentlig mindre detaljert arealplanlegging.

Man etablerte en regional samordningsgruppe og samtidig en regional faggruppe hvor alle berørte myndigheter var representert. Det ble utarbeidet et felles planprogram for hvilke temautredninger, planer, tillatelser og avtaler som skulle utarbeides og ansvaret for disse. Forsvarsbygg skulle yte økonomisk bistand til kommunale og regionale myndigheter for det forventede betydelig merarbeide.

To forhold stilte planarbeidet overfor store utfordringer: forutsetningen om at feltet skulle tas i bruk 1. januar 2005 og at Forsvarets rammeforutsetninger ble endret underveis (Ingeniørregimentets flytting til Åmot).

Parallelt har man arbeidet med å konkretisere begrepet "avbøtende tiltak" som det er bevilget midler til, og arbeidet med en flerbruksplan for næringer og innbyggere i Åmot kommune.

Forsvarsbygg har skaffet til veie tilstrekkelige arealer for å kunne gjennomføre et makeskifte med arealet i regionfeltet. Det vil være viktig på sikt å få belyst effektene av det betydelige ervervet på skognæringen i Sør-Østerdalsregionen.

Hedmark fylkeskommune har gitt Utvalget et fylldig og godt underbygget svar som særlig dekker områdene planer etter plan- og bygningsloven, arbeidet med miljøoppgaver (miljøoppfølgingsprogram og miljøovervåking) og oppfølging av kulturminneloven.

Fylkeskommunen konkluderer med at arbeidet med Regionfelt Østlandet har vært en meget krevende og omfattende oppgave for fylkeskommunen både når det gjelder planforhold og kulturminnevern. Økonomisk støtte fra Forsvaret har vært en forutsetning for å gi tilfredsstillende bidrag fra fylkeskommunen. Underveis har det nok vært noen uoverensstemmelser om lovforståelser og planproblemer. Etterhvert har samar-

beidspartnerne opparbeidet gode relasjoner og samarbeidsformer. Dette lover det beste for planleggingen som gjenstår.

Etableringen av regional og faglig samordningsgrupper og drøftingene som er foretatt gjennom disse fora, har vært til god nytte for å opprettholde framdriften i prosessen. Endringer som følge av St prp 45 (2000-2001) – Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005, har medført et ekstra arbeidspress og dessuten innført vesentlige endringer i Regionfeltet som ikke var forutsatt.

Åmot kommune har gitt Utvalget en omfattende redegjørelse for sitt arbeid med og syn på planarbeidet, og gjennomføringen av regionfeltet. Stortingsvedtaket ble etter kommunens oppfatning satt i verk uten at planbehov eller forholdet til kommunens rolle som planmyndighet var tilstrekkelig klart på forhånd. Det forelå heller ikke nærmere føringer fra statens side som grunnlag for planarbeidet. Kommunen la til grunn at den hadde ansvaret for det planarbeidet som skulle gjennomføres i samsvar med bestemmelsene i plan- og bygningsloven. Omfanget av planarbeidet tilsa etter kommunens mening en revisjon av kommuneplanen. Det ble etablert et kommunalt plankontor under rådmannen for oppgaven. Det ble i samråd med bl.a. Forsvaret utarbeidet et felles planprogram som definerte oppgaver og ansvar i plan- og gjennomføringsarbeidet. Etter kommunens oppfatning har kommuneplanprosessen blitt gjennomført som vanlig for slike planer, men den har lidd under sterkt tidspress og nye forutsetninger i løpet av planprosessen.

Reguleringsplanarbeidet er etter kommunens oppfatning gjennomført med god framdrift og i nært samarbeid med Forsvaret og de øvrige aktørene. To forhold har imidlertid vært problematiske. Det ene dreier seg om å fremme reguleringsplaner før SFTs konsesjon foreligger. Det andre om bruk av Renaelva og Løpssjøen med tilliggende vernesoner. Her har det vært uenighet mellom kommunen og Forsvaret om hvordan sakene skulle løses, og forholdene ble avklart etter avgjørelser i Miljøverndepartementet.

Åmot kommune er fornøyd med det arbeidet og samarbeidet som er oppnådd på miljøsidene, med miljøoppfølgingsprogrammet, de oppfølgende undersøkelser og etterprøving/overvåking.

Det samme gjelder oppfølging av kulturminneloven.

Flerbruksplanarbeidet gjennomføres i samsvar med felles planprogram hvor Forsvarsbygg som tiltakshaver har hovedansvaret. To hovedspørsmål synes å være vanskelig. Det ene er adkomstmulighetene inn i regionfeltet for allmennheten, og det

andre er knyttet til sikkerhet/restriksjoner i forbindelse med sivil ferdsel.

Åmot kommune har vært lite involvert i arbeidet med gjennomføringen av grunn- og rettighetserverv. I forbindelse med vedtaket om regionfeltet forutsatte Stortinget et makeskifte som skulle bedre eiendomsstrukturen for kommunen. Om dette har det vært en del stridigheter og diskusjoner mellom grunneiere/kommune på den ene side og Forsvarsbygg på den andre.

Jordskifteretten har nylig fattet vedtak om skiftefeltets utstrekning. Rettens avgjørelse legger et godt grunnlag for å ivareta de hensyn som Stortinget og kommuneplanen peker på i det videre makeskiftarbeide.

6.3.2 Uttalelse fra tiltakshaver

Forsvarsbygg har vært tiltakshaver for etablering av Regionfelt Østlandet. Utvalget har derfor funnet det riktig også å innhente uttalelse fra Forsvarsbygg med hensyn til erfaring fra prosessen for etablering av feltet. Forsvarsbyggs uttalelse er på linje med planmyndighetenes uttalelser gjengitt som uttrykt vedlegg til denne hovedrapporten. Kun et kort sammendrag gjengis her:

Forsvarsbygg peker på det grundige forarbeidet som ble gjennomført i konsekvensutredningene forut for Stortingets vedtak om etablering i 1999. Dette arbeidet har senere dannet plattform for det videre plan- og utredningsarbeidet som har fulgt etter stortingsvedtaket.

Forsvarsbygg vurderer etableringen av Felles planprogram i samarbeid med kommunale og regionale myndigheter, som et nødvendig tiltak for å skape forutsigbarhet for planprosessen. Dette har også skapt grunnlag for vellykket etablering og integrasjon av regionfeltet i Åmot kommune. Kunnskapsoppbyggingen som har skjedd gjennom arbeidet med konsekvensutredningen og ved senere tilleggsutredninger, er betydelig. Dette representerer et faglig grunnlag som er langt mer omfattende enn normalt for planlegging på kommuneplannivå.

Forsvarsbygg mener Åmot kommune har forstått oppstarten av planprosessen på en god måte. En har imidlertid også erfart at kommuneplanprosessen for et så stort tiltak som regionfeltet, med stramt tidspress, er en krevende prosess både for planmyndighet og tiltakshaver. Dette er forsterket gjennom det faktum at Åmot kommune og lokalsamfunnet forut for Stortingsvedtaket ikke ønsket regionfeltet.

Det har vært noe faglig uenighet mellom Forsvarsbygg som tiltakshaver og Åmot kommune som planmyndighet med hensyn på detaljering

både på kommuneplannivå og i reguleringsplaner. Det har også vært diskusjoner knyttet til hvilke forhold som skal reguleres gjennom plan- og bygningsloven og hvilke forhold som reguleres gjennom forurensningsloven. Avklaringer har kommet etter foreleggning hos Fylkesmannen i Hedmark og i Miljøverndepartementet.

Utfordringer knyttet til utslippstillatelse etter forurensningsloven har etter Forsvarsbyggs syn vært å få etablert en praktisk håndterbar konsekisjon som sikrer det nødvendige vern og forutsigbarhet for omgivelsene og samtidig gi rom for tilstrekkelig fleksibilitet for den militære bruker. Forsvarsbygg antar at den foreliggende konsesjonen vil bli evaluert, og at tillempninger og endringer vil kunne gjøres etter hvert som en får praktisk erfaring med driften av feltet.

Stortinget forutsatte i sitt vedtak om etablering av regionfeltet at det ved grunnervet skulle legges til rette for at alle som ønsket det skulle tilbys makeskifte i stedet for kontanterstatning. Forsvarsbygg vurderer bruken av makeskifte som oppgjørsform i denne saken å ha hatt en konfliktduserende effekt i forhold til etableringen av skyte- og øvingsfeltet i sin helhet. Statens fritak fra konsekisjonsreglene og et godt samarbeid med Statskog SF vurderes som viktige faktorer for mulighetene til å realisere makeskifte.

Forsvarsbygg har vurdert planmessig informasjon og samfunnskontakt som en viktig forutsetning for en vellykket etablering av regionfeltet. Jevnlige møter med kommunens innbyggerkontakt og den lokale interesseorganisasjon for regionfeltet, utgivelse av nyhetsbrev, byggrapporter og faktaark vurderes å ha bidratt positivt for kommunikasjonen mellom lokalsamfunnet og tiltakshaveren.

6.3.3 Utvalgets vurdering

Utvalget mener å kunne slå fast at erfaringene fra arbeidet med å etablere RØ, det mest omfattende ervervs-, planleggings- og reguleringsarbeide i Forsvarets historie, er positive.

Planleggingen og gjennomføringen av Regionfelt Østlandet tar utgangspunkt i Stortingets vedtak om etablering av feltet og de konsekvensutredningene som forelå ved Stortingets beslutning om lokalisering.

Utvalget konstaterer at kommunen på ordinær måte har hatt hovedansvaret for kommune- og reguleringsplanleggingen. Det har vært uenighet mellom kommunen og ulike myndigheter om innholdet av planene underveis, noe som har bidratt til at gjennomføringen er blitt forsinket i forhold til de opprinnelige planene. Ut fra omfang, komplek-

sitet og offentlig interesse rundt oppgaven, anser ikke utvalget dette som noen vesentlig svakhet ved gjennomføringen.

Fra flere av aktørene er det pekt på at det har vært ulike oppfatninger av hvordan planleggingen av feltet skulle foregå. Det kunne, etter utvalgets mening, ha vært klargjort tydeligere fra sentrale myndigheter hvilke retningslinjer som skulle gjelde for planleggingen av regionfeltet i forbindelse med iverksettelsen av Stortingets vedtak.

Et alternativ til den fremgangsmåten som ble fulgt ville være å bruke plan- og bygningslovens bestemmelser om statlig plan (§ 18 i plan- og bygningsloven) ved at staten selv sto for gjennomføringen av planarbeidet. Dette er en planform som sjelden er i bruk og som ikke ville være naturlig for å revidere kommuneplanen. For utarbeiding av reguleringsplanene for feltet kunne det ha vært et aktuelt alternativ. Når en ser på måten planleggingen er blitt gjennomført, er utvalget likevel i tvil om en statlig regulering samlet sett hadde gitt noe bedre resultat i forhold til den oppgaven som skal gjennomføres.

Utvalget vil peke på en del forhold som synes å ha vært viktig for gjennomføringen av Stortingsvedtaket:

- At det ble opprettet et eget plankontor med finansiell støtte fra Forsvaret. Uten en slik støtte ville ikke en kommune med Åmots ressurser kunne gjennomført et omfattende planarbeid på kort tid
- At det ble utarbeidet et planprogram i samarbeid mellom de viktigste aktørene i planarbeidet som grunnlag for arbeids- og ansvarsfordeling i planprosessen
- Det omfattende informasjonsarbeidet som er gjennomført av Forsvarsbygg i løpet av plan- og gjennomføringsprosessen

Erfaringene tilsier at:

- Det er avgjørende at det etableres en felles forståelse av regelverk, hensikt og metodikk som grunnlag for et godt samarbeid mellom aktørene på alle politiske og administrative nivå
- prosesser etter plan- og bygningsloven har vært tjenlige slik de har vært gjennomført
- bruk av statlig reguleringsplan kun bør nyttes i særlig kompliserte situasjoner

6.4 Nedleggelse av Hjerkinns – tilbakeføringsprosessen

I St meld nr 11 (1998-1999) – Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet –

Regionfelt Østlandet, jfr Innst S nr 129 (1998-99), rådet komiteen Stortinget ved III til å nedlegge Hjerkinns skytefelt. Sitat:

”III Hjerkinns skytefelt legges ned i samsvar med pkt 7.2 i St meld nr 11 (1998-1999) som ledd i en omfattende plan for utvidet vern av Dovrefjell gjennom Sunndalsfjella nasjonalpark, som forlengelse av Dovrefjell nasjonalpark, og landskapsområder vestover fra Rondane nasjonalpark, jf Ny landsplan for nasjonalparker i St meld nr 62 (1991-92).”

Flyttingen av Forsvarets virksomhet er planlagt å skje gjennom perioden 2005-2008 i takt med at RØ etableres og tas i bruk. Utvalget har fulgt dette prosjekt og det meget omfattende tilbakeføringsarbeidet som er iverksatt. Det er rimelig å anta at Forsvarsbygg og involverte fylker og kommuner vil opparbeide verdifulle erfaringer for senere planlegging og gjennomføring av liknende prosjekter.

Utvalget har innhentet noen sentrale opplysninger og viktige erfaringer knyttet til nedleggingsprosessen.

6.4.1 Om Hjerkinns skytefelt

Hjerkinns er i dag Forsvarets største skytefelt i Sør-Norge. Arealet er 165 km² i Dovre og Lesja kommuner. Statskog er grunneier, mens fjellstyrene i Dovre og Lesja forvalter sivile rettigheter på det meste av arealet. Skytefeltet ble etablert i 1923 og er i hovedsak benyttet som skarpskyttingsfelt for Hæren og Luftforsvaret. De mest benyttede delene av feltet ligger 1100-1200 meter over havet.

De viktigste fysiske inngrepene er:

- Om lag 9 mil vei, blant annet en ringvei rundt hele feltet
- Artillerislette på 240 dekar. Dette er et planert, gruset område som benyttes som målområde ved testing av spesialammunisjon
- To større anlegg med framrykningstraseer og målarrangementer for Hærens stridskjøretøy
- Større, ikke opparbeidede arealer benyttet som målområde for skarp ammunisjon fra artilleri- og flyvåpen. Dette er områder med blindgjengerrisiko.
- Grustak
- Avfallsdeponier

Store deler av feltet framstår imidlertid også som relativt urørt areal med betydelige naturkvaliteter, både botanisk, zoologisk og geologisk.

6.4.2 Naturvernprosjekt

Stortinget ga klare føringer om at nedleggelsen og tilbakeføring til sivilt bruk av Hjerkinns skytefelt skal være et høyt prioritert naturvernprosjekt. I St meld nr 11 (1998-1999) – Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet – Regionfelt Østlandet, jfr Innst S nr 129 – understrekes det at Hjerkinns skytefelt inngår i et av Europas mest intakte høyfjellsøkosystemer. Særlige verdier er knyttet til naturlig villreinstamme, jerv, kongeørn og potensiale for fjellrev. Underliggende utredninger har dokumentert et potensiale for å gjen-skape naturmiljø og friluftskvaliteter av høy internasjonal og internasjonal verdi.

Med eksisterende og planlagte verneområder på Dovrefjell, ligger Hjerkinns skytefelt allerede i dag innkapslet av nasjonalpark og landskapsverneområder helt inn til skytefeltgrensen. Implisitt i stortingsvedtaket er at en stor del av arealet i skytefeltet også skal vernes etter naturvernloven.

6.4.3 Utfordring for Forsvaret

Det norske Forsvaret har aldri lagt ned et større, moderne skytefelt. Dette er i seg selv en stor teknisk og miljøfaglig utfordring, med fjerning av bygninger, landskapsinngrep og ammunisjonsrester. Høyfjellet på Hjerkinns kompliserer dette arbeidet ytterligere. Dessuten kommer resultatkravet om betydelig naturvernggevinst av prosjektet. Samtidig ligger det unike muligheter i å utnytte kunnskap og erfaring fra Hjerkinns i miljøriktig utbygging og forvaltning av våre øvrige skyte- og øvingsfelt, samt avhending av utrangerte felt.

6.4.4 Planprosesser og utredning

Fire parallelle planprosesser er satt i gang for å styre tilbakeføringen av Hjerkinns skytefelt til sivile formål:

- Verneplanprosess etter naturvernloven. Planmyndighet er Fylkesmannen i Oppland, naturvern-avdelingen
- Kommunedelplanprosess etter plan- og bygningsloven. Planmyndighet er Dovre og Lesja kommuner
- Gjennomføringsplan for overordnet prosjektledelse, fjerning av bygg og anlegg, reparasjon av terrengskader og håndtering av forurensning. Planprosessen skjer i regi av Forsvarsbygg.
- Ryddeplan for militære etterlatenskaper i form av blindgjengere og ammunisjonsrester i regi av Forsvarets militære organisasjon
- Et felles plan- og utredningsprogram, vedtatt høsten 2001, har sikret rasjonell koordinering mellom de ulike planarbeidene. Alle prosessene

krever kunnskap om natur-, miljø-, og samfunnsfaglige samt tekniske forhold i og omkring skytefeltet. Det er derfor gjennomført et betydelig utredningsarbeid som grunnlag for planleggingen

6.4.5 Samordning

Det er satt ned en egen samordningsgruppe for overordnet rådgiving, kvalitetssikring og informasjonsutveksling i prosjektet. Gruppen består av representanter fra alle relevante myndigheter.

6.4.6 Framdrift

De grunnleggende fagutredningene ble avsluttet i løpet av 2002. Da startet arbeidene med avveininger mellom de ulike fag- og samfunnshensyn. Forslag til verneplan og kommunedelplaner ble lagt ut til offentlig høring høsten 2003.

Fysiske arbeider med opprydning, fjerning av bygg og anlegg samt revegetering i skytefeltet skal etter planen starte opp sommeren 2005. Dette forutsetter ny framleggelse og godkjenning av Stortinget høsten 2004. Tilbakeføringsarbeidet er anslått å pågå i inntil 20-30 år. Det lange tidsperspektivet skyldes i hovedsak ammunisjonsrester som ligger dypt ned i bakken. Disse føres gradvis til overflaten som følge av frostaktivitet. En del av veinettet i området vil ikke kunne fjernes før den tyngste delen av ryddearbeidene i terrenget er avsluttet.

6.4.7 Erfaringer

Gjennom planprosessen på Hjerkinns har Forsvaret og øvrige myndigheter høstet erfaringer med å strukturere løsning av kompliserte utfordringer gjennom nye kombinasjoner av planprosesser. Interessene knyttet til etterbruk er til dels sprikende, fra nasjonale ønsker om sterk prioritering av naturvern, til lokale ønsker om fysisk tilrettelegging for tradisjonell bruk. I en slik situasjon vil det aldri bli full tilfredshet med valgte løsninger. En felles plattform, gjennom det omforente plan- og utredningsprogrammet, har imidlertid bidratt til størst mulig grad av kompromiss mellom ulike interesser.

Det sterke naturvernfokus, sammen med beliggenheten i høyfjellet og dimensjonene på skytefeltet, gjør at prosjektet skiller seg fra de fleste andre kommende nedleggelse av militære skyte- og øvingsfelt. Flere forhold i prosjektet har imidlertid overføringsverdi til andre avhendingsprosjekter i Forsvaret. Særlig gjelder dette kartlegging, risikovurdering, rydding og sikring av etterlatenskaper i form av eksplosiver og tungmetallforurensning.

Kapittel 7

Forsvarets bruk av fremmed eiendom

7.1 Bakgrunn

Hjemlen for Forsvarets bruk av eiendommer til manøvreringsformål dekkes i dag på følgende måter:

- I tilknytning til garnisoner og skyte- og øvingsfelt har Forsvaret ervervet grunn for formålet. Dette dekker de løpende behov for opptrening av enkeltmenn og de mindre formasjonene i tillegg til de fleste skarpskyttingsbehov
- Ved større felttjenesteøvelser (større enn kompani tilsv) rekvirerer Forsvaret nødvendig grunn med hjemmel i rekvisisjonsloven
- Enheter opp til kompani tilsv som enten befinner seg for langt borte fra Forsvarets skyte- og øvingsfelt eller der disse ikke gir ønskede utfordringer, er henvist til å bruke fremmed eiendom. I de fleste tilfelle løses dette ved inngåelse av avtaler med grunneier

I sistnevnte tilfelle kan man imidlertid se for seg at grunneier ikke ønsker å inngå en avtale med Forsvaret. Det eksisterer ikke noe lovgrunnlag som sikrer slike samfunnsinteresser der disse er i konflikt med private interesser. Dette utgjør pr i dag ikke et stort problem for Forsvaret. Imidlertid er det visse trekk i samfunnsutviklingen som vil kunne gi økt motstand mot Forsvarets virksomhet på fremmed eiendom. Sentraliseringen av Forsvarets enheter sammen med det faktum at stadig færre gjennomfører førstegangstjeneste, vil kunne resultere i en fremmedgjøring av Forsvaret og dets behov. En stadig økende bruk av utmark til friluft- og rekreasjonsformål vil også bidra til å senke terskelen for motforestilling mot Forsvarets bruk av fremmed eiendom.

7.2 Tilbakeblikk

Utvalget har vært opptatt av dette saksområdet i mange år. Målet har vært å bidra til å gi Forsvaret en hjemmel til å nytte fremmed eiendom for å gjennomføre programmerte og viktige øvelser. Den usikkerheten som med jevne mellomrom oppstår på dette feltet, burde ryddes av veien.

Det er blitt gjennomført to utredninger av dette rettighetsspørsmålet. Den første ble laget av Forsvarets bygningstjeneste i midten av 1970-årene basert på uttalelser fra Utvalget, ref NOU 1974:20, s 32 pkt 207, og merknader fra Forsvarsdepartementet i St meld nr 52 (1974-75) –Forsvarets skyte- og øvingsfelt, jfr Innst S nr 315. Denne utredningen ble forelagt Justisdepartementet og kommunaldepartementet som med enkelte merknader sluttet seg til utredningens fremstilling.

En arbeidsgruppe oppnevnt av Utvalget for å utrede Forsvarets øvingsvirksomhet i privateid utmark, leverte sin innstilling i mars 1987. Utvalgets medlemmer kom fra Forsvarets bygningstjeneste, Norges bondelag, Norges skogeierforbund og Forsvarets overkommando.

Begge disse utredningene konkluderer med at Forsvarets adgang til å bruke friluftsløven som hjemmel til øvelser i privateid utmark er meget begrenset. Det konkluderes også med at det i privatretten ikke eksisterer noen generell sedvane-messig hjemlet øvingsrett for Forsvaret ut over det som er hjemlet i reglene om allemannsrett. Utvalget kan imidlertid ikke se at det er gjort noen tilsvarende utredninger om hvorvidt det ut fra statsrettslige betraktninger fra gammelt av løper noen rettstradisjon, enten innvevd i, eller parallelt til allemannsretten eller «den uskyldige nytelsesrett». Dette ville i så fall være en situasjon hvor de store grunneiere, som også var de fremste skattesubjekter, ytet et naturalbidrag til det nasjonale forsvarsapparatet.

Sistnevnte utredning anbefalte at Forsvaret sikres i en egen lovhjemmel for øvelser i utmark med mindre avdelinger opp til kompanier (tilsvarende).

Basert på et således følt behov, og ovennevnte tilrådninger, ba Forsvarsdepartementet sommeren 1992 Forsvarets overkommando om å utarbeide et forslag til lovtekst som sikret Forsvaret lovhjemmel for det øvingsbehov som forelå. Forslaget skulle gis oppmerksomhet under diskusjonen om Forsvarets modernisering og effektivisering som fulgte behandlingen av St meld nr 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1994-1998, jfr Innst S nr 150. Forsvarets over-

kommando fremmet i samarbeid med Forsvarets bygningstjeneste et utkast i februar 1993. Utkastet ble imidlertid ikke realitetsbehandlet.

Selv om det erkjennes at Forsvarets behov for å drive mindre øvelser i privat utmark fortsatt er tilstede, er det ikke skjedd noen generell avklaring av hjemmelsforholdet.

Ved etablering av Rena leir i Østerdal garnison er spørsmålet løst ved at det er inngått avtaler med de omliggende skogeiere.

7.3 Dagens situasjon

Forsvaret gjennomgår for tiden store endringer i drift og øvingsmønster. Lokalt er driften mer intensiv, og operasjonstypene som øves krever større arealer enn tidligere. I tillegg er allmennhetens bruk av utmark til friluft og rekreasjonsformål øket, de generelle miljøkravene er skjerpet, og dette vil kunne komme i konkurranse med et intensivt forsvar.

Utvalget ble i forbindelse med arbeidet med forrige hovedrapport (NOU 1996:8) orientert om at Forsvarsdepartementet hadde igangsatt et kartleggingsarbeid for å kunne dokumentere i hvilken utstrekning det øves på privat grunn, hva som forventes av slike øvelser i framtiden og i hvilken utstrekning slike øvelser har medført problem for Forsvaret, herunder i hvilken grad det er framsatt krav fra grunneierne om såkalte «grunneieravtaler».

Utvalget forutsatte at kartleggingen skulle danne grunnlaget for en nærmere vurdering av behovet for en ny lov eller en justering av nåværende frilufslov og rekvisisjonslov med tillegg som kan dekke det behov for regulering som foreligger.

Resultatet av dette kartleggingsarbeidet foreligger ikke på nåværende tidspunkt.

Utvalget henvendte seg i august 2003 til Forsvarsdepartementet om en avklaring av sakskomplekset ettersom Utvalget vurderte et behov for å omtale dette også i foreliggende hovedrapport.

Forsvarsdepartementet uttaler blant annet i sitt svar at selv om Forsvaret erkjenner at behovet for å drive mindre øvelser i privat utmark er tilstede, er det ikke skjedd noen generell avklaring av hjemmelsforholdet.

Forsvarsdepartementet vil imidlertid ta opp saken på ny for å få avklart om behovet fortsatt er tilstede. I så fall vil departementet gå igjennom tidligere utkast for å se om det er dekkende for dagens situasjon.

7.4 Utvalgets vurdering

For å gi rom for større øvelser eller manøvre, har det vært vanlig med rekvirering av passende områder etter gjeldende rekvisisjonslov. Dette er en godt innarbeidet og tilfredsstillende ordning for slike øvelser. Når det gjelder øvinger for mindre avdelinger opp til kompani, er denne rekvisisjonsordning ikke hensiktsmessig. Utvalget nedsatte derfor en egen arbeidsgruppe for å utrede Forsvarets øvingsvirksomhet i privateid utmark. Utredningen fulgte som uttrykt vedlegg til Hovedrapporten i des 1987. I denne utredningen ble det bl annet foreslått en ny lov for å gi adgang til øvingsområder for mindre avdelinger opp til kompani. Utvalget fant en slik lov nødvendig og tok dette opp som egen sak med Forsvarsdepartementet.

Utvalget vil hevde at Forsvaret som prinsipp bør ha stedsevarig bruksrett over (eie) de arealer som brukes regelmessig. Forsvaret bør derfor sikre seg nødvendige arealer til bruk ved opplæring og øvelser som følge av faste program.

Øvelser på fremmed eiendom vil medføre ulempe for annen bruk og belastninger på terrenget. Bruken av et område må derfor vurderes både ut fra en økonomisk og en miljømessig side.

Utvalget får opplyst at Forsvaret pr i dag får gjennomført sine øvelser på en tilfredsstillende måte også der hvor fremmed eiendom må benyttes med hjemmel i avtale med grunneier. Utvalget ser ikke bort fra at denne situasjon kan endre seg som følge av utvikling både i Forsvaret og i samfunnet for øvrig. Man kan stå overfor en endring i toleransen fra opinionen til Forsvarets øvingsvirksomhet. Utvalget har et inntrykk av at man er i ferd med å akseptere situasjonen slik den er idag.

Utvalget viser til tidligere forslag om en ny lov og anbefaler at utviklingen i forhold til Forsvarets øvingsmuligheter på fremmed eiendom holdes under observasjon og at Forsvaret går igjennom problemstillingene.

Kapittel 8

Status for helhetsplan for skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen

Forsvarsbygg har i samarbeid med den militære organisasjonen utarbeidet nasjonale helhetsplaner for Forsvarets skyte- og øvingsfelt både på land og i sjø. Ingen av planene er pr dato sluttbehandlet i den militære organisasjonen og fremstår derfor foreløpig som forslag til utvikling av ny hovedstruktur for skyte- og øvingsfeltene.

I planen for feltene på land er alle felt vurdert og inndelt i en av tre kategorier som vist i tabellen nedenfor:

Felt i kategori rød – foreslått tatt ut av aktiv militær bruk (eller allerede avhendet)

Avgrunnsdalen
Bolærne
Rustan leir
Haslemoen
Hjerkinn
Syningen
Bjuland
Foss-Eikeland
Geiskelid/Agdertun
Kråkenesmarka
Kvamskogen
Nedrebøheia
Revtangen
Rott/Flatholmen
Sviland/Espeland
Tittelsnes
Gimlemoen
Banemyra
Brettingen
Gurulia
Midtsannan
Ørskogfjellet
Rinnleiret
Grønnstabben
Melbu
Skarsteindalen
Nyborgmoen

Felt i kategori grønn – foreslått beholdt/utviklet

Rauøy fort
Børja (sikkerhetssone er oppsagt)

Hauerseter
Heistadmoen
Lieslia
Steinsjøen
Regionfelt Østlandet
Rødsmoen
Romerike
Sessvollmoen
Terningmoen
Kitilbu
Trandum
Bømoen
Mjølfjell/Brandsetdalen
Øyradalen/Lærdal
Remmedalen
Sikveland/Jolifjell
Svartemyr/Vatneleiren
Skjellanger fort
Ulven
Korsnes fort
Burøyfeltet (T-1)
Frigård
Haltdalen
Leksdal
Setnesmoen
Steinkjersannan
Tarva/Karlsøy
Valsfjord
Vågan
Andøya
Blåtind
Drevjamoen
Halkavarre/Porsangmoen
Heggemoen
Høybuktmoen (vestfeltet utgår)
Mauken
Mjelde
Ramnes/Biskaya
Setermoen
Sørlimarka
Trondenes

Felt i kategori gul – avventes

Fredrikstad
Hengsvatn

Ringerike
Evjemoen
Evjemoen manøverområde
Nesje fort
Marka
Vikedalsmoen
Giskås
Elvegårdsmoen
Kvenvik

I planen for feltene på sjøen er feltene vurdert og inndelt i en av to kategorier som vist i tabellen nedenfor:

Felt i kategori rød –felt som foreslås avhendet

Ø3
Ø4
Ø5
Ø6
Ø12
Ø13
Ø14
Ø15
Ø16
Ø17
Ø18
END 109 Rakke
END 157
END 158
S1
S11
R1
R2
R6
R7
R8
R9
END 251 Rott
K1 Manger
K3 Strandvik
K4 Bjoafjord
V11
Telavåg sjø
T11
T12
T13
N7
N11
N19
N20
N21
END 452 Lyngvær
END 465 Indre Vestfjorden
END 466 Malangen

Felt i kategori grønn –felt som foreslås videreført

Ø11
S2
S12
S13
END 153 Skagerrak
END 261 Lista I
END 262 Lista II
END 256 Vigdel I
END 257 Vigdel II
END 258 Vigdel III
V12
END 205 Marstein nord
END 206 Stolmen
END 207 Marstein sør
END 208 Slåtterøy
END 206 nord
END 207 nord
END 208 nord
END 209
END 253 Utsira
T1 Frohavet målområde og fareområde
T14 Frohavet
T15 Frohavet II
END 352 Halten
END 355 Vågan
END 356 Tarva
N2
N3
N4
N5 Risvær/Skrova
N6 Hamarøy
N14A
N15
N16
END 451 Andfjorden
END 455 Sveinsgrunnen
END 456 Skomvær
END 458 Andenes
END 459 Andenes
END 460 Andfjorden/Grøtavær
END 461 Andfjorden/Skrolsvik
END 462 Vågsfjorden
END 464 Mjelde
END 467 Ytre Malangen
END 468 Senja I
END 469 Senja II
Kvænangen
Lyngen

Alle feltene er gjengitt på kart i vedlegg 6 med henvisning til den status de foreløpig er gitt i helhetsplanen.

Kapittel 9

Vedleggsoversikt

Vedlegg 1	Kgl res av 20. nov 1981 – Om oppnevning av et permanent rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter	Utrykte vedlegg: 1. Forespørsel fra Utvalget ref 10. feb 2004/7/04/rhc
Vedlegg 2	Utvalgets oppdrag fra Forsvarsdepartementet pr 6. juni 2002	2. Svar fra Fylkesmannen i Hedmark ref 2. apr 2004/2003/13049-5
Vedlegg 3	Oversikt over Utvalgets utredninger	3. Svar fra Åmot kommune ref 2. apr 2004/04/669-3379/04
Vedlegg 4	Oversikt over henvisninger til stortingsmeldinger, proposisjoner og innstillinger i hovedrapporten	4. Svar fra Hedmark fylkeskommune ref 29. apr 2004/00258/04/006850/04
Vedlegg 5	Forkortelser	5. Svar fra Forsvarsbygg ref 1. jul 2004/2003/01409-008
Vedlegg 6	Oversikt- og detaljkart over Forsvarets skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen	

Vedlegg 1

Kgl res av 20. nov 1981 – Om oppnevning av et permanent rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter ble oppnevnt ved Kgl res 1. august 1969 og gitt følgendemandat:

- a) Å utrede Forsvarets samlede behov for
 - områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlende som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene. Det legges stor vekt på mulighetene for samordning av disse behov med sikte på en konsentrasjon av øvingsvirksomheten over færrest mulig områder.
- b) Å fremkomme med forslag til dekning av behovene, herunder såvidt mulig en lokalisering av øvingsområdene ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende.
- c) Å fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfund i slike saker, f eks retningslinjer for samarbeide og kontakt mellom Forsvaret og berørte institusjoner, opprydding og reparasjon etter øvelser og erstatningsoppgjør for skader, samt i hvilken utstrekning Forsvaret rent praktisk kan bidra til naturvern innen de områder det benytter.
- d) Såvidt mulig å gi overslag over den økonomiske rekkevidde for staten av Utvalgets forslag, jfr Lønns- og prisdepartementets rundskriv av 23. desember 1966 om komiteregulativet.

I tillegg til dette mandat, ble Utvalget i Forsvarsdepartementets brev av 1. november 1977 bedt om at det ved utredning av Forsvarets behov for felter av ulike slag, og i forslagene til dekning av behovene, i rimelig grad søker å innpasse allierte styrkers behov.

Utvalget avga sin første utredning den 24. august 1972. Denne utredning behandler prinsipielle og prosedyremessige spørsmål samt de fleste av Forsvarets skyte- og øvingsfelter. Utredningen ble forelagt Stortinget i Melding nr 52 (1974-75). Senere har Utvalget avgitt utredninger om en rekke større og mindre felter. Selv om

Utvalget av 1969 i hovedsak har utredet de spørsmål det etter mandatet ble bedt om å utrede, vil den våpentekniske utvikling sammen med fremtidige endringer i organisasjonsformer og øvingsmønster føre med seg et kontinuerlig behov for øvingssmuligheter. De mange kompliserte problemer og interessemotsetninger som oppstår i denne sammenheng, bør gis en bred vurdering, og det bør utarbeides forslag til tiltak til tilfredsstillende løsninger for alle involverte parter.

I samråd med de etater og institusjoner som er representert i Utvalget av 69, har Forsvarsdepartementet funnet det hensiktsmessig og ønskelig å nedsette et permanent rådgivende utvalg for skyte- og øvingsfelter. Mandatet bør i sin utforming inneholde de samme hovedkriterier som innholdet i mandatet for Utvalget av 69, men med hovedvekt på oppdatering av aktuelle behov.

Det permanente rådgivende utvalg gis følgende mandat:

- a) Foreta en fortløpende oppdatering av Forsvarets aktuelle behov for:
 - Områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlende som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene.
- b) Vurdere spesielle spørsmål som influerer på Forsvarets øvingsmuligheter og som Forsvarsdepartementet legger frem for Utvalget.
- c) Søke å innpasse allierte styrkers øvingsbehov i aktuelle øvingsområder.
- d) Fremsette forslag til dekning av slike behov, herunder såvidt mulig lokalisering av øvingsområder ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende med sikte på en konsentrasjon av øvingsvirksomheten over færrest mulige områder.
- e) Fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfund.
- f) Såvidt mulig gi overslag over de økonomiske konsekvenser som følger av Utvalgets forslag.

Forsvarsdepartementet forutsetter at Utvalget iht mandatets pkt a), hvert fjerde år fremlegger en ny samlet oversikt og vurdering av Forsvarets samlede behov, slik det ble gjort i hovedutredningen fra Utvalget av 1969.

Sammensetningen av det permanente rådgivende utvalg bør nå bestå av representanter med bred politisk eller faglig erfaring.

Som Utvalgets formann oppnevnes:
Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll.

Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å oppnevne utvalgets øvrige medlemmer således:

- 2 representanter etter forslag fra Stortingets presidentskap,
- 2 representanter etter forslag fra Miljøverndepartementet,
- 2 representanter etter forslag fra Landbruksdepartementet,
- 2 representanter etter forslag fra Forsvarets overkommando,
- 1 representant etter forslag fra Forsvarets bygningstjeneste.

Utvalgets medlem/sekretær oberst I J. S. Enge-sæth vil fortsette sitt arbeide som sekretær for det nye Utvalget, til han går av for aldersgrensen i april 1982. Departementet oppnevner underdirektør i

Forsvarsdepartementet Kjell Garborg som ny sekretær for det rådgivende Utvalg. Den nye sekretær vil tiltre Utvalget i januar 1982, idet departementet ser det som gunstig at de to sekretærers arbeid overlapper et visst tidsrom. Underdirektør Garborg vil ikke bli tilstått særskilt godtgjørelse for sitt arbeide for Utvalget.

Forsvarsdepartementet
tilrår

1. At det oppnevnes et permanent rådgivende utvalg som fortløpende skal vurdere Forsvarets behov for skytefelt og øvingsområder, og gi forslag til dekning av dette behov, og at Utvalget gis en sammensetning og et mandat som nevnt i foredraget til resolusjonen.

2. At Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll oppnevnes som Utvalgets formann.

3. At departementet bemyndiges til å oppnevne utvalgets medlemmer og sekretær, og om nødvendig foreta mindre endringer i utvalgets mandat og i dets sammensetning.

Statsministerens kontor
Bifalt ved kongelig resolusjon
av 21. november 1981.
Dag Berggrav (sign)

Vedlegg 2

Utvalgets oppdrag fra Forsvarsdepartementet pr 6. juni 2002

1 Utvalget til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter

1.1 Forsvarets øvingsvirksomhet - utarbeidelse av ny hovedoversikt

Forsvarsdepartementet viser til tidligere korrespondanse vedrørende Utvalgets fremleggelse av en ny samlet oversikt over Forsvarets øvingsbehov, spesielt vårt brev av 27. november 2000, hvor vi ba Utvalget avvente en nærmere avklaring av Forsvarets fremtidige behov.

Forsvarets situasjon er nå i hovedsak avklart gjennom Stortingets behandling av St.prp. nr 45 (2001-2002) Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005 og departementets fremleggelse av St.prp. nr 55 (2001-2002) Gjennomføringsproposisjonen, som vil bli behandlet av Stortinget i løpet av vårsesjonen. Denne avklaring gir departementet grunnlag for å be Utvalget iverksette arbeidet med en ny Hovedrapport med utgangspunkt i Utvalgets mandat gitt ved kgl res av 21. november 1981.

Siste Hovedrapport som ble fremlagt mot slutten av 1995 – publisert som NOU 1996: 8, ga daværende totale status over Forsvarets skyte- og øvingsfelt, og kommenterte 90-årenes mange problemstillinger knyttet til lovverket for planlegging, etablering og bruk av skyte- og øvingsfelter. Videre behandlet Utvalget viktige spørsmål om allmenhetens rett til ferdsel, sikkerhet, miljø og støy som de mest fremtredende temaer.

Det fremtidige forsvar vil få en annen karakter enn det vi hittil har vært vant til, og hendelsene 11. september har tilføyd Forsvaret en ny dimensjon, med endret behov og bruk av arealer for sin virksomhet. Hensynet til det sivile samfunns oppgaver og aktivitet er blitt sterkt fokusert i løpet av de siste 10-år. Myndighetene har fulgt opp dette med strengere krav til det offentliges arealdisponering. Det forhold at Forsvaret disponerer store utmarksarealer til skyte- og øvingsområder har påkalt bred oppmerksomhet, og stadig vært et ankepunkt fra for eksempel særinteresse-grupperinger.

Vi finner grunn til å understreke at slike store inngrep skjer ut fra overordnede nasjonale interes-

ser. Vedrørende våre avdelingers muligheter til å få gjennomført sine øvingsprogrammer, ble det i St.meld. nr. 16 (1992-93) gitt uttrykk for følgende:

”Forsvarsdepartementet ser det som et mål at hver avdeling skal ha tilgang til et fast skyte- og øvingsfelt, knyttet til de faste etablissementer for stående styrker og skoleavdelinger, og repetisjonsstentrene for mobiliseringsavdelingene. I disse feltene skal det være muligheter for gjennomføring av de programmer avdelingene skal øve. Ikke alle avdelinger kan forvente å disponere et skyte- og øvingsfelt i umiddelbar nærhet av leir eller oppsettingssted, men problemene forbundet med anskaffelse av nye øvingsområder vil bli nøye vurdert mot bruk av øvingstid og omkostningene ved lange transporter. Ved eventuell nedleggelse av etablissementer vil det bli lagt vekt på å beholde de etablissementer som har de beste skyte- og øvingsfelter.”

Disse forutsetninger ligger fortsatt fast. På dette grunnlag ber vi Utvalget nøye drøfte forholdet mellom de overordnede nasjonale oppgaver som Forsvaret er satt til å ivareta, og de store konsekvensene disse behov medfører for det sivile samfunn.

Vi ønsker at Utvalget ser en ny rapport opp mot hva Forsvaret trenger over tid og hvilke områder som det vil være mindre behov for.

Hovedrapporten bør fremlegges innen utgangen av 2003.

Med hilsen

Morten Tiller (e.f.)
assisterende departementsråd

Leif A Lindbäck
ekspedisjonssjef

Kopi:
Forsvarets overkommando
Forsvarets overkommando/HST
Forsvarets overkommando/SST
Forsvarets overkommando/LST
Forsvarets overkommando/HVST
Forsvarsbygg

Vedlegg 3**Oversikt over Utvalgets utredninger**

Tabell 3.1

1	24. aug 1972	Forsvarets skyte og øvingsfelter I, NOU 1974: 20	Landsoversikt
	1972	Misvær/Saltfjell	Ikke aktuell
2a	30. jan 1976	Sørlandet - Longerak	Ikke aktuell
	15. nov 1978	Nordfjordeid (Remmedalen)	Uttalelse, senere etablert
2b	4. des 1978	Bolna	Frafalt
2c	13. feb 1979	Setermoen	Gjennomført
2d	23. apr 1979	Skorovatn	Ikke aktuell
2e	8. jun 1979	Lavflygingsområder	Gjennomført
2f	10. des 1979	Regionfelt	Prinsipputredning
2g	3. jun 1980	Nord-Fosen, NOU 1980:34	Utredet prosjekt som senere ble frafalt
2h	3. feb 1981	Rogaland	Gjennomført
2j	30. nov 1981	Ringerike	Utredet og utbygget
2k	25. jan 1983	Sørlandet a) Gyvatn b) Evje Øst	Godkjent, men frafalt Utredet, godkjent, men senere frafalt
	14. mar 1985	Tilleggsutredning til Utvalgets utredning 2g	Nord-Fosen. Feltet ble frafalt
	15. des 1987	Hovedrapport	Ny landsoversikt
	16. mar 1992	Relokalisering SDR og Regionfelt Østlandet	Høringsuttalelser
	20. okt 1992	Ringerike	Vurdering/tilrådning
	19. jan 1995	Blåtind /Mauken	Vurdering/tilrådning
	6. des 1995	Hovedrapport	Ny landsoversikt
	1. sep 1997	Regionfelt Østlandet	Vurdering/tilrådning
	21. okt 1998	Skytebaner og nærøvingsområde for Hæren på Romerike	Vurdering/tilrådning

Vedlegg 4

Oversikt over henvisninger til stortingsmeldinger, proposjoner og innstillinger i hovedrapporten

Tabell 4.1 Stortingsmeldinger- Innstillinger:

(1)	St meld nr 52 (1974-75) Innst S nr 315 (1974-75)	Om skyte- og øvingsfelter for Forsvaret Innstilling fra forsvarskomiteen om ikke-behandling av St meld nr 52 (1974-75) – Om skyte- og øvingsfelter for Forsvaret
	Innst S nr 225 (1975-76)	Innstilling fra forsvarskomiteen om skyte- og øvingsfelter for Forsvaret
(2)	St meld nr 16 (1992-93) Innst S nr 150 (1992-93)	Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1994-98 Innstilling fra forsvarskomiteen om hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1994-98
(3)	St meld nr 21 (1992-93) Innst S nr 202 (1992-93)	Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret Innstilling fra forsvarskomiteen om handlingsplan for miljøvern i Forsvaret
(4)	St meld nr 22 (1997-98) Innst S nr 245 (1997-98)	Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002 Innstilling fra forsvarskomiteen om retningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002
(5)	St meld nr 19 (1999-2000) Innst S nr 167 (1999-2000)	Om norsk landbruk og matproduksjon Innstilling fra næringskomiteen om norsk landbruk og matproduksjon
(6)	St meld nr 54 (1992-1993) Innst S nr 82 (1993-1994)	Nasjonale festningsverk Innstilling fra Forsvarskomiteen om nasjonale festningsverk
(7)	St meld nr 11 (1998-1999) Innst S nr 129 (1998-1999)	Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet – Regionfelt Østlandet Innstilling fra forsvarskomiteen om regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet – Regionfelt Østlandet
(8)	St meld nr 39 (2000-2001) Innst S nr 114 (2000-2001)	Friluftsliv Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet
(9)	St meld nr 24 (2000-2001) Innst S nr 295 (2000-2001)	Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand
(10)	St meld nr 42 (2000-2001) Innst S nr 206 (2000-2001)	Biologisk mangfold – Sektoransvar og samordning Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om biologisk mangfold. Sektoransvar og samordning
(11)	St meld nr 25 (2002-2003) Innst S nr 46 (2003-2004)	Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand

Tabell 4.1 Stortingsmeldinger- Innstillinger:

(12)	St prp nr 86 (1979-1980) Innst S nr 335 (1979-1980)	Om visse organisasjonsendringer m.v. i Forsvaret Innstilling fra forsvarskomiteen om visse organisasjonsendringer m.v. i Forsvaret
(13)	St prp nr 85 (1995-1996) Innst S nr 145	Om sammenbinding og utvidelse av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelter i Indre Troms Innstilling fra forsvarskomiteen om sammenbinding og utvidelse av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelter i Indre Troms
(14)	St prp nr 45 (2000-2001) Innst S nr 342 (2000-2001)	Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005 Innstilling fra forsvarskomiteen om omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005
(15)	St prp nr 55 (2001-2002) Innst S nr 232 (2001-2002)	Gjennomføringsproposisjonen – utfyllende rammer for omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005 Innstilling fra forsvarskomiteen om Gjennomføringsproposisjonen – utfyllende rammer for omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005
(16)	St prp nr 42 (2003-2004) Innst S nr 234 (2003-2004)	Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008 Innstilling fra forsvarskomiteen om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008
(17)	St prp nr 1 (2003-2004) Budsjettinnst S nr 7 (2003-2004)	For budsjetterminen 2004 (FD) Innstilling fra forsvarskomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 2004 vedkommende Forsvarsdepartementet mv.

Vedlegg 5

Forkortelser

AMC	Airspace Management Cell
ATP	Annual Training Program
AVINOR	Tidligere Luftfartsverket
BFL	Bestemmelser for Luftforsvaret
BSL	Bestemmelser for sivil luftfart
CRC	Control Reporting Centre
EBA	Eiendom, bygg og anlegg
EOR	Explosive Ordnance Reconnaissance
EOD	Explosive Ordnance Disposal
FIR	Flight Information Region
FIS	Flight Information System
FIS EBA	Forsvarets Informasjonssystem Eiendom, Bygg og Anlegg
FTS	Flukttermineringsdekning
FUA	Flexible Use of Airspace
HHP	Forsvarsbyggs helhetsplaner
HFL	Håndbok for luftforsvaret
ISTAR	Oversatt: Etterretning, overvåking, målfatning og oppklaring
KU	Konsekvensutredninger
LMB	Lette missil batteri
MSAM	Medium Surface to Air Missile
MTB	Motor torpedo båt
NASAMS	Norwegian Advanced Surface to Air Missile System
NATO/CCMS	Committee on the Challenges of Modern Society
NSM	Nytt sjømålsmissil
PBL	Plan- og bygningsloven
RWS	Remote Weapon Station
SHORAD	Short Range Air Defence
SIBO	Strid i bebygd område
TGD	Tjenestegjørende dager
TM	Telemetridekning
TSA	Temporary Segregated Areas
UAV	Unmanned Aerial Vehicle

Vedlegg 6**Oversikt- og detaljkart over Forsvarets skyte- og øvingsfelt på land og i sjøen**

(Kategorisering med hensyn på utvikling eller avhending er basert på planvurderinger pr august 2004. Det tas forbehold om endringer, bl a som følge av Forsvarsdepartementets iverksettelsesbrev etter St prp 42 (2003-2004)).

Feltene presenteres i denne rekkefølge:

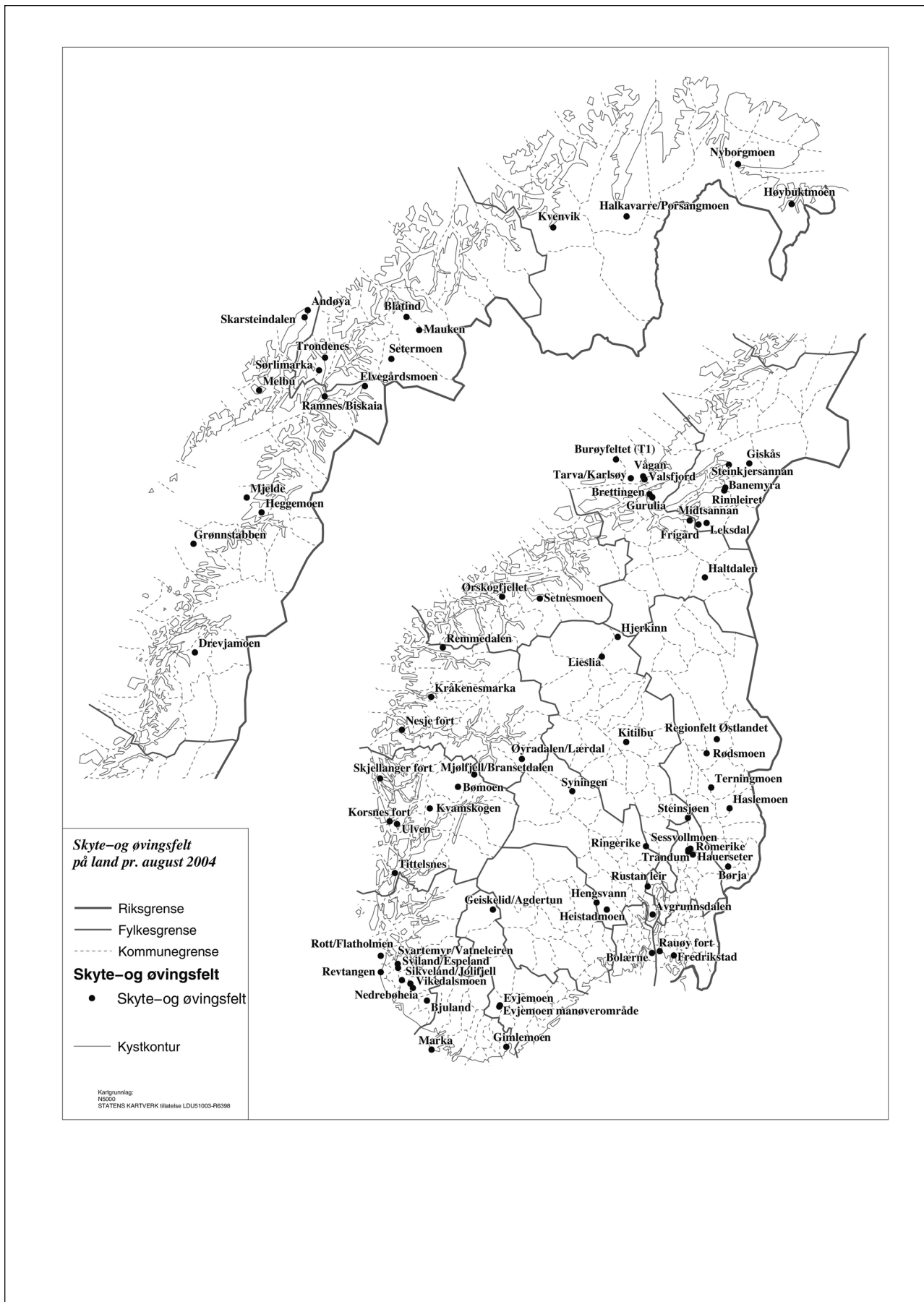
Felt på land

Hjerkinn
Lieslia
Kitilbu
Regionfelt Østlandet
Rødsmoen
Terningmoen
Haslemoen
Syningen
Steinsjøen
Sessvollmoen
Romerike
Trandum
Hauerseter
Børja
Ringerike
Rustan leir
Hengsvann
Heistadmoen
Avgrunnsdalen
Rauøy fort
Bolærne
Fredrikstad
Geiskelid/Agdertun
Evjemoen
Evjemoen manøverområde
Gimlemoen
Marka
Bjuland
Nedrebøheia
Vikedalsmoen
Sikveland/Jolifjell
Revtangen
Sviland/Espelend
Svartemyr/Vatneleiren
Rott/Flatholmen
Tittelsnes

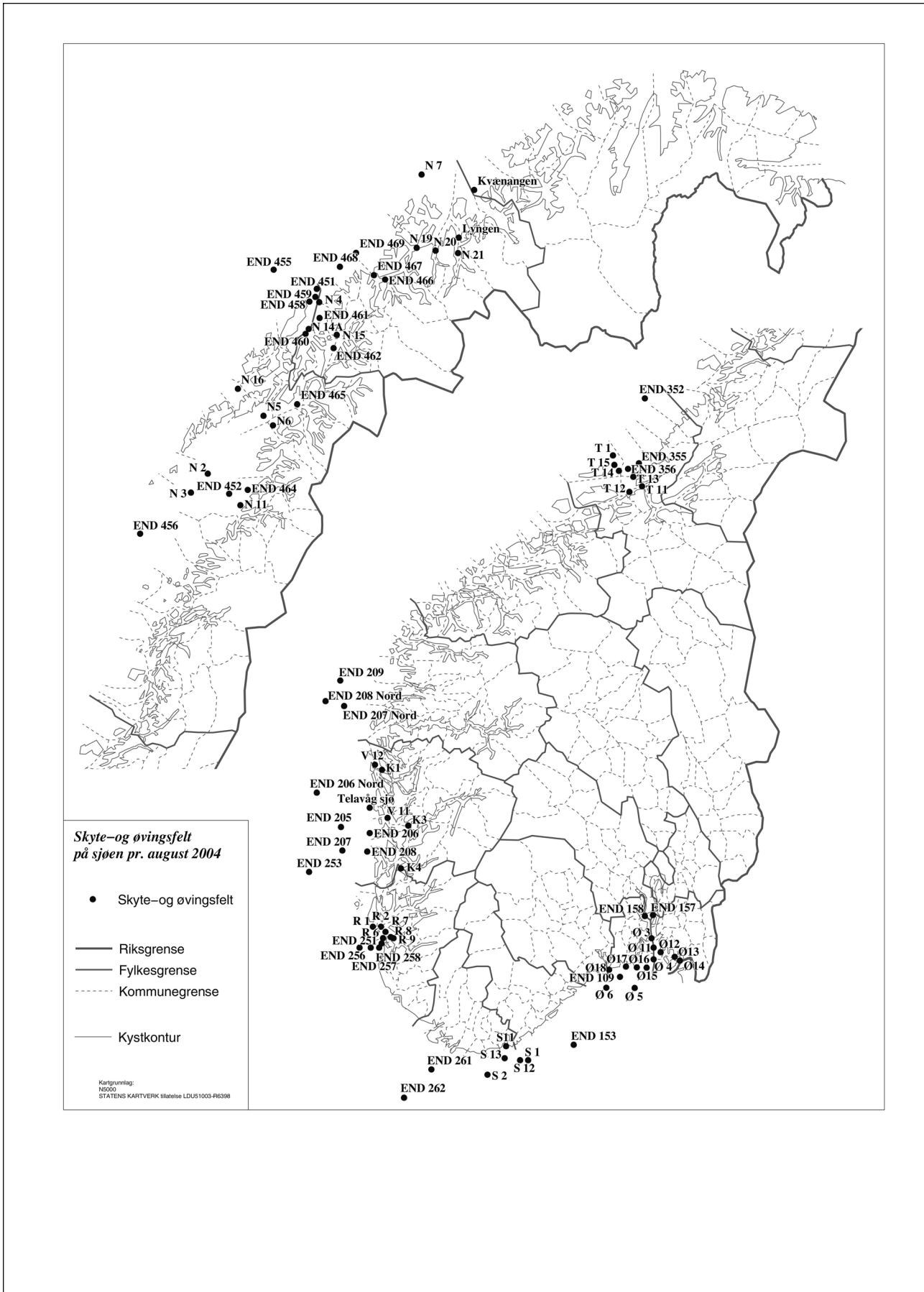
Ulven
Korsnes fort
Kvamskogen
Bømoen
Mjølfjell/Brandsetdalen
Øyradalen/Lærdal
Skjellanger fort
Nesje fort
Kråkenesmarka
Remmedalen
Ørskogfjellet
Setnesmoen
Haltdalen
Frigård
Leksdal
Midtsannan
Gurulia
Brettingen
Rinnleiret
Banemyra
Giskås
Steinkjersannan
Valsfjord
Vågan
Tarva/Karlsøy
Burøyfeltet (T1)
Drevjamoen
Grønnstabben
Heggemoen
Mjelde
Ramnes/Biskaia
Elvegårdsmoen
Melbu
Sørlimarka
Trondenes
Setermoen
Mauken
Blåtind
Skarsteindalen
Andøya
Kvenvik
Halkavarre/Porsangmoen
Nyborgmoen
Høybuktmoen

Felt på sjøen

Ø3	END 253 Utsira
Ø4	Telavåg sjø
Ø5	END 207 Nord
Ø6	END 208 Nord
Ø11	END 209
Ø12	T1 Frohavet målområde og fareområde
Ø13	T11
Ø14	T12
Ø15	T13
Ø16	T14 Frohavet
Ø17	T15 Frohavet II
Ø18	END 352 Halten
END 109 Rakke	END 355 Vågan
END 157	END 356 Tarva
END 158	N2
S1	N3
S2	N5 Risvær/Skrova (+N1)
S11	N6 Hamarøy (+N1)
S12	N11
S13	N16
END 153 Skagerrak	END 452 Lyngvær
END 261 Lista I	END 456 Skomvær
END 262 Lista II	END 464 Mjelde
R1	END 465 Indre Vestfjorden
R2	N4
R6	N7
R7	N14A
R8	N15
R9	N19
END 251 Rott	N20
END 256 Vigdel I	N21
END 257 Vigdel II	END 451 Andfjorden
END 258 Vigdel III	END 455 Sveinsgrunnen
K1 Manger	END 458 Andenes
K3 Strandvik	END 459 Andenes
K4 Bjoafjord	END 460 Andfjorden/Grøtavær
V11	END 461 Andfjorden/Skrolsvik
V12	END 462 Vågsfjorden
END 205 Marstein nord	END 466 Malangen
END 206 Stolmen	END 467 Ytre Malangen
END 207 Marstein sør	END 468 Senja I
END 208 Slåtterøy	END 469 Senja II
END 206 Nord	Lyngen
	Kvænangen

Figur 6.1 Skyte- og øvingsfelt på land pr. august 2004

Figur 6.2 Skyte- og øvingsfelt på sjøen pr. august 2004

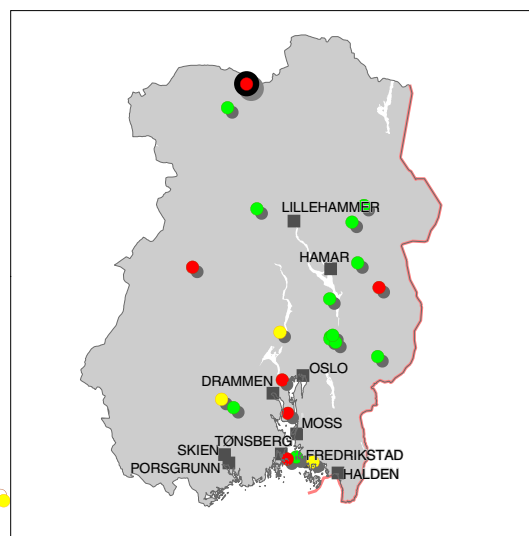
Hjerkinn

Fylke
Oppland

Kommune
Dovre

Størrelse
165170 daa

Etablissemetsnr
051154

Type felt

Fjernøvingsfelt

Type felt

Fjernøvingsfelt

Driftsansvarlig

Forsvarsbygg

Våpen

Alle våpen, unntatt PAYWAY 2 og 3

Brukere

Hæren, Luftforsvaret

Bruksvolum

Brukes hele året

Prep. baner/Standpl.

Ingen

Feltmessige baner

Haukberget 1

Haukberget 2

HFK-sletta

Skiver

Ingen (kun større målarrangement til strv)

Status ihht helhetsplan

Tas ut av aktiv militær bruk når Regionfelt Østlandet er etablert (under avvikling)

Figur 6.3 Hjerkinn

Figur 6.4 Hjerkinns

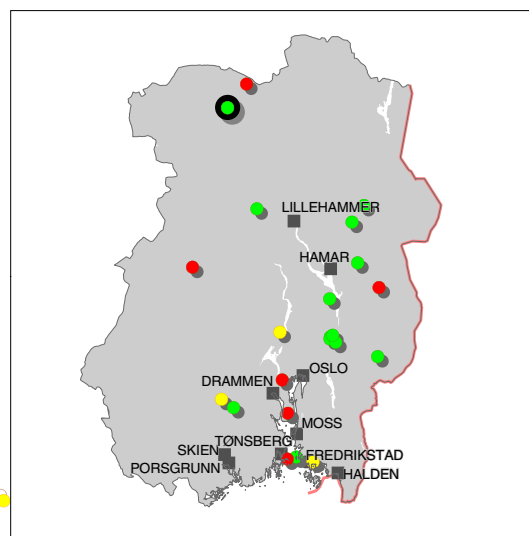
Lieslia

Fylke
Oppland

Kommune
Dovre

Størrelse
368 daa

Etablissementsnr
051164

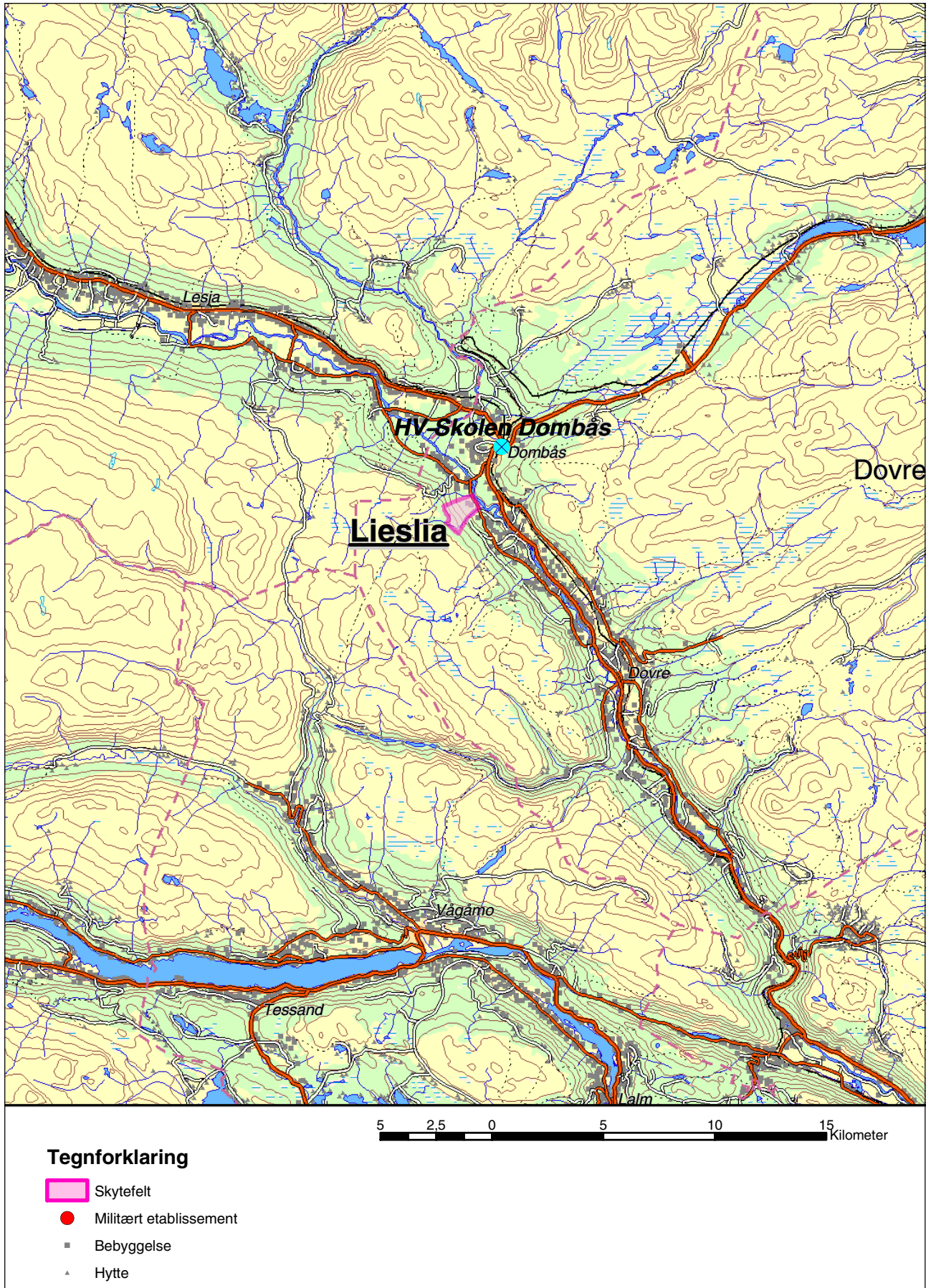
Type felt
Driftsansvarlig
Våpen

Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner

Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen opp til og med 12,7mm og 84mm RFK øving (ikke skarpskyting)
HV
Brukes hele året
Ingen
Område for øving
41 manuelle skiver/mål
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.5 Lieslia

Figur 6.6 Lieslia

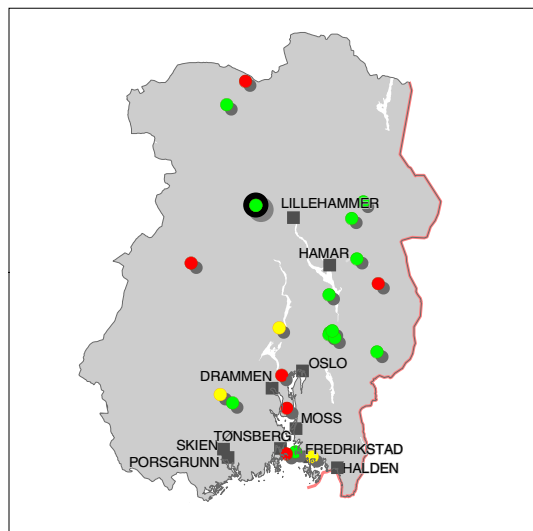
Kitilbu

Fylke
Oppland

Kommune
Gausdal

Størrelse
194405 daa

Etablissementsnr
052253

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Øvingsfelt

Forsvarsbygg

Ingen øving med våpen, bare kjøreløyper for BV

Hæren

Brukes hele året, lav frekvens

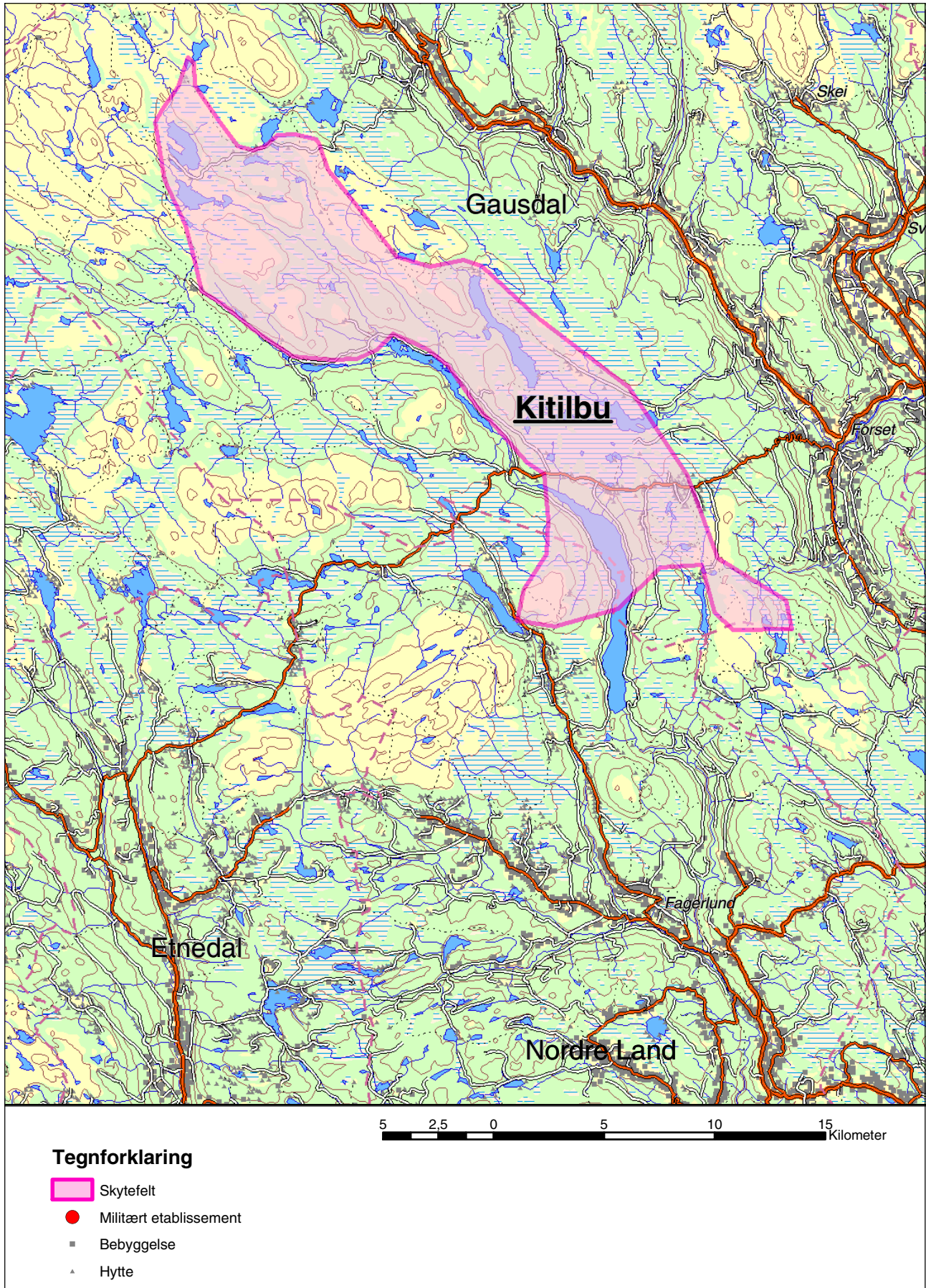
Ingen

Ingen

Ingen

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.7 Kitilbu

Figur 6.8 Kitilbu

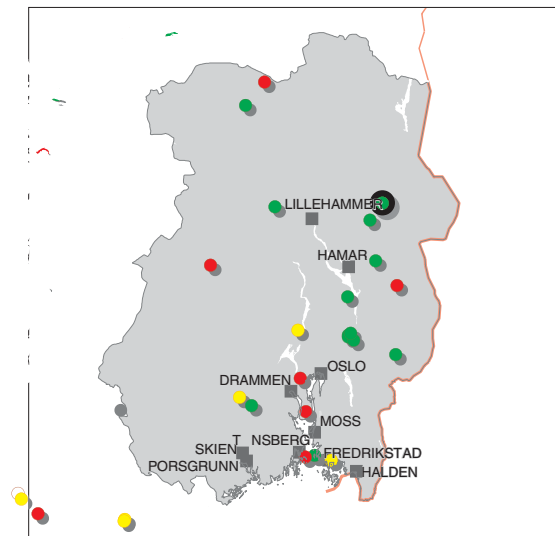
Regionfelt Østlandet

Fylke
Hedmark

Kommune
Åmot

Størrelse
192910 daa

Etablissemetsnr
042902

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen

Regionfelt
Forsvarsbygg
Alle våpen i hæren, minus RB-70 og skarp MLRS.
Kun kalde våpen fra fly. Indirekte skyting fra helikopter ikke tillatt.

Brukere
Bruksvolum

Hæren, Luftforsvaret
Brukes hele året med unntak for til sammen 3 mnd virksomhetsfrie perioder i tidsrommet fra St Hans til 1 november.

Prep. baner/Standpl.

Ikke kjent, under etablering

Feltmessige baner

Ikke kjent, under etablering

Skiver

Ikke kjent, under etablering

Status ihht helhetsplan

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.9 Regionfelt Østlandet

Figur 6.10 Regionfelt Østlandet

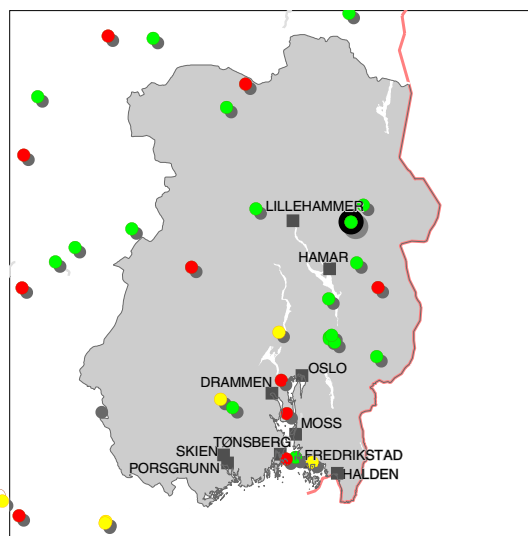
Rødsmoen

Fylke
Hedmark

Kommune
Åmot

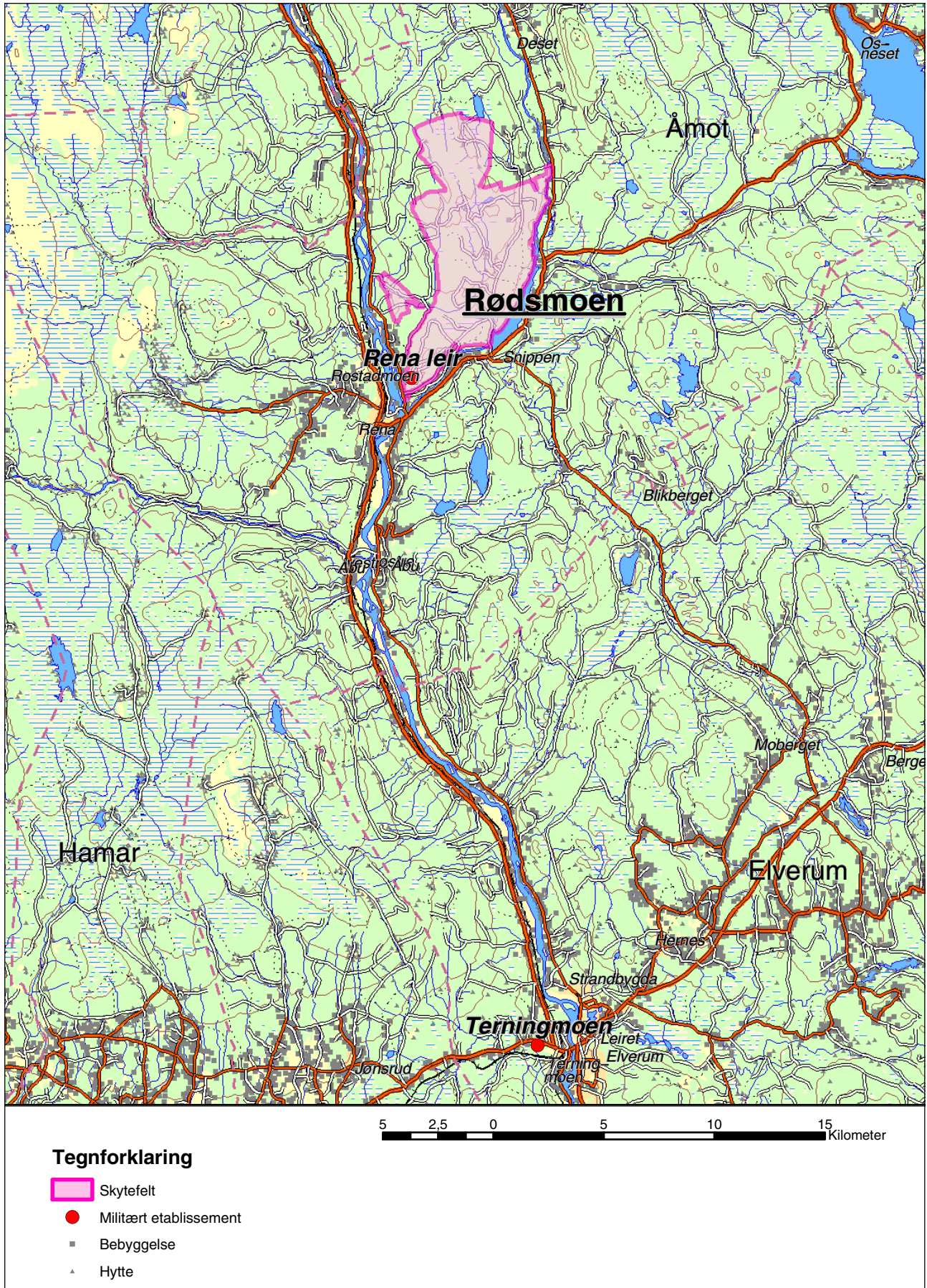
Størrelse
36429 daa

Etablissemetsnr
042901

Type felt	Nærøvingsfelt
Driftsansvarlig	Forsvarsbygg
Våpen	Håndvåpen, 12,7mm, håndgranat, innskyting for stridsvogn
Brukere	Hæren
Bruksvolum	Brukes hele året
Prep. baner/Standpl.	Pistolbane Kortholdsbane 100 m bane Elektronisk bane
Feltmessige baner	Laserbane Forsvarsbane Angrepsbane Feltbane PV-bane Luftmålsbane Nærstridsbane Stridsløype Håndgranatbane Sprengningsfelt
Skiver	20 elektroniske skiver 264 manuelle skiver/mål
Status ihht helhetsplan	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.11 Rødsmoen

Figur 6.12 Rødsmoen

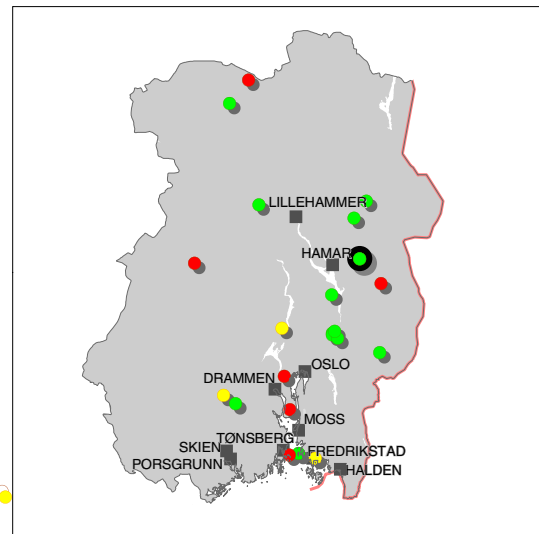
Terningmoen

Fylke
Hedmark

Kommune
Elverum

Størrelse
23029 daa

Etablissemetsnr
042701

<i>Type felt</i>	Nærøving, lett infanteri
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen unntatt BK, TOW og 84mm RFK
<i>Brukere</i>	Hæren
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	200 m bane Elektronisk 200 m bane Pistolbane
<i>Feltmessige baner</i>	Feltbane
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 50 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.13 Terningmoen

Figur 6.14 Terningmoen

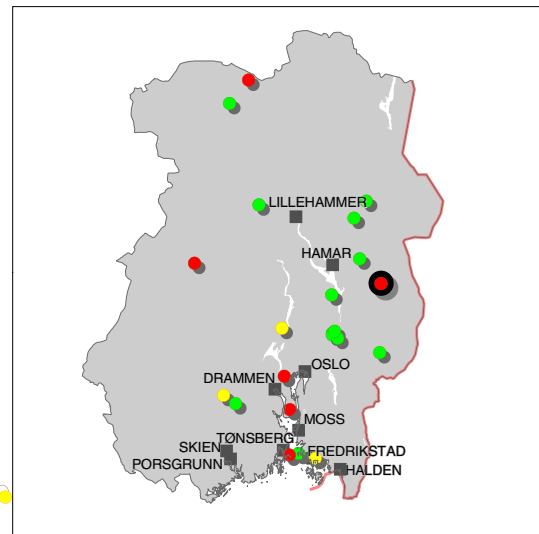
Haslemoen

Fylke
Hedmark

Kommune
Våler

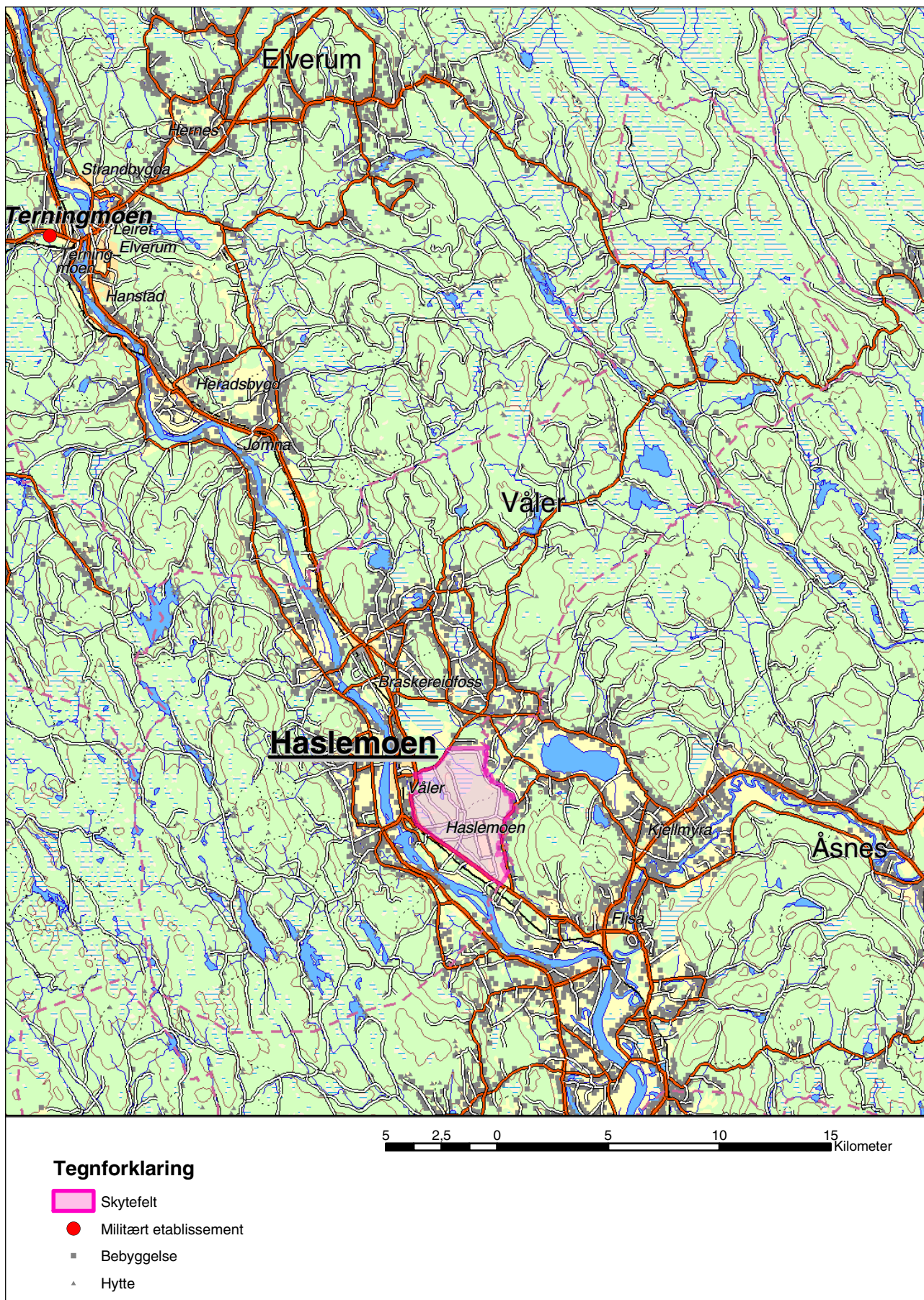
Størrelse
16232 daa

Etablissemetsnr
042601

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen, BK, innledende skyting med artilleri
<i>Brukere</i>	HV, Hæren
<i>Bruksvolum</i>	Har vært brukt hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Elgbane MG bane Geværbane (2 stk) Kortholdsbane (2 stk) Pistolbane Skiskytterbane
<i>Feltmessige baner</i>	Feltskytebane (2 stk) Sprengningsplass Luftmålsbane PVRK-nedslagsfelt Nedslagsområde Lauvmyra
<i>Skiver</i>	258 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk (under avhending)

Figur 6.15 Haslemoen

Figur 6.16 Haslemoen

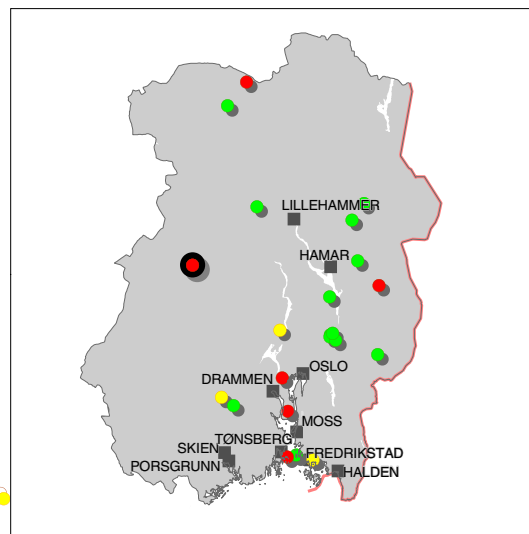
Syningen

Fylke
Buskerud

Kommune
Ål

Størrelse
2693 daa

Etablissementsnr
061902

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Håndvåpen

Ingen brukere

Ingen data

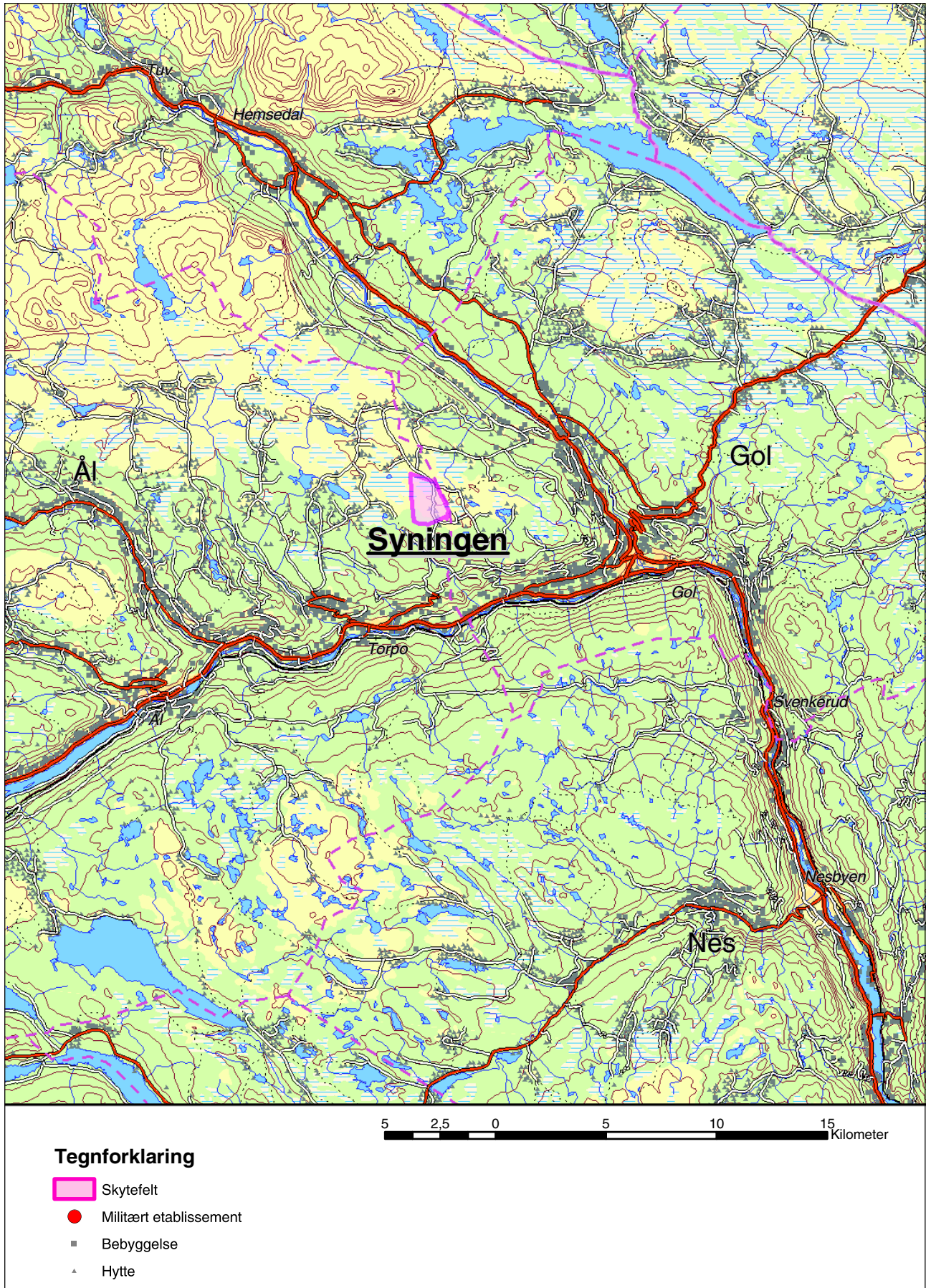
Elektronisk bane

Feltbane (6 stk)

13 elektroniske skiver

Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk (under avhending)

Figur 6.17 Syningen

Figur 6.18 Syningen

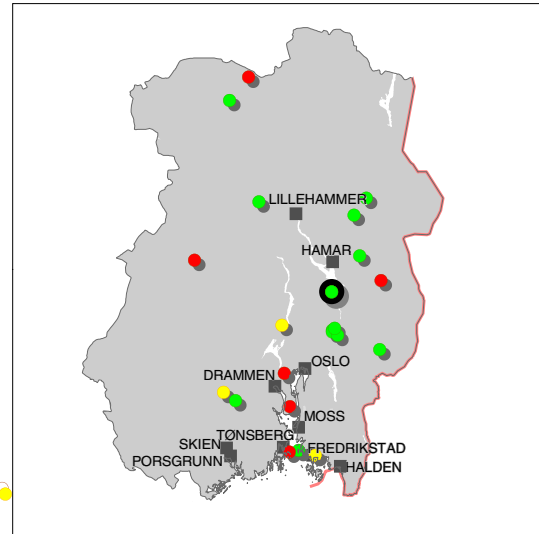
Steinsjøen

Fylke
Oppland

Kommune
Østre Toten

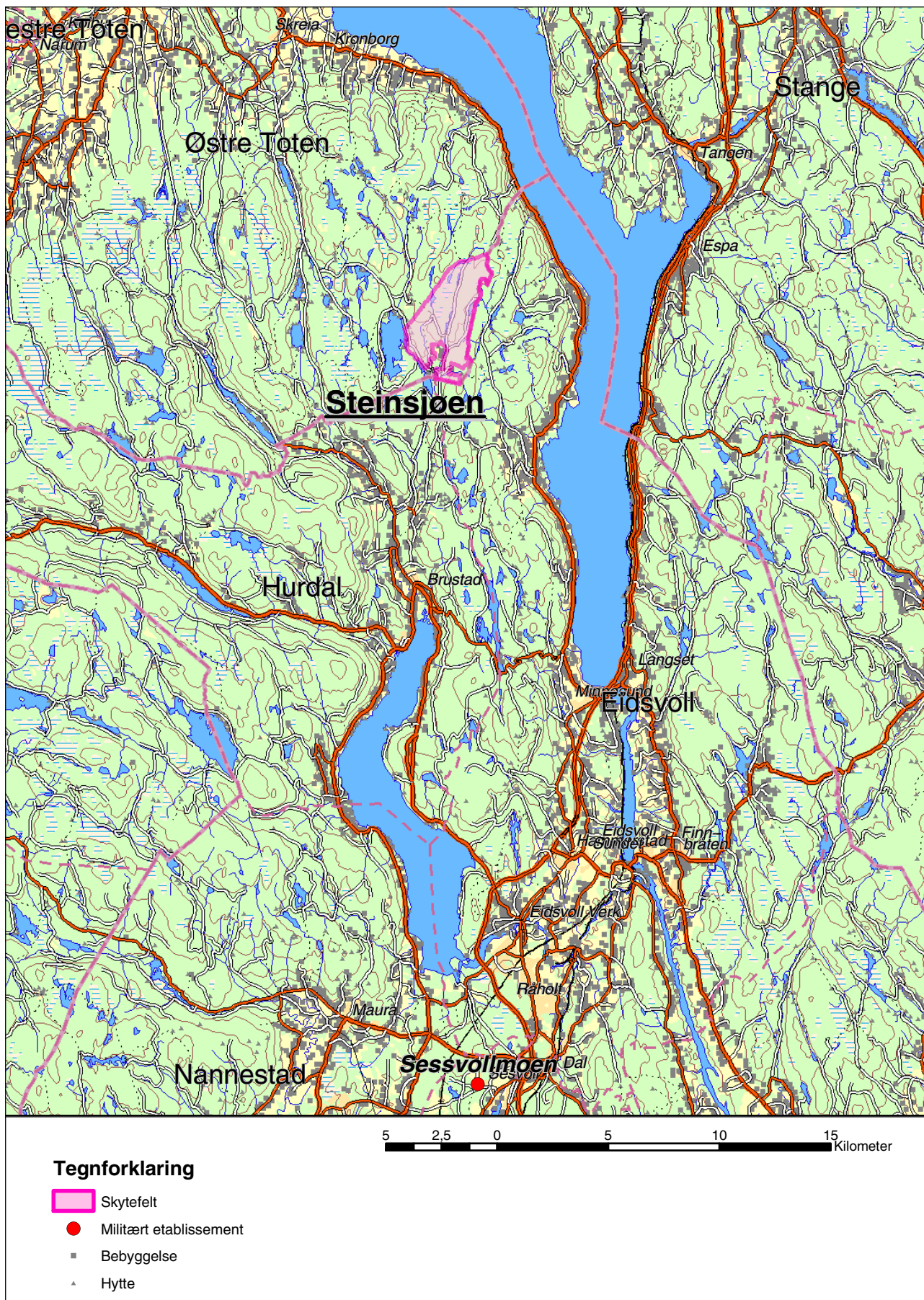
Størrelse
11224 daa

Etablissemetsnr
052856

Type felt	Nærøvingsfelt
Driftsansvarlig	Forsvarsbygg
Våpen	Alle, til og med RFK 84 mm
Brukere	Hæren
Bruksvolum	Brukes hele året
Prep. baner/Standpl.	Luftmål standplass Kortholdsbane (2 stk) PV-bane standplass (3 stk) Feltstandplass (4 stk) Standplass 84 mm Standplass M72 Opparbeidede plasser (6 stk)
Feltmessige baner	Luftmålbane Håndgranatbane Stripeskytebane (2 stk) Laget i Forsvar (2 stk) Liten PV-bane Feltbane (3 stk) Målområde 84 mm Stor PV-bane Målområde M72 Sprengningsfelt Nærstridsløype Målområde PV Nærstridsbane Bivuakkområde
Skiver	150 manuelle skiver/mål
Status ihht helhetsplan	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.19 Steinsjøen

Figur 6.20 Steinsjøen

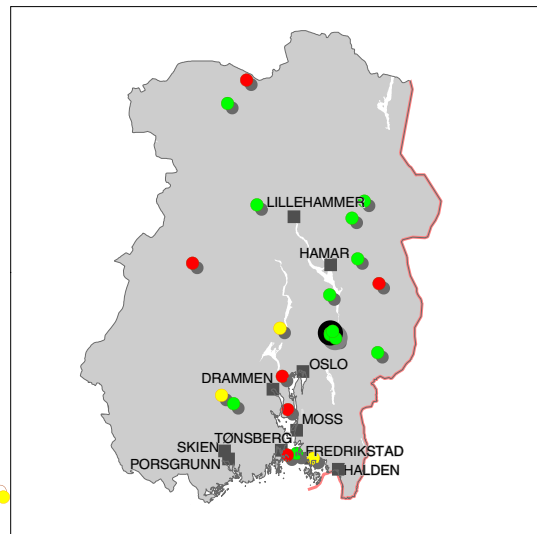
Sessvollmoen

Fylke
Akershus

Kommune
Ullensaker

Størrelse
4496 daa

Etablissemetsnr
023504

<i>Type felt</i>	Innledende skytinger, øvelse
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Hæren, HV, Politiet
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane (5 stk) 50 m bane (2 stk) 100 m bane (3 stk) 200 m bane Elektronisk 200 m bane Kortholdsbane (2 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 485 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.21 Sessvollmoen

Figur 6.22 Sessvollmoen

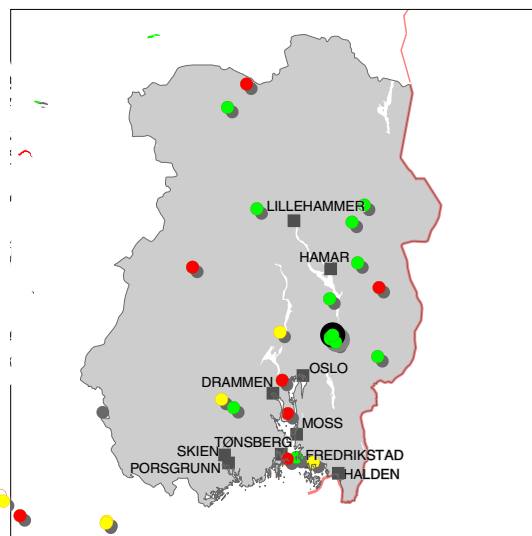
Romerike

Fylke
Akershus

Kommune
Ullensaker

Størrelse
8000 daa

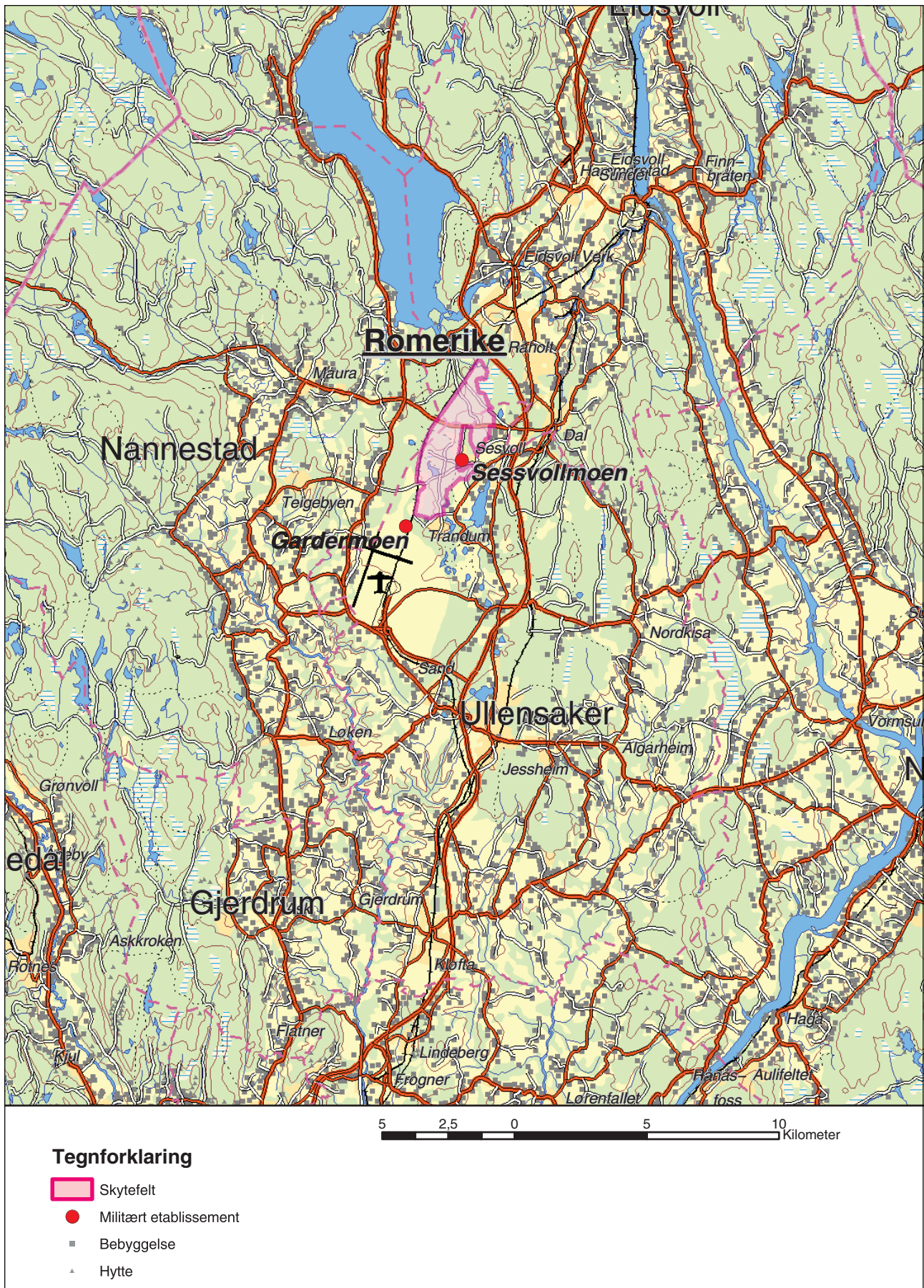
Etablissemetsnr
Intet nummer foreløpig

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Volum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Tørrøvingsfelt
Forsvarsbygg
Ingen skarpe våpen
Hæren
Estimert bruk hele året
Ikke kjent, under etablering
Ikke kjent, under etablering
Ikke kjent, under etablering
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.23 Romerike

Figur 6.24 Romerike

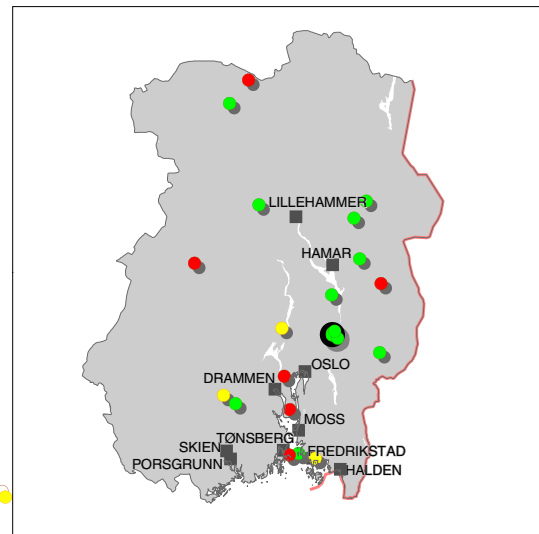
Trandum

Fylke
Akershus

Kommune
Ullensaker

Størrelse
581 daa

Etablisementsnr
023502

<i>Type felt</i>	Testanlegg for kjøretøy, TTV
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen våpen
<i>Brukere</i>	FLO
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane 100 m bane (2 stk) 200 m bane Kortholdsbane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	135 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.25 Trandum

Figur 6.26 Trandum

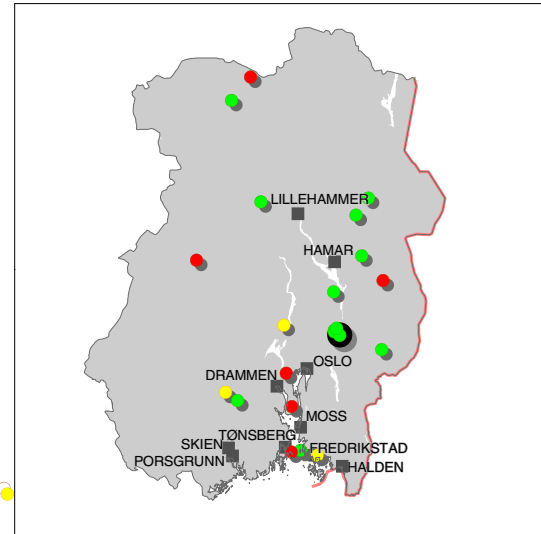
Hauerseter

Fylke
Akershus

Kommune
Ullensaker

Størrelse
2775 daa

Etablissemetsnr
023503

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Kun håndvåpen
Hæren
Brukes hele året
200 m bane (3 stk)
300 m bane
Ingen
54 manuelle skiver
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.27 Hauerseter

Figur 6.28 Hauer seter

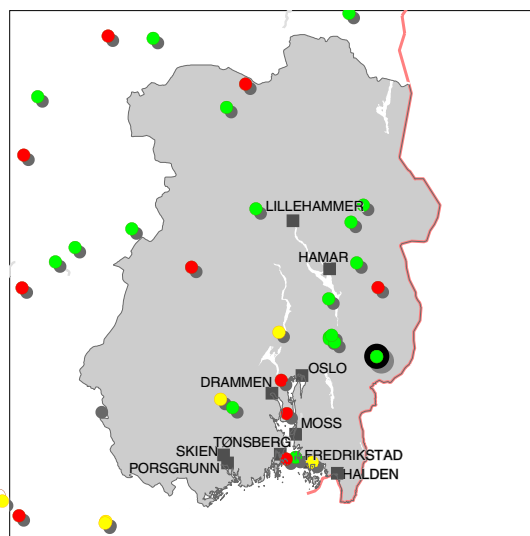
Børja

Fylke
Hedmark

Kommune
Eidskog

Størrelse
6400 daa

Etablissemetsnr
042001

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Sprengningsfelt

Forsvarsbygg

Ingen skarpe våpen, ingen laserstyrte våpen

FLO

Brukes ca 10 uker i året

A-felt

B-felt

C-felt

Flyskyttebanen

Ingen

Foreslås beholdt/utviklet, sikkerhetssoner er oppsagt

Figur 6.29 Børja

Figur 6.30 Børja

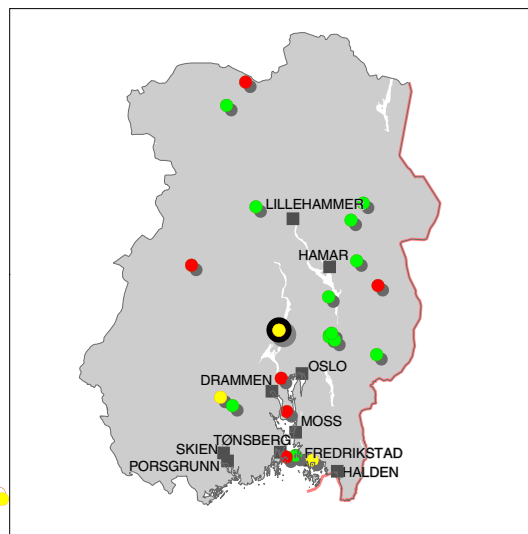
Ringerike

Fylke
Buskerud

Kommune
Ringerike

Størrelse
8321 daa

Etablissemetsnr
060503

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Håndvåpen

HV

Ingen data

Skoleskytebane

Kortholdsbane

Stripeskytebane

20 elektroniske skiver

69 manuelle skiver/mål

Avventes

Figur 6.31 Ringerike

Figur 6.32 Ringerike

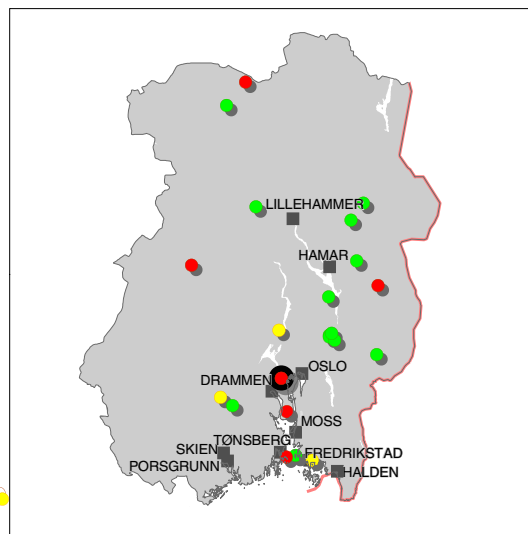
Rustan leir

Fylke
Akershus

Kommune
Asker

Størrelse
270 daa

Etablissemetsnr
022002

<i>Type felt</i>	Øvings- og utdanningssenter HV, nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Har vært brukt hele året, maks øvingskapasitet på 600 mann samtidig
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk (kun øvingsområdet)

Figur 6.33 Rustan leir

Figur 6.34 Rustan leir

Hengsvatn

Fylke

Buskerud, Telemark

Kommune

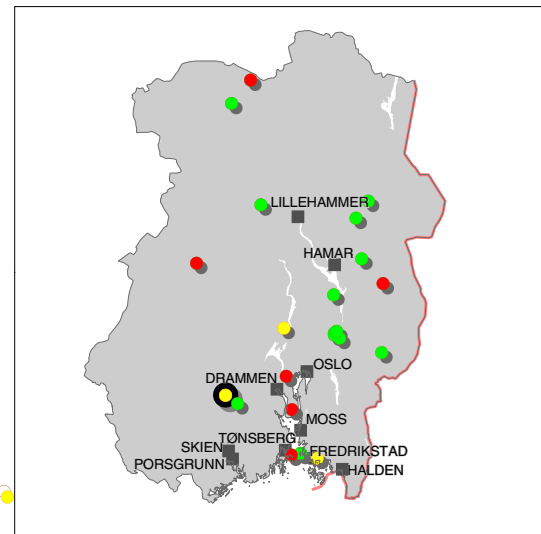
Kongsberg, Notodden

Størrelse

36069 daa

Etablissemetsnr

060459, 080757

Type felt

Feltskyting, manøverområde for lett INF

Driftsansvarlig

Forsvarsbygg

Våpen

Alle infanteriets våpen, BK, TOW, 12,7mm, MP, M72, Håndgranat, Målbane

Brukere

HV

Bruksvolum

Lavt bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

SIBO

Kortholdsbane (2 stk)

MG-bane

BK-standplasser (5 stk)

Felt-angrepsbane standplass

Standplass

Feltmessige baner

Nedslagsfelt

Stridsskytebane

Feltbane

TOW-bane

Sprengningsfelt

Spesialbane

Angrepsbane

1200 m bane

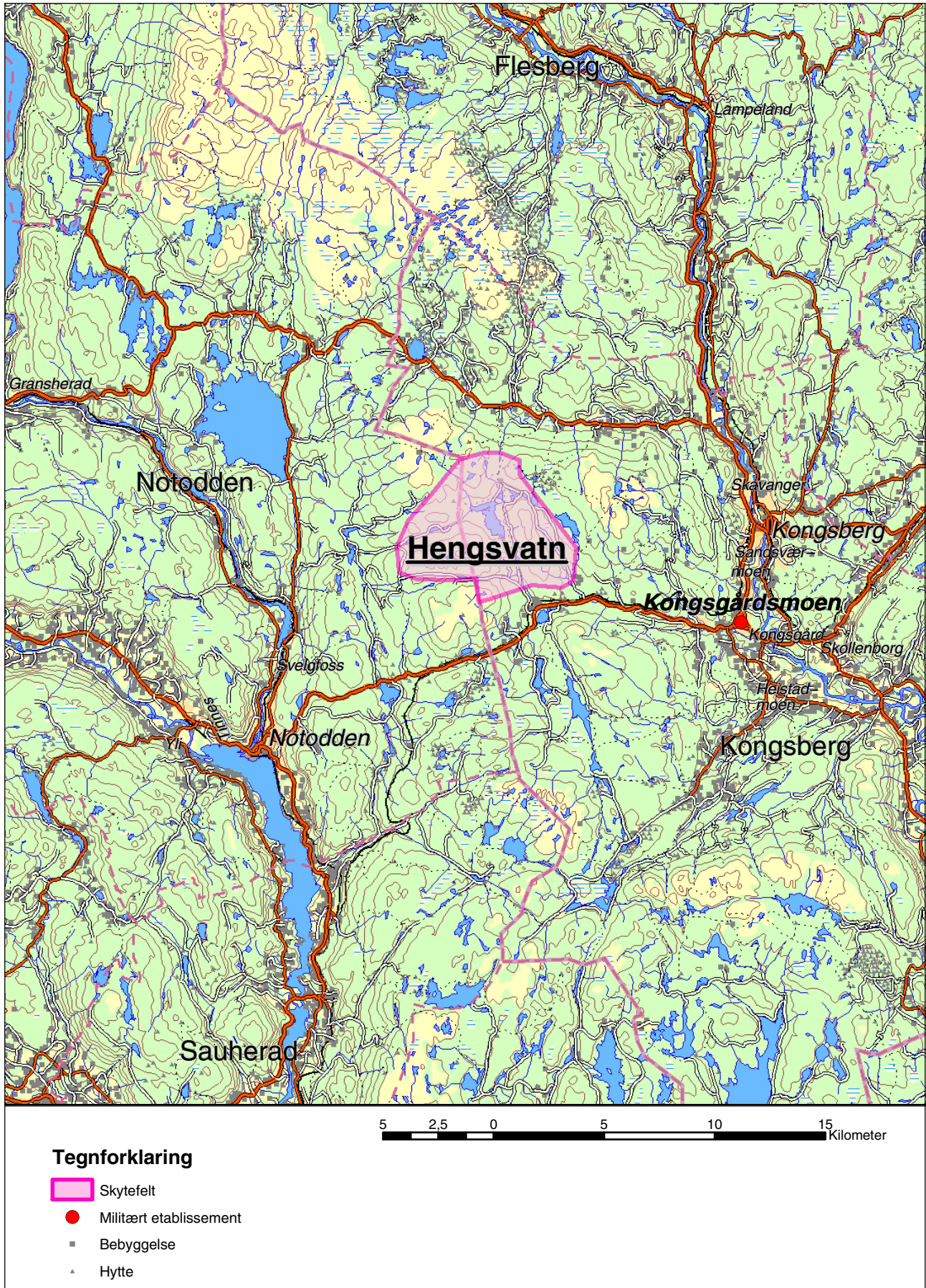
Skiver

108 manuelle skiver/mål

Status ihht helhetsplan

Avventes

Figur 6.35 Hengsvatn

Figur 6.36 Hengsvatn

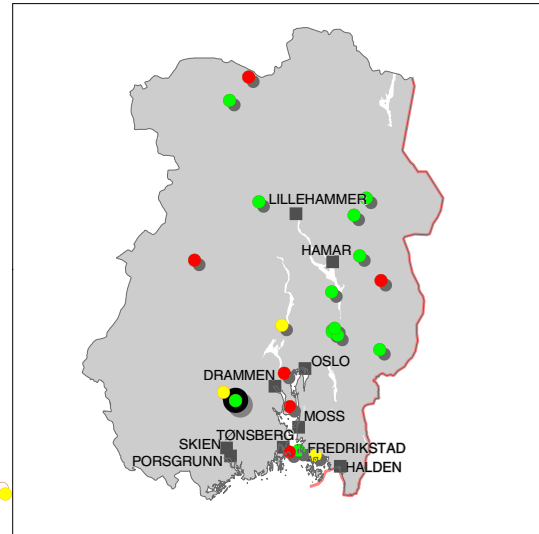
Heistadmoen

Fylke
Buskerud

Kommune
Kongsberg

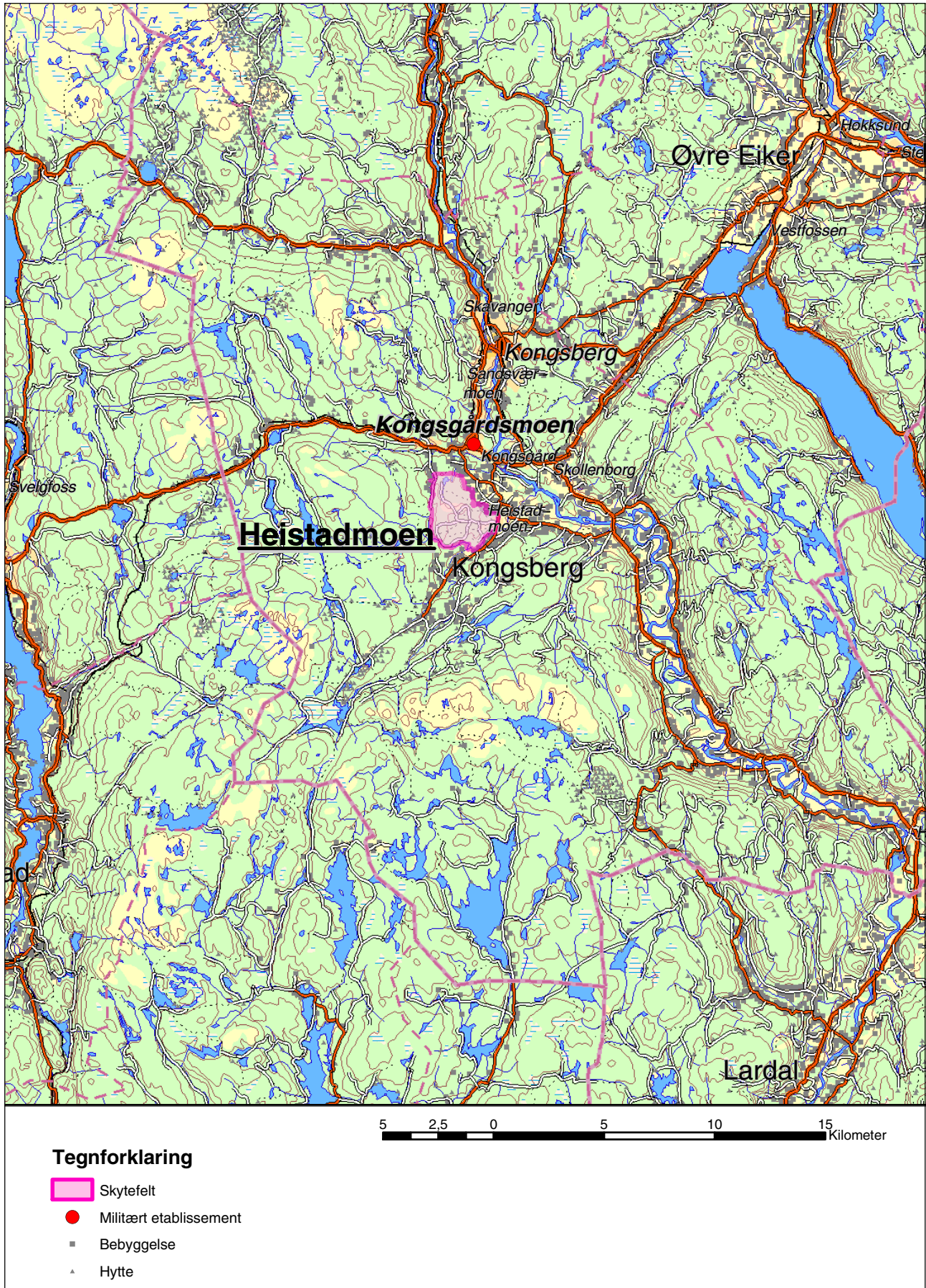
Størrelse
6595 daa

Etablissemetsnr
060407, 060457

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen, 12,7mm mot pkt mål
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane (4 stk) Elektronisk 200 m bane Pistolbane Blåplastbane
<i>Feltmessige baner</i>	Stripeskytebane Angrepsbane Bevegelig målbane Nærstridsløype Håndgranatbane
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 323 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.37 Heistadmoen

Figur 6.38 Heistadmoen

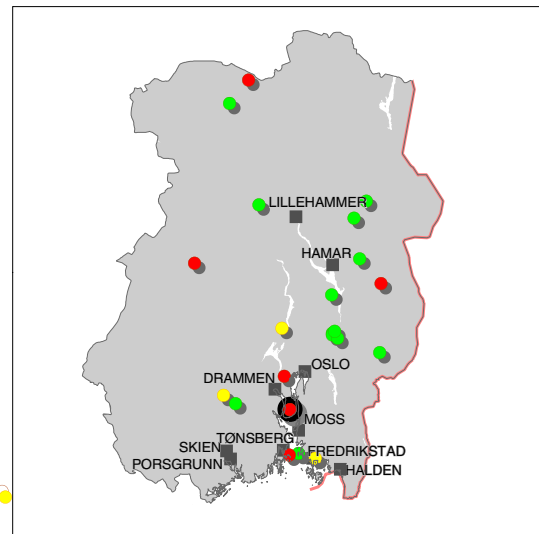
Avgrunnsdalen

Fylke
Buskerud

Kommune
Hurum

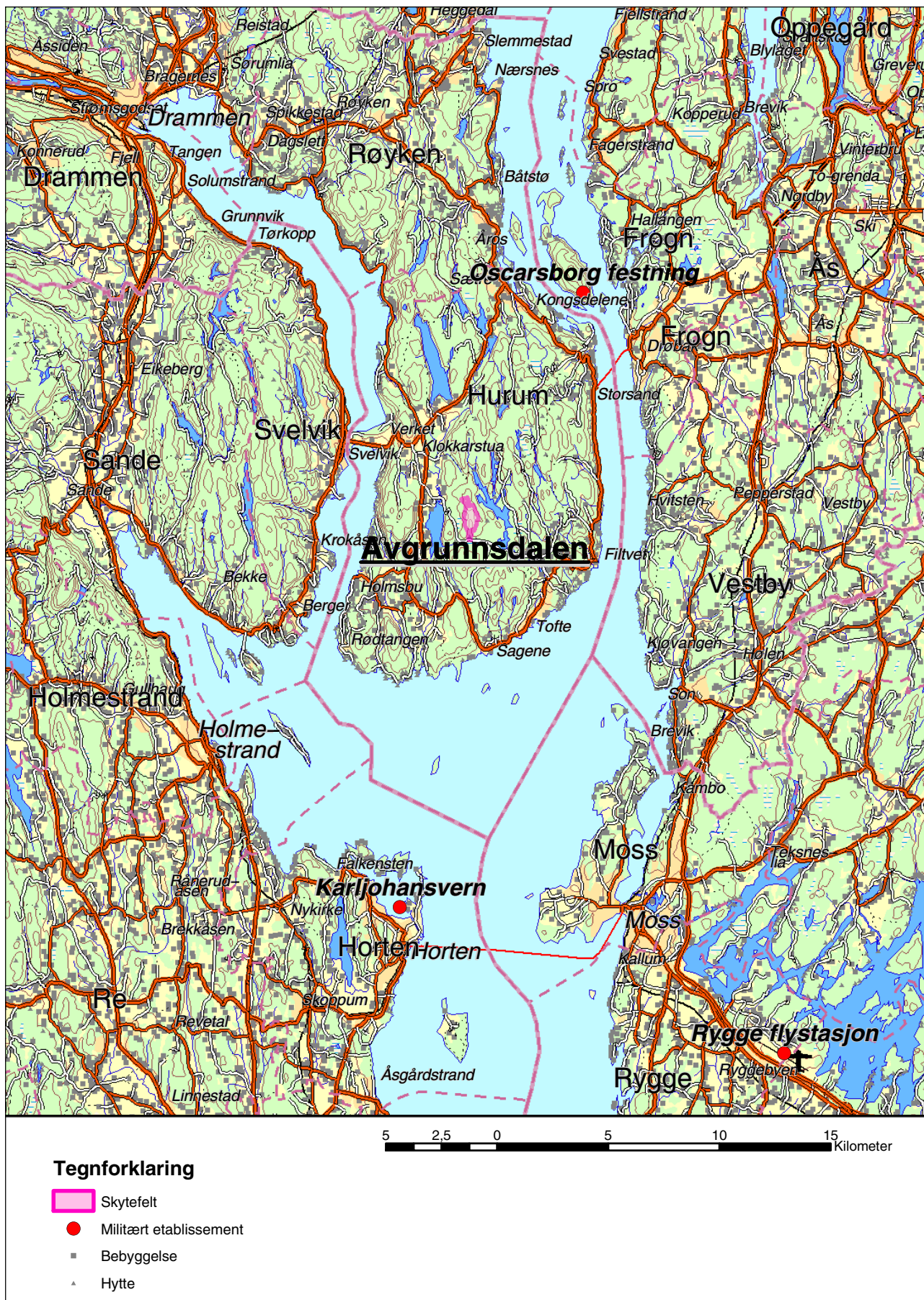
Størrelse
692 daa

Etablissemetsnr
062801

<i>Type felt</i>	Innledende skytinger
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen, 12,7mm mot pkt mål, M-72 og håndgranat
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Ble brukt ca 160 dager i året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Standplass (5 stk) 100 m bane Fuglemyr Elektronisk 200 m bane Fuglemyr
<i>Feltmessige baner</i>	Stridsskytebane Blindgjengerfelt Bevegelig målbane Stripeskytebane
<i>Skiver</i>	16 elektroniske skiver 20 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.39 Avgrunnsdalen

Figur 6.40 Avgrunnsdalen

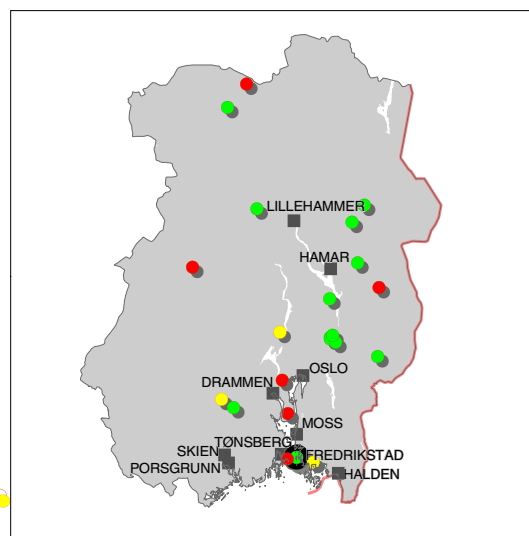
Rauøy fort

Fylke
Østfold

Kommune
Fredrikstad

Størrelse
4000 daa

Etablissemetsnr
010610

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Øvingsfelt og feltskyting

Forsvarsbygg

Håndvåpen

Luftforsvaret, Sjøforsvaret, Hæren

Ble brukt ca halve året

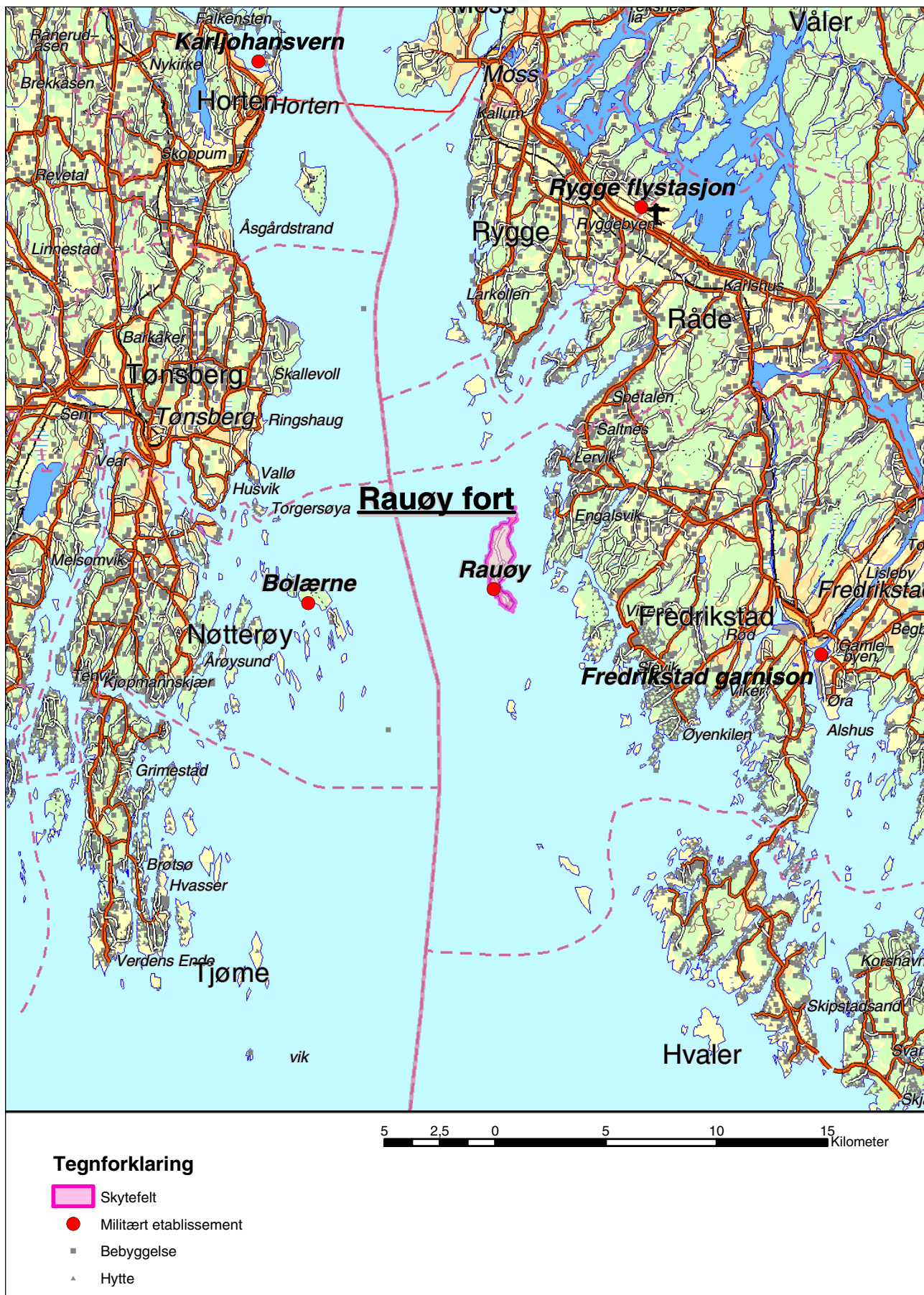
200 m bane

Område for feltøving

10

Foreslått beholdt/utviklet

Figur 6.41 Rauøy fort

Figur 6.42 Rauøy fort

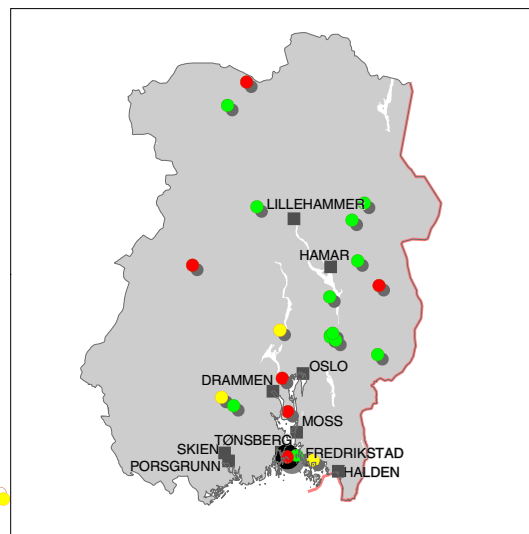
Bolærne

Fylke
Vestfold

Kommune
Nøtterøy

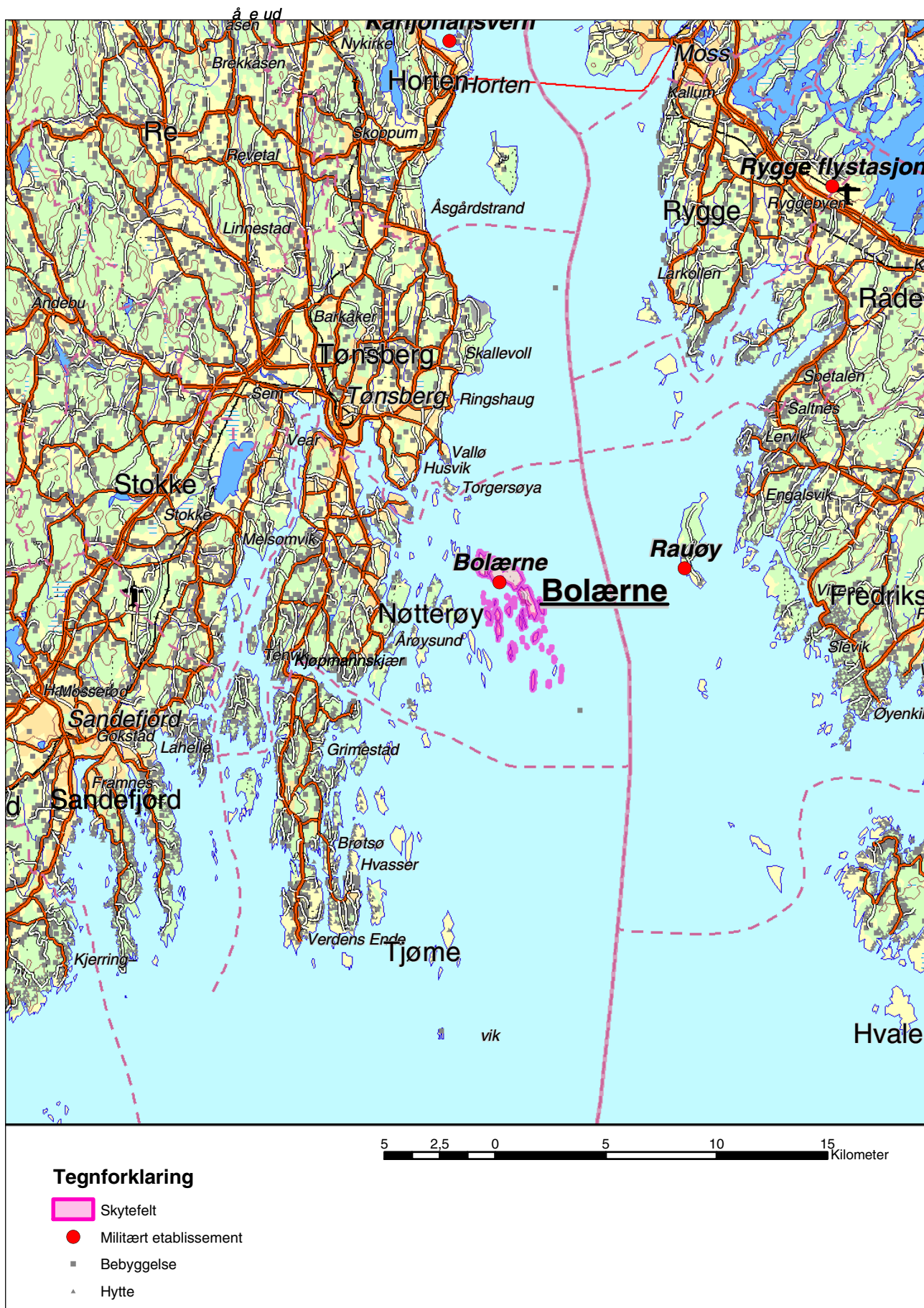
Størrelse
30000 daa

Etablissemetsnr
-

<i>Type felt</i>	Øvingsfelt samt feltskyting
<i>Driftsansvarlig</i>	-
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Ingen
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	200 m bane med integrert feltbane Pistolbane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	10 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avhendet

Figur 6.43 Bolærne

Figur 6.44 Bolærne

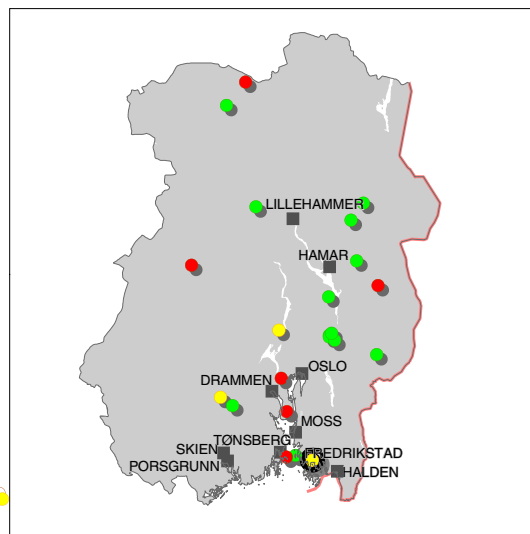
Fredrikstad

Fylke
Østfold

Kommune
Fredrikstad

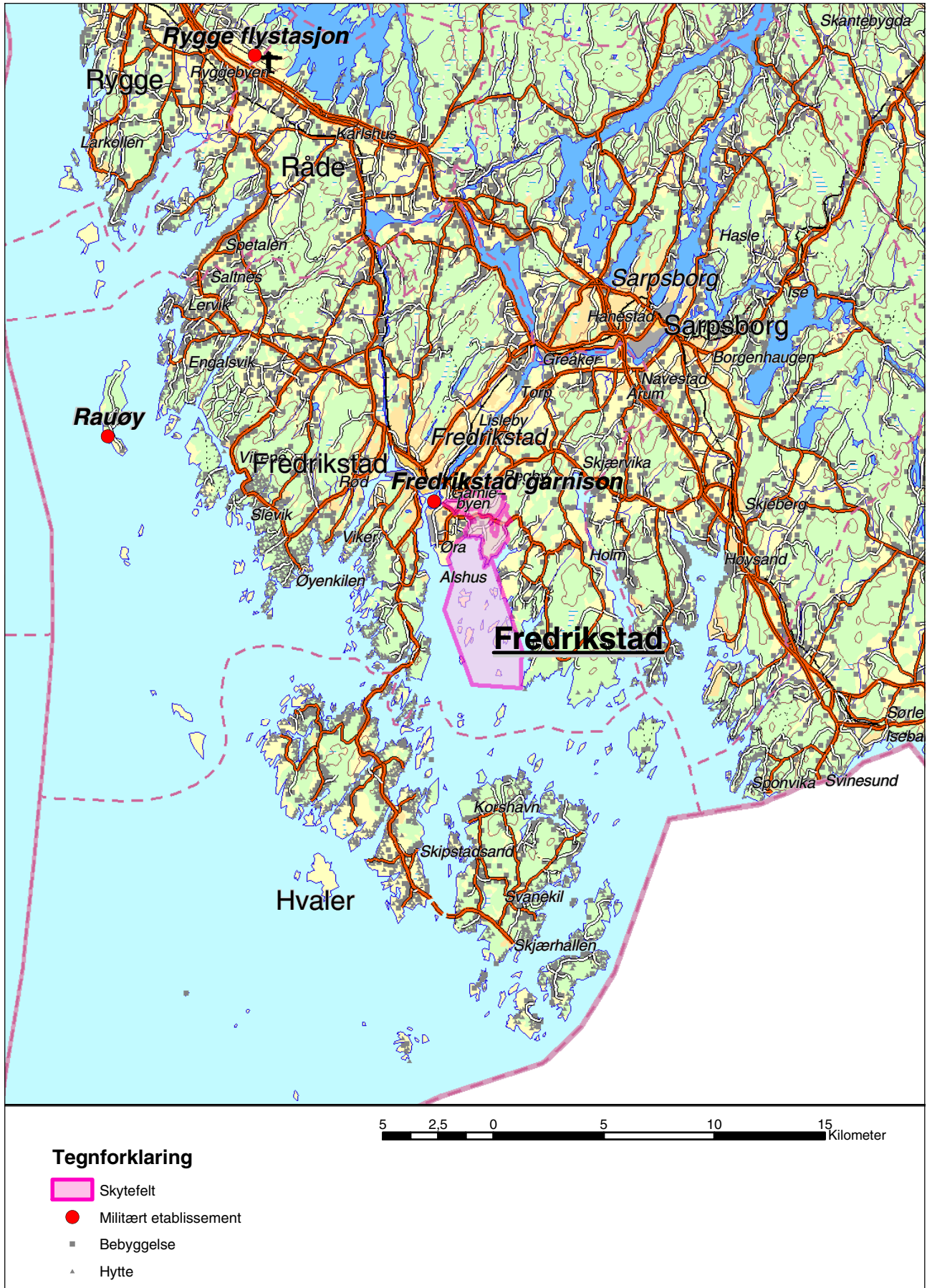
Størrelse
4500 daa

Etablissemetsnr
010603, 010651

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Luftforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Ca 150 dager årlig
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbane Pistolbane 200 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Feltskytebane (2 stk) Håndgranatbane Bevegelig luftmålsbane Nærstridsbane Nærstridsløype Feltbane M72 bane Sprengningsfelt Leirduebane
<i>Skiver</i>	167 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.45 Fredrikstad

Figur 6.46 Fredrikstad

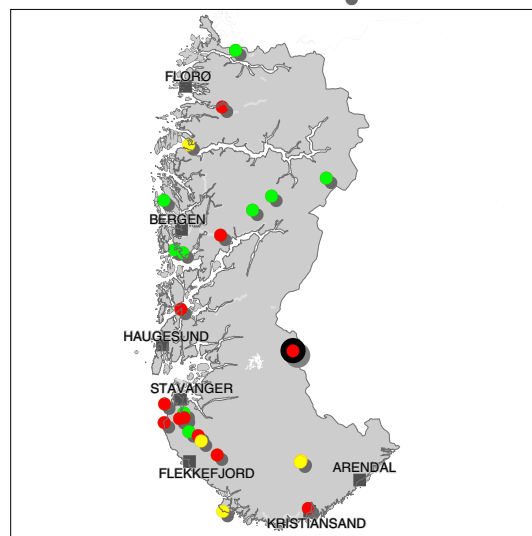
Geiskelid/Agdertun

Fylke
Aust-Agder

Kommune
Bykle

Størrelse
248 daa

Etablissemetsnr
094101

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Innledende øvelser

Forsvarsbygg

Ingen data

Ingen brukende avdelinger

Ingen aktivitet

Ingen

Ingen

Ingen

Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.47 Geiskelid/Agdertun

Figur 6.48 Geiskelid/Agdertun

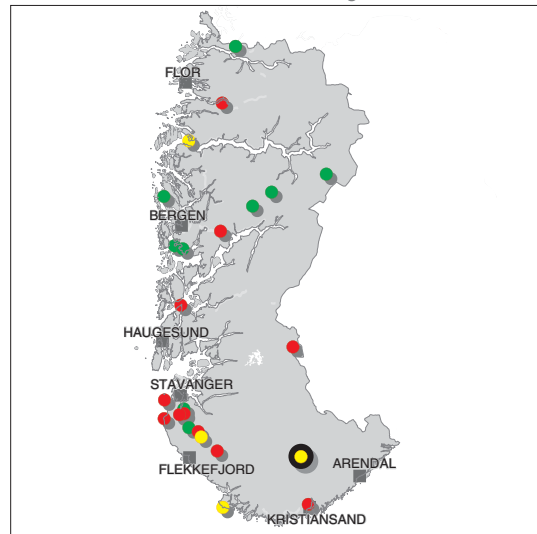
Evjemoen

Fylke
Aust-Agder

Kommune
Evje og Hornnes

Størrelse
8710 daa (under endring)

Etablissemetsnr
093705

<i>Type felt</i>	Innledende skytinger, øvelser, landskytterarena, skytebaner
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen opp til 84mm RFK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Ingen aktivitet, bortsett fra sivil virksomhet
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbane (5 stk) Pistolbane Geværbane 100 m Geværbane 200 m (2 stk) Elektronisk 200 m bane PV-standplass SIBO-bane Feltstandplass (5 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Sprengningsfelt Håndgranatbane Feltskytebane (6 stk) Stridsløype (2 stk) Kanonskytebane Liten PV-bane korthold Stor PV-bane Leirduebane Målområde PVRK Målområde granat Målområde BK
<i>Skiver</i>	Gammel håndgranat blindgjengerfelt 20 elektroniske skiver 239 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.49 Evjemoen

Figur 6.50 Evjemoen

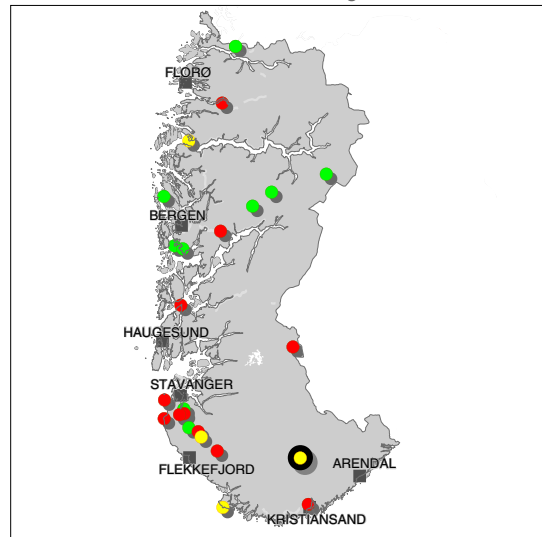
Evjemoen manøverområde

Fylke
Aust-Agder

Kommune
Evje og Hornnes

Størrelse
21000 daa (under endring)

Etablissemetsnr
093705

<i>Type felt</i>	Øvelser, manøverområde
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen våpen
<i>Brukere</i>	Ingen
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.51 Evjemoen manøverområde

Figur 6.52 Evjemoen manøverområde

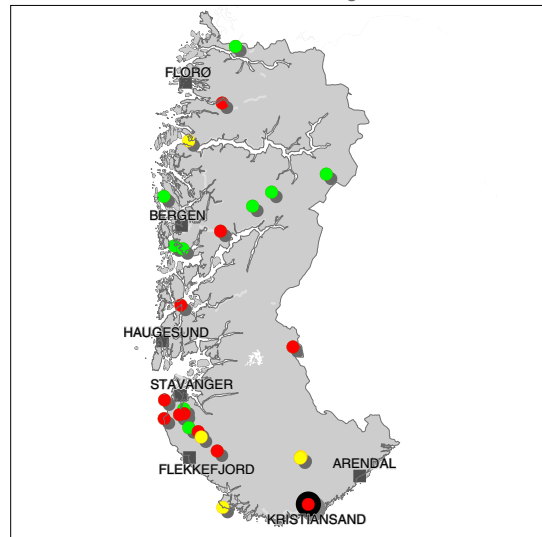
Gimlemoen

Fylke
Vest-Agder

Kommune
Kristiansand

Størrelse
7085 daa

Etablissemetsnr
100105

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Innledende øvelser

Forsvarsbygg

Håndvåpen

HV

Brukes halve året

Pistolbane

MG-bane

Skoleskytebane

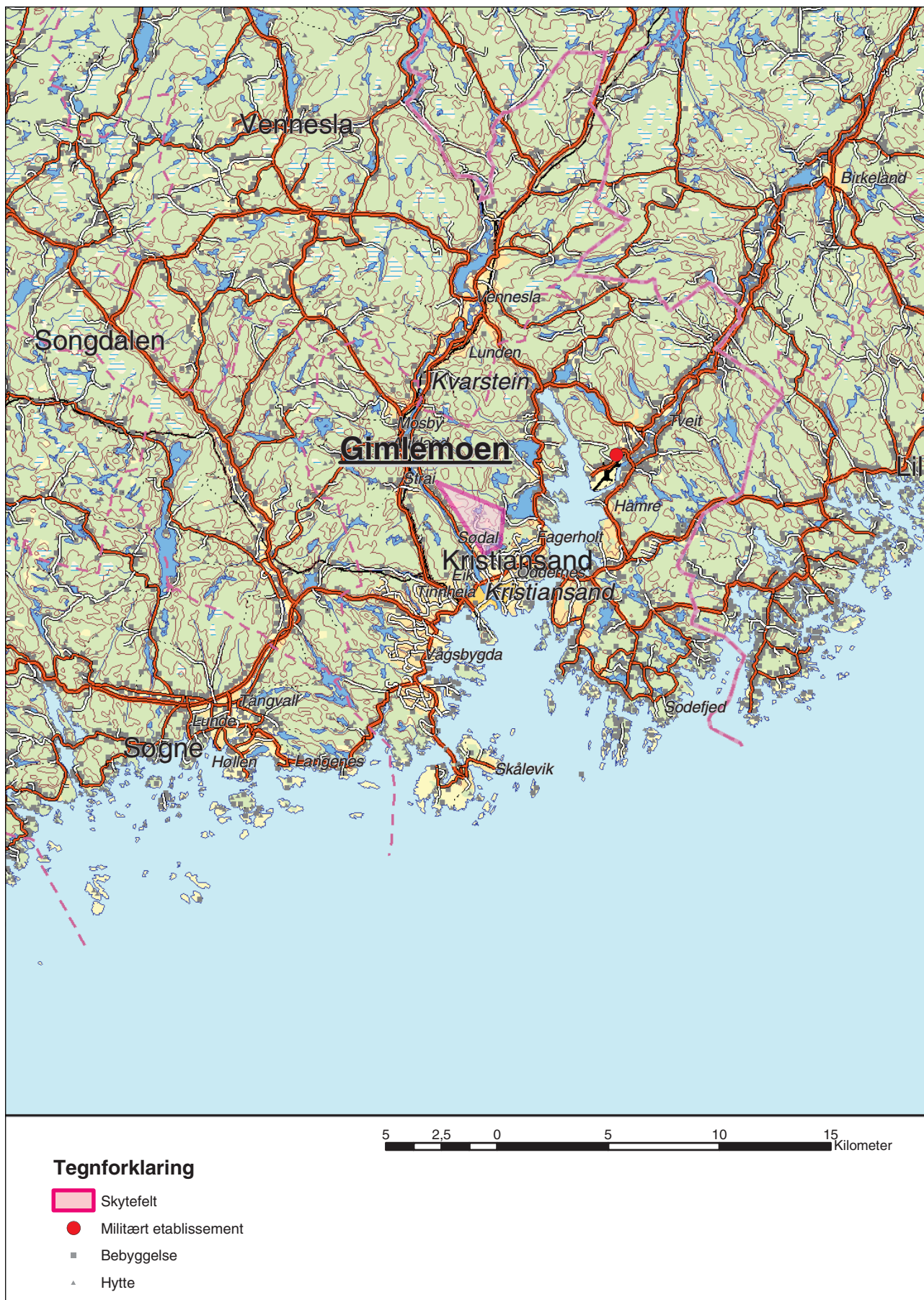
Håndgranatbane

PVRK bane

70 manuelle skiver/mål

Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk (banene er stengt, under avhending)

Figur 6.53 Gimlemoen

Figur 6.54 Gimlemoen

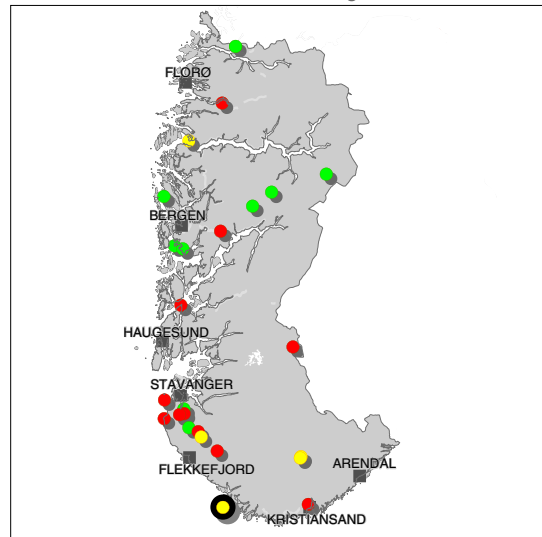
Marka

Fylke
Vest-Agder

Kommune
Farsund

Størrelse
1049 daa

Etablissemetsnr
100302

<i>Type felt</i>	Sprengninger, droner
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	EOD, håndvåpen, håndgranat
<i>Brukere</i>	Luftforsvaret, HV, Sjøforsvaret, SINTEF
<i>Bruksvolum</i>	60 dager i året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane 100 m bane Feltbane standplass Sprengningsplass (2 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Håndgranatbane Feltbane
<i>Skiver</i>	40 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.55 Marka

Figur 6.56 Marka

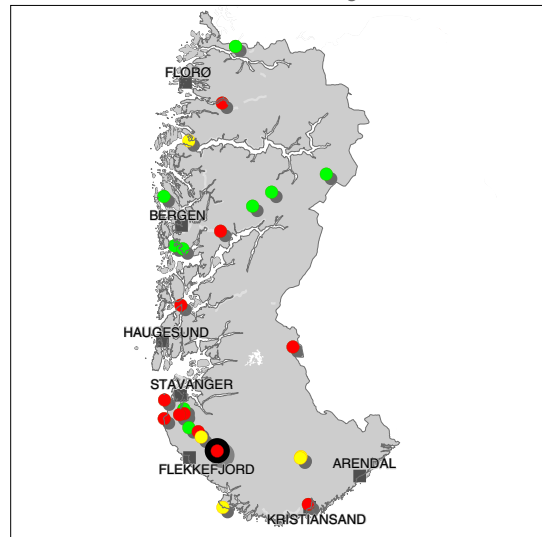
Bjuland

Fylke
Rogaland

Kommune
Lund

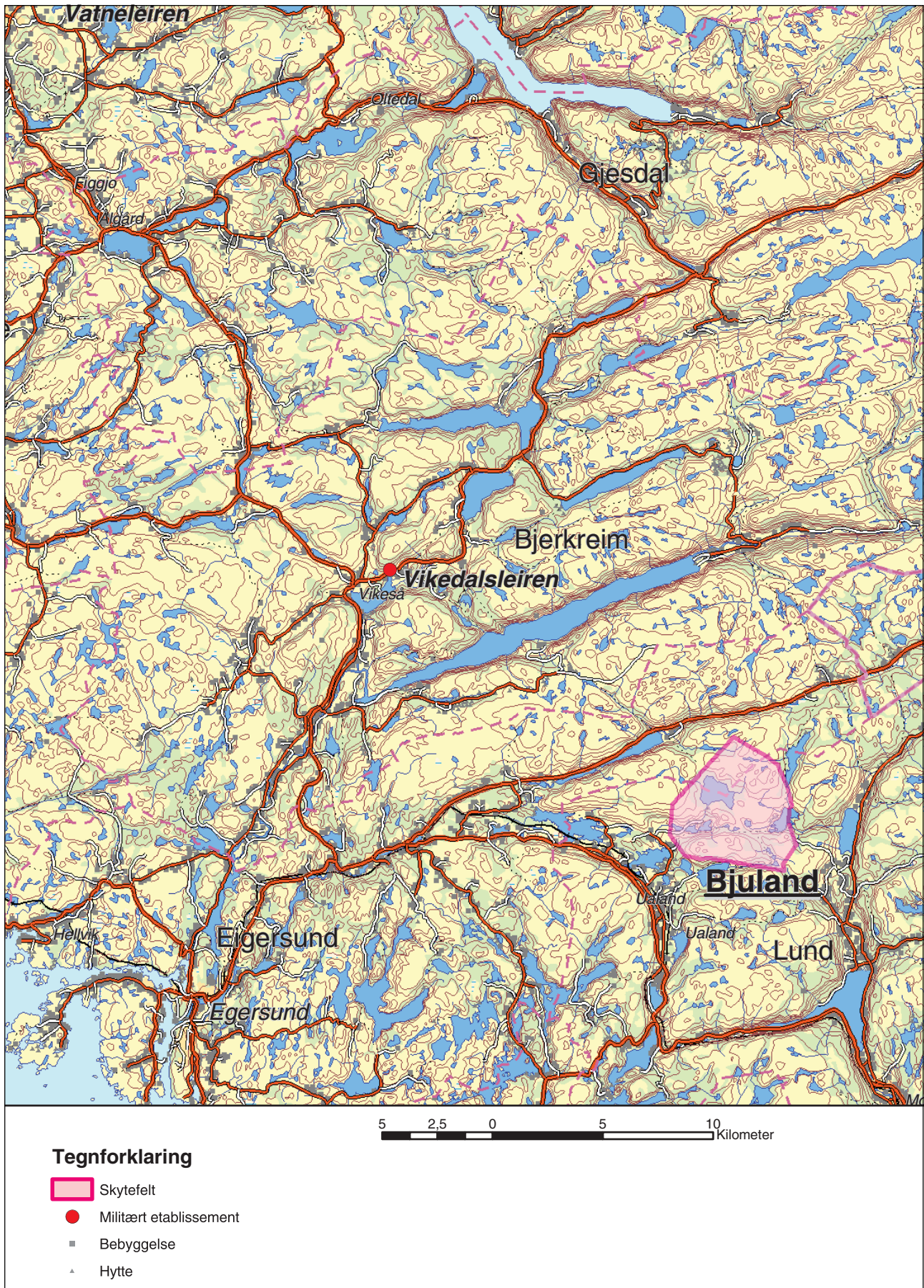
Størrelse
123 daa

Etablissemetsnr
111255

<i>Type felt</i>	Ingen data
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen data
<i>Brukere</i>	Ingen data
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.57 Bjuland

Figur 6.58 Bjuland

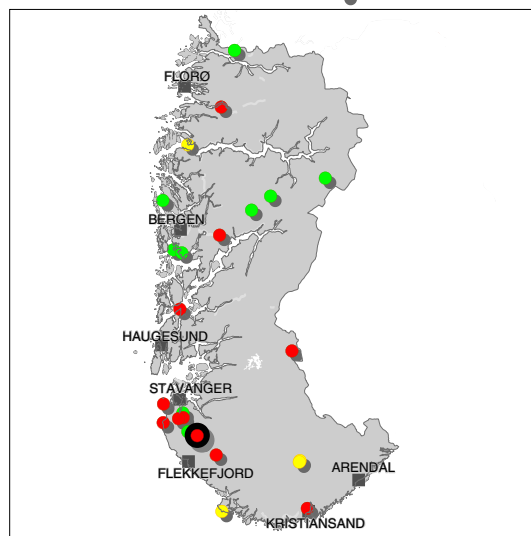
Nedrebøheia

Fylke
Rogaland

Kommune
Bjerkrheim

Størrelse
8941 daa

Etablissemetsnr
1114

<i>Type felt</i>	Ingen data
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen data
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Standplass (4 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Feltbane (4 stk)
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.59 Nedrebøheia

Figur 6.60 Nedrebøheia

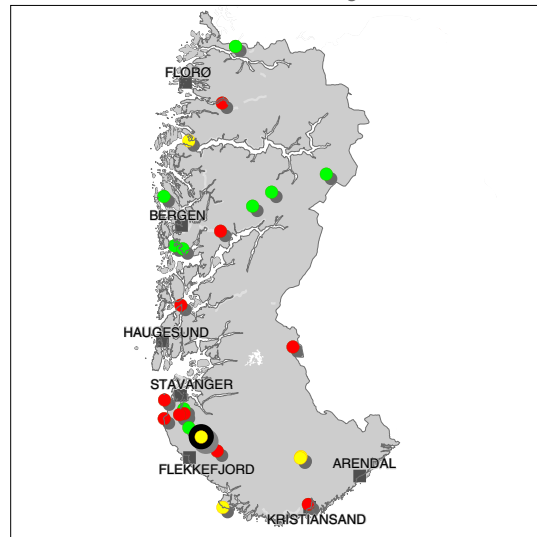
Vikedalsmoen

Fylke
Rogaland

Kommune
Bjerkrheim

Størrelse
2556 daa

Etablissemetsnr
111456, 111461

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
Ingen data
Baner (4 stk)
Ingen
75 manuelle skiver/mål
Avventes

Figur 6.61 Vikedalsmoen

Figur 6.62 Vikedalsmoen

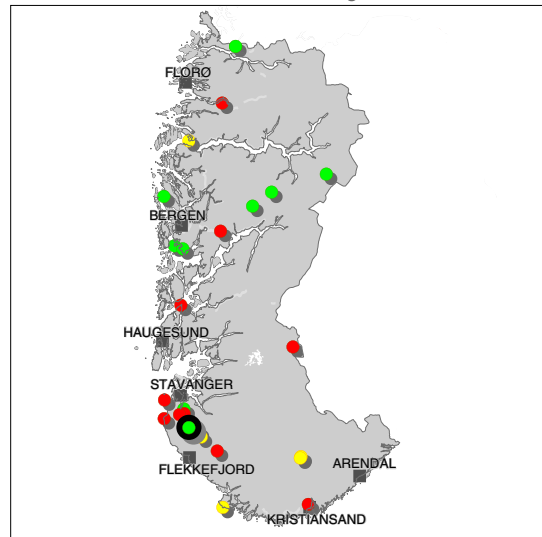
Sikveland/Jolifjell

Fylke
Rogaland

Kommune
Gjesdal

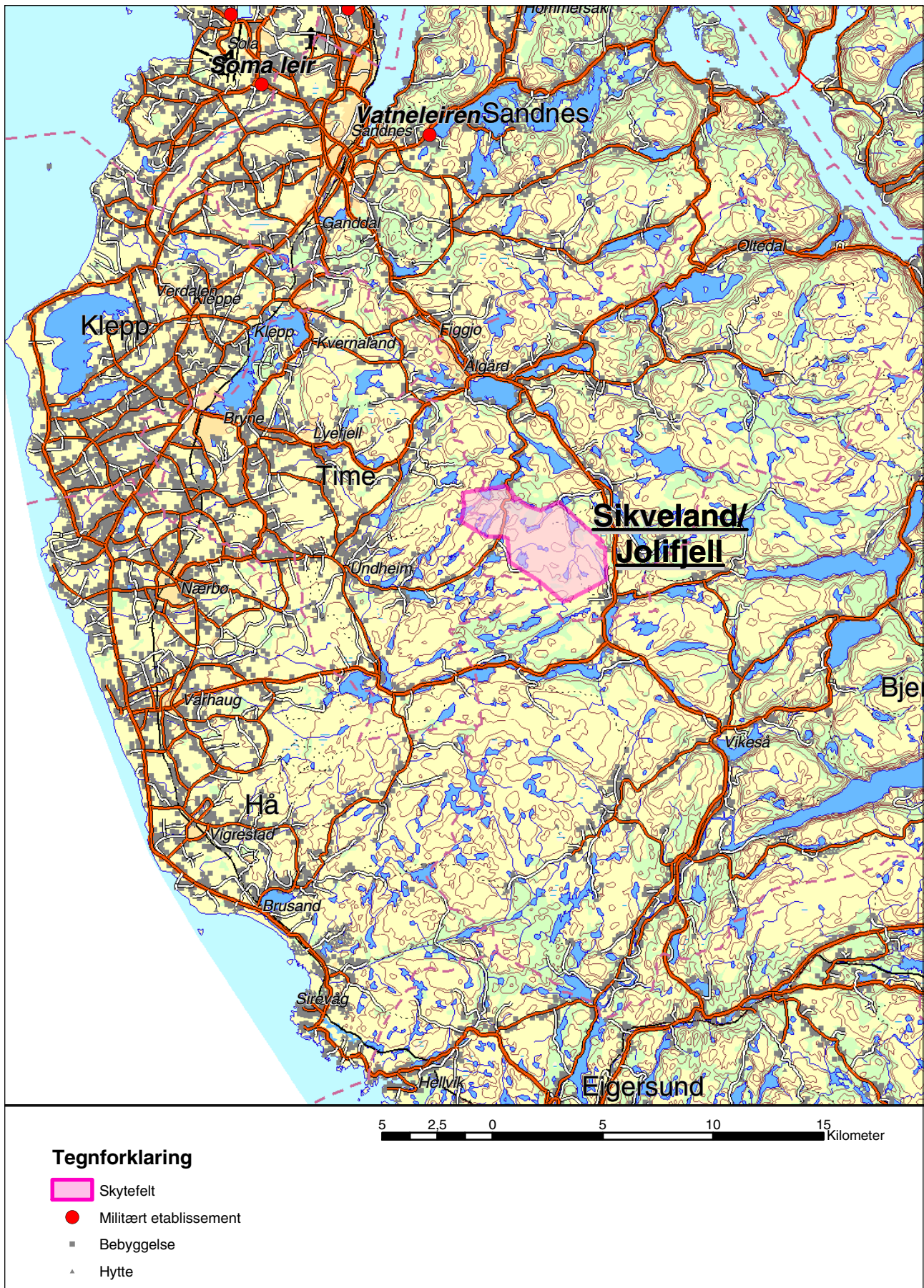
Størrelse
17511

Etablissemetsnr
112263

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt/HV-øvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen opp til og med BK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes i underkant av halve året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	BK-felt med blindgjengerfelt
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.63 Sikveland/Jolifjell

Figur 6.64 Sikveland/Jolifjell

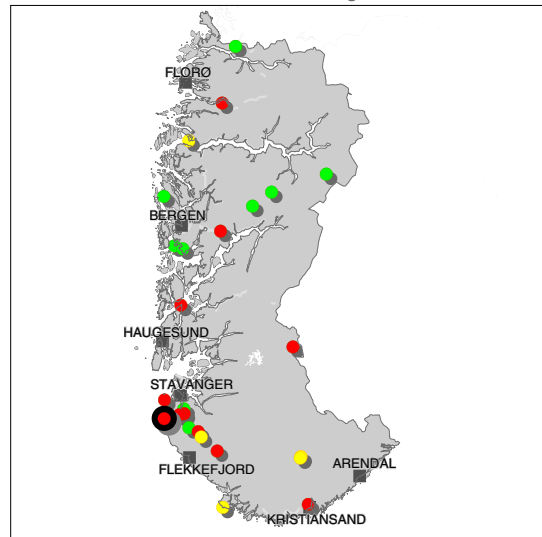
Revtangen

Fylke
Rogaland

Kommune
Klepp

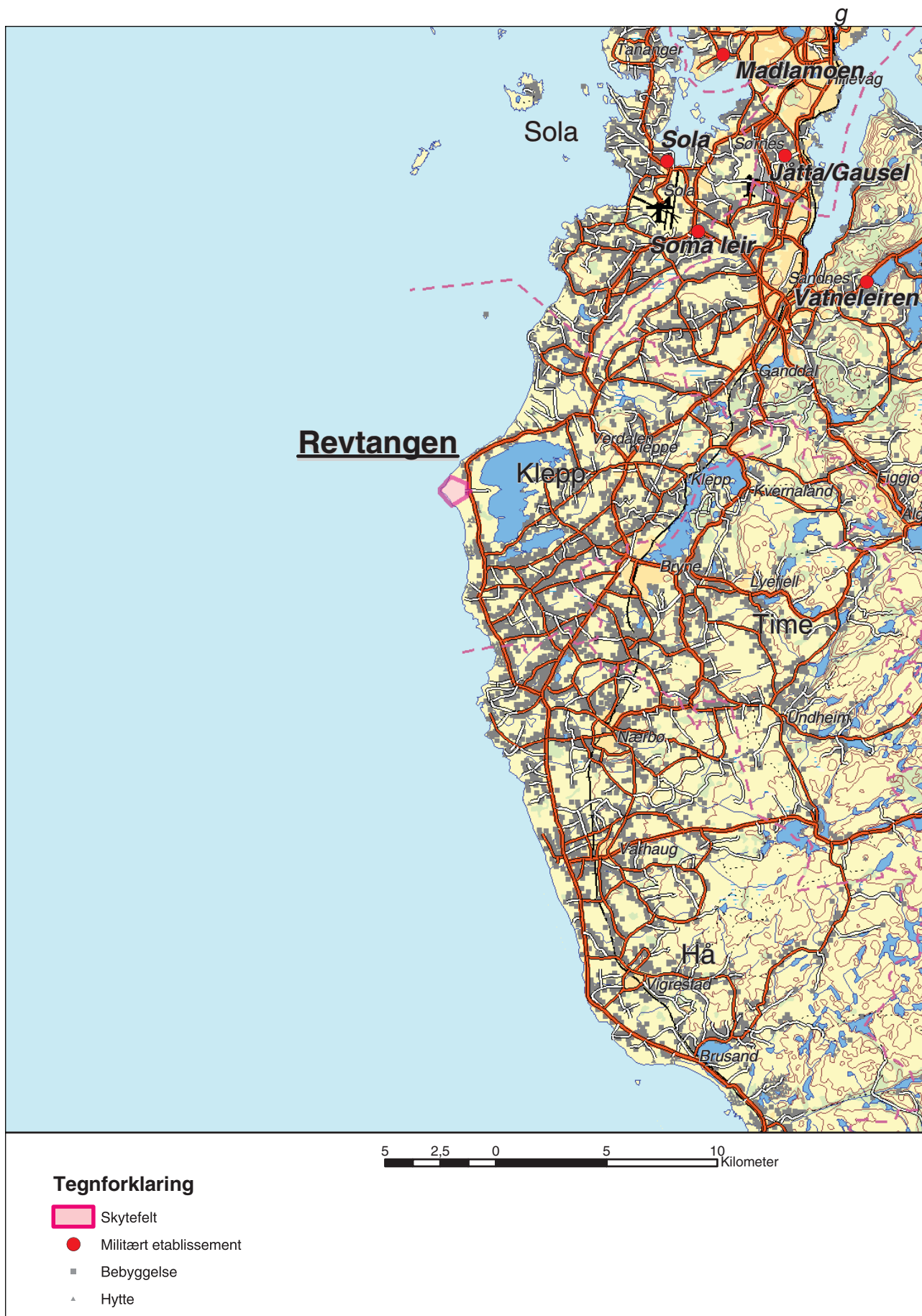
Størrelse
971 daa

Etablissemetsnr
112001

<i>Type felt</i>	Ingen data
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen data
<i>Brukere</i>	Ingen data
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.65 Revtangen

Figur 6.66 Revtangen

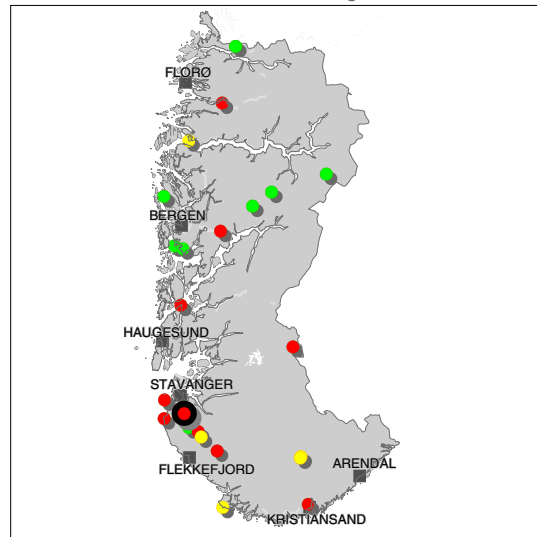
Sviland/Espeland

Fylke
Rogaland

Kommune
Sandnes

Størrelse
417 daa

Etablissemetsnr
110252

Type felt

Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Skytebane

Forsvarsbygg

Ingen data

Ingen brukere

Ingen data

Ingen

Ingen

Ingen

Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.67 Sviland/Espeland

Figur 6.68 Sviland/Espeland

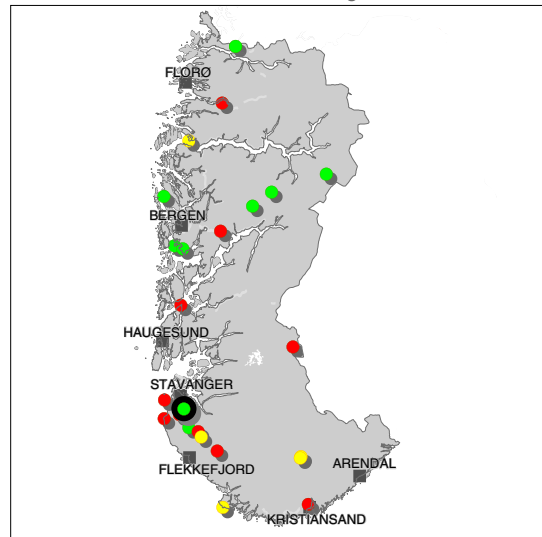
Svartemyr/Vatneleiren

Fylke
Rogaland

Kommune
Sandnes

Størrelse
1513 daa

Etablissemetsnr
110205

<i>Type felt</i>	Skoleskytefelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	HV, Sjøforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Korthold Pistolbane MG-bane AG3 bane
<i>Feltmessige baner</i>	Øvingsområde Vatneleiren Håndgranatbane Blindgjengerfelt
<i>Skiver</i>	156 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.69 Svartemyr/Vatneleiren

Figur 6.70 Svartemyr/Vatneleiren

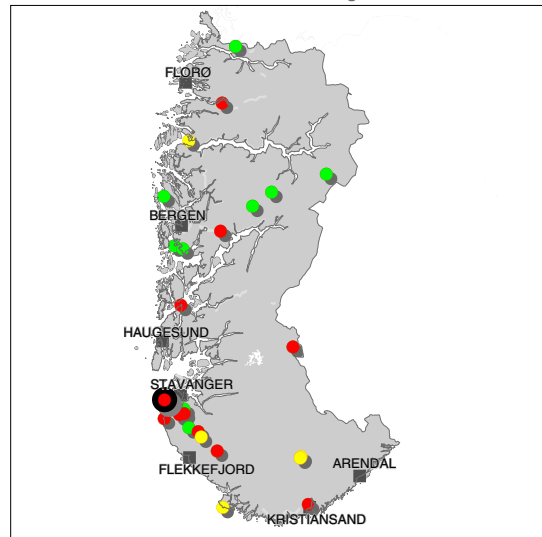
Rott/Flatholmen

Fylke
Rogaland

Kommune
Sola

Størrelse
30 daa

Etablissemetsnr
112456

<i>Type felt</i>	Skyte- og bombefelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Sola kommune
<i>Våpen</i>	Luft til bakke våpen
<i>Brukere</i>	Luftforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.71 Rott/Flatholmen

Figur 6.72 Rott/Flatholmen

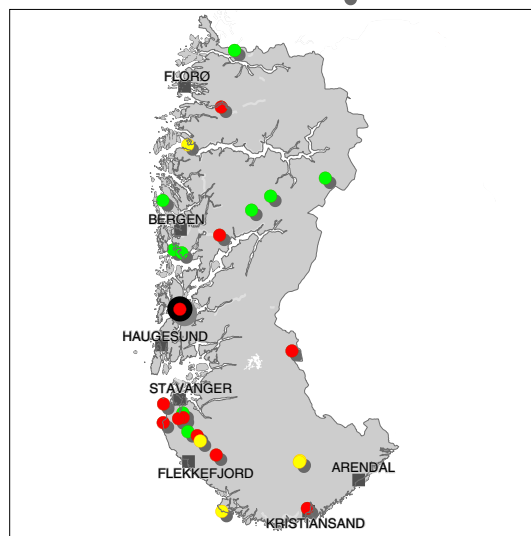
Tittelsnes

Fylke
Hordaland

Kommune
Sveio

Størrelse
62 daa

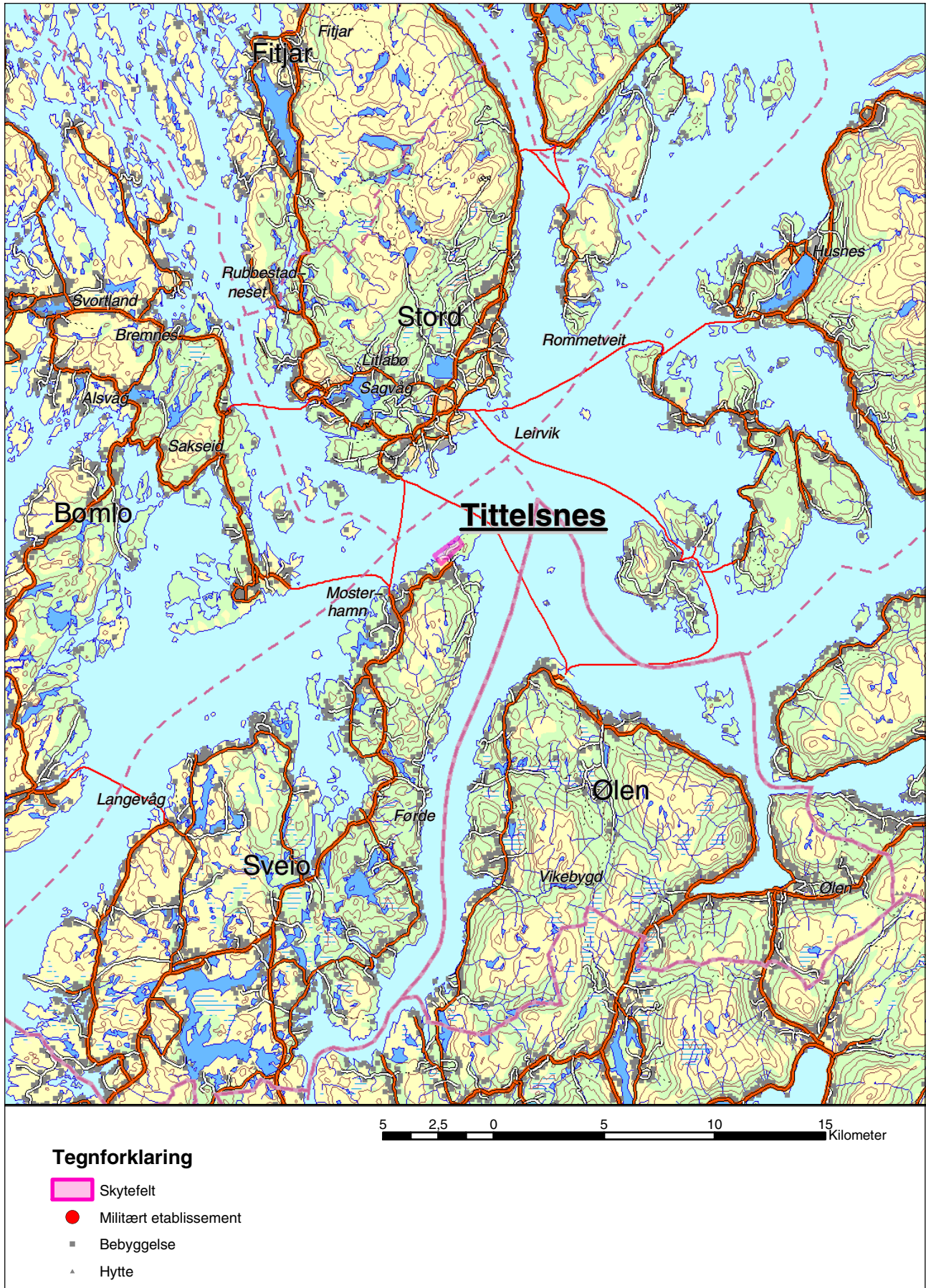
Etablissemetsnr
121651

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
Ingen data
Standplass
Feltbane
Ingen
Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.73 Tittelsnes

Figur 6.74 Tittelsnes

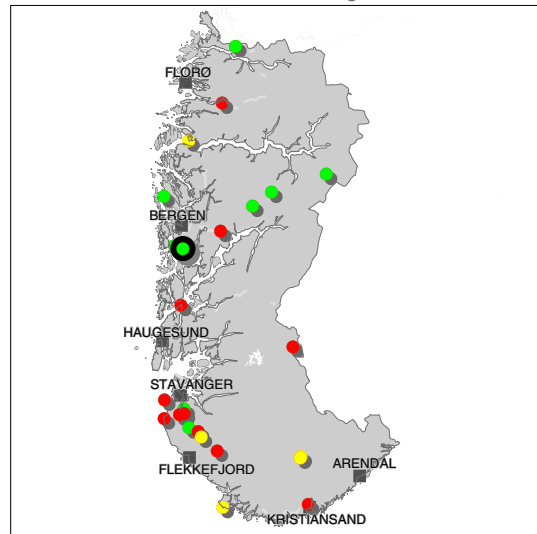
Ulven

Fylke
Hordaland

Kommune
Os

Størrelse
2233 daa

Etablissemetsnr
124301

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, landsskytterarena
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	HV, FLO
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Feltbane-standplass (3 stk) Kortholdsbane (2 stk) 100 m geværbane PV-standplass MG-standplass 200 m bane standplass 600 m bane standplass Grav RFK standplass Bane 3 grusplass
<i>Feltmessige baner</i>	Feltbane (3 stk) Feltbane korthold (2 stk) Sprengningsfelt/blindgjengerfelt PV-bane Ulven-sletta Stridsløype
<i>Skiver</i>	235 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.75 Ulven

Figur 6.76 Ulven

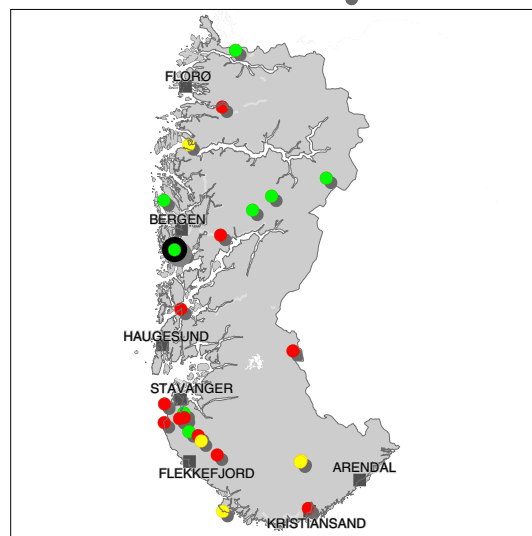
Korsnes fort

Fylke
Hordaland

Kommune
Bergen

Størrelse
-

Etablissemetsnr
120158

<i>Type felt</i>	Ingen data
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Ingen data
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	200 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	10 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt utviklet

Figur 6.77 Korsnes fort

Figur 6.78 Korsnes fort

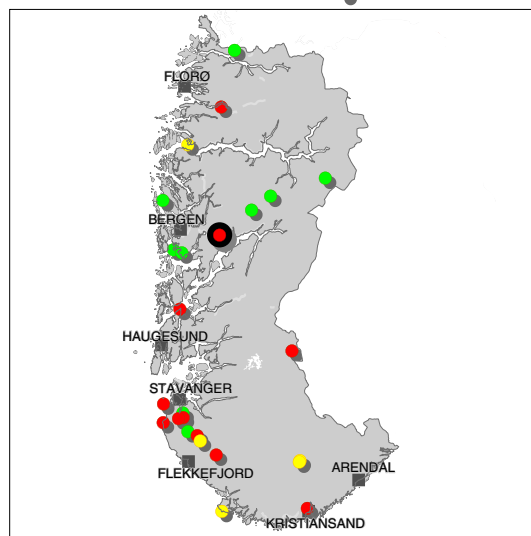
Kvamskogen

Fylke
Hordaland

Kommune
Kvam

Størrelse
750 daa

Etablissemetsnr
123858

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Ingen brukende avdeling
<i>Bruksvolum</i>	Ingen aktivitet
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.79 Kvamskogen

Figur 6.80 Kvamskogen

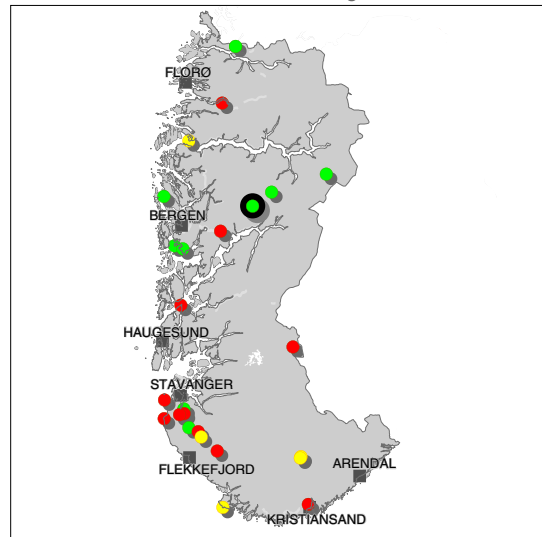
Bømoen

Fylke
Hordaland

Kommune
Voss

Størrelse
3183 daa

Etablissemetsnr
123554

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Allierte, HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes ca halve året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Pistolbane (4 stk) 100 m bane Kal 22 bane
<i>Feltmessige baner</i>	Geværbane Elgbane 100 m bane 200 m bane 300 m bane PV-bane Leirduebane Stripeskytebane Korthold felt (2 stk) Laget i forsvar bane
<i>Skiver</i>	267 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.81 Bømoen

Figur 6.82 Bømoen

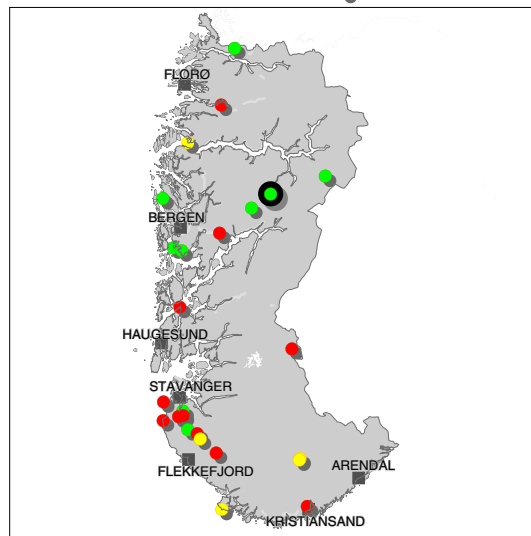
Mjølfjell

Fylke
Hordaland

Kommune
Voss

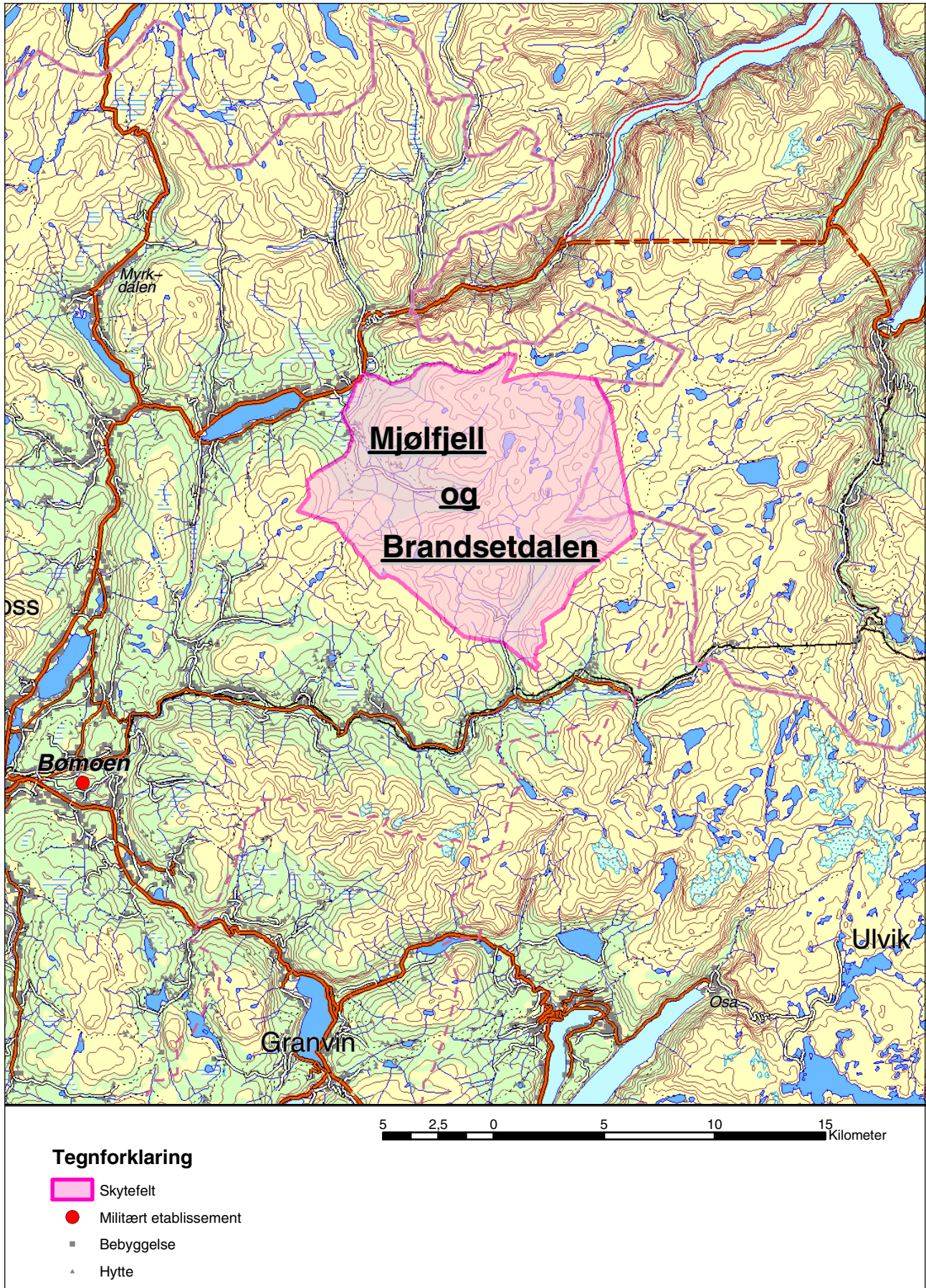
Størrelse
125356 daa (inkl Brandsetdalen)

Etablissemetsnr
123554

<i>Type felt</i>	Alliert treningscenter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle typer
<i>Brukere</i>	Allierte, HV, Luftforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Målbane Standplass/vei PV-bane Standplass/vei Luftmål Standplass/vei granatbane Standplass/vei liten PV-bane Standplass/vei korthold Standplass/vei feltbane (2 stk) Standplass/vei stripebane Standplass blindgjengerfelt Standplass FA-skyts Standplass
<i>Feltmessige baner</i>	Laget i forsvar (2 stk) Korthold feltbane Feltbane Stripeskytebane Blindgjengerfelt Nedslagsområde (2 stk) Sprengningsfelt
<i>Skiver</i>	156 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.83 Mjølfjell

Figur 6.84 Mjølfjell

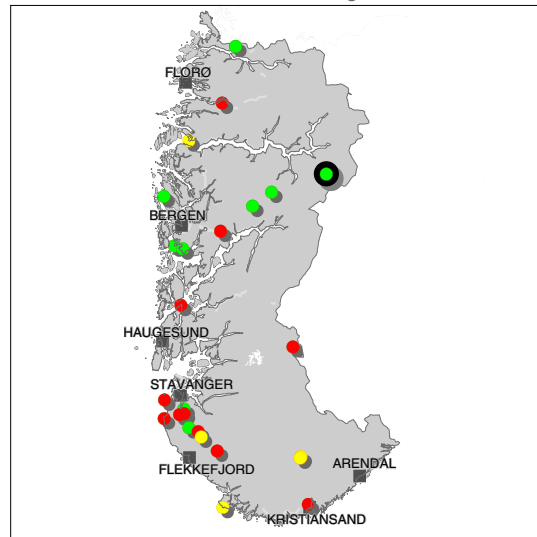
Øyradalen/Lærdal

Fylke
Sogn og Fjordane

Kommune
Lærdal

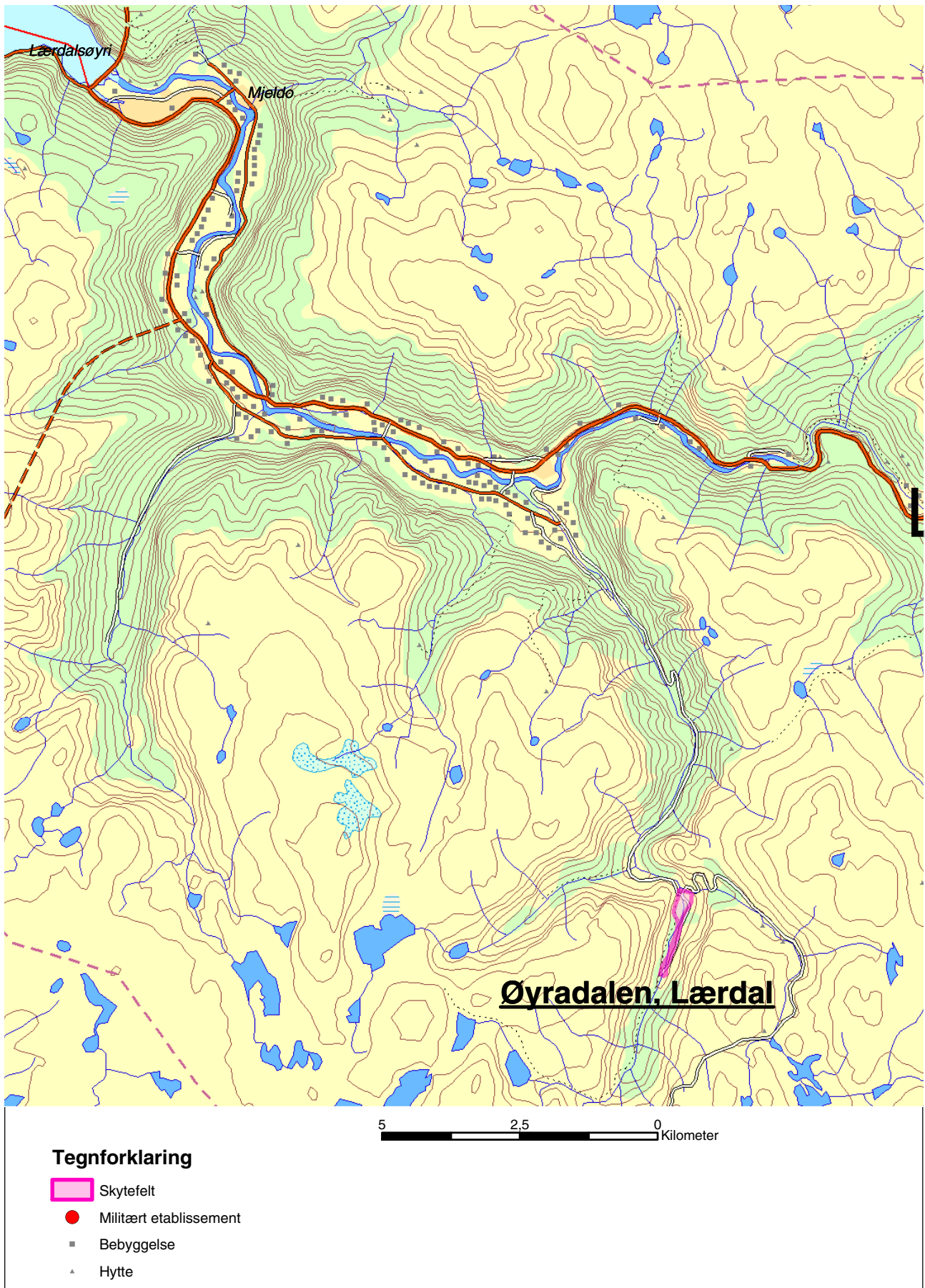
Størrelse
-

Etablissemetsnr
142255

<i>Type felt</i>	Destruksjonsanlegg for ammunisjon
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen våpen
<i>Brukere</i>	FLO
<i>Bruksvolum</i>	Brukes 8-9 uker i året/ultimo mai - medio august
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	100 m bane 200 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	PV-bane med egen standplass
<i>Skiver</i>	20 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.85 Øyradalen/Lærdal

Figur 6.86 Øyradalen/Lærdal

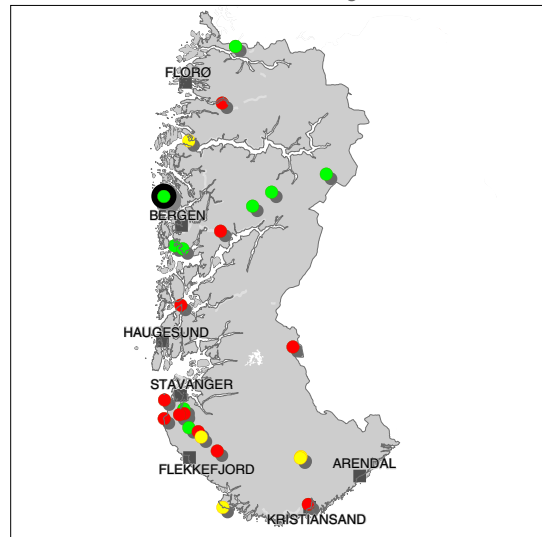
Skjellanger fort

Fylke
Hordaland

Kommune
Meland

Størrelse
-

Etablissemetsnr
125604

<i>Type felt</i>	Kystfort, sikkerhetssone
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Ingen data
<i>Brukere</i>	Sjøforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	M-72 standplass Pistolbane standplass
<i>Feltmessige baner</i>	Langemyr feltbane Pistolbane felt
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.87 Skjellanger fort

Figur 6.88 Skjellanger fort

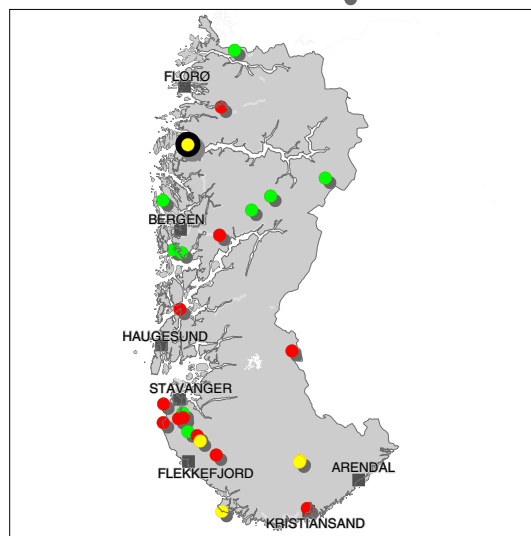
Nesje fort

Fylke
Sogn og Fjordane

Kommune
Hyllestad

Størrelse
560 daa

Etablissemetsnr
141351

<i>Type felt</i>	Flatbane
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	1-2 uker i året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane 200 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	40 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.89 Nesje fort

Figur 6.90 Nesje fort

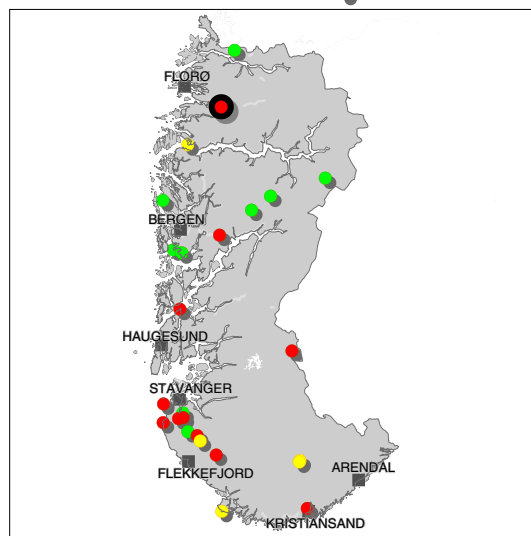
Kråkenesmarka

Fylke
Sogn og Fjordane

Kommune
Førde

Størrelse
1510 daa

Etablissemetsnr
143254

<i>Type felt</i>	Ingen data
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Antas håndvåpen
<i>Brukere</i>	Ingen brukende avdelinger
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.91 Kråkenesmarka

Figur 6.92 Kråkenesmarka

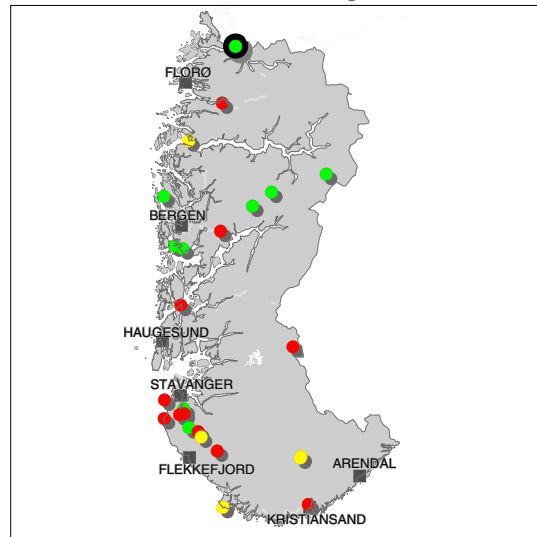
Remmedalen

Fylke
Sogn og Fjordane

Kommune
Eid

Størrelse
1679 daa

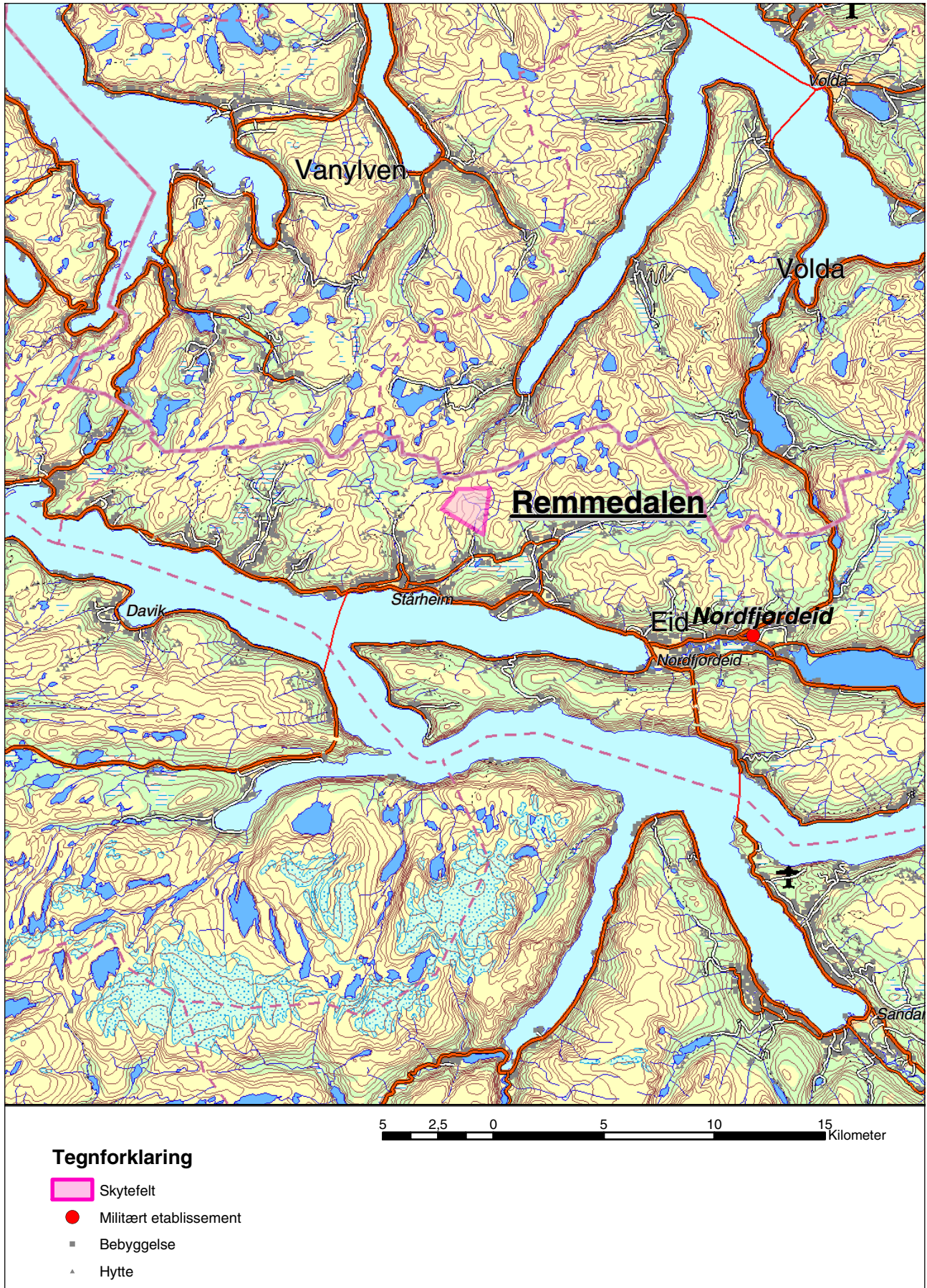
Etablissemetsnr
144353

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
1-2 uker i året
Feltstandplass (7 stk)
Feltbane (7 stk)
Ingen
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.93 Remmedalen

Figur 6.94 Remmedalen

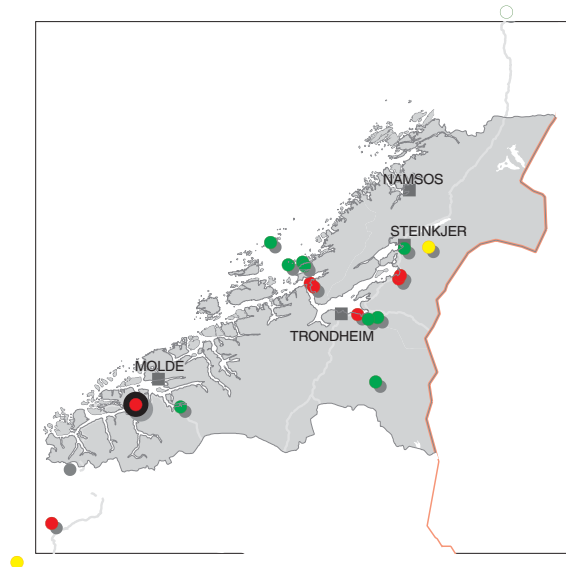
Ørskogfjellet

Fylke
Møre- og Romsdal

Kommune
Ørskog

Størrelse
683 daa

Etablissemetsnr
152303, 152354

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
Ingen data
Feltbane standplass (2 stk)
Feltbane (2 stk)
Ingen
Foreslått tatt ut av militær bruk

Figur 6.95 Ørskogfjellet

Figur 6.96 Ørskogfjellet

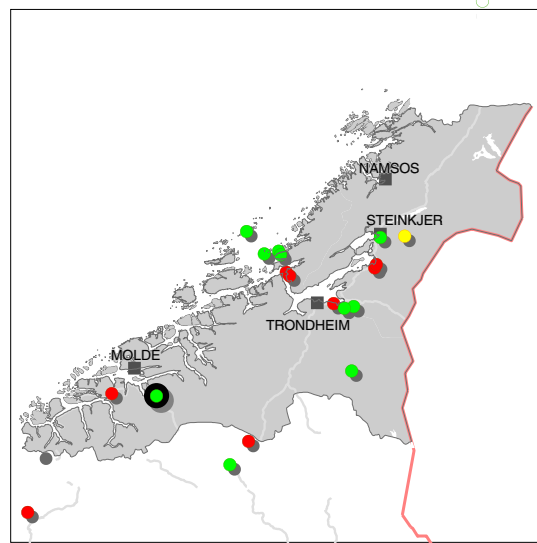
Setnesmoen

Fylke
Møre og Romsdal

Kommune
Rauma

Størrelse
1300 daa

Etablissemetsnr
153951

<i>Type felt</i>	HV-senter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen opp til 84mm RFK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbane (5 stk)
	100 m bane
	300 m bane
	350 m bane
	SIBO-bane
	Pistol-bane
<i>Feltmessige baner</i>	Bevegelig luftmålsbane
	Luftmålsbane
	Sprengningsfelt
<i>Skiver</i>	198 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.97 Setnesmoen

Figur 6.98 Setnesmoen

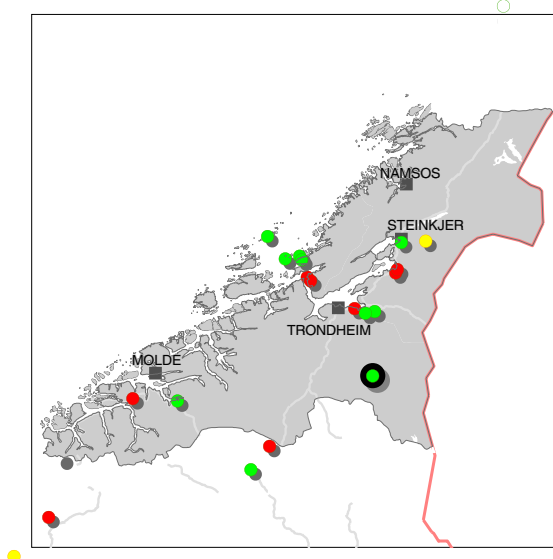
Haltdalen

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Holtålen

Størrelse
13500 daa

Etablissemetsnr
164454

<i>Type felt</i>	HV-felt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen innen HV
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Pistolbane Elektronisk geværbane Geværbane Kortholdsbane (2 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Felt/kortholdsbane Feltbane (7 stk)
<i>Skiver</i>	LV/RFK/12,7mm bane 10 elektroniske skiver 198 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.99 Haltdalen

Figur 6.100 Haldalen

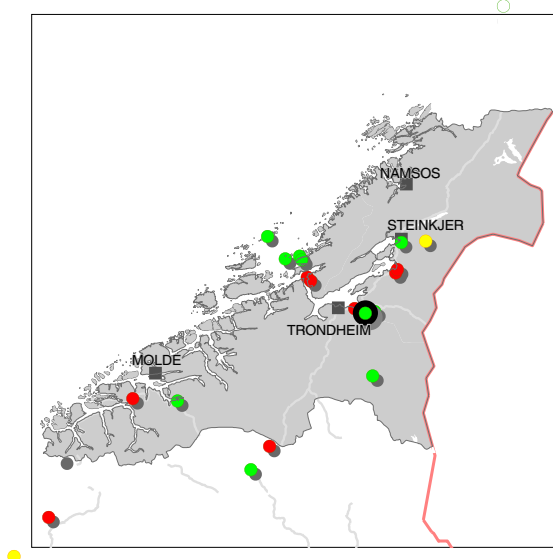
Frigård

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Stjørdal

Størrelse
383 daa

Etablissemetsnr
171412

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Håndvåpen, 12,7mm, M72, 84mm RFK, BK

HV

Brukes hele året

200 m bane

Kortholdsbane (3 stk)

Ingen

120 manuelle skiver/mål

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.101 Frigård

Figur 6.102 Frigård

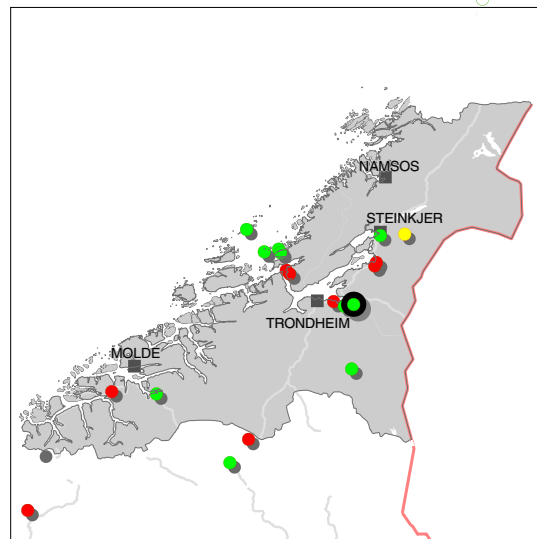
Leksdal

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Stjørdal

Størrelse
8318 daa

Etablissemetsnr
171413, 171464

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Dekker alle HVs våpentyper
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbane (12 stk)
	Feltstandplass (3 stk)
	Kanonbane standplass
	M72 standplass
<i>Feltmessige baner</i>	Stripeskytebane (2 stk)
	Nedslagsfelt
	Håndgranatbane
	Hinderbane
	Feltbane (3 stk)
	M72 bane
	Kanonbane
<i>Skiver</i>	240 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.103 Leksdal

Figur 6.104 Leksdal

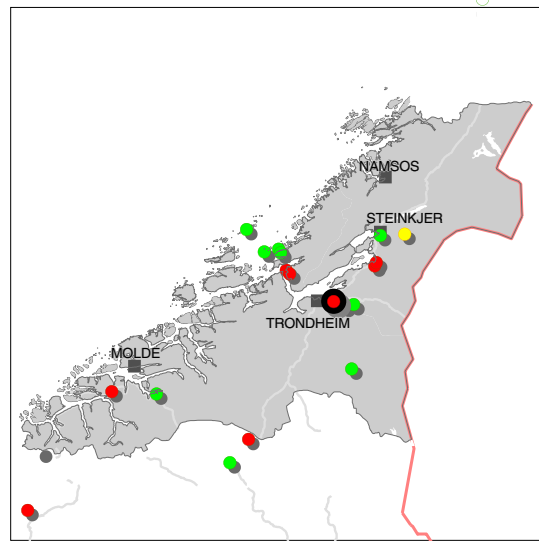
Midtsannan

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Malvik

Størrelse
160 daa

Etablissemetsnr
166301, 166351

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Innledende skytinger
Forsvarsbygg
Håndvåpen
Hæren
Ingen data
Ingen
Ingen
Ingen
Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.105 Midtsannan

Figur 6.106 Midtsannan

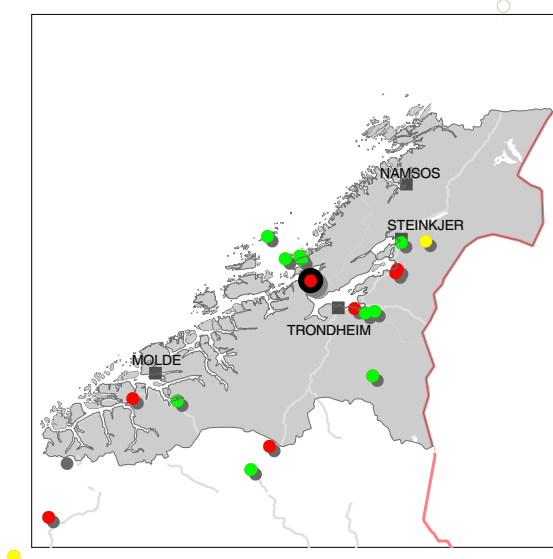
Gurulia

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Rissa

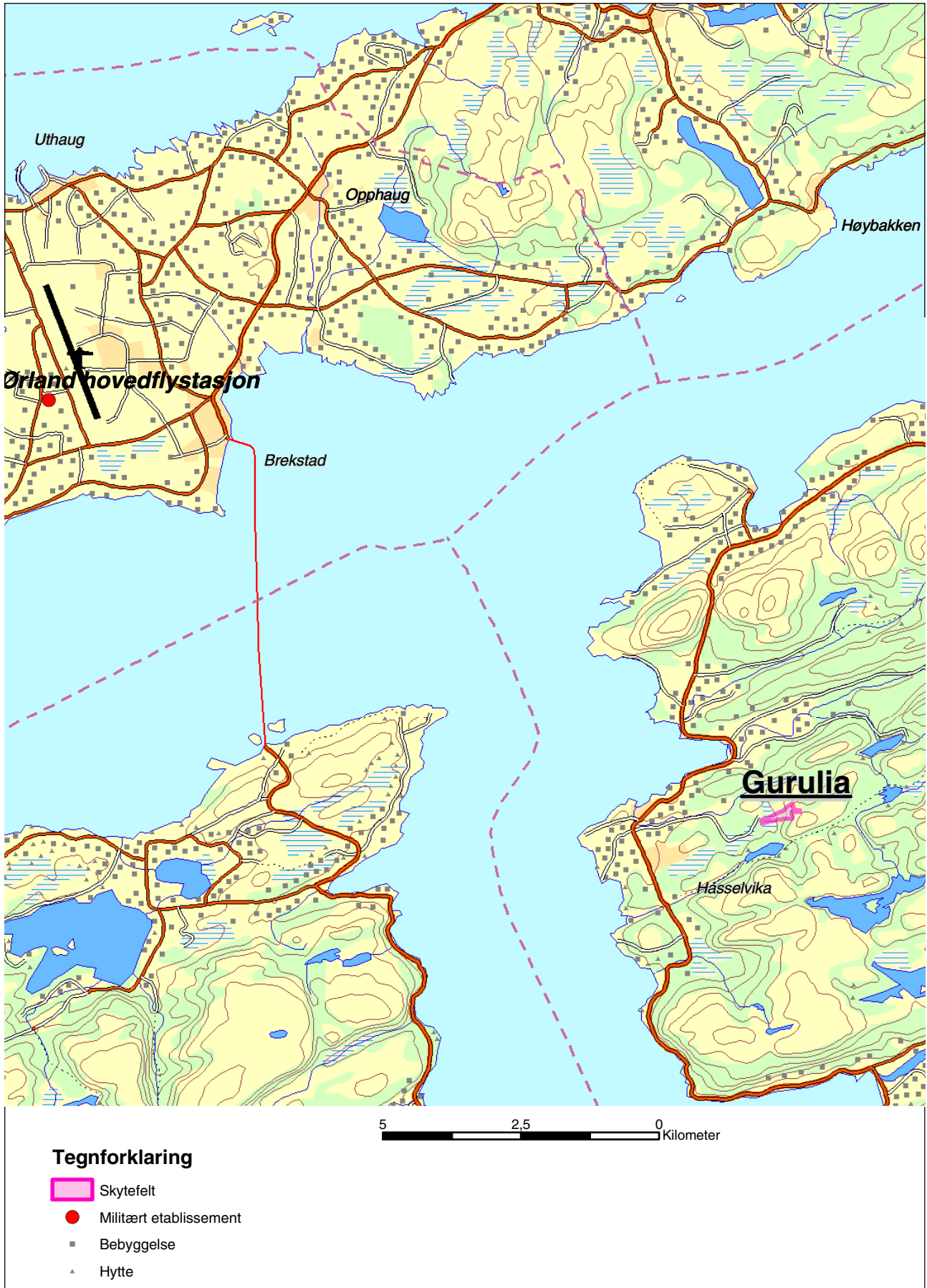
Størrelse
421 daa

Etablisementsnr
162412, 162453

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, kystfortfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	Ingen brukende avdeling
<i>Bruksvolum</i>	Ingen aktivitet
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	300 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.107 Gurulia

Figur 6.108 Gurulia

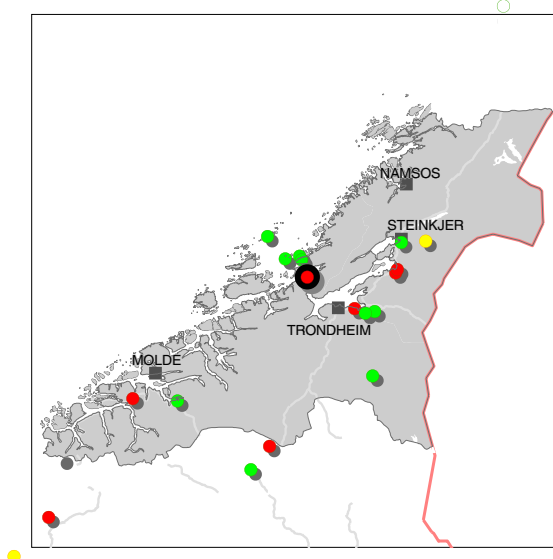
Brettingen

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Rissa

Størrelse
1975 daa

Etablissemetsnr
162403

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Håndvåpen

Sjøforsvaret

Ingen data

Ingen

Håndgranatbane

Feltbane

Ingen

Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.109 Brettingen

Figur 6.110 Bretingen

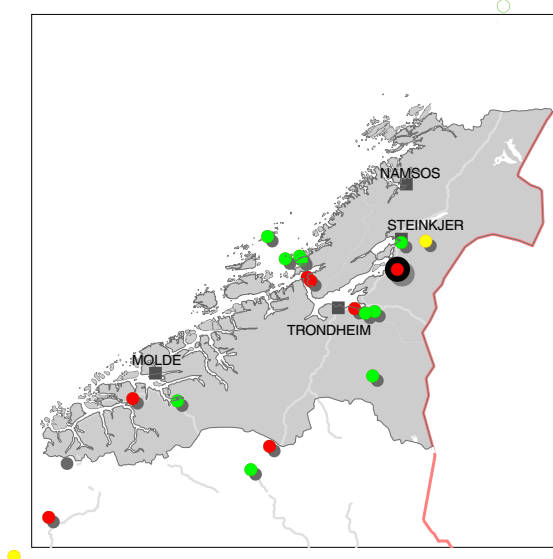
Rinnleiret

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Levanger

Størrelse
1550 daa

Etablissemetsnr
171904, 172157, 171956

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Håndvåpen

Ingen data

Brukes halve året

Ingen

Ingen

Ingen

Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.111 Rinnleiret

Figur 6.112 Rinnleiret

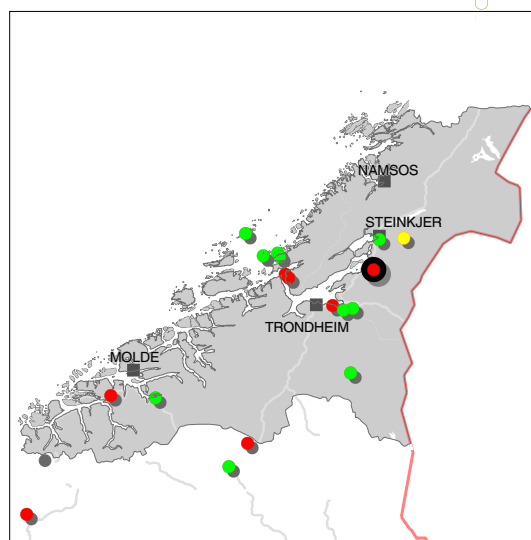
Banemyra

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Levanger

Størrelse
-

Etablissemetsnr
171962

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
Ingen data
200 m geværbane
Ingen
20 manuelle skiver/mål
Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.113 Banemyra

Figur 6.114 Banemyra

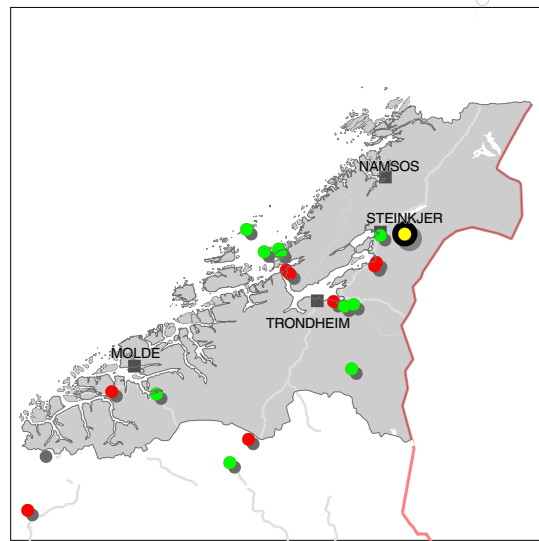
Giskås

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Steinkjer

Størrelse
16600 daa

Etablissemetsnr
170253

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt

Forsvarsbygg

Alle våpen i Infanteriet til og med BK og TOW

HV

Ingen data

Standplass PV-bane

BK-standplassområde

Feltbane (7 stk)

Felt kortholdsbane

Kortholdsbane

Stort nedslagsfelt

TOW nedslagsfelt

Blindgjengerfelt AG3-granat

Nærstridsløype

M72-Bane

Stripeskytebane

Stor PV-bane

Håndgranatbane

TOW-bane

Angrepsbane

Sprengningsfelt

105 manuelle skiver/mål

Avventes

Figur 6.115 Giskås

Figur 6.116 Giskås

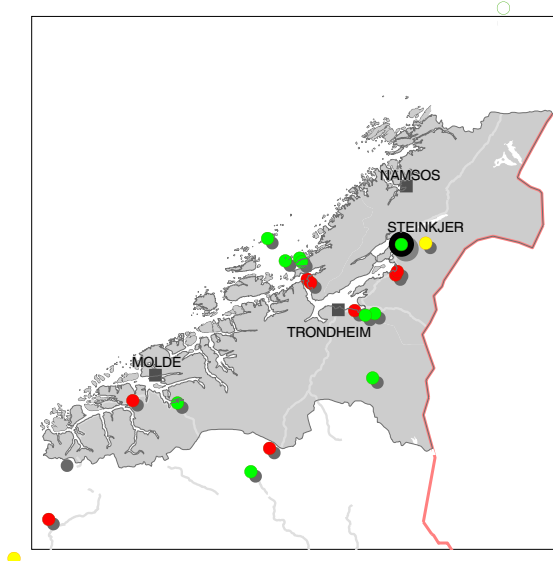
Steinkjersannan

Fylke
Nord-Trøndelag

Kommune
Steinkjer

Størrelse
663 daa

Etablissemetsnr
170204

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, HV-senter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle HV-våpen opp til 84mm RFK og BK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	30 m bane (2 stk) 100 m bane (2 stk) 200 m bane Pistolbane Geværbane Kortholdsbane
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	302 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.117 Steinkjersannan

Figur 6.118 Steinkjersannan

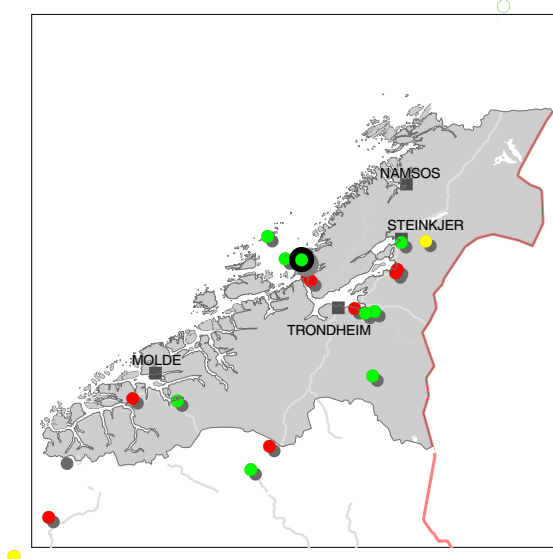
Valsfjord

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Bjugn

Størrelse
860 daa

Etablissementsnr
162764

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Alle våpen til og med 84mm RFK
Luftforsvaret, HV
Brukes sporadisk gjennom hele året
Ingen
Område for feltøving (2 stk)
Ingen
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.119 Valsfjord

Figur 6.120 Valsfjord

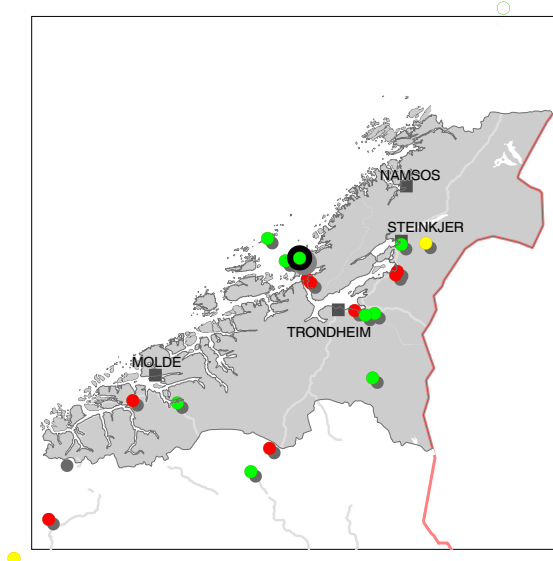
Vågan

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Bjugn

Størrelse
139 daa

Etablissemetsnr
162705

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Luftvern-felt
Forsvarsbygg
RB-70
Luftforsvaret
Ca 2 måneder i året
Ingen data
Ingen data
Ingen data
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.121 Vågan

Figur 6.122 Vågan

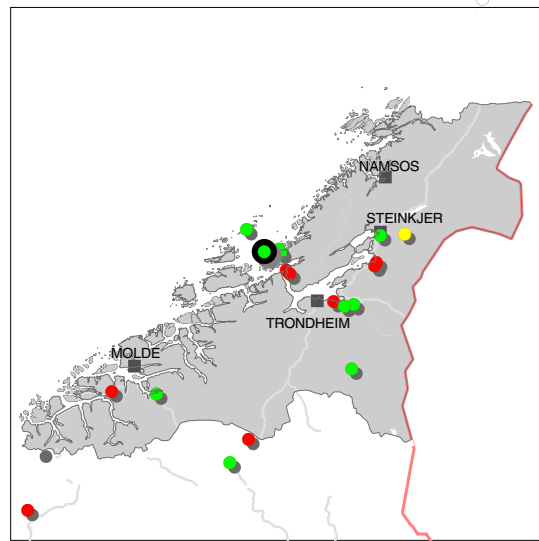
Tarva/Karlsøy

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Bjugn

Størrelse
18100 daa

Etablissemetsnr
162763

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Luft til bakke
Forsvarsbygg
Luft til bakkevåpen (skarp) fra jagerfly
Luftforsvaret
Brukes sporadisk hele året
Skiveområde for luft til bakke
Nedslagsfelt
5 manuelle skiver/mål
Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.123 Tarva/Karlsøy

Figur 6.124 Tarva/Karlsøy

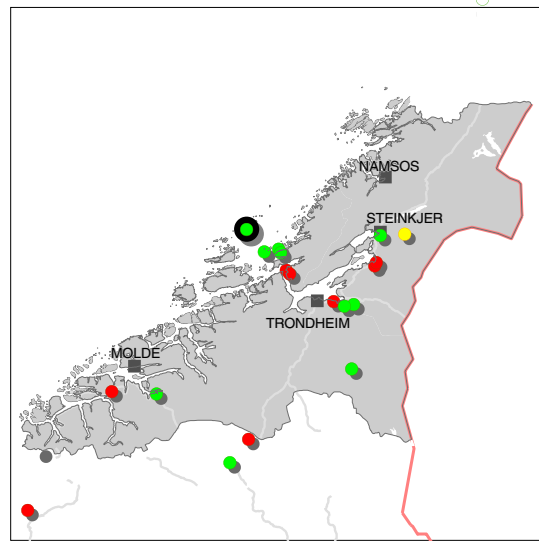
Burøyfeltet (T-1)

Fylke
Sør-Trøndelag

Kommune
Frøya

Størrelse
6000 daa

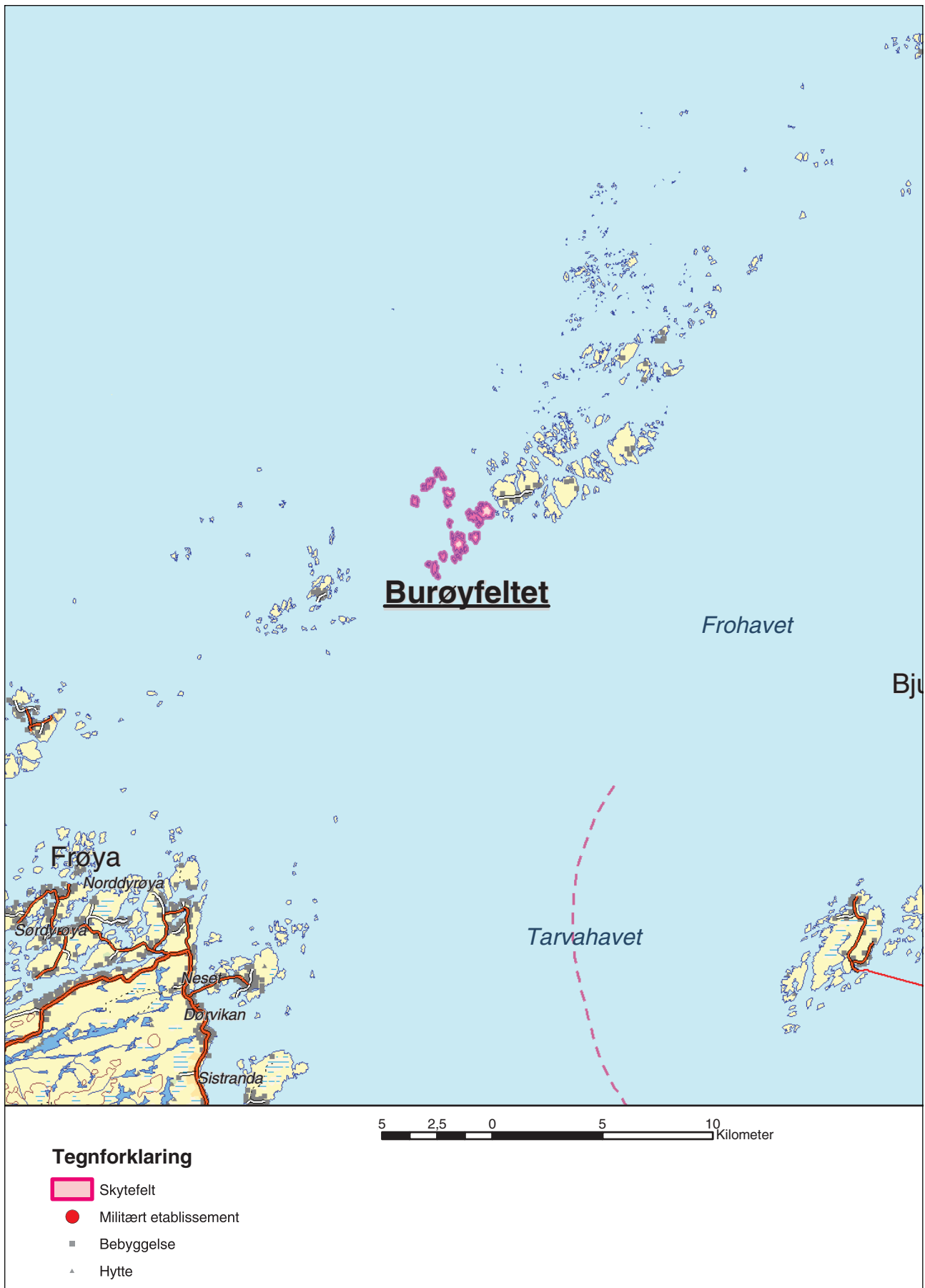
Etablissemetsnr
162055

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Bombarderingsfelt/sjømålsfelt
Forsvarsbygg
Ukjent
Sjøforsvaret, FOHK
Brukes ca 10 uker i året
Ingen
Ingen
Ingen
Foreslås beholdt/utviklet (Inngår i sjøfelt T1)

Figur 6.125 Burøyfeltet (T-1)

Figur 6.126 Burøyfeltet (T-1)

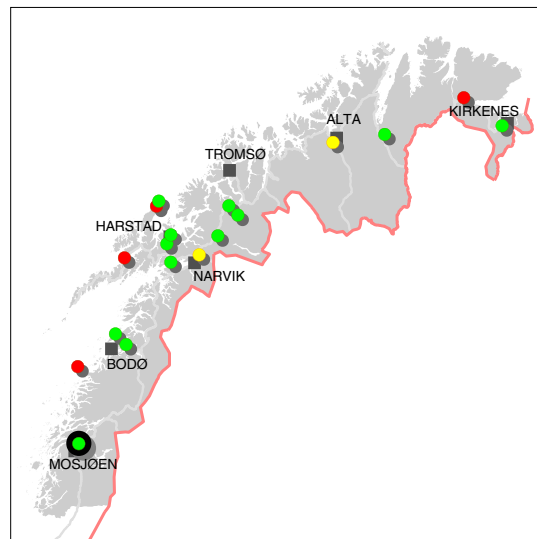
Drevjamoen

Fylke
Nordland

Kommune
Vefsn

Størrelse
12900 daa

Etablissemetsnr
182403, 182404

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, HV-senter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen og HV-våpen opp til og med 84 mm RFK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Geværbane Pistolbane
<i>Feltmessige baner</i>	Korthold, felt Stripeskytebane Ildoverfall bane MG-bane Blindgjengerfelt Liten PV-bane Laget i forsvar bane Håndgranatbane Sprengningsfelt Luftmålsbane
<i>Skiver</i>	118 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.127 Drevjamoen

Figur 6.128 Drevjamoen

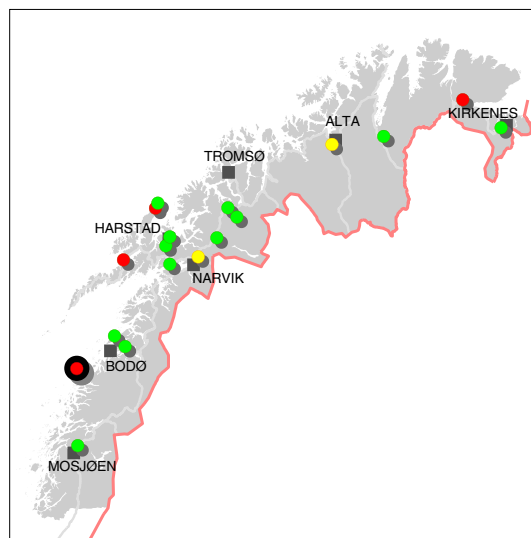
Grønnstabben

Fylke
Nordland

Kommune
Meløy

Størrelse
14 daa

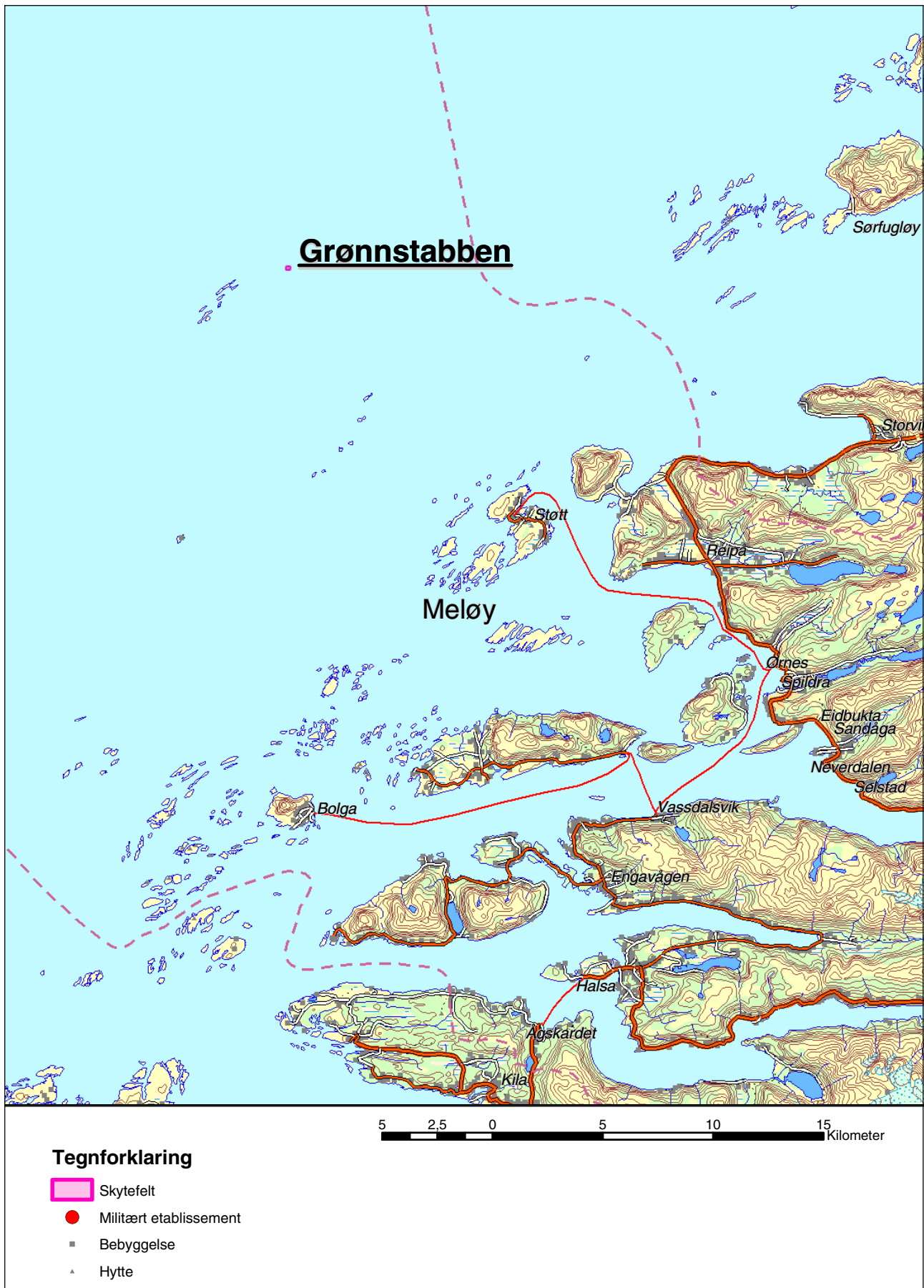
Etablissemetsnr
185206

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner
Skiver
Status ihht helhetsplan

Luft til bakke, treningsvåpen
Forsvarsbygg
Kun kalde våpen
Luftforsvaret
Ingen data
Ingen
Ingen
Ingen
Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.129 Grønnstabben

Figur 6.130 Grønnstabben

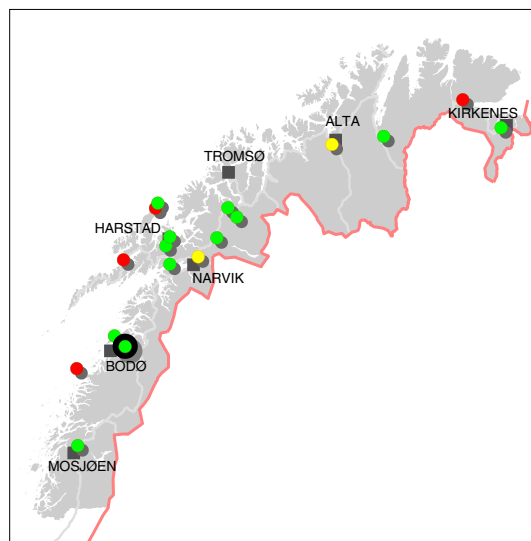
Heggemoen

Fylke
Nordland

Kommune
Bodø

Størrelse
17000 daa

Etablissemetsnr
180468

<i>Type felt</i>	Bakke til luft
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	12,7 mm, M72, håndvåpen
<i>Brukere</i>	Luftforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes sporadisk gjennom hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Feltbane-standplasser (8stk) M72 standplass
<i>Feltmessige baner</i>	Sprengningsfelt Blindjengerfelt for M72 Feltbaner (8 stk)
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.131 Heggemoen

Figur 6.132 Heggemoen

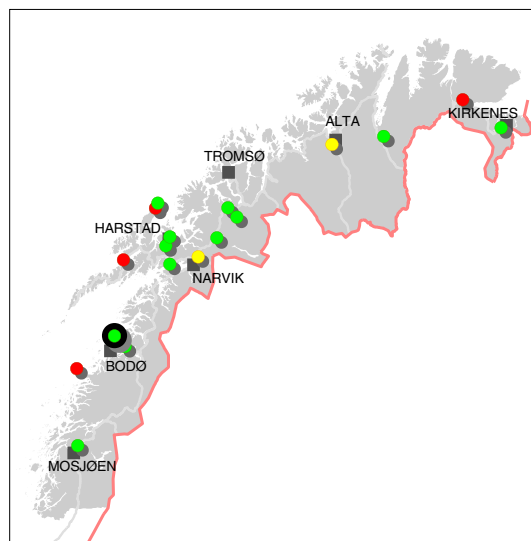
Mjelde

Fylke
Nordland

Kommune
Bodø

Størrelse
35 daa

Etablissemetsnr
180480

Type felt

Skyting mot bevegelige luftmål, mark og sjømål

Driftsansvarlig

Forsvarsbygg

Våpen

RB-70, L70, kanon, 12,7mm, 20mm mitraljøse

Brukere

Luftforsvaret

Bruksvolum

60-80 dager pr år

Prep. baner/Standpl.

L70/RB-70 standplass

Feltmessige baner

Ingen

Skiver

Ingen

Status ihht helhetsplan

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.133 Mjelde

Figur 6.134 Mjelde

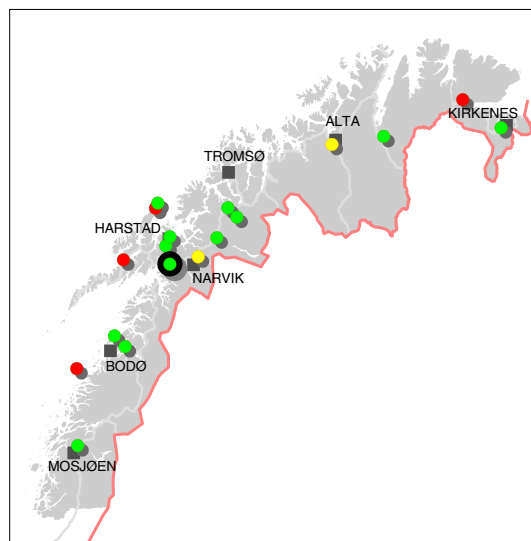
Ramnes/Biskaia

Fylke
Nordland

Kommune
Tjeldsund

Størrelse
2200 daa

Etablissemetsnr
185206

<i>Type felt</i>	Spesialfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen
<i>Brukere</i>	Sjøforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	1100 m bane-standplass
	200 m bane
	75 m bane
	50 m bane
	30 m bane (2 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Bane (3 stk)
	Sprengningsfelt
	M72 bane
	Sjø til landmålfelt
	Håndgranatbane
<i>Skiver</i>	160 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.135 Ramnes/Biskaia

Figur 6.136 Ramnes/Biskaia

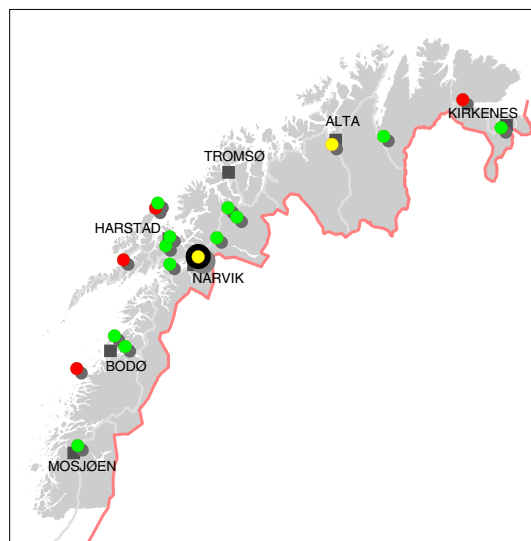
Elvegårdsmoen

Fylke
Nordland

Kommune
Narvik

Størrelse
2600 daa

Etablissemetsnr
180507, 180559

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, HV-senter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbane (4 stk)
	MG-bane
	Elektronisk geværbane
	Pistolbane
	Standplass feltbane
	Standplass M72-bane
<i>Feltmessige baner</i>	Sprengningsfelt
	Bevegelig målbane
	Håndgranatbane
	Nærstridsløype
	Stripeskytebane
	100 m bane
	Blindgjengerfelt (3 stk)
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver
	130 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Avventes

Figur 6.137 Elvegårdsmoen

Figur 6.138 Elvegårdsmoen

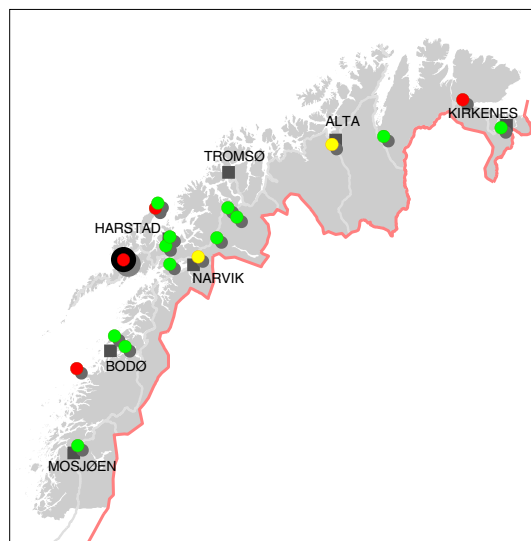
Melbu

Fylke
Nordland

Kommune
Hadsel

Størrelse
4960 daa

Etablissemetsnr
186654

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen

Nærøvingsfelt, skytebane
Forsvarsbygg
Skyting med håndvåpen på og i umiddelbar nærhet av skytebanen

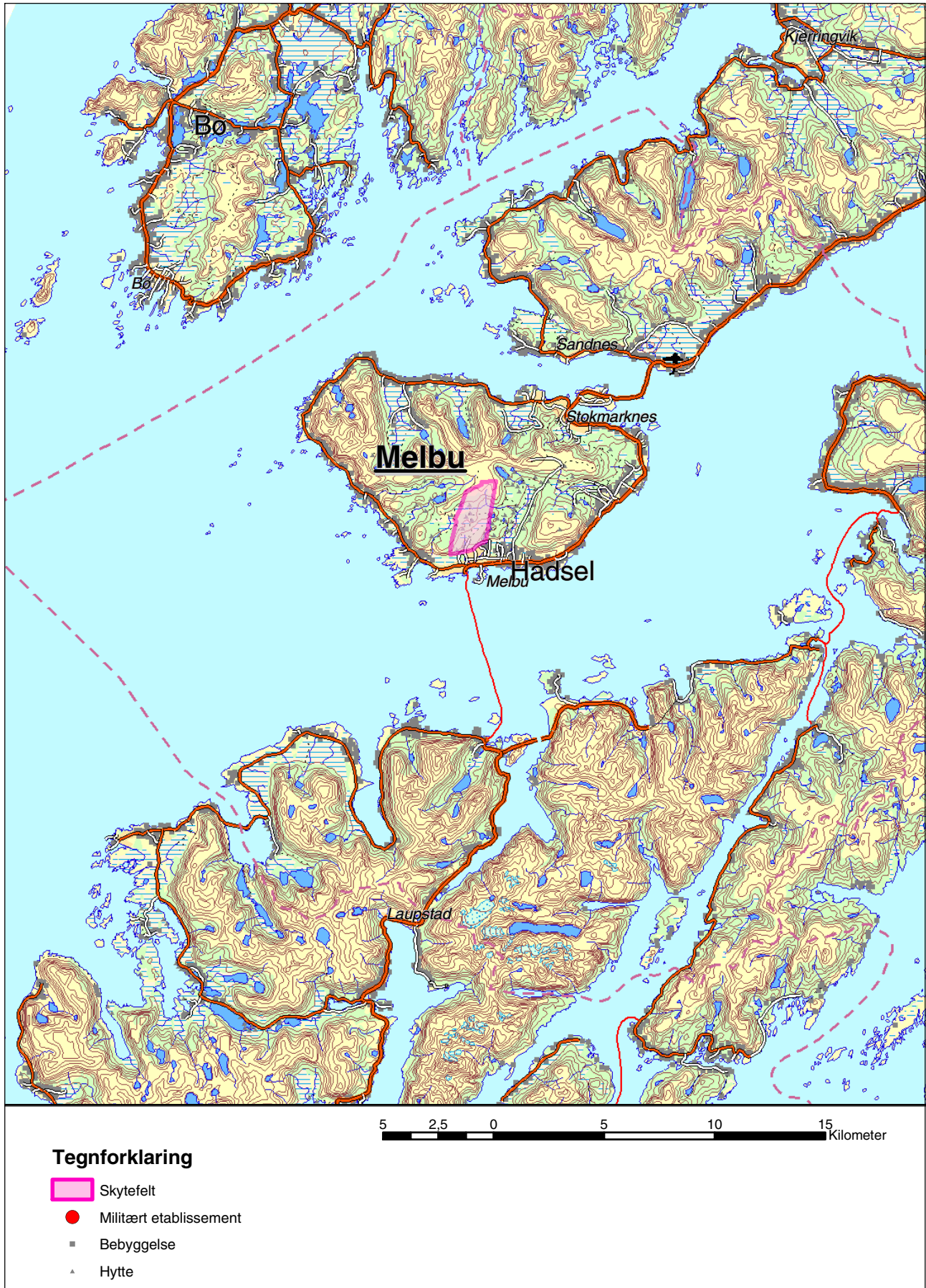
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.
Feltmessige baner

HV
Ingen data
Ingen
Ingen

Skiver
Status ihht helhetsplan

Ingen
Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.139 Melbu

Figur 6.140 Melbu

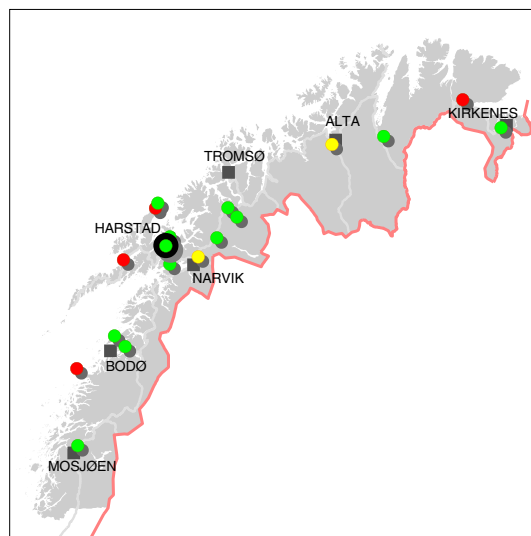
Sørlimarka

Fylke
Troms

Kommune
Harstad

Størrelse
4050 daa

Etablissemetsnr
190166

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt, alliert treningscenter
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen til og med BK
<i>Brukere</i>	Sjøforsvaret, HV, allierte
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbaner (3 stk)
	Geværbane
	100 m bane
	200 m bane
	300 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Stridsbane
	Nærstridsbane
	PV-bane
	Stor PV-bane
	Stripeskytebane
	Sprengningsfelt
	Luftmålsbane
<i>Skiver</i>	375 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.141 Sørlimarka

Figur 6.142 Sørlimarka

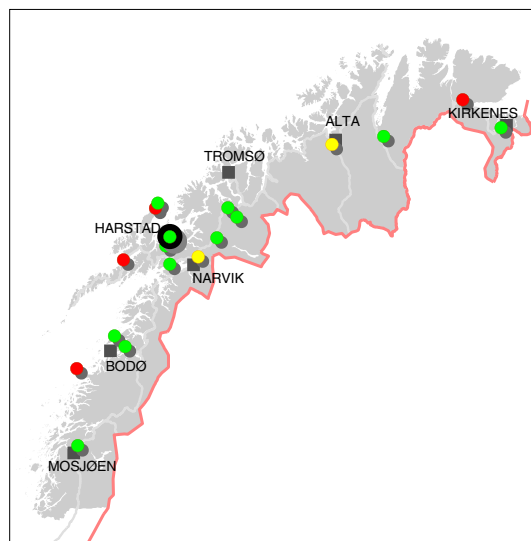
Trondenes

Fylke
Troms

Kommune
Harstad

Størrelse
30000 daa

Etablissemetsnr
190108

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Infanterivåpen, håndvåpen
<i>Brukere</i>	Sjøforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbaner (3 stk) Elektronisk geværbane
<i>Feltmessige baner</i>	Bevegelig målbane Luftmålsbane Håndgranatbane
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 72 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.143 Trondenes

Figur 6.144 Trondenes

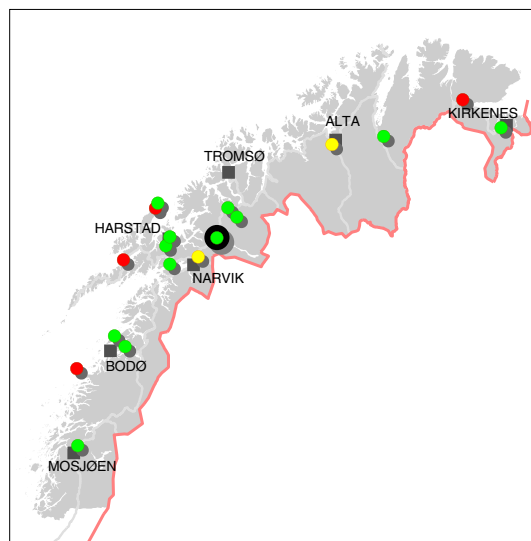
Setermoen

Fylke
Troms

Kommune
Bardu

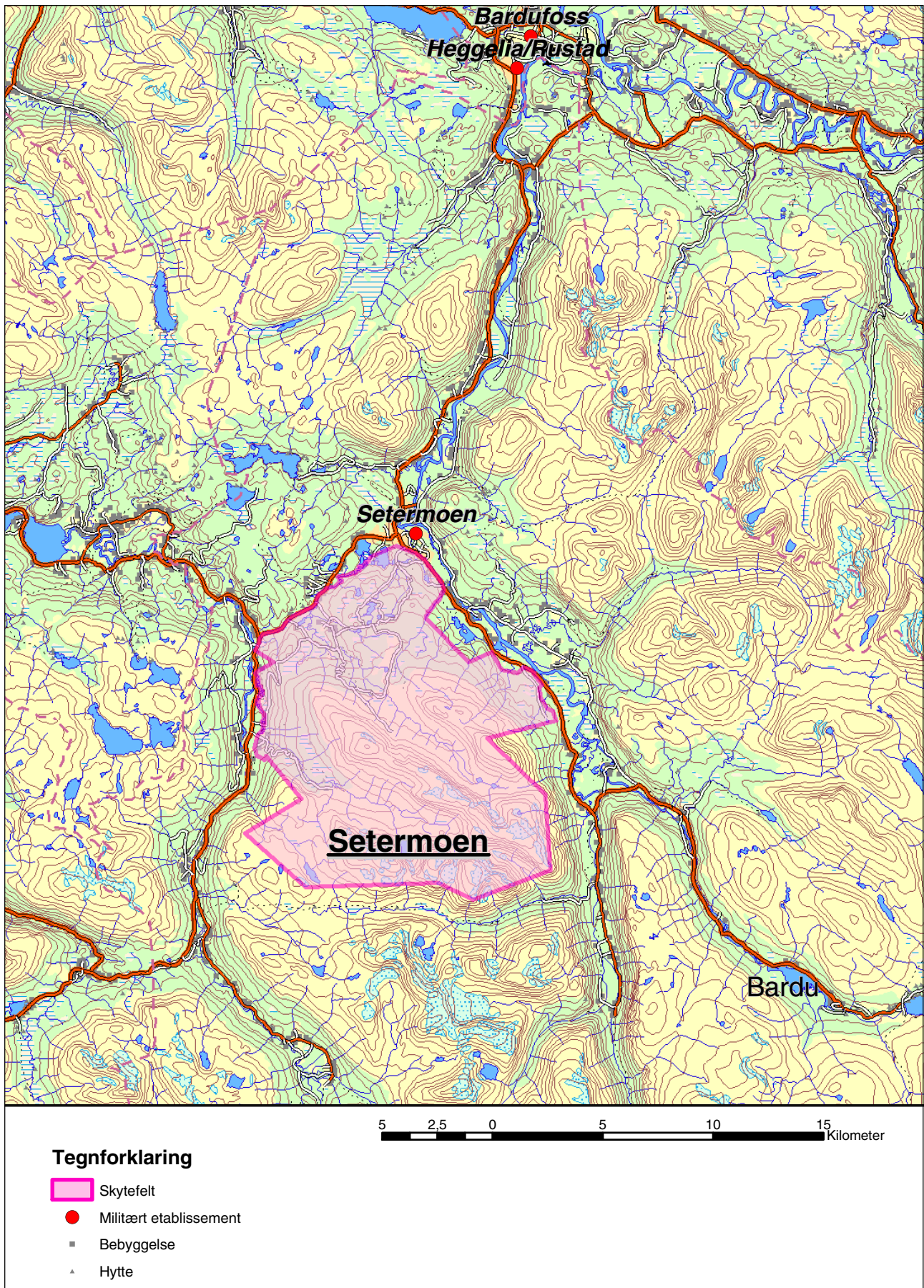
Størrelse
151860 daa

Etablissemetsnr
192201, 192264, 192251, 192258

<i>Type felt</i>	Divisjonsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen unntatt bakke-til-luft-missiler
<i>Brukere</i>	Hæren
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	200 m elektronisk bane 200 m bane (2 stk) 100 m bane Kortholdsbane (5 stk)
<i>Feltmessige baner</i>	Pistolbane Håndgranatbane M72-bane Luftmålsbane PV-bane Laget i angrep-bane Laget i forsvar-bane Stridsløype Stripeskytebane
<i>Skiver</i>	Nedslagsfelt 30 elektroniske skiver 360 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.145 Setermoen

Figur 6.146 Setermoen

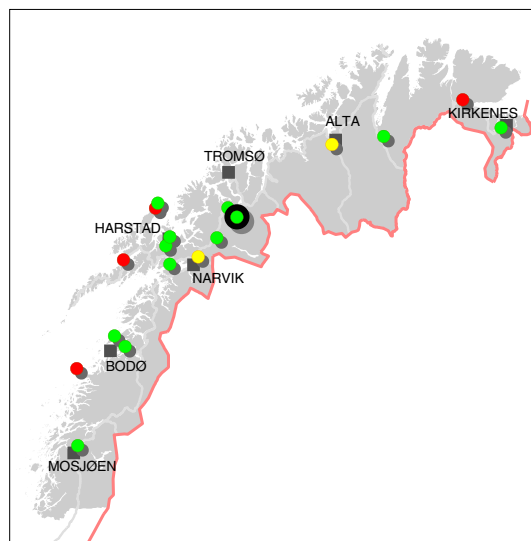
Mauken

Fylke
Troms

Kommune
Målselv, Balsfjord

Størrelse
75000 daa

Etablissemetsnr
192469, 193354

Type felt
Driftsansvarlig

Våpen

Brukere

Bruksvolum

Prep. baner/Standpl.

Divisjonsfelt

Forsvarsbygg

Alle hærens våpen unntatt RB 70

Hæren

Brukes hele året

Standplass (5 stk)

Standplass 600 m bane

Bane

Kortholdsbane (2 stk)

PV bane voll

SIBO

100 m Råvatn

200 m Råvatn

Grønnslette Råvatn

Asfaltflate Råvatn

Feltmessige baner

Stridsløype

M72 bane

Håndgranatbane

RFK bane

Luftmålsbane

Stripeskytebane

Angrepsfelt

Sprengningsvoll

Blindgjengerfelt

Skiver

383 manuelle skiver/mål

Status ihht helhetsplan

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.147 Mauken

Figur 6.148 Mauken

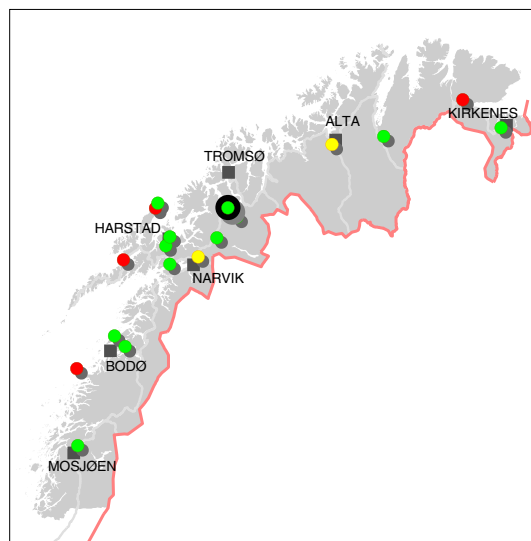
Blåtind

Fylke
Troms

Kommune
Målselv, Balsfjord

Størrelse
141000 daa

Etablissemetsnr
192401, 193304

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen

Bakke til luft, taktikkfelt for divisjonsavdelinger

Forsvarsbygg

Alle hærens våpen, andre bakke-til-luft-våpen, ikke Hellfire med indirekte launch

Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.

Hæren

Brukes hele året

50 m bane

M72 standplass

Stridsvogn standplass

Feltstandplass

Sprengningsplass

12,7 mm standplass

400 m bane

Feltmessige baner

M72 målområde

Nedslagsfelt

Feltbane (2 stk)

Stridsløype

Stripeskytebane

Håndgranatbane

H-felt

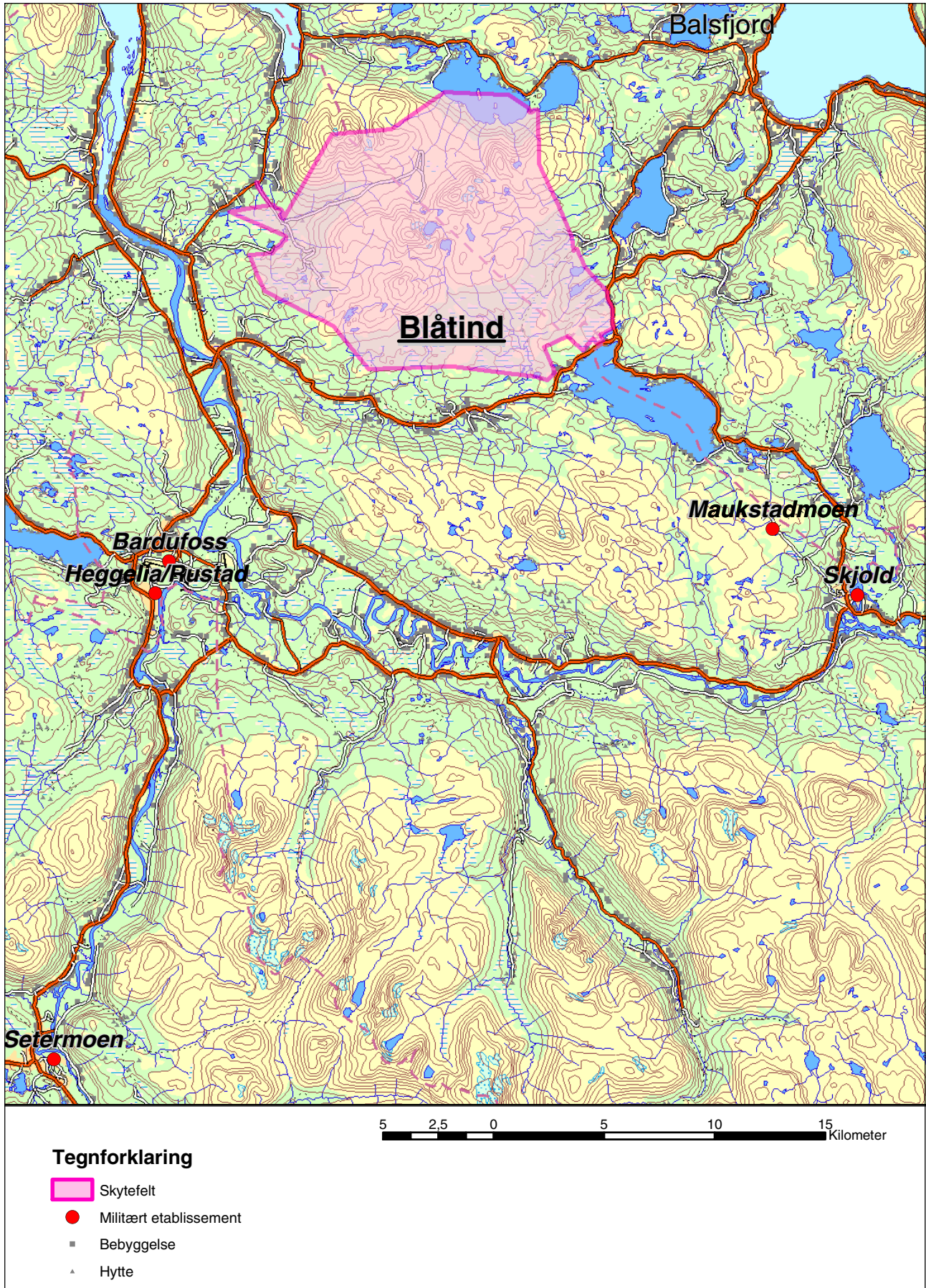
Skiver
Status ihht helhetsplan

H9-felt Angrepsfelt

222 manuelle skiver

Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.149 Blåtind

Figur 6.150 Blåtind

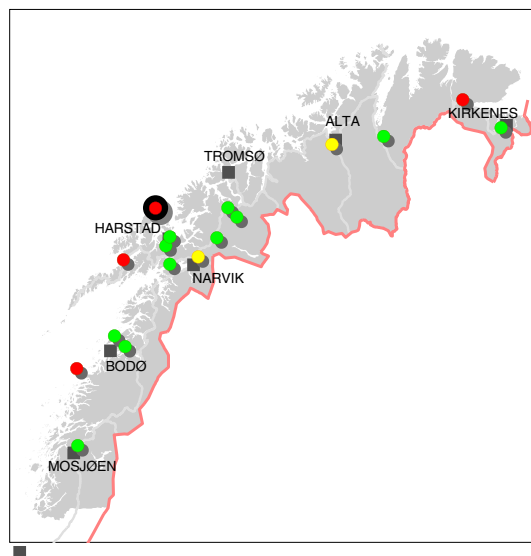
Skarsteindalen

Fylke
Nordland

Kommune
Andøy

Størrelse
7600 daa

Etablissemetsnr
187108

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere

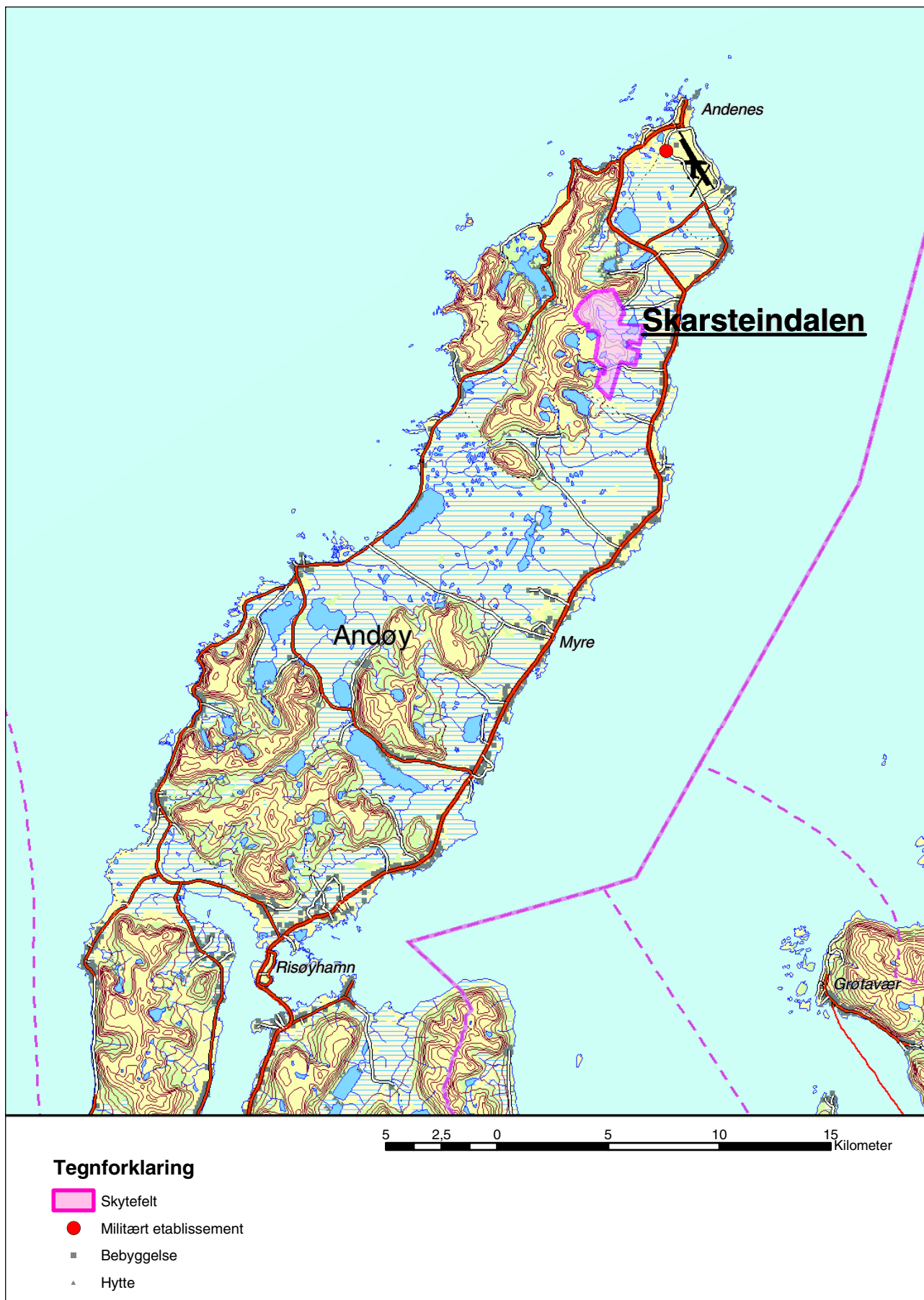
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.

Feltmessige baner

Skiver
Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
Tidligere brukt av Luftforsvaret, ingen brukere lokalisert for fremtidig bruk
Ingen aktivitet
Kortholdsbane
Standplass feltbane (3 stk)
Lag i angrep
200 m felt (2 stk)
350 m felt
Stripeskytebane
84 mm bane
Blindgjengerfelt
85 manuelle skiver/mål
Foreslått tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.151 Skarsteindalen

Figur 6.152 Skarsteindalen

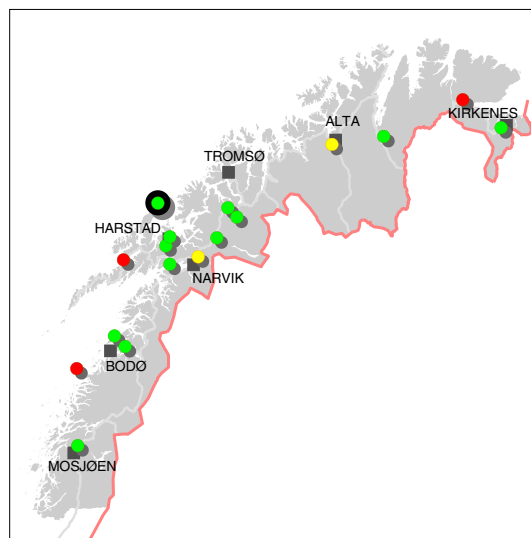
Andøya

Fylke
Nordland

Kommune
Andøy

Størrelse
1000 daa + 300000 daa (sikringsone i sjø)

Etablissemetsnr
187107

<i>Type felt</i>	Luft til bakke, bakke til luft
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Utvikles for RB-70, Mistral, Hellfire
<i>Brukere</i>	Luftforsvaret, Hæren, Sjøforsvaret
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Landbasert standplass Pistolbane Bjørndalen 100 m bane Bjørndalen 200 m elektronisk bane Bjørndalen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	8 elektroniske skiver 21 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.153 Andøya

Figur 6.154 Andøya

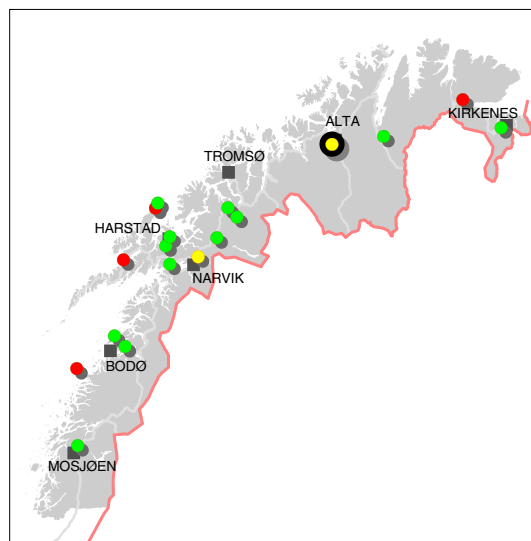
Kvenvik

Fylke
Finnmark

Kommune
Alta

Størrelse
12500 daa

Etablissemetsnr
201252

Type felt
Driftsansvarlig
Våpen
Brukere
Bruksvolum
Prep. baner/Standpl.

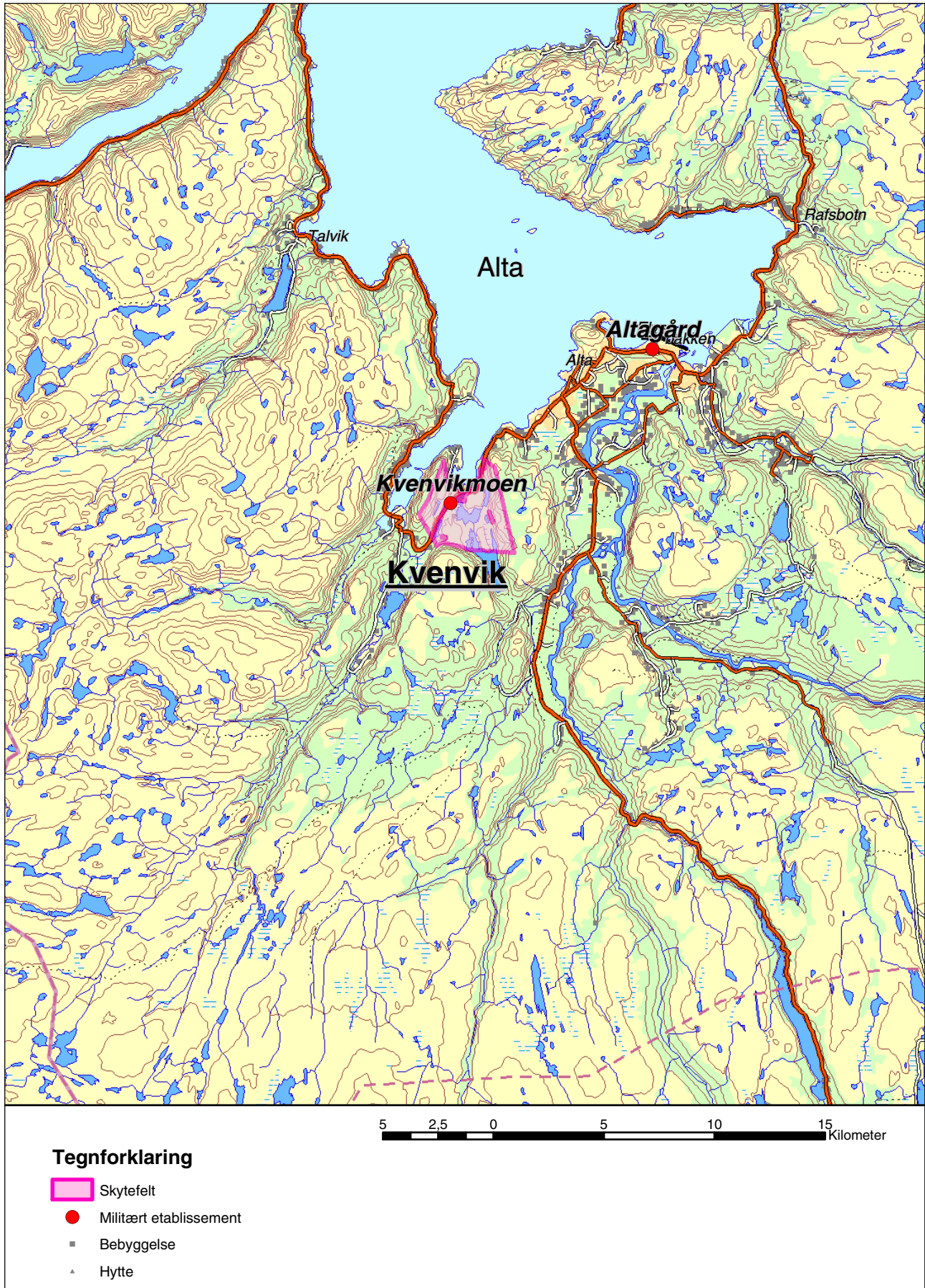
Feltmessige baner

Skiver

Status ihht helhetsplan

Nærøvingsfelt
Forsvarsbygg
Håndvåpen
HV
Ikke kjent
Kortholdsbane
Elektronisk pistolbane
Geværbane 100 m
Geværbane 200 m
Feltbane standplass (3 stk)
Skiskytebane
PV standplasser
Feltbane (3 stk)
Korthold feltbane
Laget i forsvar
Stripeskytebane
Sprengningsfelt
PV-bane
Liten PV-bane
Bevegelig luftmålsbane
Håndgranatbane
PV-blindgjengerfelt
Stridsløype
Lerduebane
30 elektroniske skiver
140 manuelle skiver/mål
Avventes

Figur 6.155 Kvenvik

Figur 6.156 Kvenvik

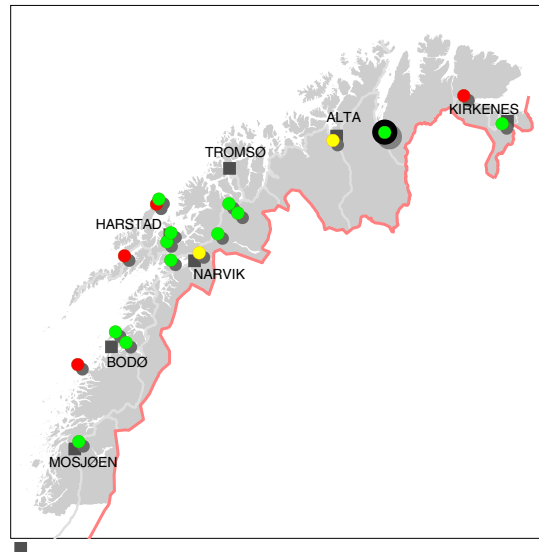
Halkavarre/Porsangmoen

Fylke
Finnmark

Kommune
Porsanger

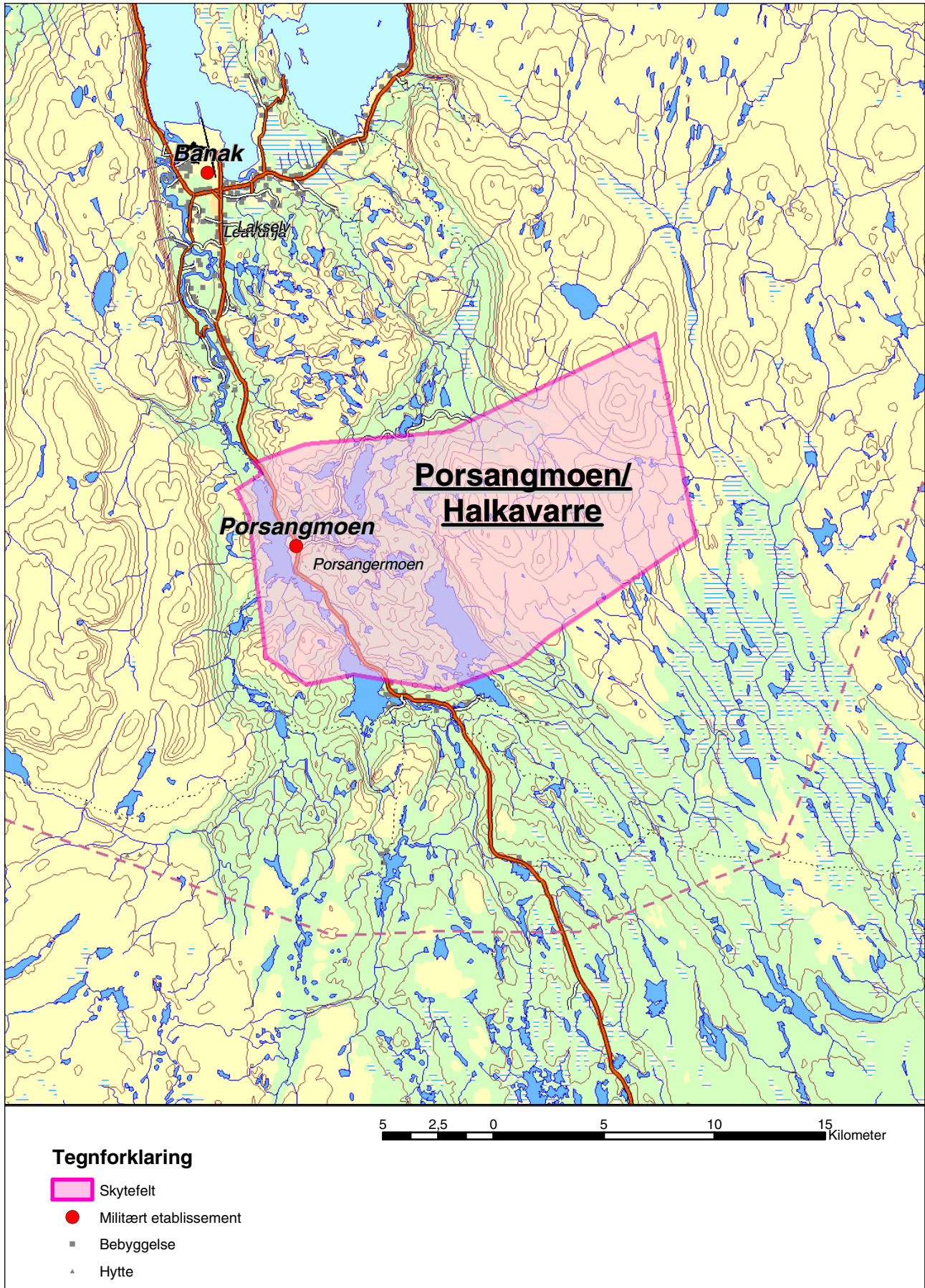
Størrelse
85000 + 124000 daa

Etablissemetsnr
202062, 202051

<i>Type felt</i>	Luft til bakke
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Alle våpen unntatt luft-til-luft
<i>Brukere</i>	Hæren, HV, Luftforsvaret, Allierte
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Kortholdsbaner (3 stk) Geværbane Pistolbane Skiskytebane Luft- og bakkemål standplass
<i>Feltmessige baner</i>	Lerduebane Stripeskytebane Sprengningsfelt (3 stk) Liten PV-bane Laget i forsvar (2 stk) Kanonbane Angrepsfelt Laget i angrep Stor PV-bane (2 stk) Håndgranatbane Miniatyr luftmålsbane PV-bane for raketter Nedslagsfelt G TOW-bane Stridsvognbane PV-bane Nedslagsfelt I
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 272 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet

Figur 6.157 Halkavarre/Porsangmoen

Figur 6.158 Halkavarre/Porsangmoen

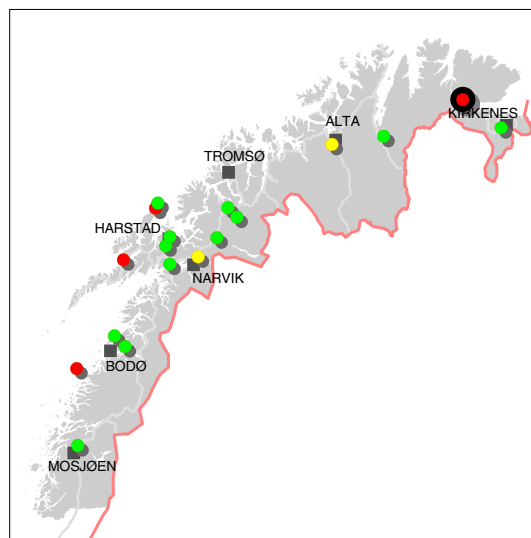
Nyborgmoen

Fylke
Finnmark

Kommune
Unnjarga/Nesseby

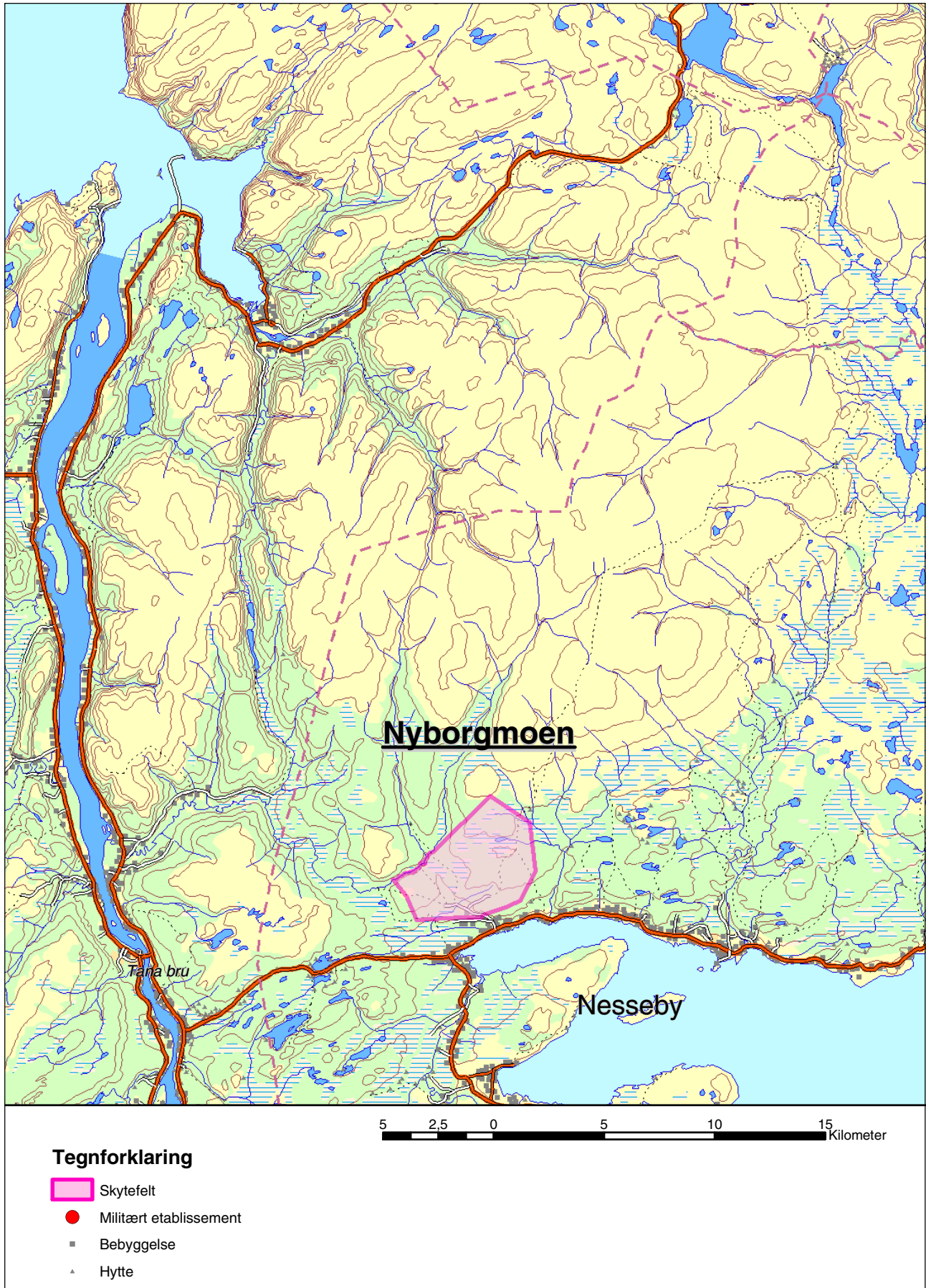
Størrelse
21500 daa

Etablissemetsnr
202751

<i>Type felt</i>	Repøvingsfelt, nærøvingsfelt, sivil skytebane (DFS)
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen, HV-våpen opp til og med 84 mm RFK og BK
<i>Brukere</i>	HV
<i>Bruksvolum</i>	Ingen data
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	Ingen
<i>Feltmessige baner</i>	Ingen
<i>Skiver</i>	Ingen
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås tatt ut av aktiv militær bruk

Figur 6.159 Nyborgmoen

Figur 6.160 Nyborgmoen

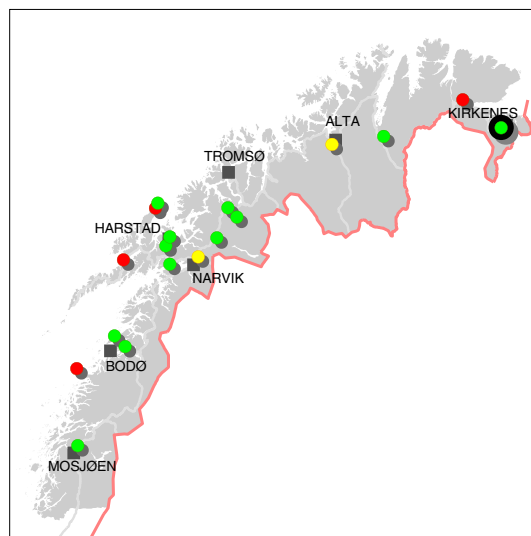
Høybuktkmoen

Fylke
Finnmark

Kommune
Sør-Varanger

Størrelse
97000 daa

Etablissemetsnr
203053

<i>Type felt</i>	Nærøvingsfelt
<i>Driftsansvarlig</i>	Forsvarsbygg
<i>Våpen</i>	Håndvåpen, alle hærens våpen opp til og med 84 mm RFK
<i>Brukere</i>	Hæren, HV
<i>Bruksvolum</i>	Brukes hele året
<i>Prep. baner/Standpl.</i>	M72 standplass Standplass feltbane (3 stk) Kortholdsbane Pistolbane Elektronisk 200 m bane
<i>Feltmessige baner</i>	Luftmålsbane Nærstridsløype Sprengningsfelt Håndgranatbane M72 bane Felt kortholdsbane (2 stk) Nærstridsbane Hinderløype Feltskytebane (3 stk) Leirduebane (4 stk) Feltbane 800 m bane
<i>Skiver</i>	20 elektroniske skiver 220 manuelle skiver/mål
<i>Status ihht helhetsplan</i>	Foreslås beholdt/utviklet (vestfeltet er under avhending)

Figur 6.161 Høybuktkmoen

Figur 6.162 Høybuktknoen

Ø3

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59° 19' 00" Ø 10° 33' 00"

N 59° 19' 00" Ø 10° 37' 06"

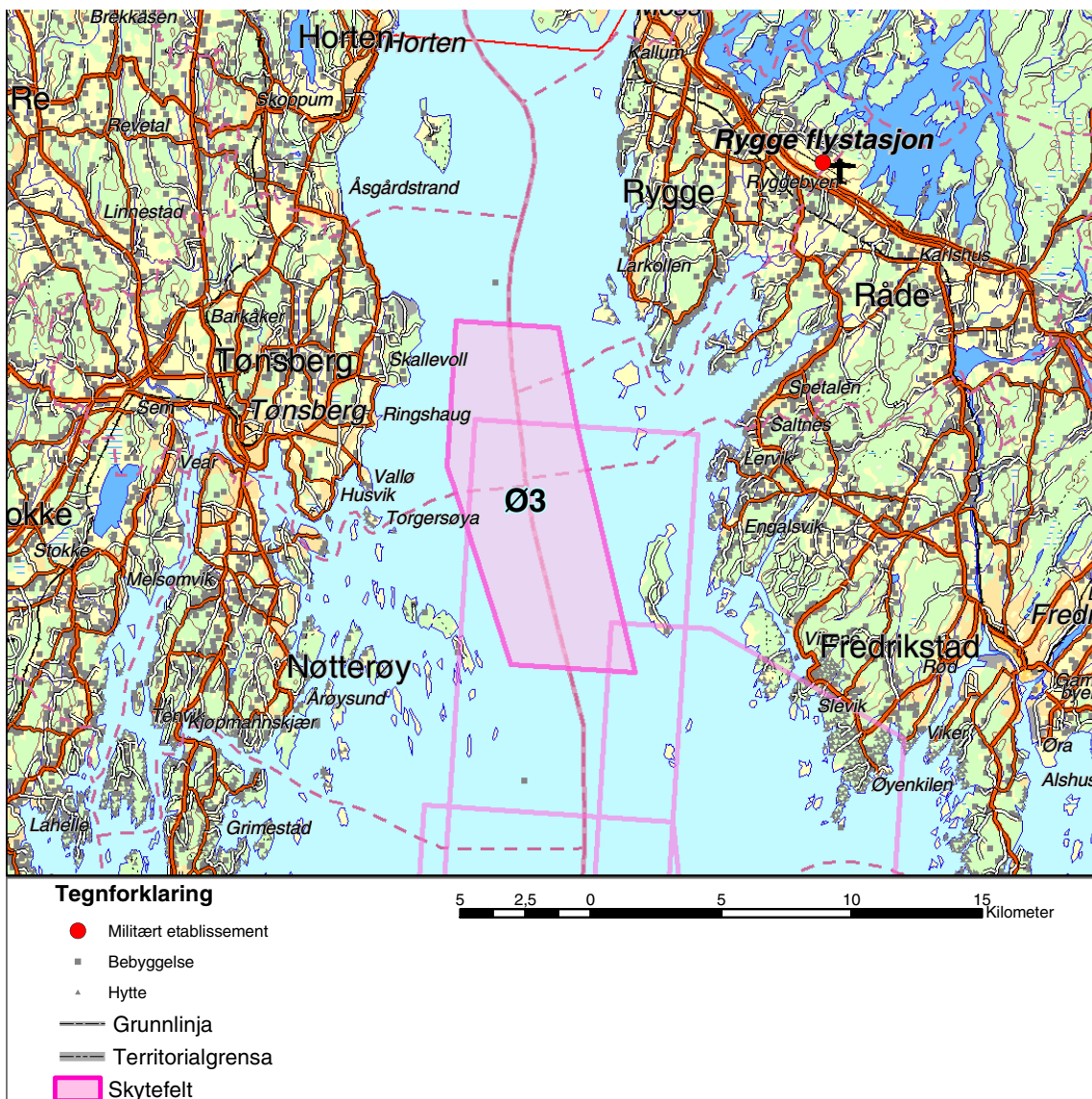
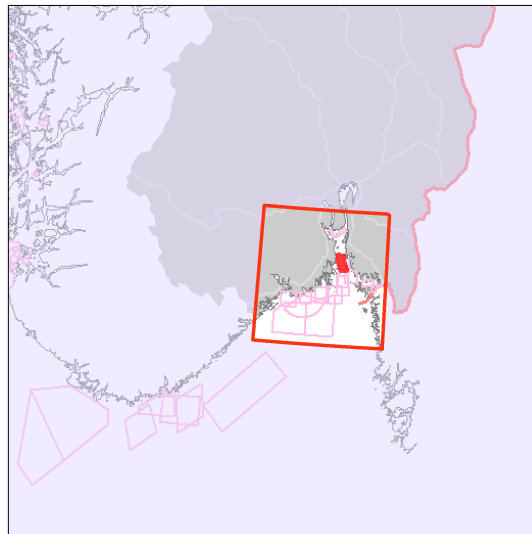
N 59° 12' 00" Ø 10° 41' 06"

N 59° 12' 00" Ø 10° 36' 06"

N 59° 16' 00" Ø 10° 33' 00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.163 Ø3

Ø4

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°09'00" Ø 10°33'00"

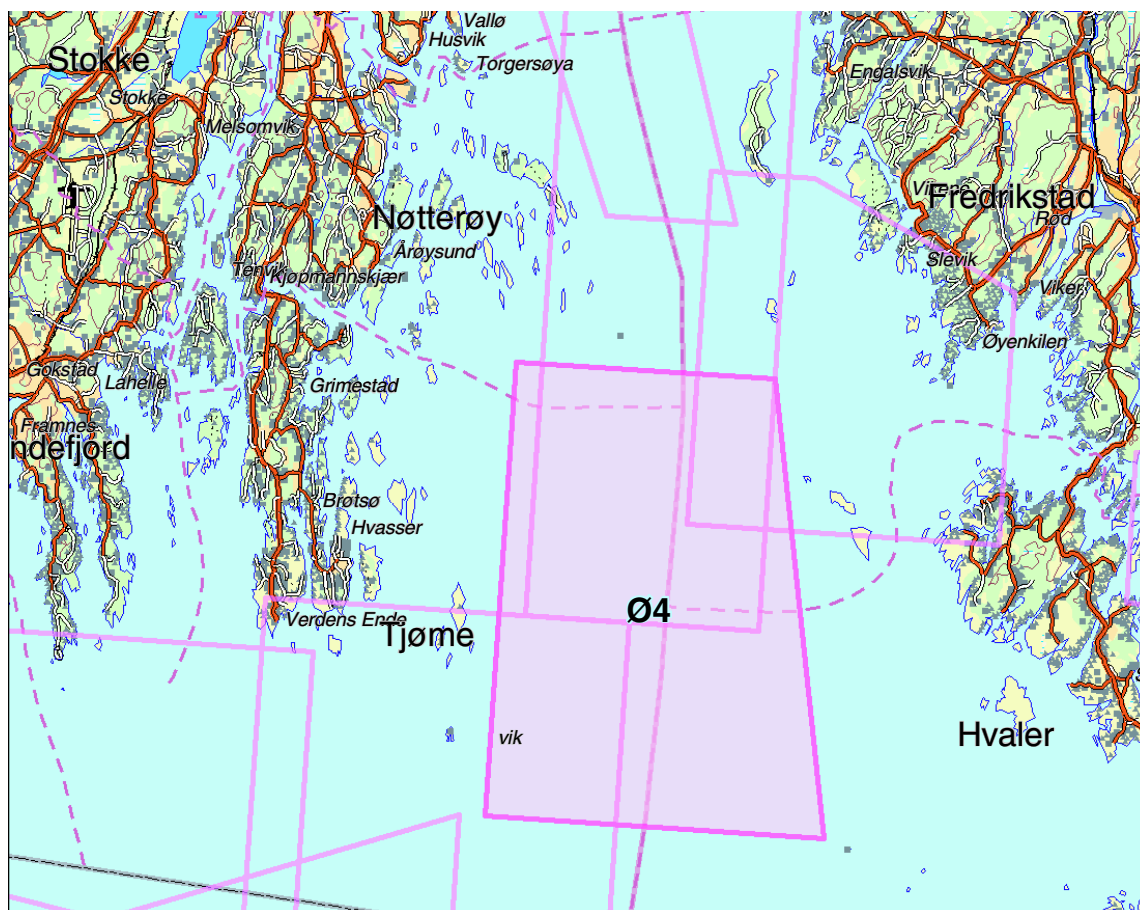
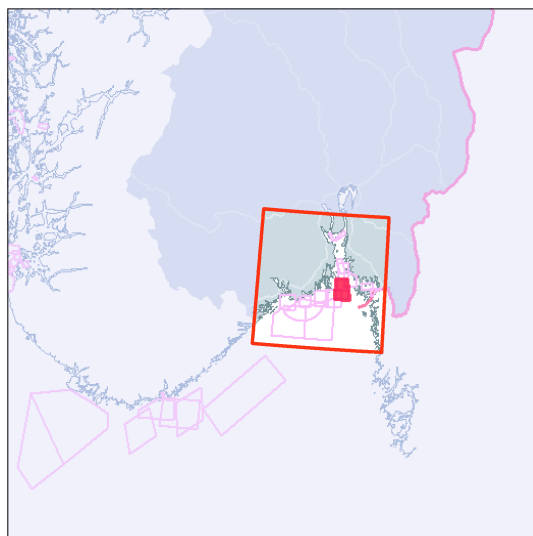
N 59°09'00" Ø 10°43'00"

N 59°00'00" Ø 10°46'00"

N 59°00'00" Ø 10°33'00"

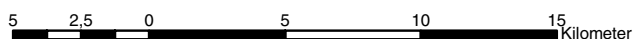
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

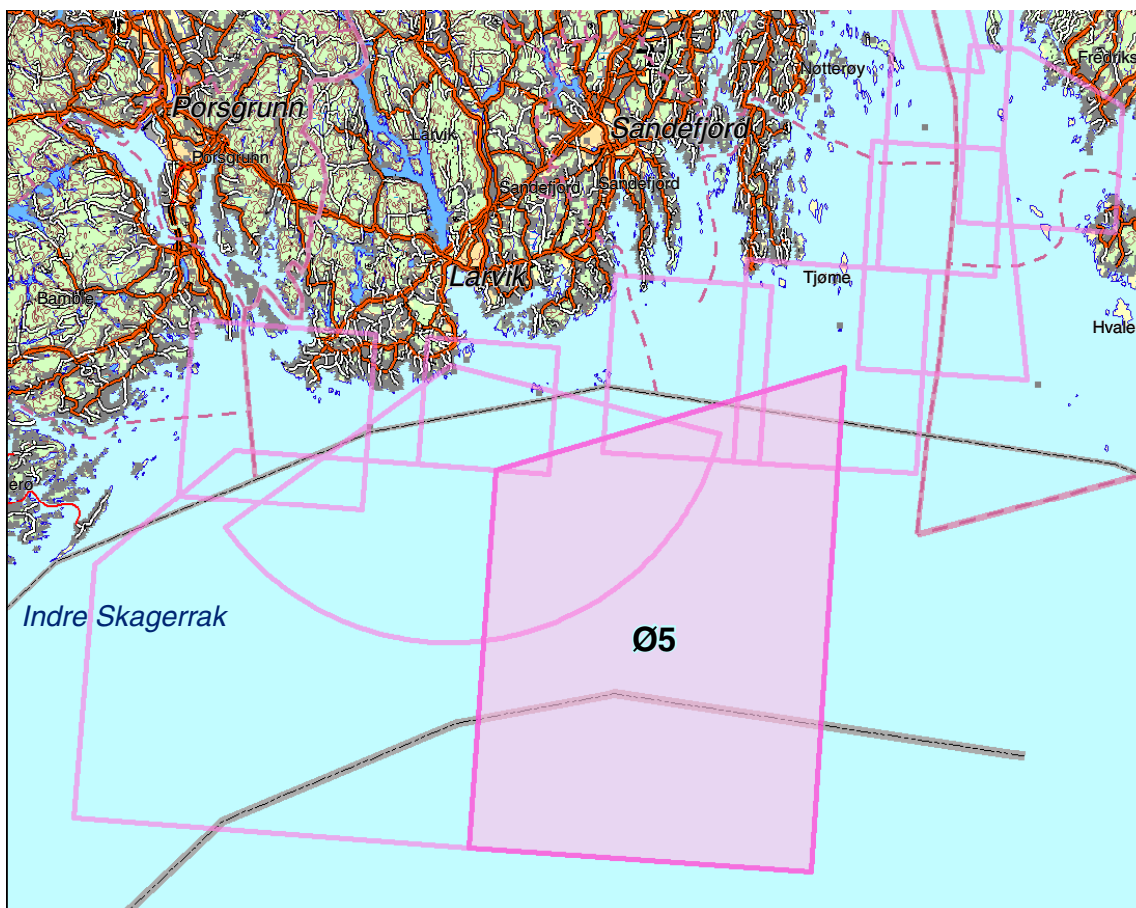
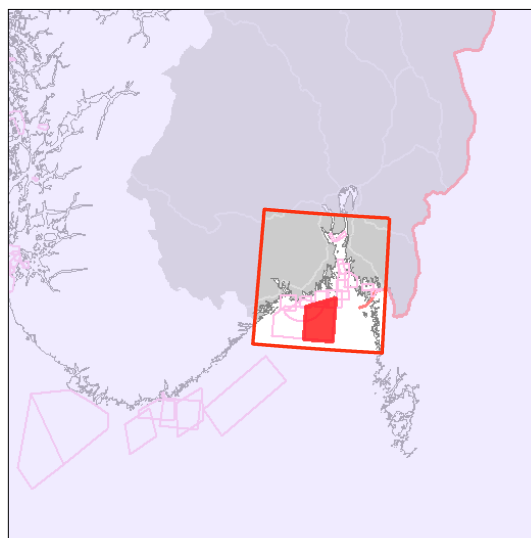
Figur 6.164 Ø4

Ø5

Hovedbruker
Sjøforsvaret

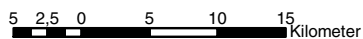
Koordinater/beliggenhet
N 59°00'00" Ø 10°32'00"
N 58°40'00" Ø 10°32'00"
N 58°40'00" Ø 10°06'00"
N 58°55'00" Ø 10°06'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.165 Ø5

Ø6

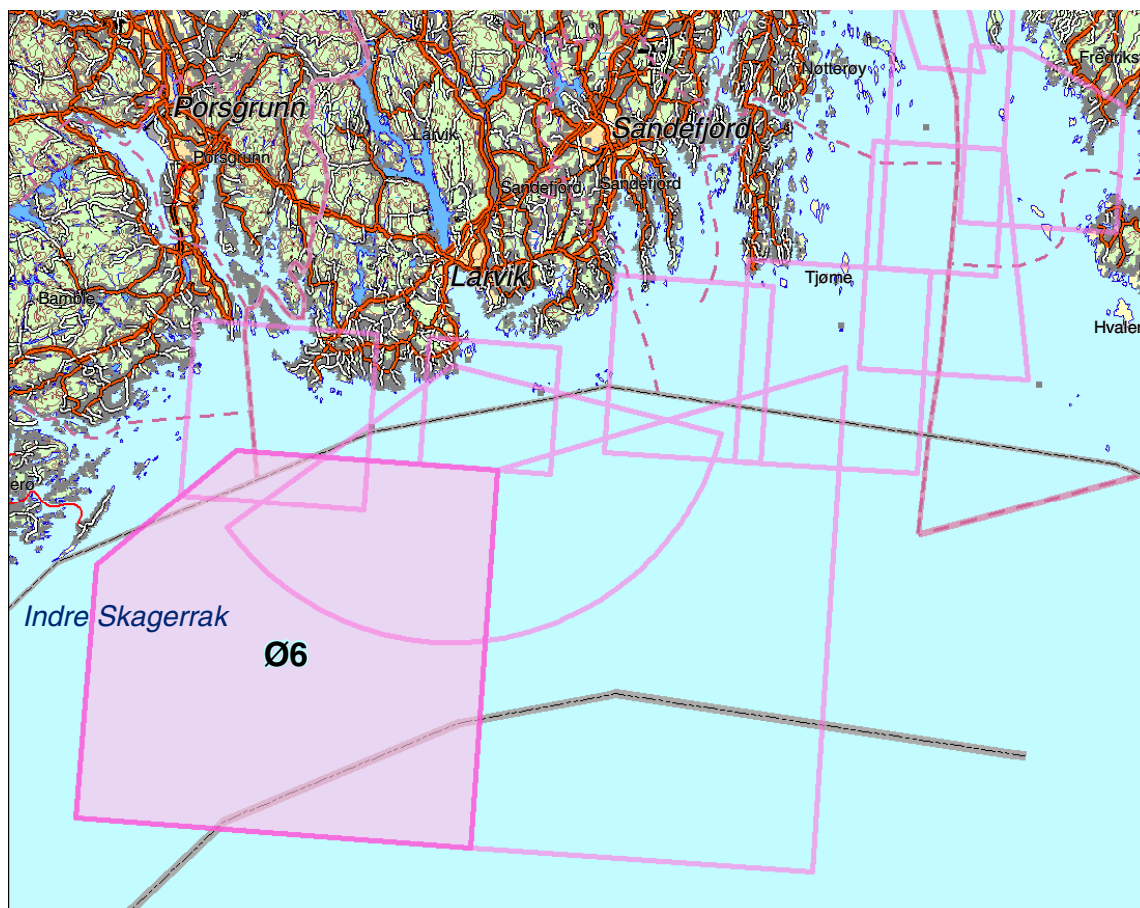
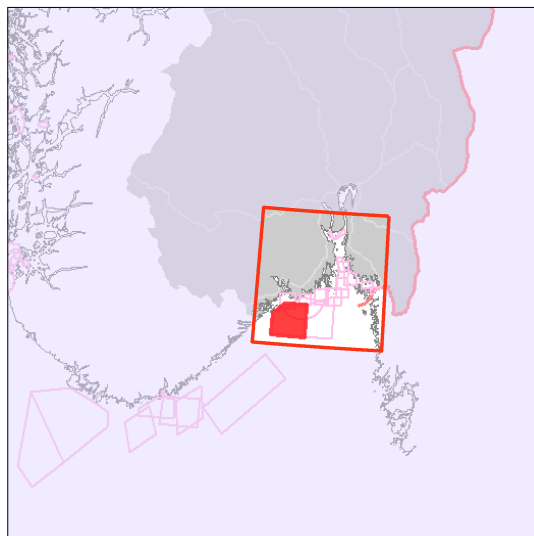
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet

N 58°55'00" Ø 10°06'00"
N 58°40'00" Ø 10°06'00"
N 58°40'00" Ø 09°36'00"
N 58°50'00" Ø 09°36'00"
N 58°55'00" Ø 09°46'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2.5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.166 Ø6

Ø11

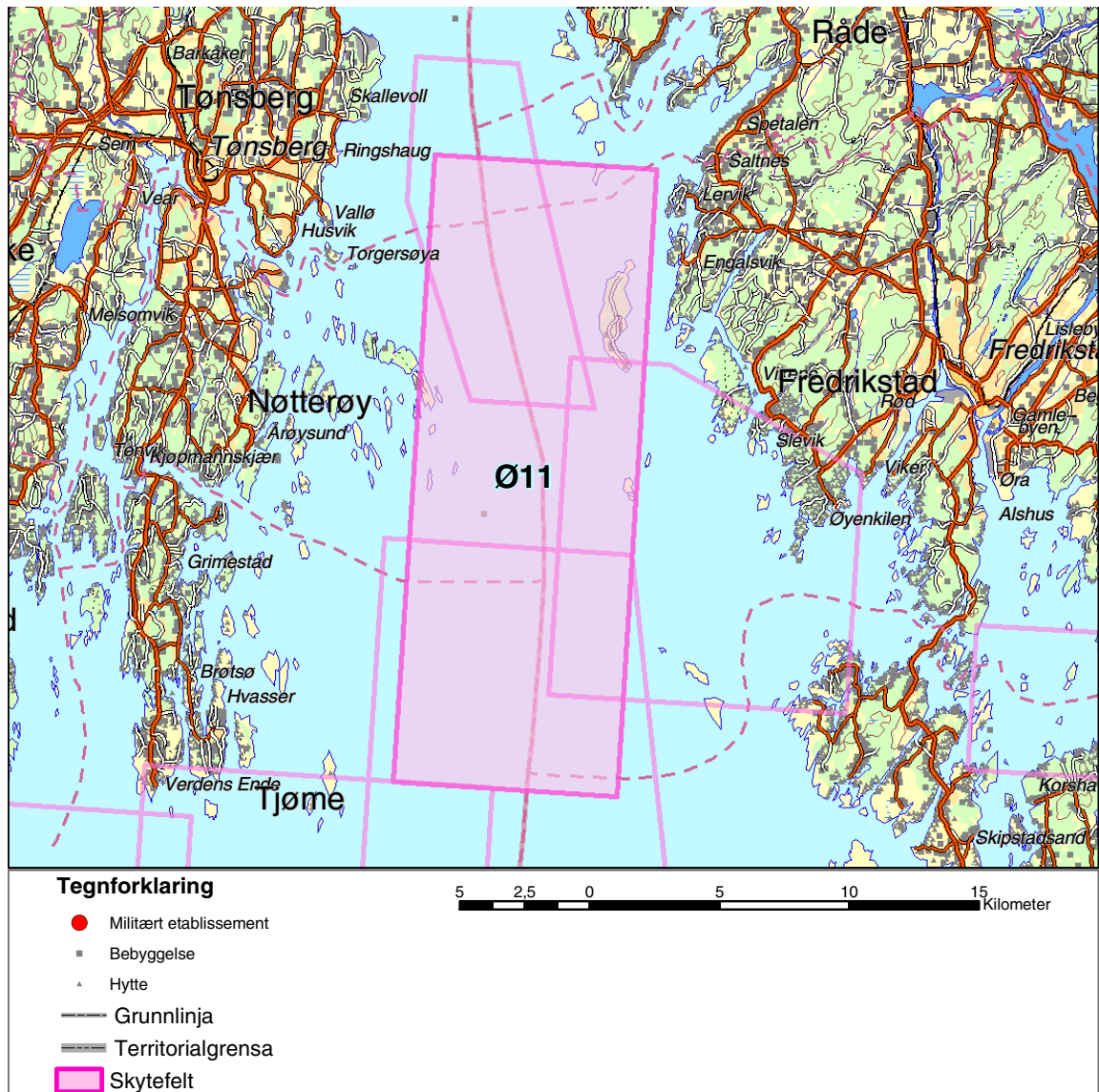
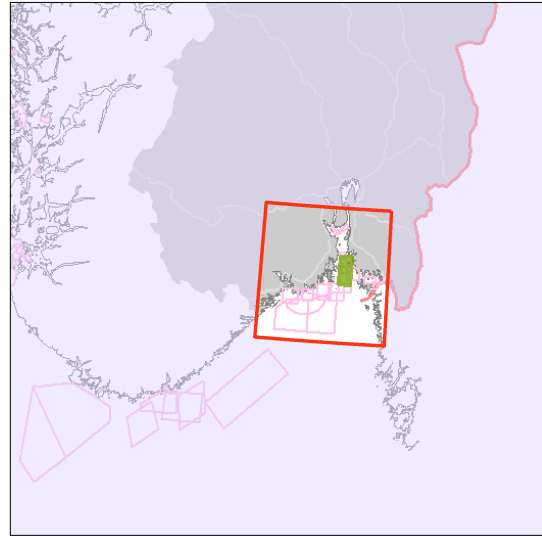
Hovedbruker
Sjøforsvaret/Sjøheimetvernet

Koordinater/beliggenhet

N 59°04'00" Ø 10°34'00"
N 59°04'00" Ø 10°43'00"
N 59°17'00" Ø 10°43'00"
N 59°17'00" Ø 10°34'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

Figur 6.167 Ø11

Ø12

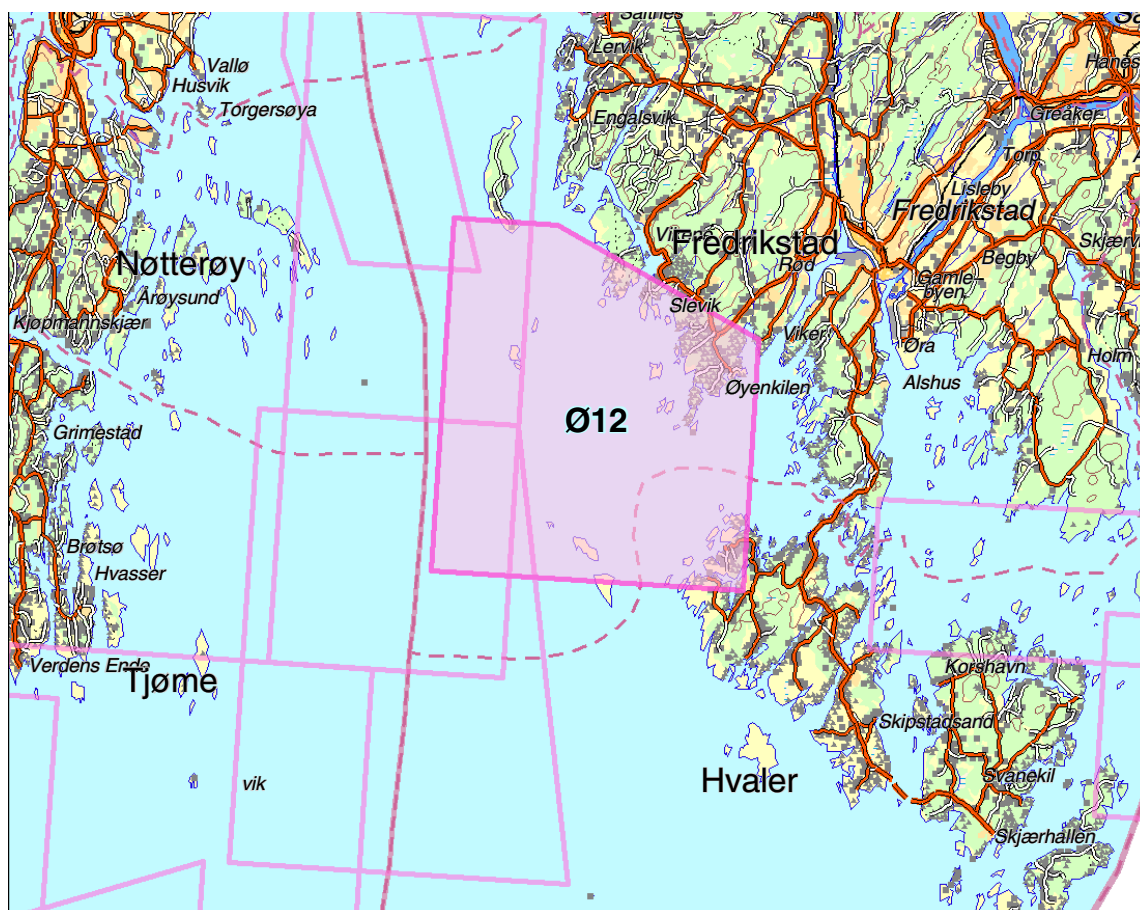
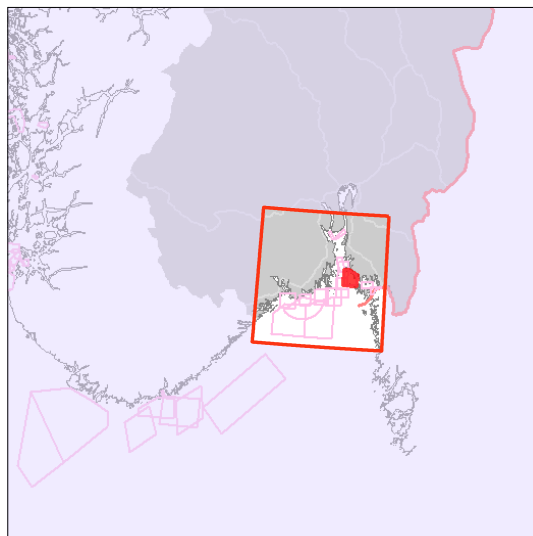
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°06'00" Ø 10°40'00"
N 59°06'00" Ø 10°52'00"
N 59°11'00" Ø 10°52'00"
N 59°13'00" Ø 10°44'00"
N 59°13'00" Ø 10°40'00"

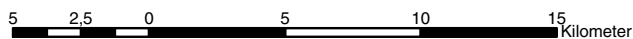
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.168 Ø12

Ø13

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°05'00" Ø 10°57'00"

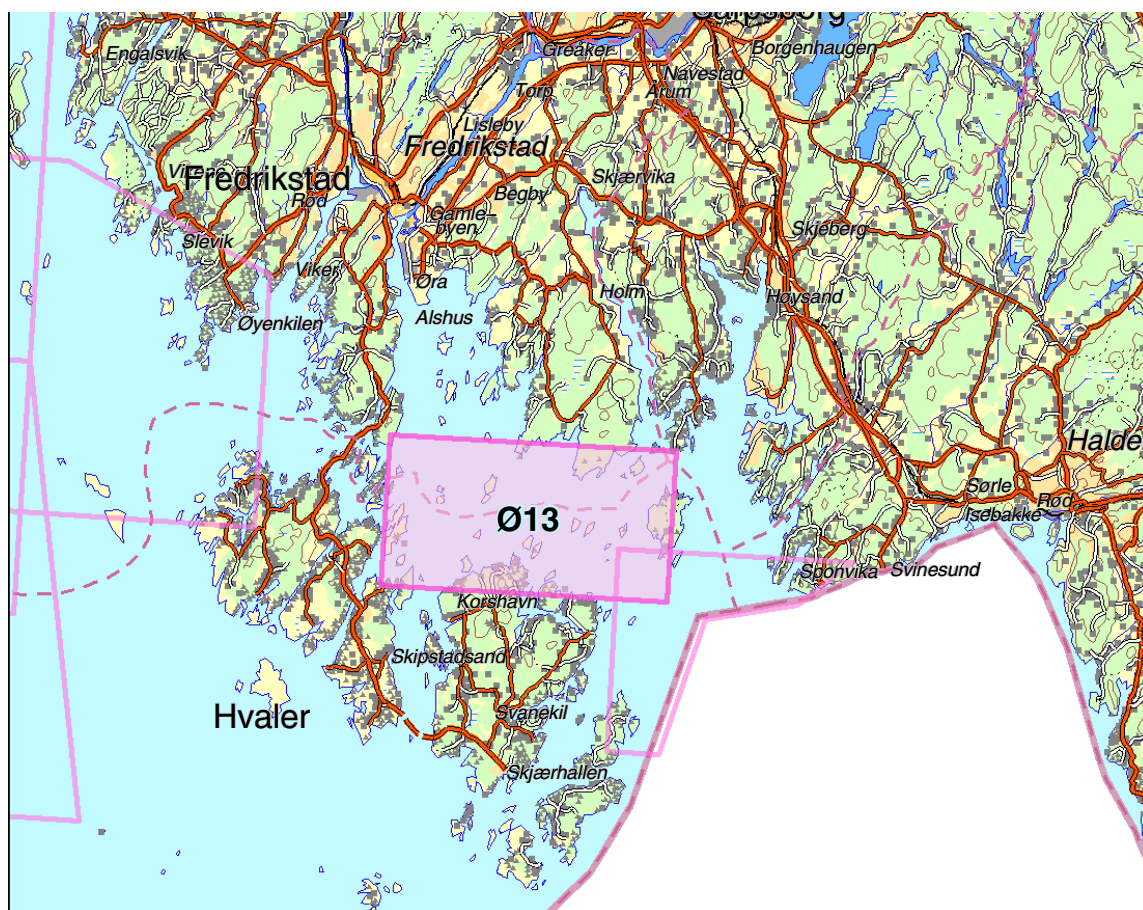
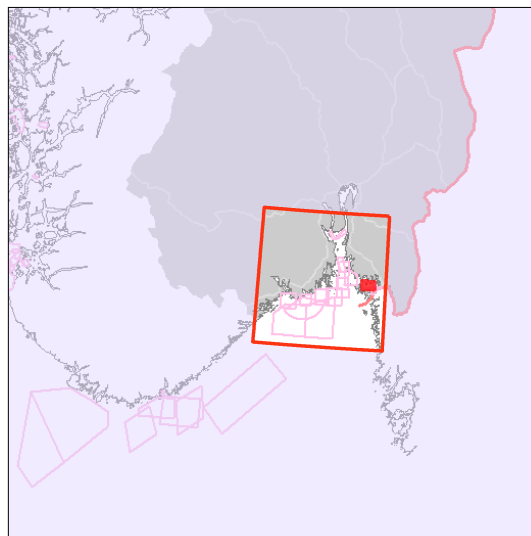
N 59°05'00" Ø 11°08'00"

N 59°08'00" Ø 11°08'00"

N 59°08'00" Ø 10°57'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.169 Ø13

Ø14

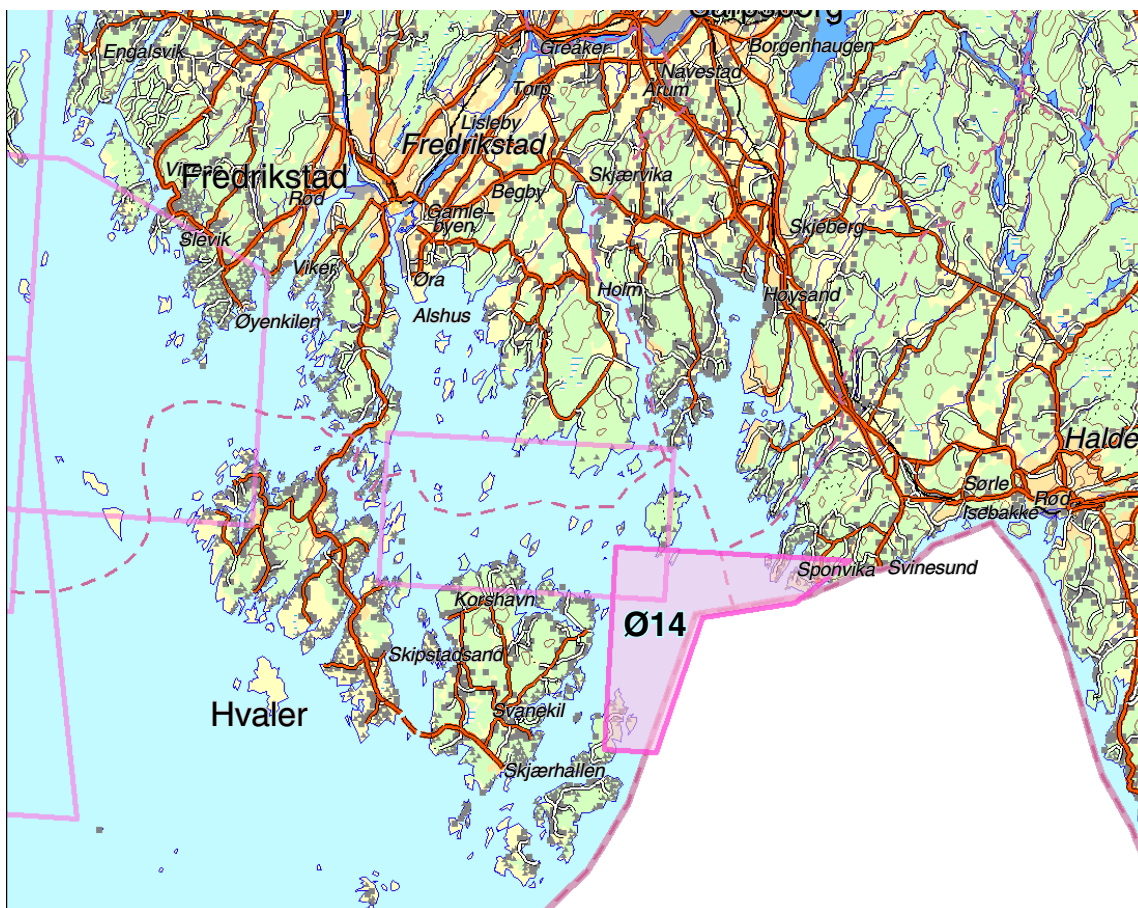
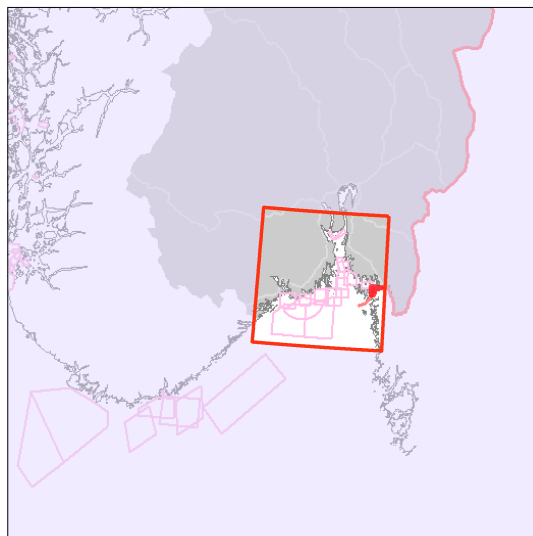
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°02'00" Ø 11°08'00"
N 59°04'42" Ø 11°09'30"
N 59°05'06" Ø 11°13'00"
N 59°06'00" Ø 11°15'00"
N 59°06'00" Ø 11°06'00"
N 59°02'00" Ø 11°06'00"

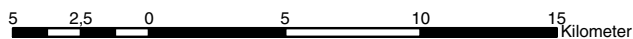
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.170 Ø14

Ø15

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°56'00" Ø 10°24'00"

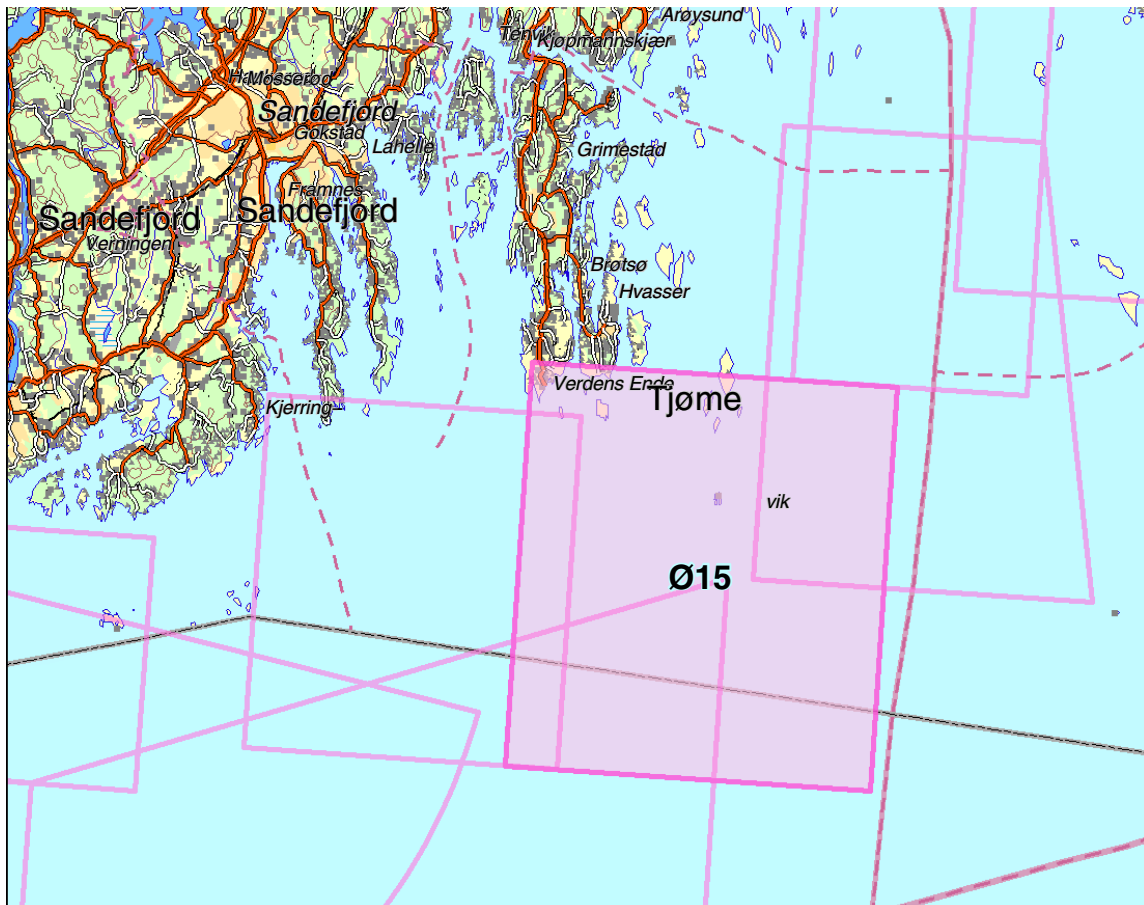
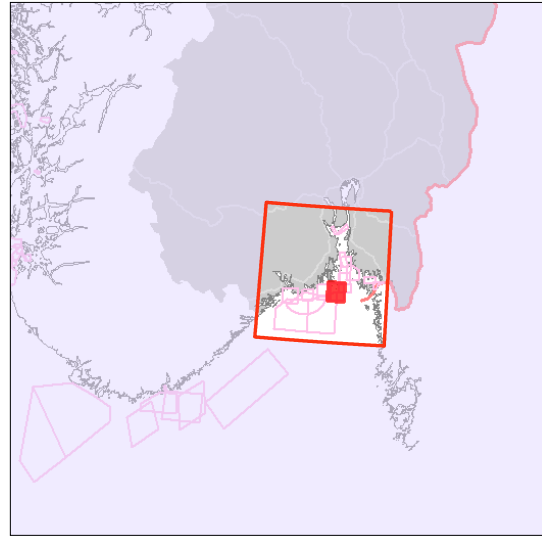
N 58°56'00" Ø 10°38'00"

N 59°04'00" Ø 10°38'00"

N 59°04'00" Ø 10°24'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.171 Ø15

Ø16

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°56'00" Ø 10°14'00"

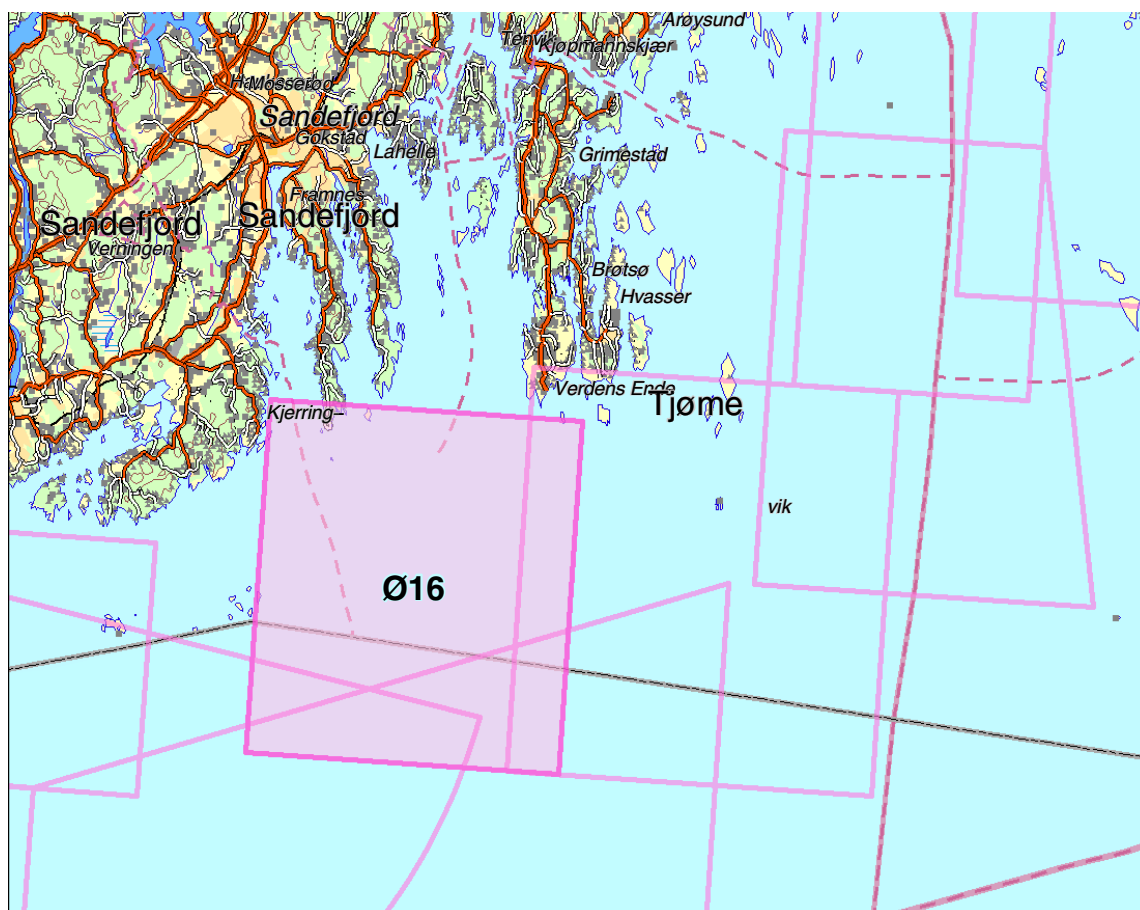
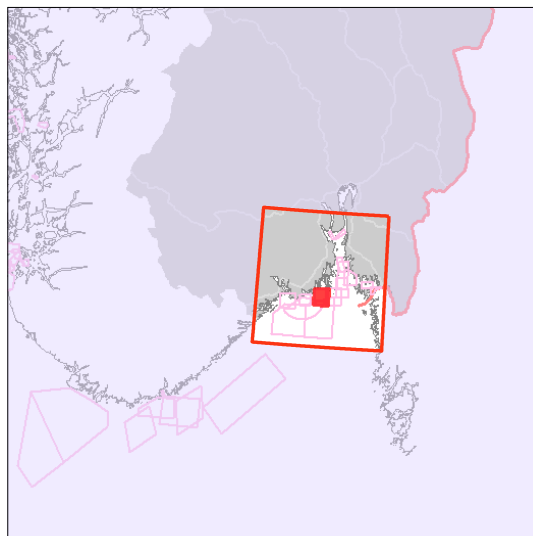
N 58°56'00" Ø 10°26'00"

N 59°03'00" Ø 10°26'00"

N 59°03'00" Ø 10°14'00"

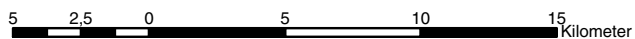
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.172 Ø16

Ø17

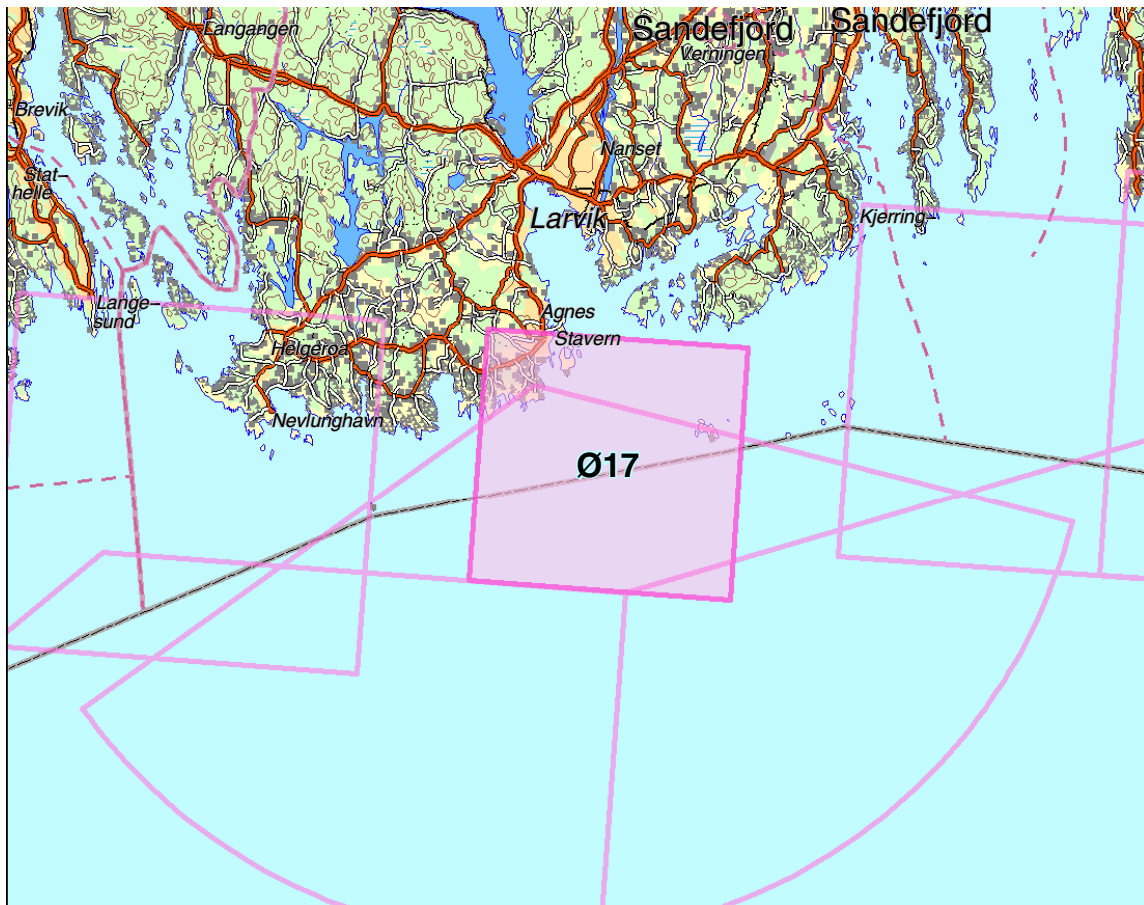
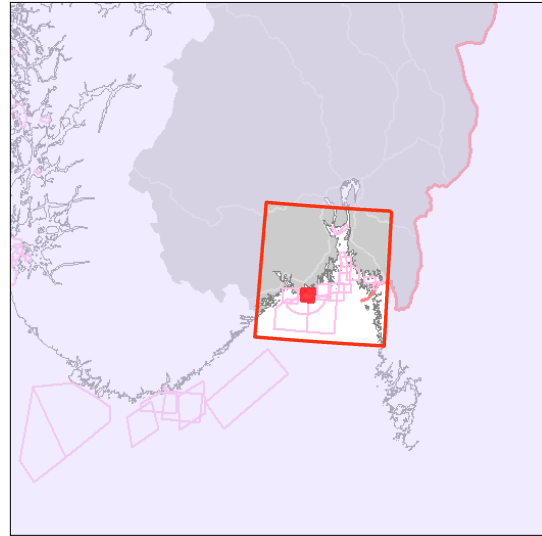
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°55'00" Ø 10°00'00"
N 58°55'00" Ø 10°10'00"
N 59°00'00" Ø 10°10'00"
N 59°00'00" Ø 10°00'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.173 Ø17

Ø18

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°53'00" Ø 09°42'00"

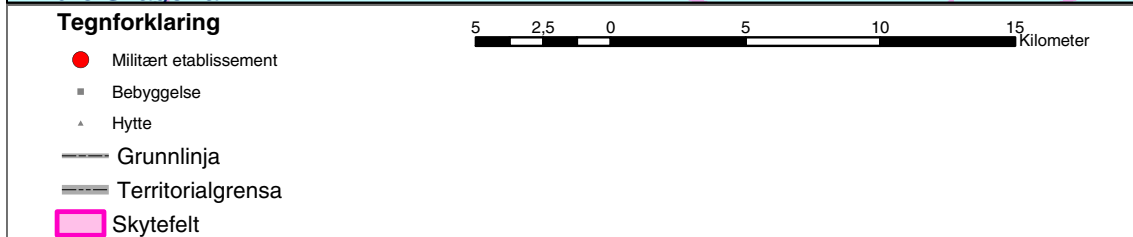
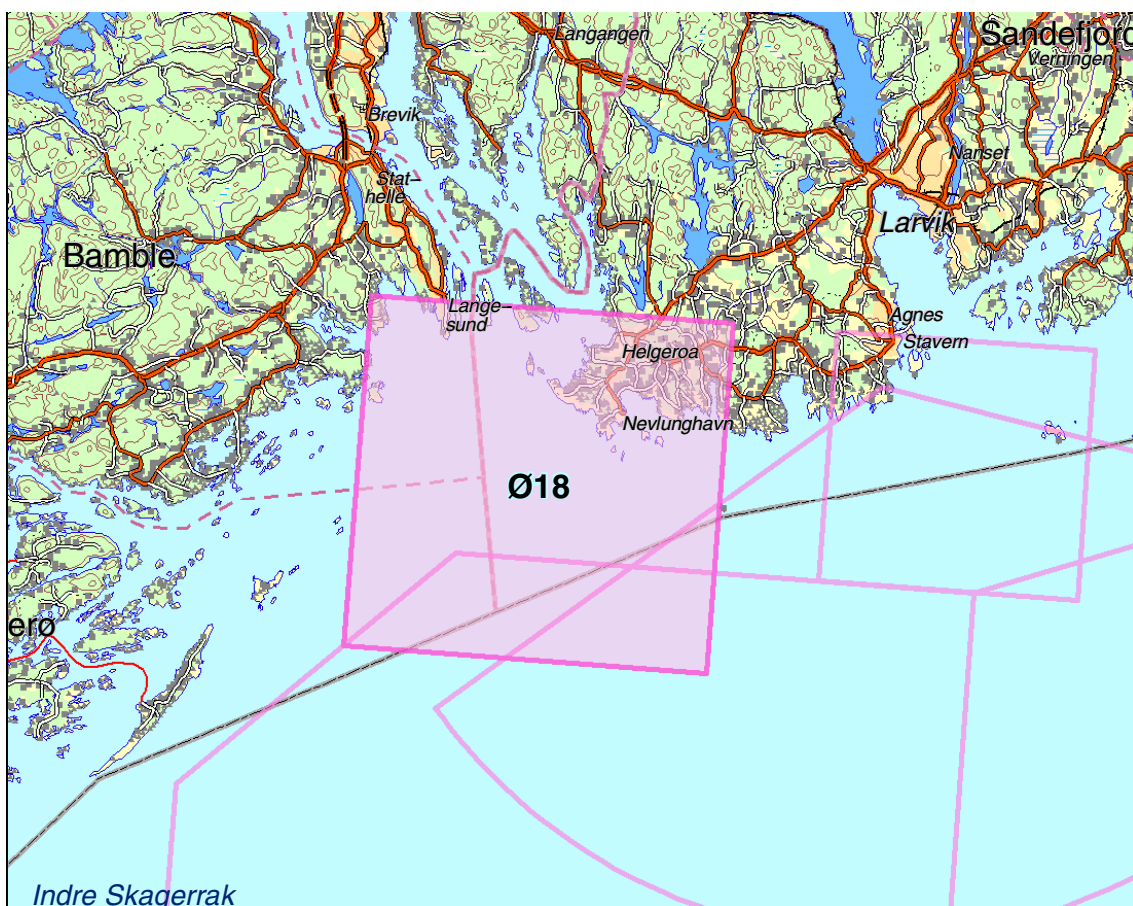
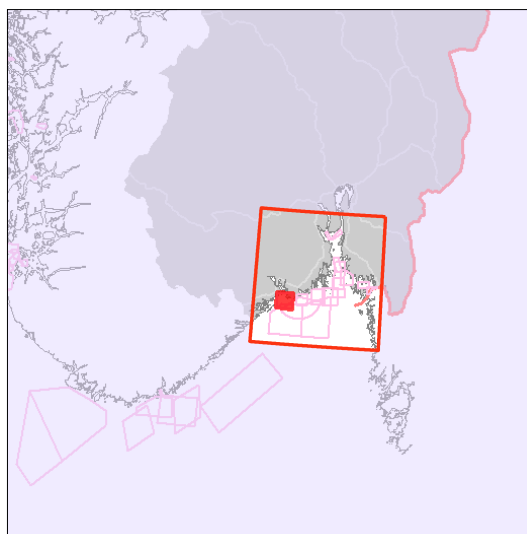
N 58°53'00" Ø 09°56'00"

N 59°00'00" Ø 09°56'00"

N 59°00'00" Ø 09°42'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.174 Ø18

END 109 Rakke*Hovedbruker*

Luftforsvaret/luftvernavdelinger

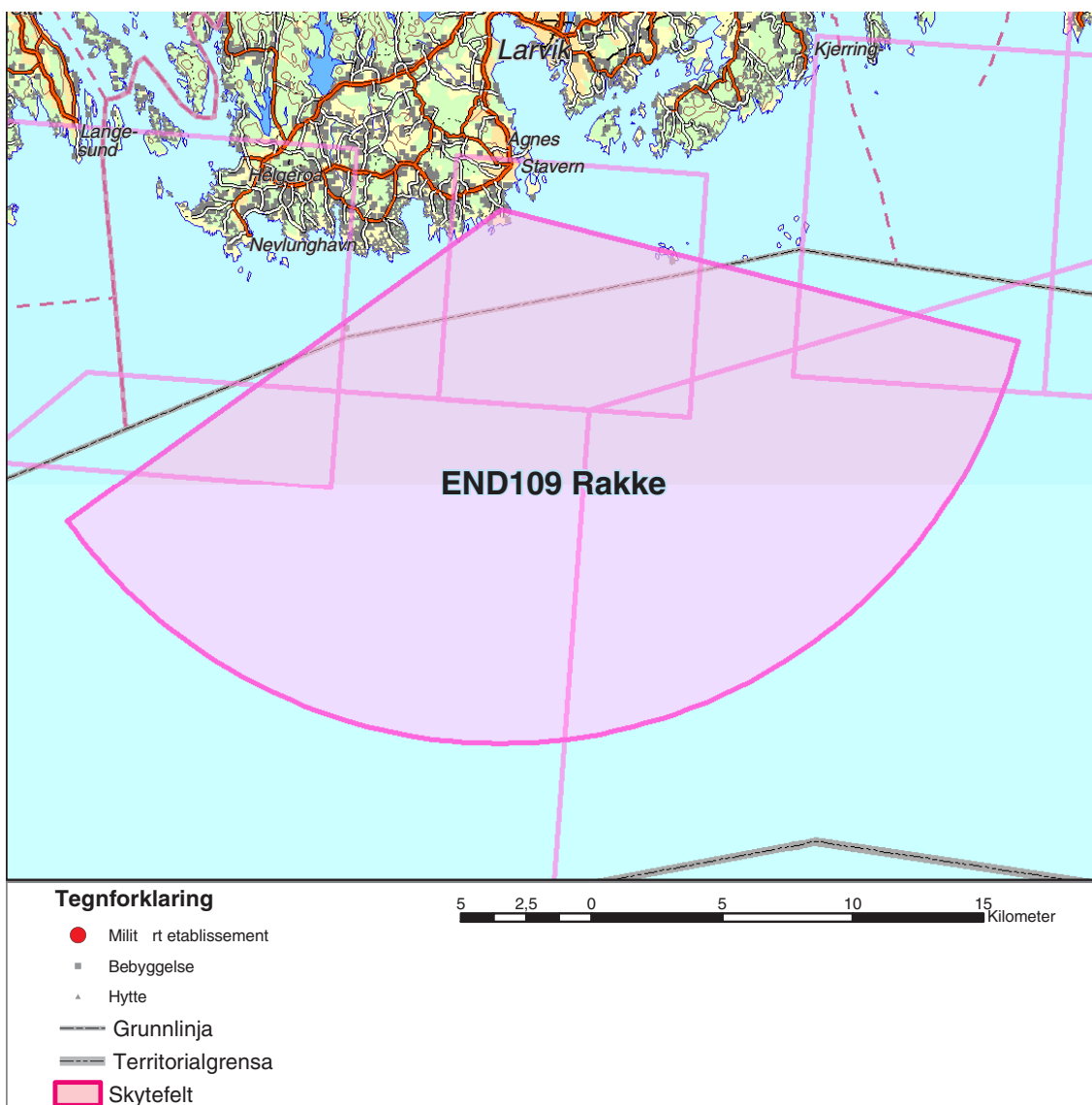
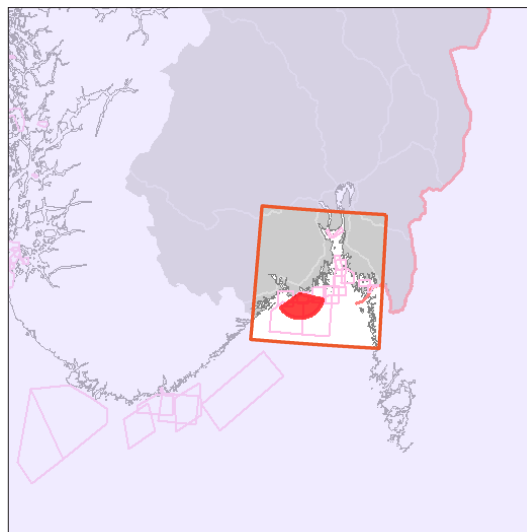
Koordinater/beliggenhet

N 58°58'58" Ø 10°01'55"

En sektor 100°-230° (T), radius 11 NM

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.175 END 109 Rakke

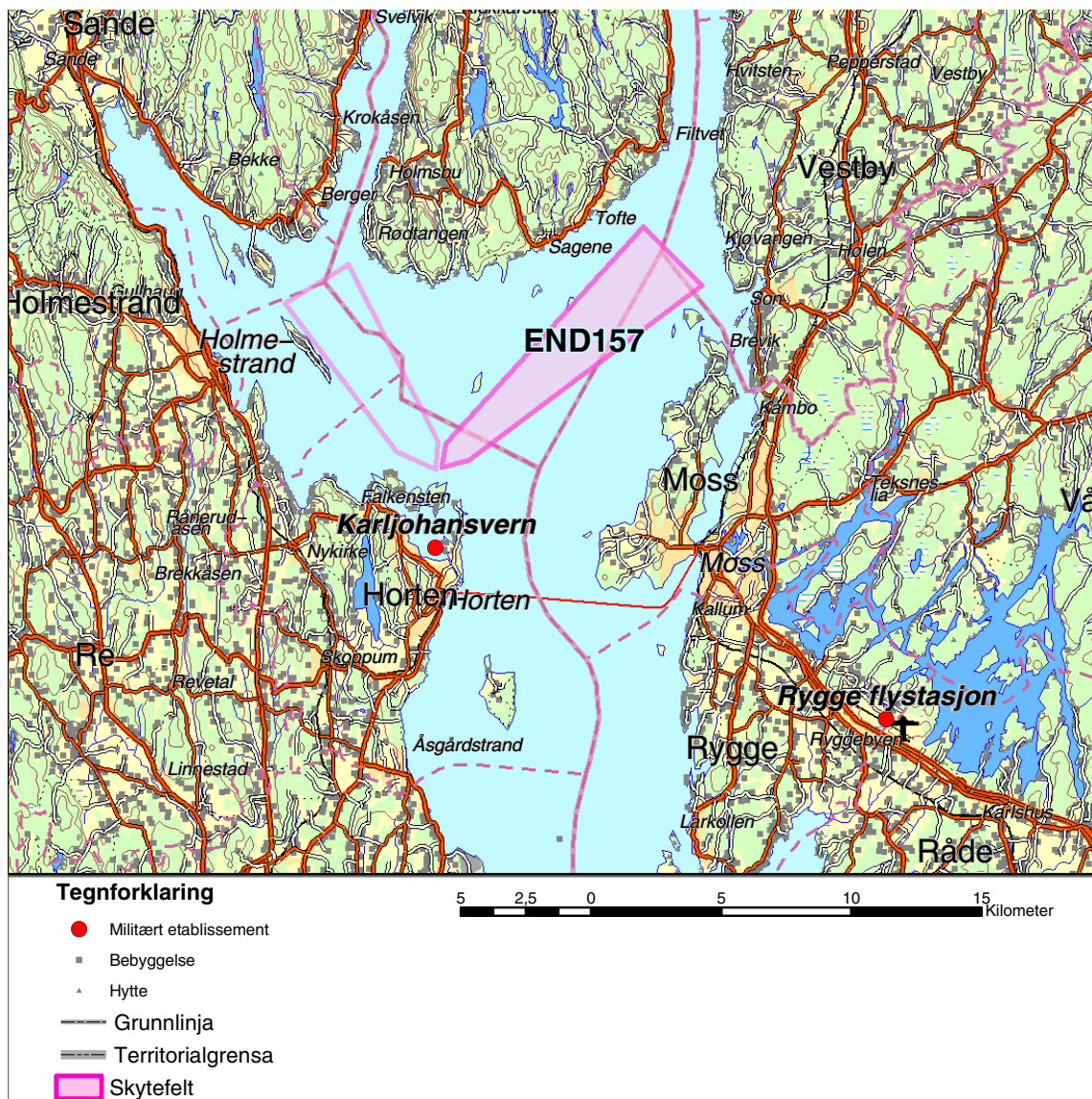
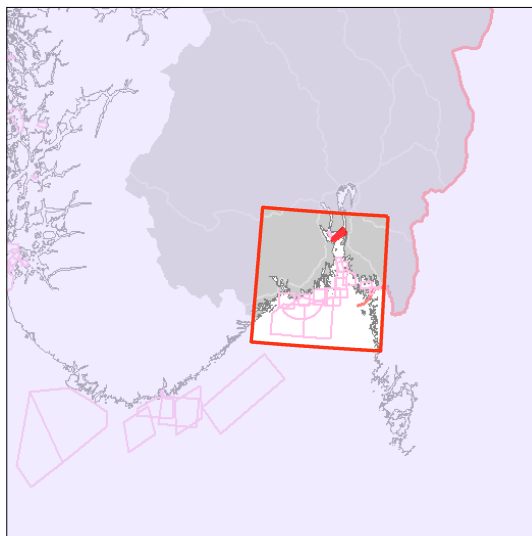
END 157

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

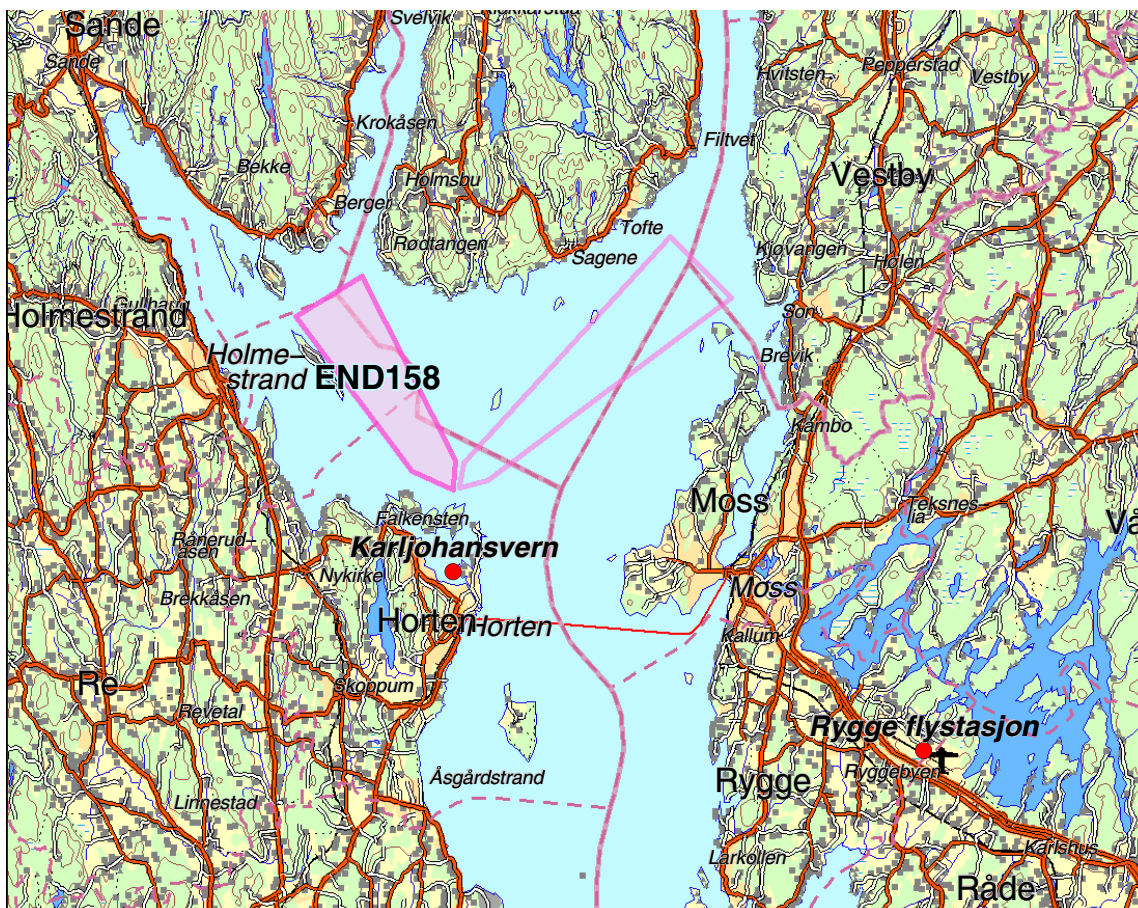
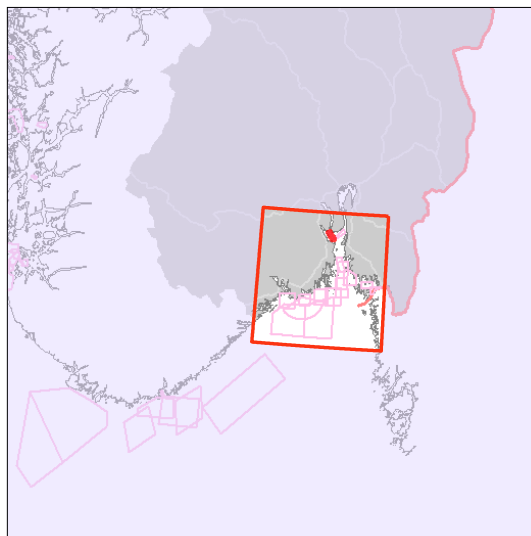
Figur 6.176 END 157

END 158

Hovedbruker
Sjøforsvaret

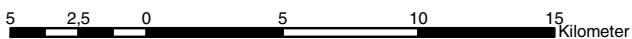
Koordinater/beligenhet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.177 END 158

S1

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58° 12' 00" Ø 08° 35' 30"

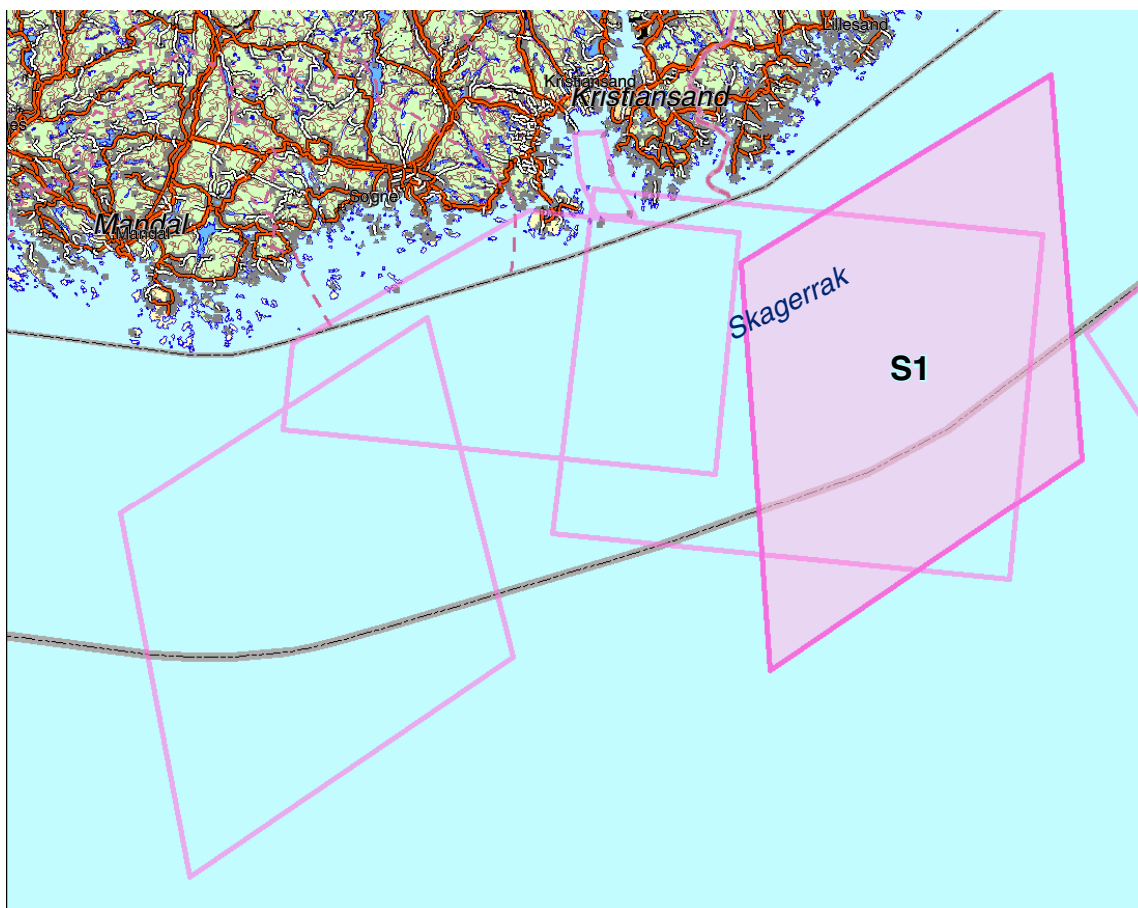
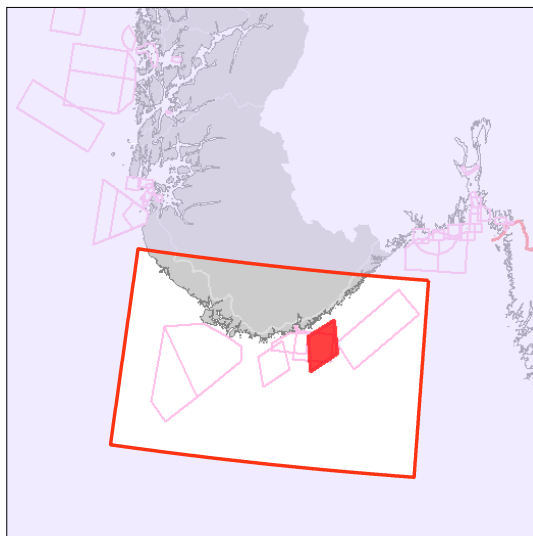
N 58° 03' 30" Ø 08° 14' 00"

N 57° 47' 30" Ø 08° 19' 00"

N 57° 57' 00" Ø 08° 40' 30"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

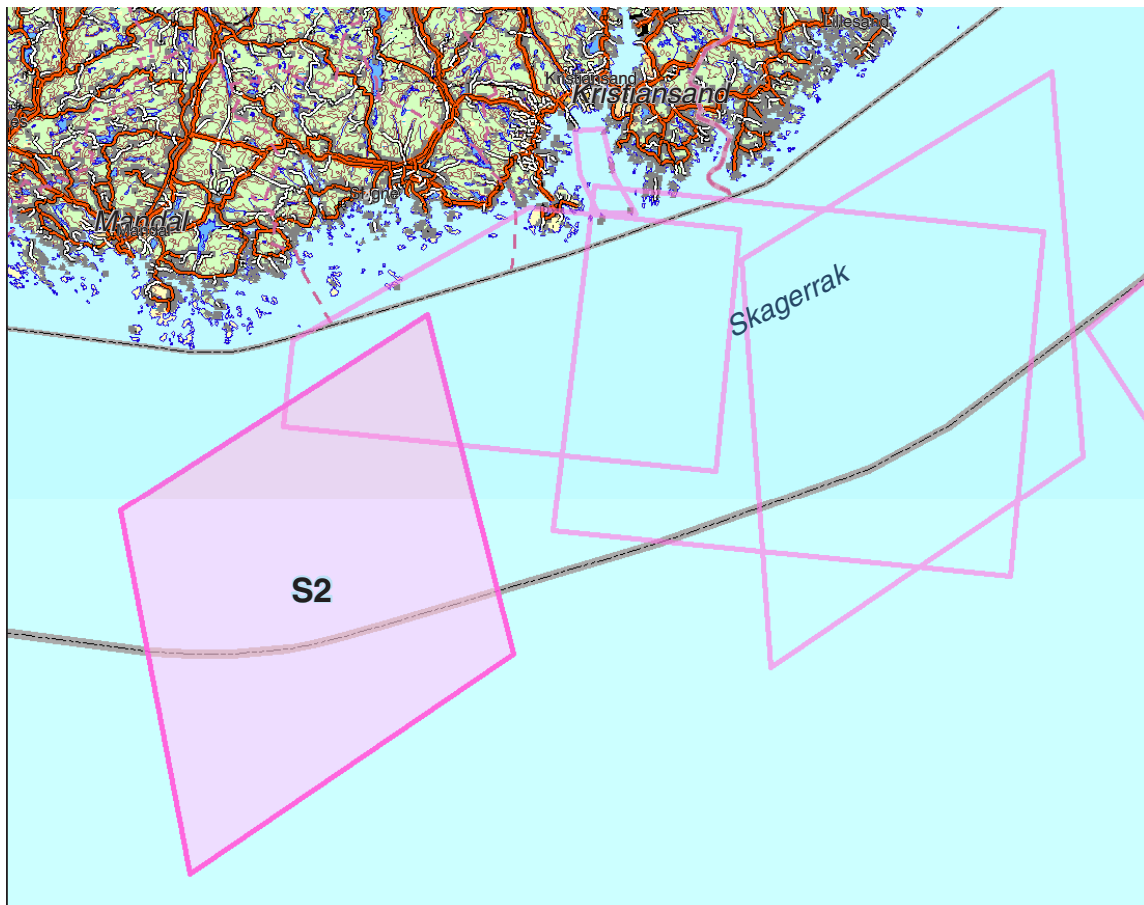
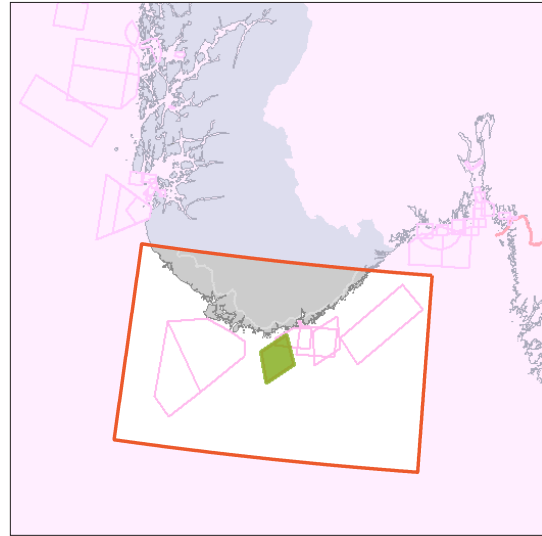
Figur 6.178 S1

S2

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 58°00'00" Ø 07°51'00"
N 57°51'00" Ø 07°30'00"
N 57°37'00" Ø 07°38'00"
N 57°47'00" Ø 08°00'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2.5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.179 S2

S11

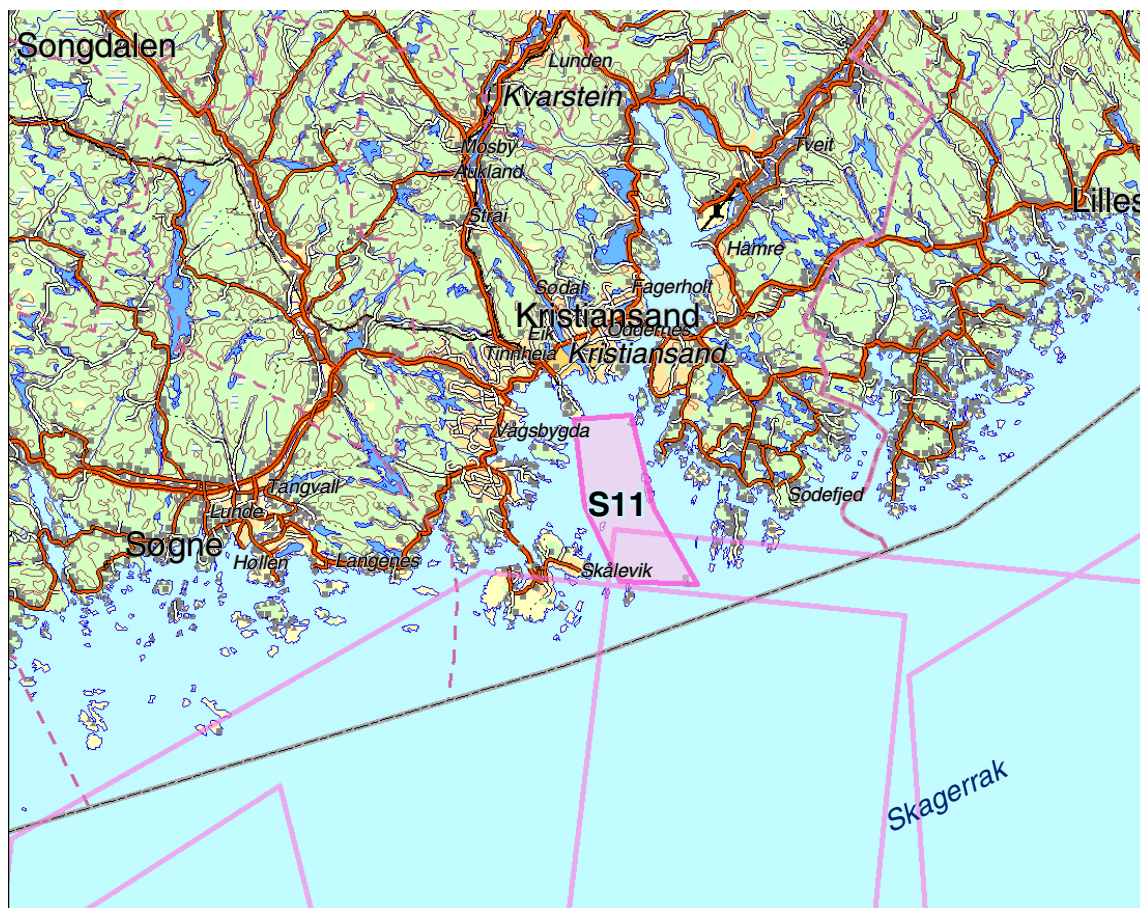
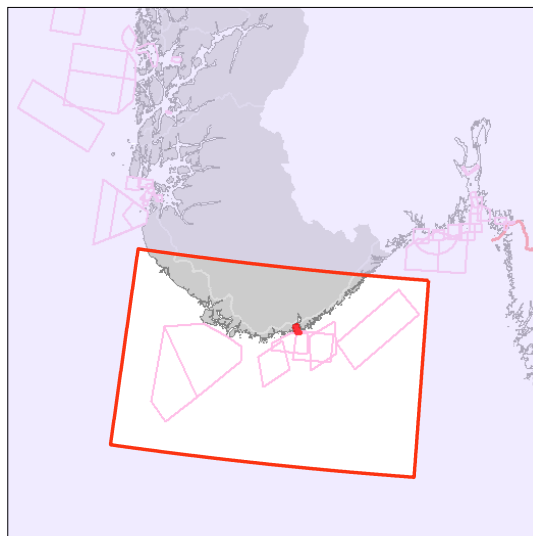
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°07'48" Ø 08°00'30"
N 58°06'06" Ø 08°01'12"
N 58°04'42" Ø 08°02'48"
N 58°04'48" Ø 08°05'42"
N 58°06'12" Ø 08°03'48"
N 58°08'00" Ø 08°02'36"

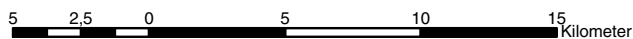
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

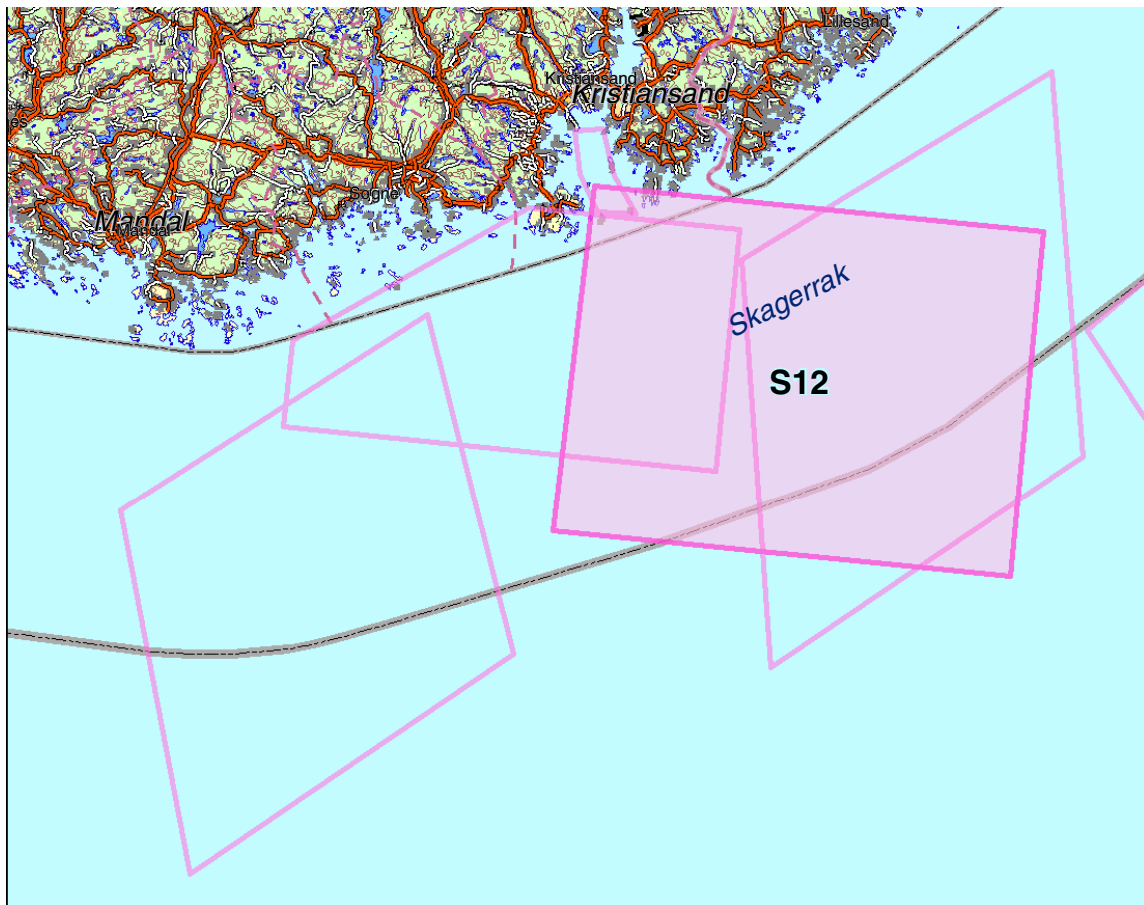
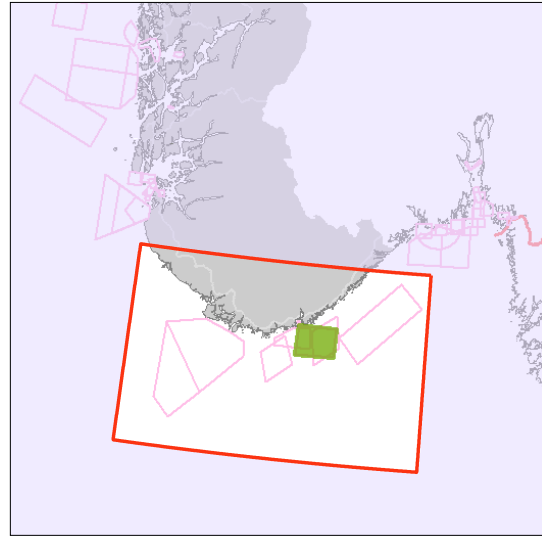
Figur 6.180 S11

S12

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 58°05'42" Ø 08°02'24"
N 58°05'42" Ø 08°36'00"
N 57°52'00" Ø 08°02'00"
N 57°52'00" Ø 08°36'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.181 S12

S13

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 57°58'24" Ø 07°41'18"

N 58°04'36" Ø 07°57'42"

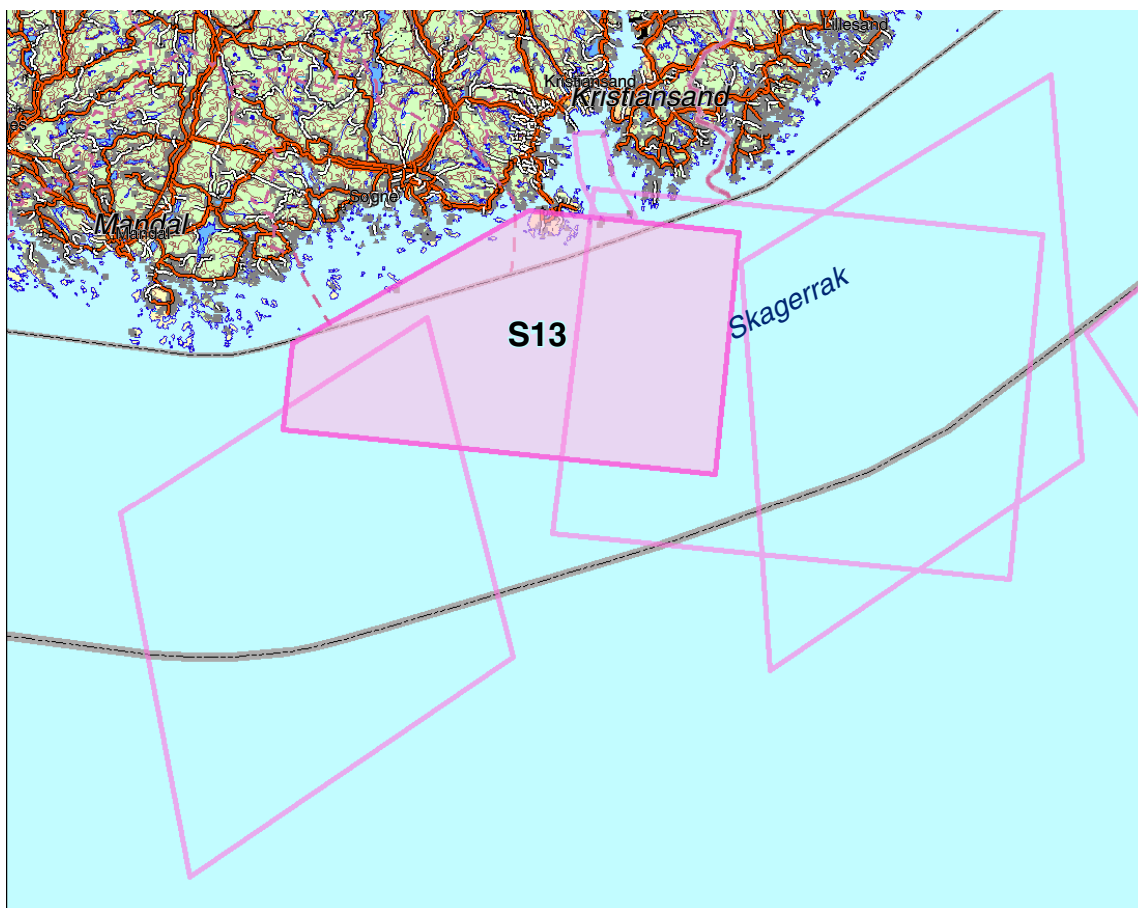
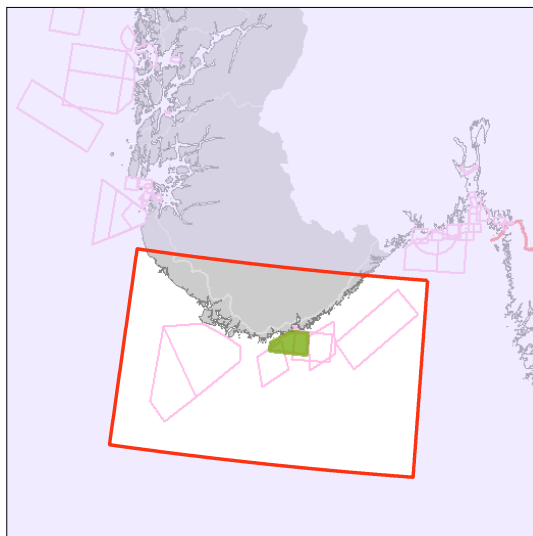
N 58°04'36" Ø 08°13'30"

N 57°55'00" Ø 08°13'30"

N 57°55'00" Ø 07°41'18"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

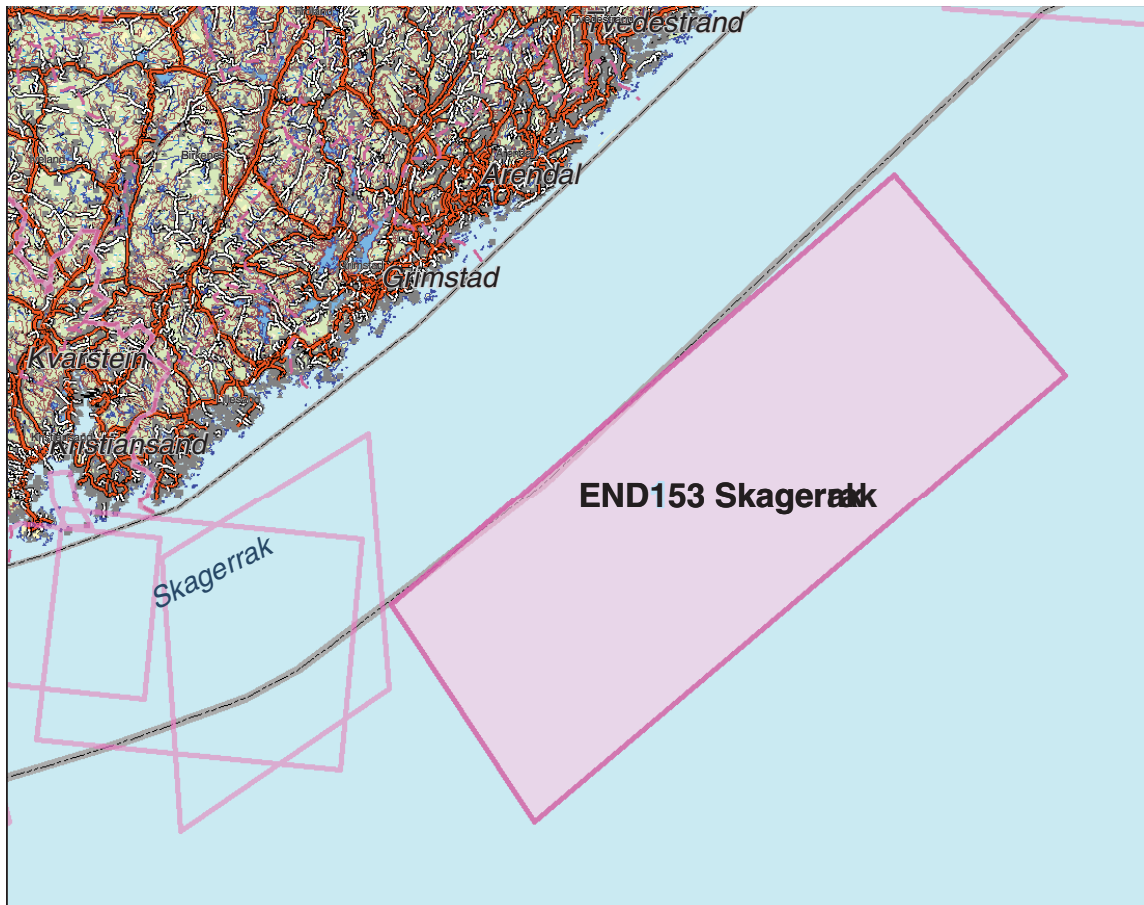
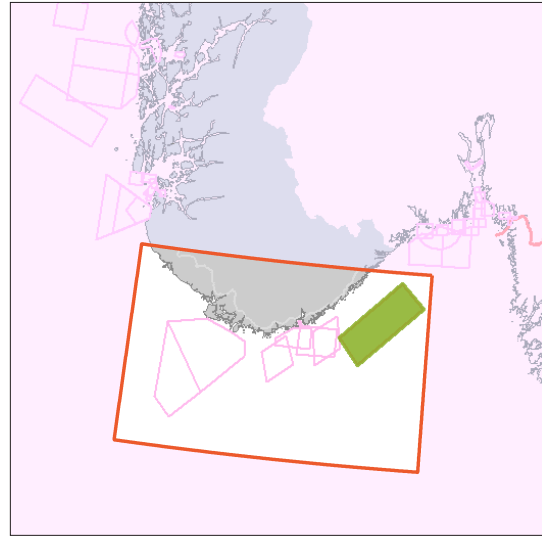
Figur 6.182 S13

END 153 Skagerrak

Hovedbruker
Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 58°29'58" Ø 09°31'55"
N 58°18'58" Ø 09°52'55"
N 57°49'58" Ø 08°57'55"
N 58°01'58" Ø 08°39'55"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15
Kilometer

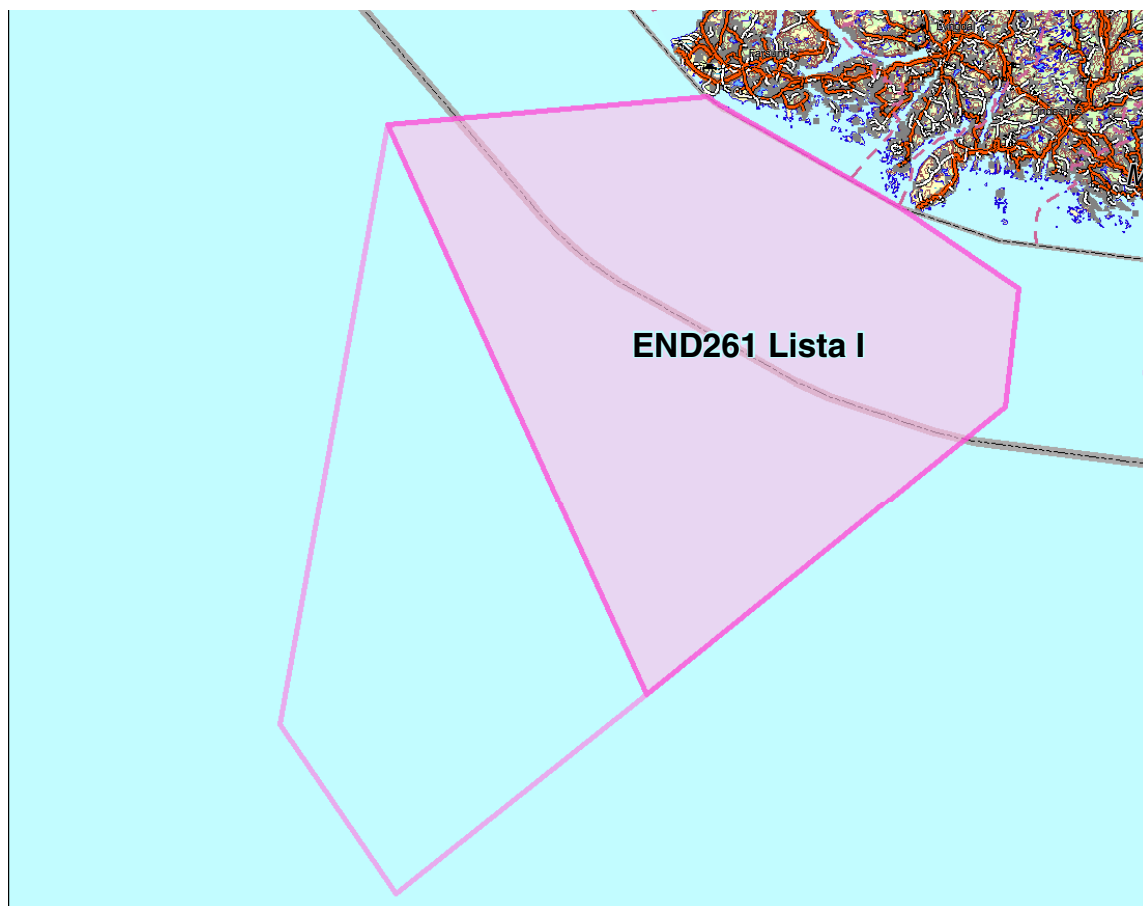
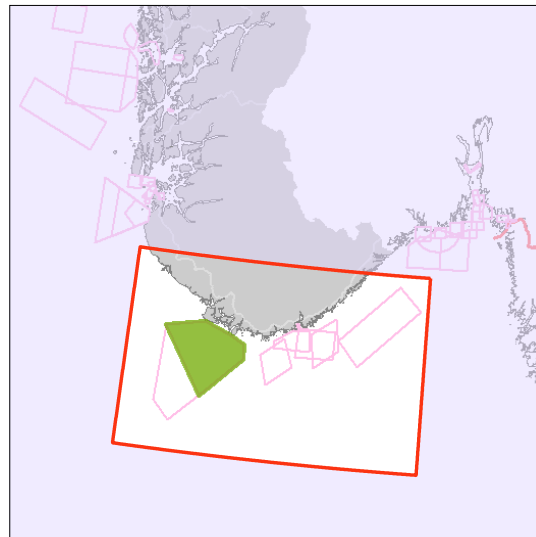
Figur 6.183 END 153 Skagerrak

END 261 Lista I

Hovedbruker
Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 58°00'00" Ø 06°03'00"
N 58°04'10" Ø 06°38'24"
N 57°55'00" Ø 07°15'00"
N 57°48'00" Ø 07°15'00"
N 57°28'30" Ø 06°39'30"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2.5 0 5 10 15
Kilometer

Figur 6.184 END 261 Lista I

END 262 Lista II*Hovedbruker*

Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°00'00" Ø 06°03'00"

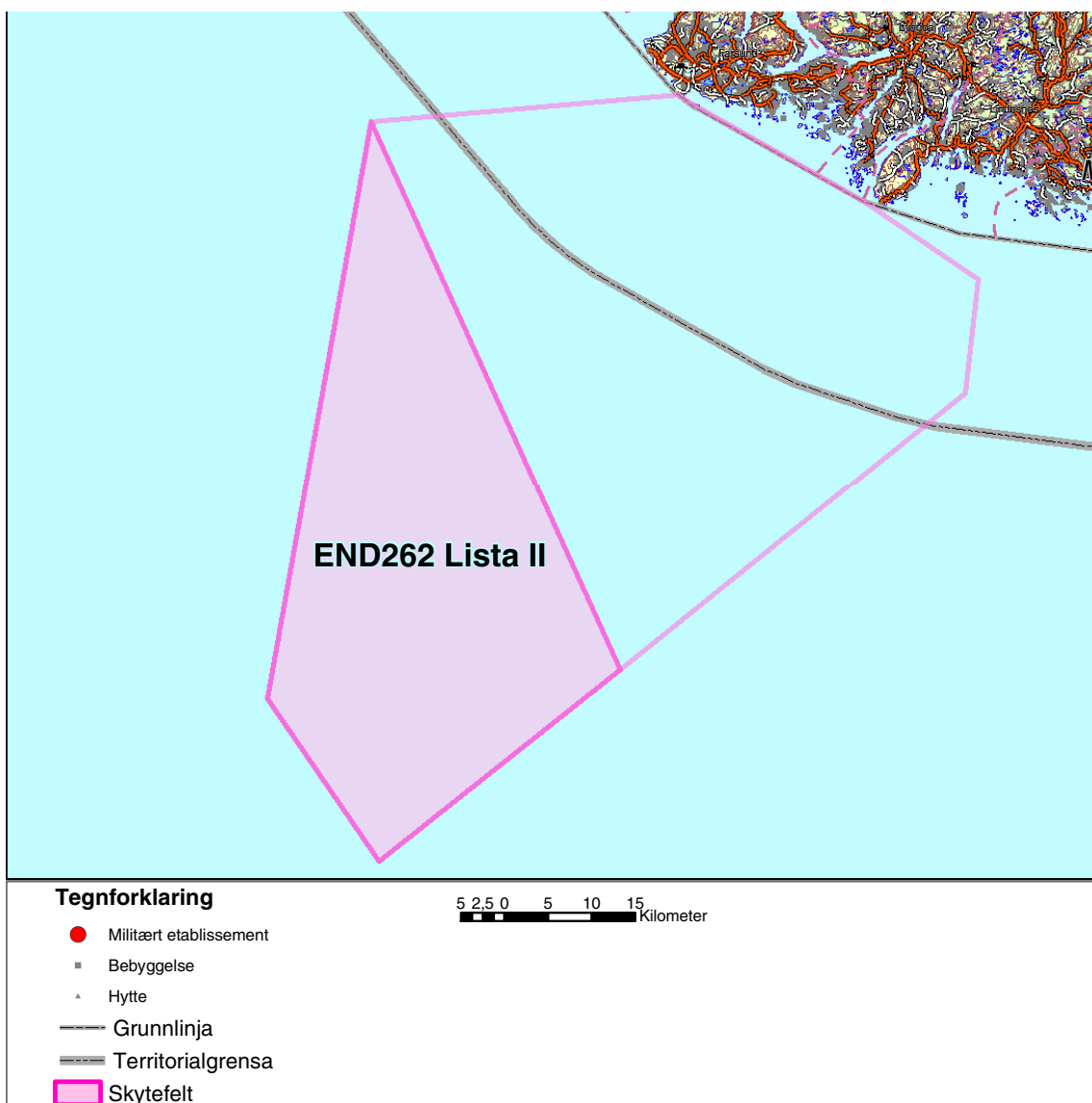
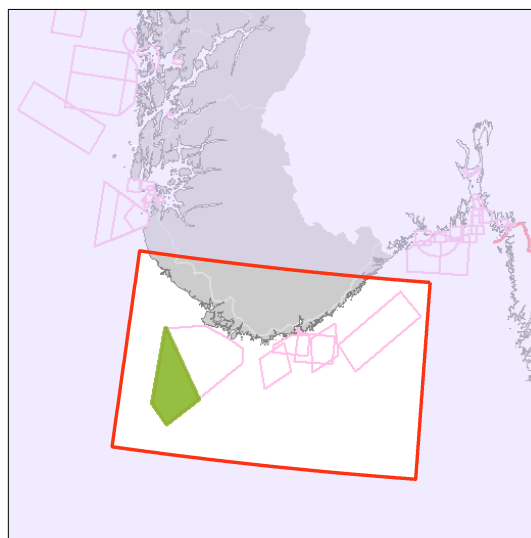
N 57°28'30" Ø 06°39'30"

N 57°15'00" Ø 06°15'00"

N 57°24'00" Ø 06°00'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

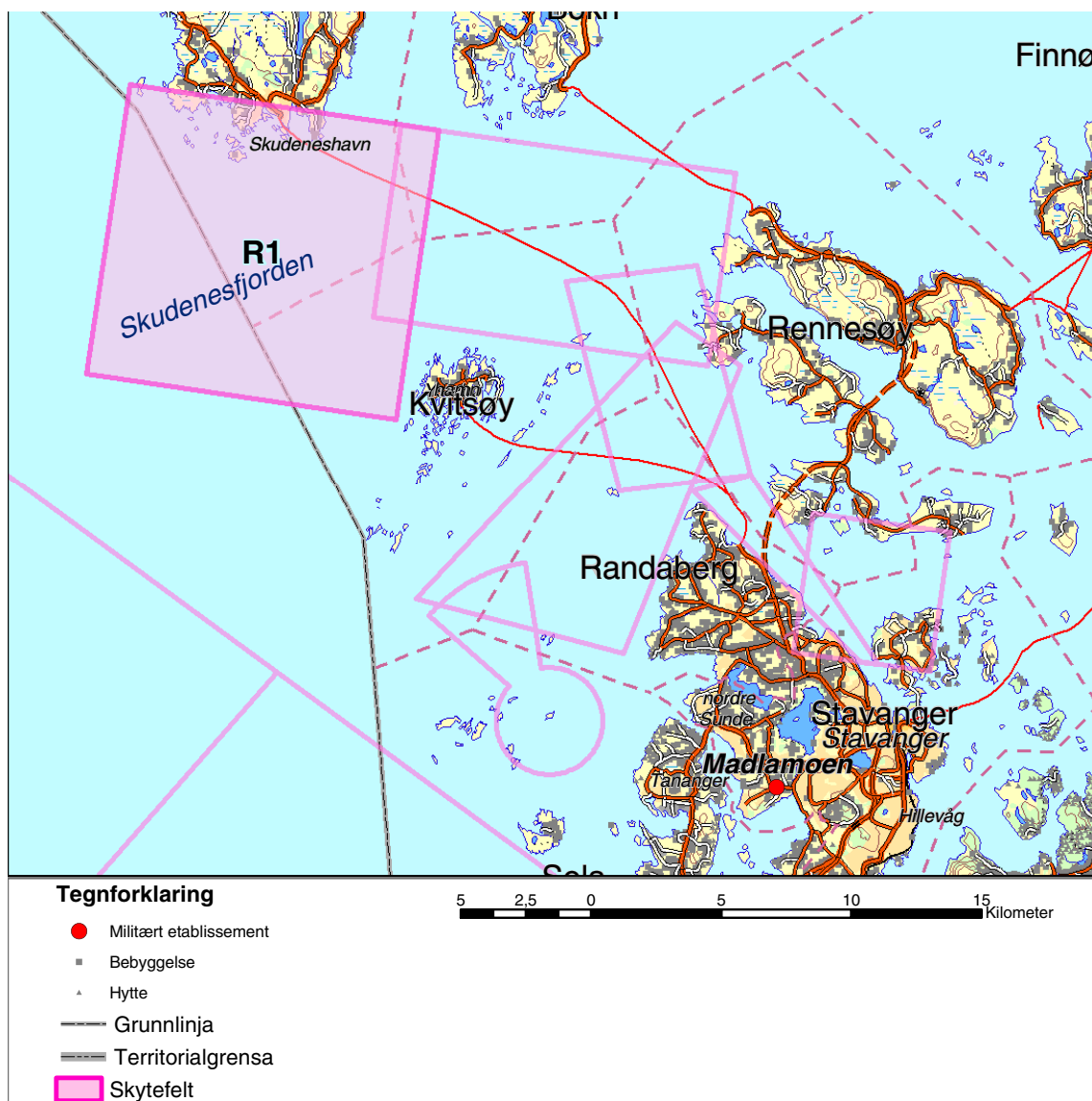
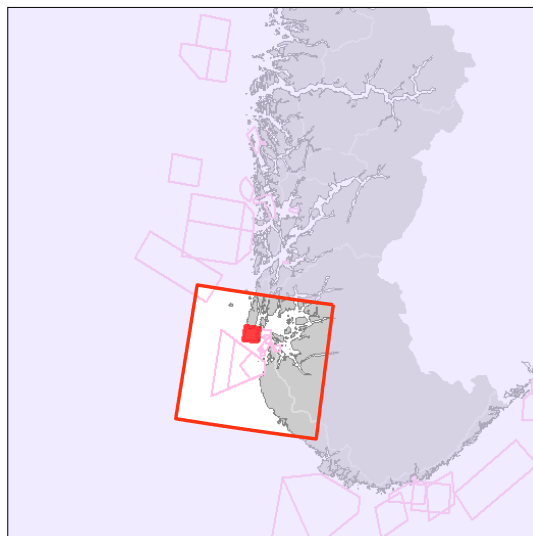
Figur 6.185 END 262 Lista II

R1

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°09'00" Ø 05°10'00"
N 59°09'00" Ø 05°22'30"
N 59°03'00" Ø 05°22'30"
N 59°03'00" Ø 05°10'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

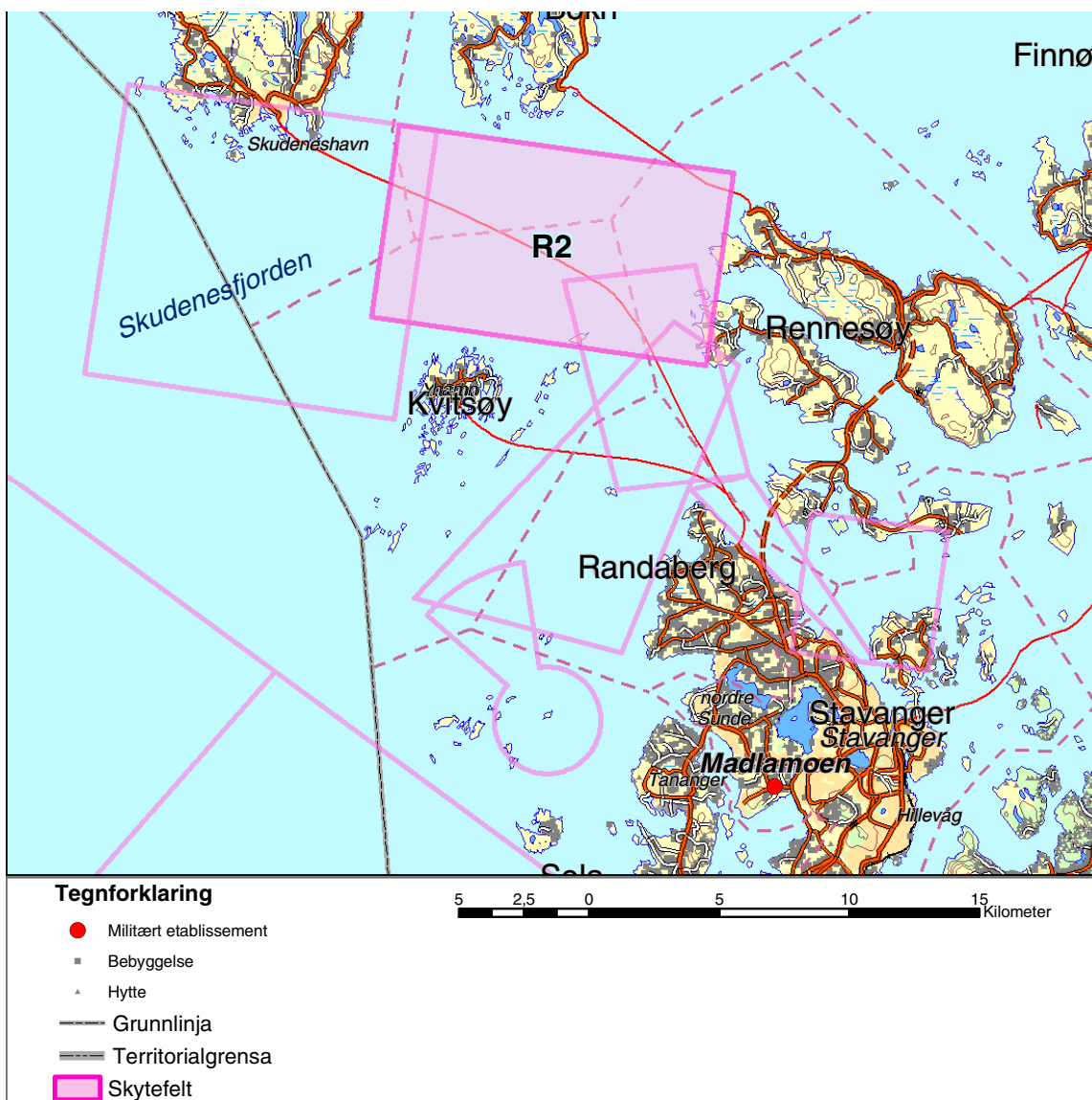
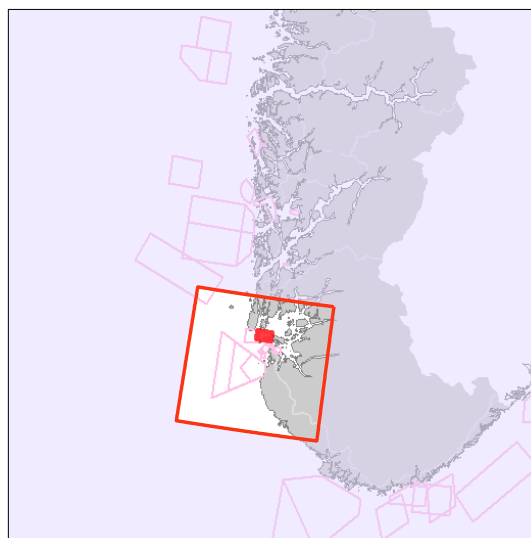
Figur 6.186 R1

R2

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°09'00" Ø 05°21'00"
N 59°09'00" Ø 05°34'30"
N 59°05'00" Ø 05°34'30"
N 59°05'00" Ø 05°21'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.187 R2

R6

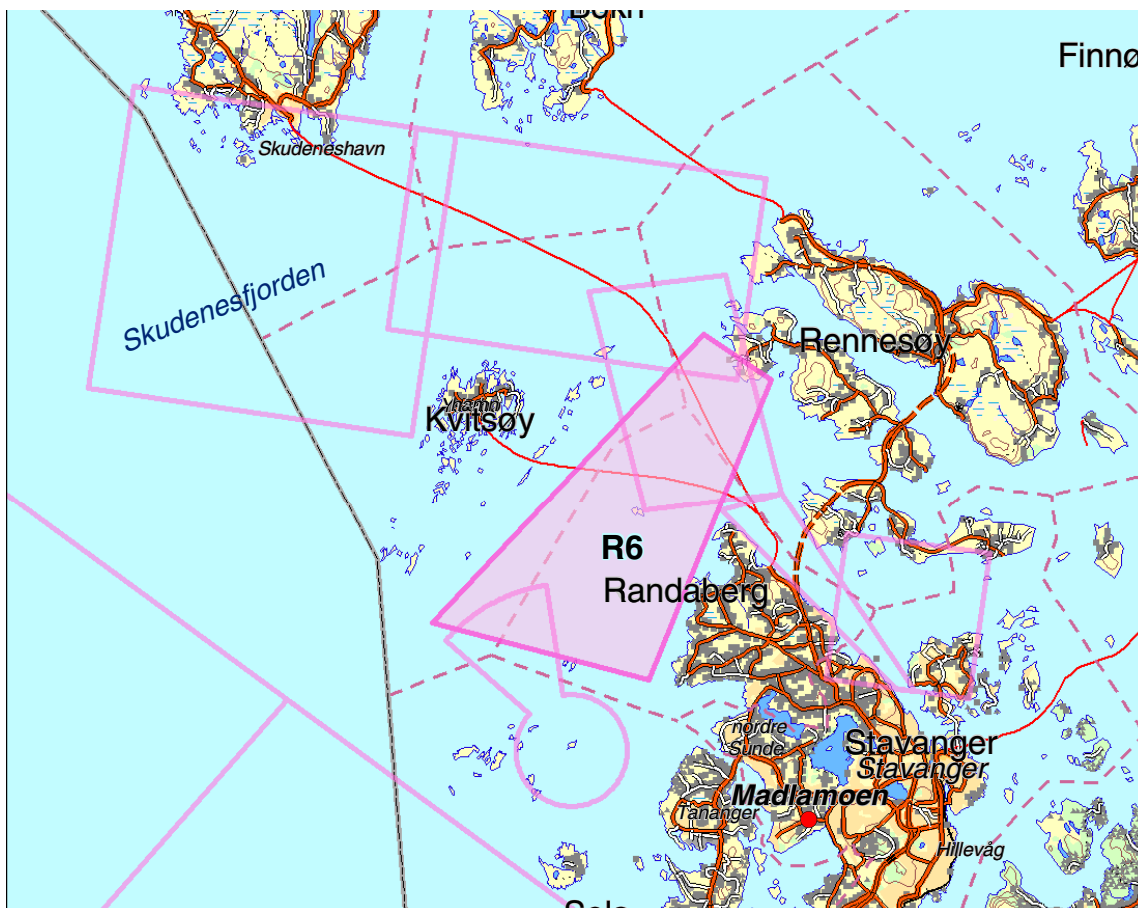
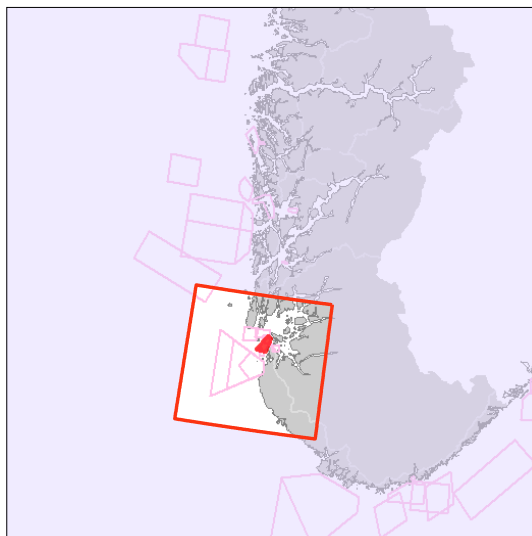
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°05'06" Ø 05°35'48"
N 59°05'48" Ø 05°33'00"
N 58°59'24" Ø 05°24'18"
N 58°58'54" Ø 05°32'48"

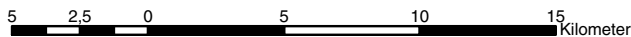
Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

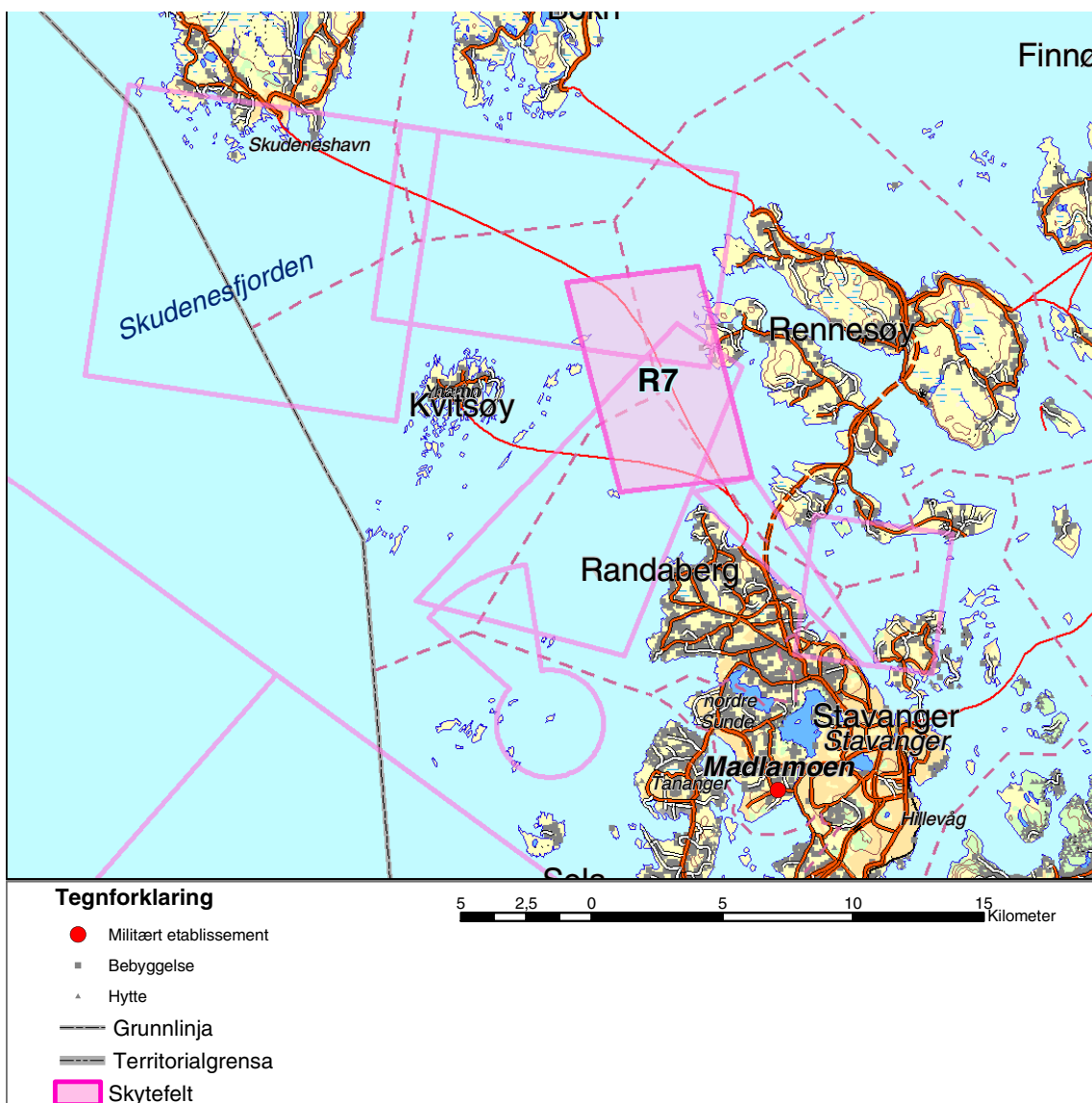
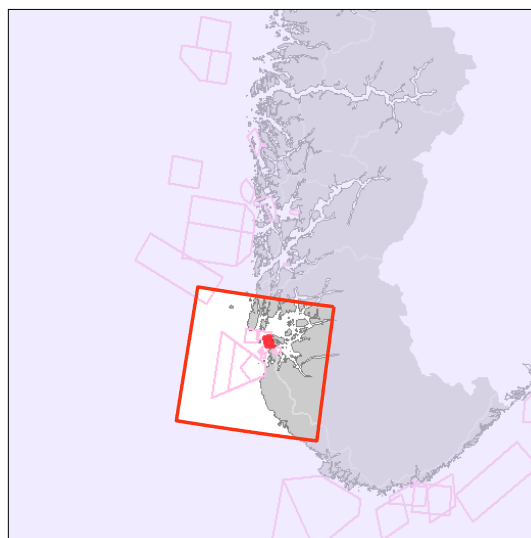
Figur 6.188 R6

R7

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°02'54" Ø 05°36'48"
N 59°07'00" Ø 05°33'30"
N 59°06'18" Ø 05°28'24"
N 59°02'12" Ø 05°31'42"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

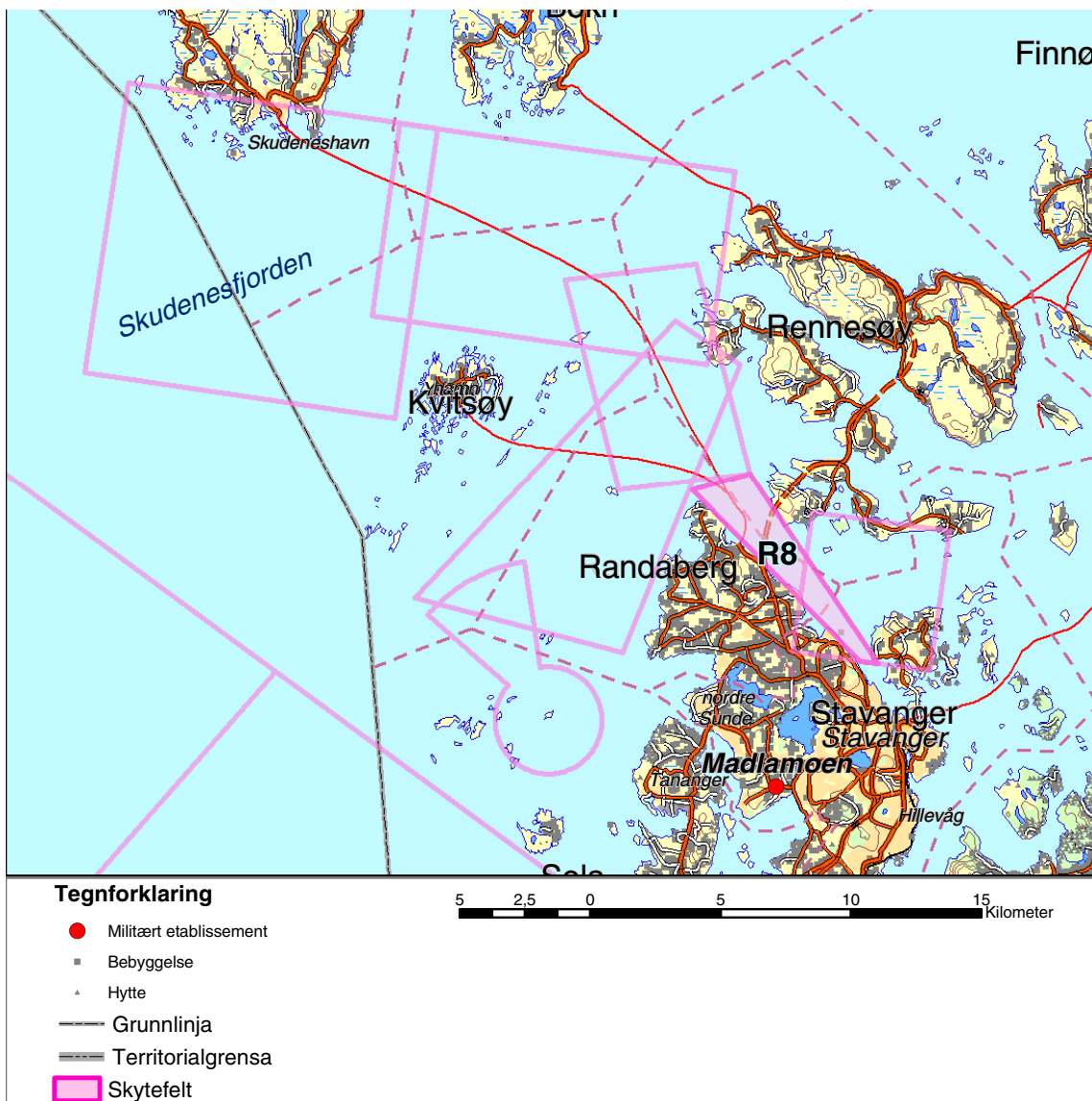
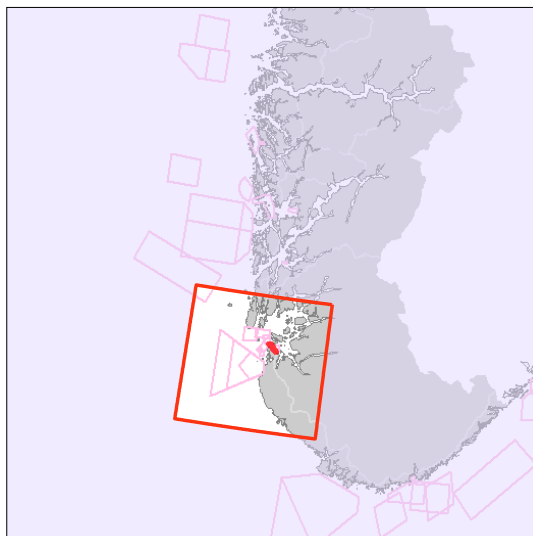
Figur 6.189 R7

R8

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet
N 58°59'24" Ø 05°42'12"
N 58°59'24" Ø 05°42'54"
N 59°02'54" Ø 05°36'48"
N 59°02'24" Ø 05°34'36"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

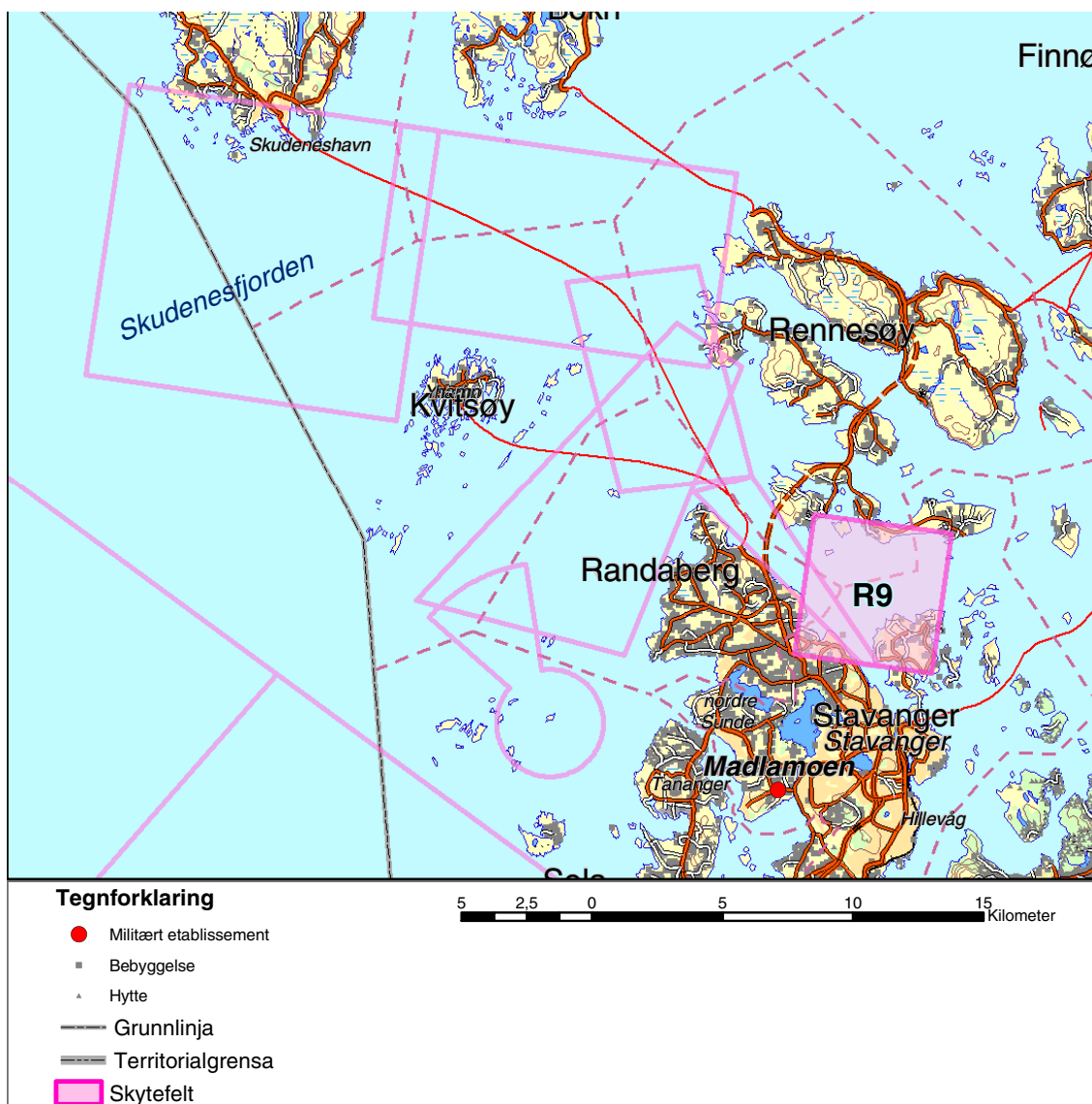
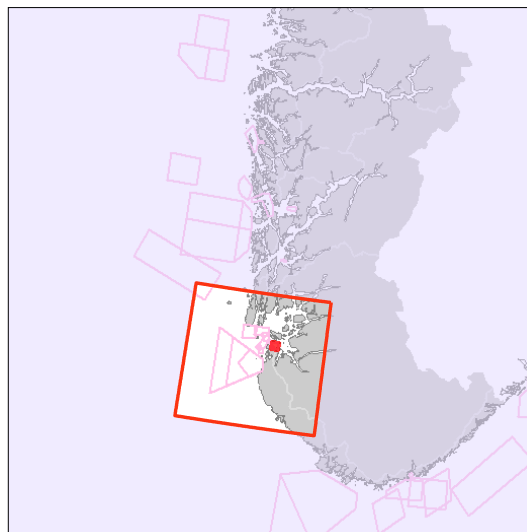
Figur 6.190 R8

R9

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°02'18" Ø 05°39'30"
N 59°02'18" Ø 05°45'00"
N 58°59'24" Ø 05°45'00"
N 58°59'24" Ø 05°39'30"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

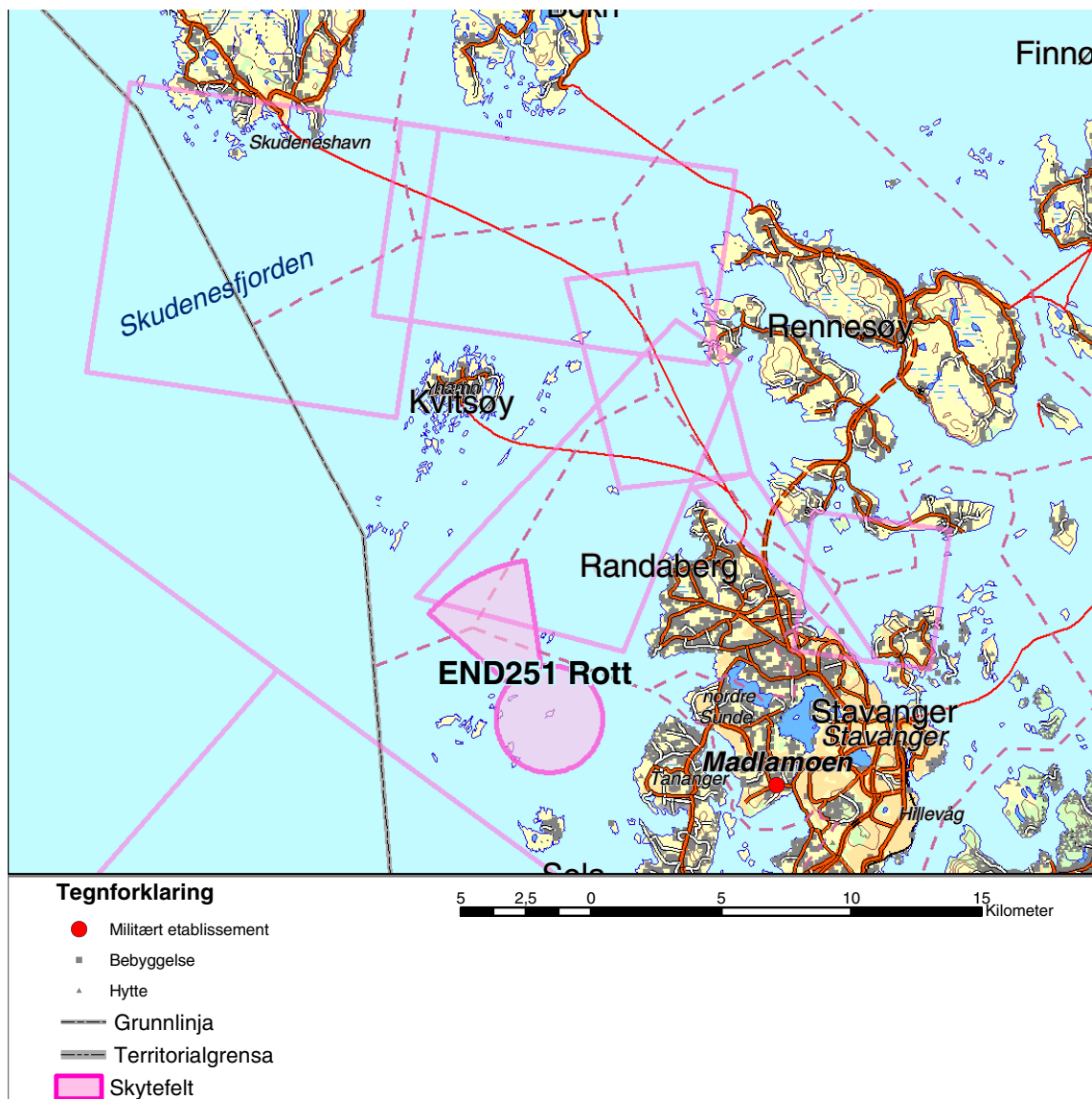
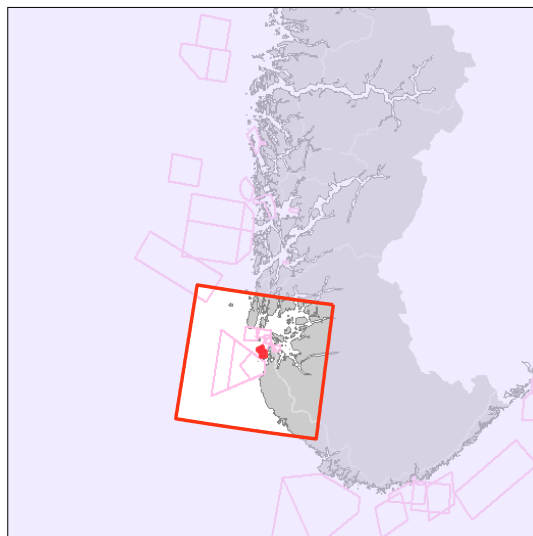
Figur 6.191 R9

END 251 Rott

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet
N 58°57'18" Ø 05°30'15"
En sirkel, radius 1,1 NM
En sektor 303°-343° (T), radius 3,3 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

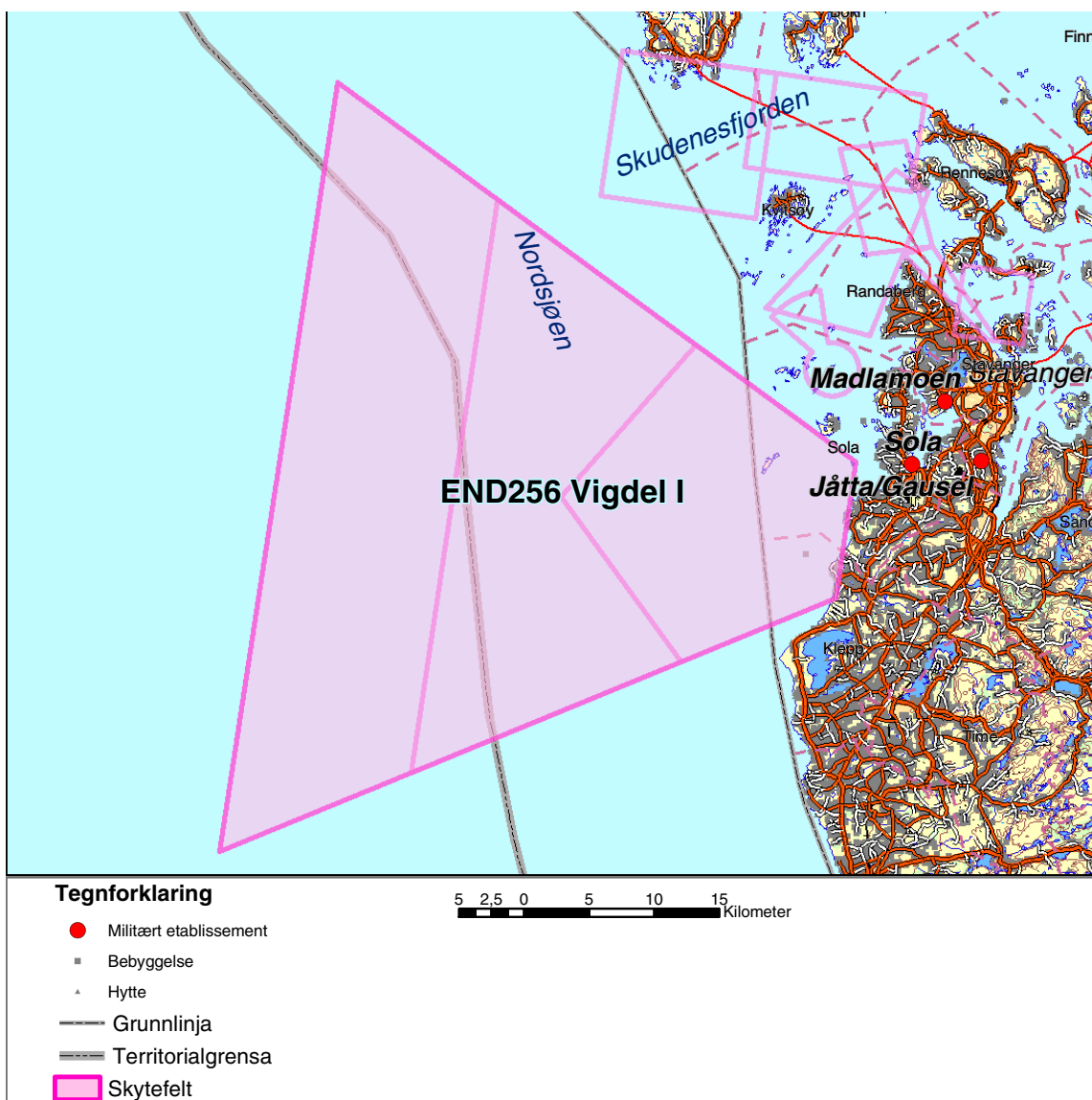
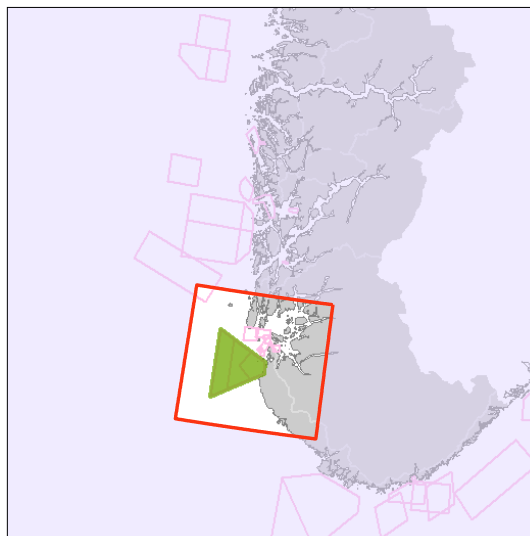
Figur 6.192 END 251 Rott

END 256 Vigdel I

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°05'58" Ø 04°47'54"
N 58°53'40" Ø 05°33'07"
N 58°47'58" Ø 05°33'07"
N 58°33'58" Ø 04°47'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

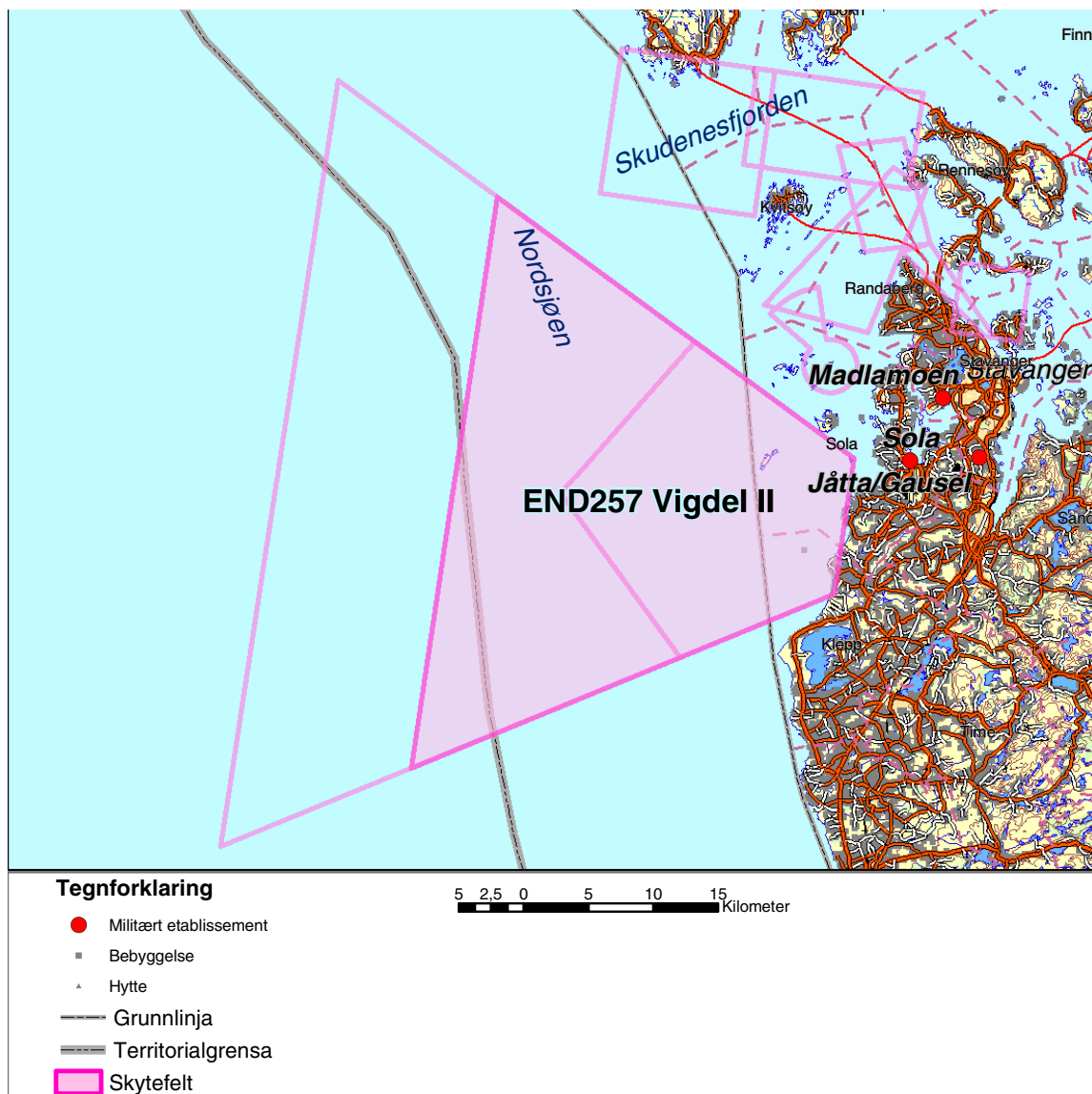
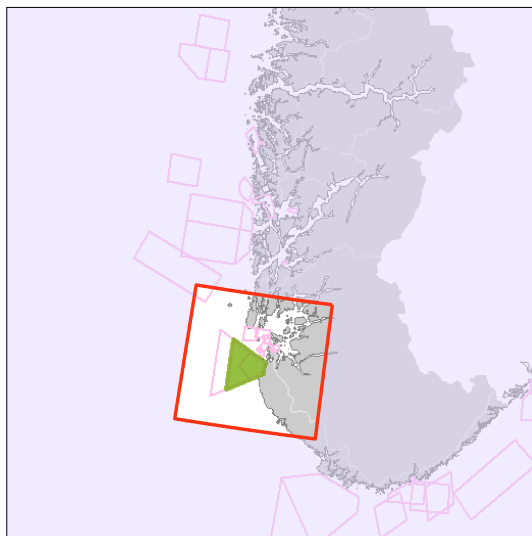
Figur 6.193 END 256 Vigdel I

END 257 Vigdel II

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°02'12" Ø 05°01'54"
N 58°53'40" Ø 05°33'07"
N 58°47'58" Ø 05°33'07"
N 58°38'21" Ø 05°01'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Figur 6.194 END 257 Vigdel II

END 258 Vigdel III

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 58°57'29" Ø 05°19'14"

N 58°53'40" Ø 05°33'07"

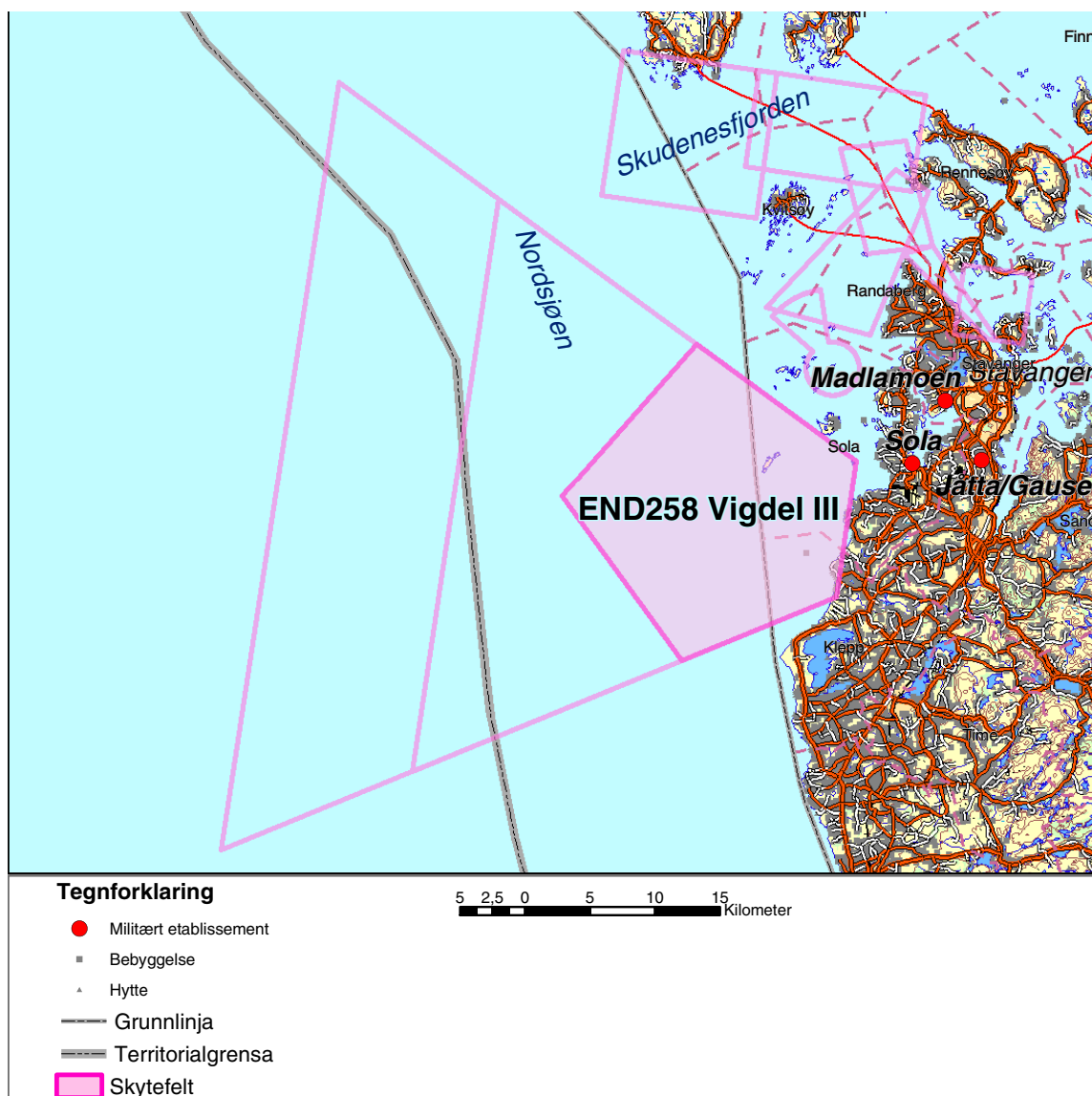
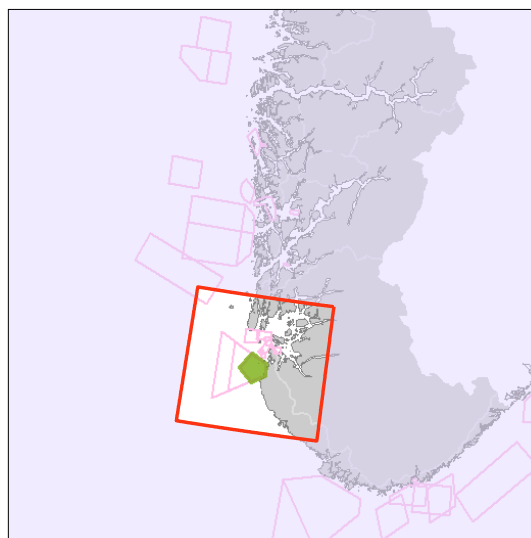
N 58°47'58" Ø 05°33'07"

N 58°44'28" Ø 05°21'42"

N 58°50'28" Ø 05°10'25"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

Figur 6.195 END 258 Vigdel III

K1 Manger

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet

N 60°37'00" Ø 05°04'00"

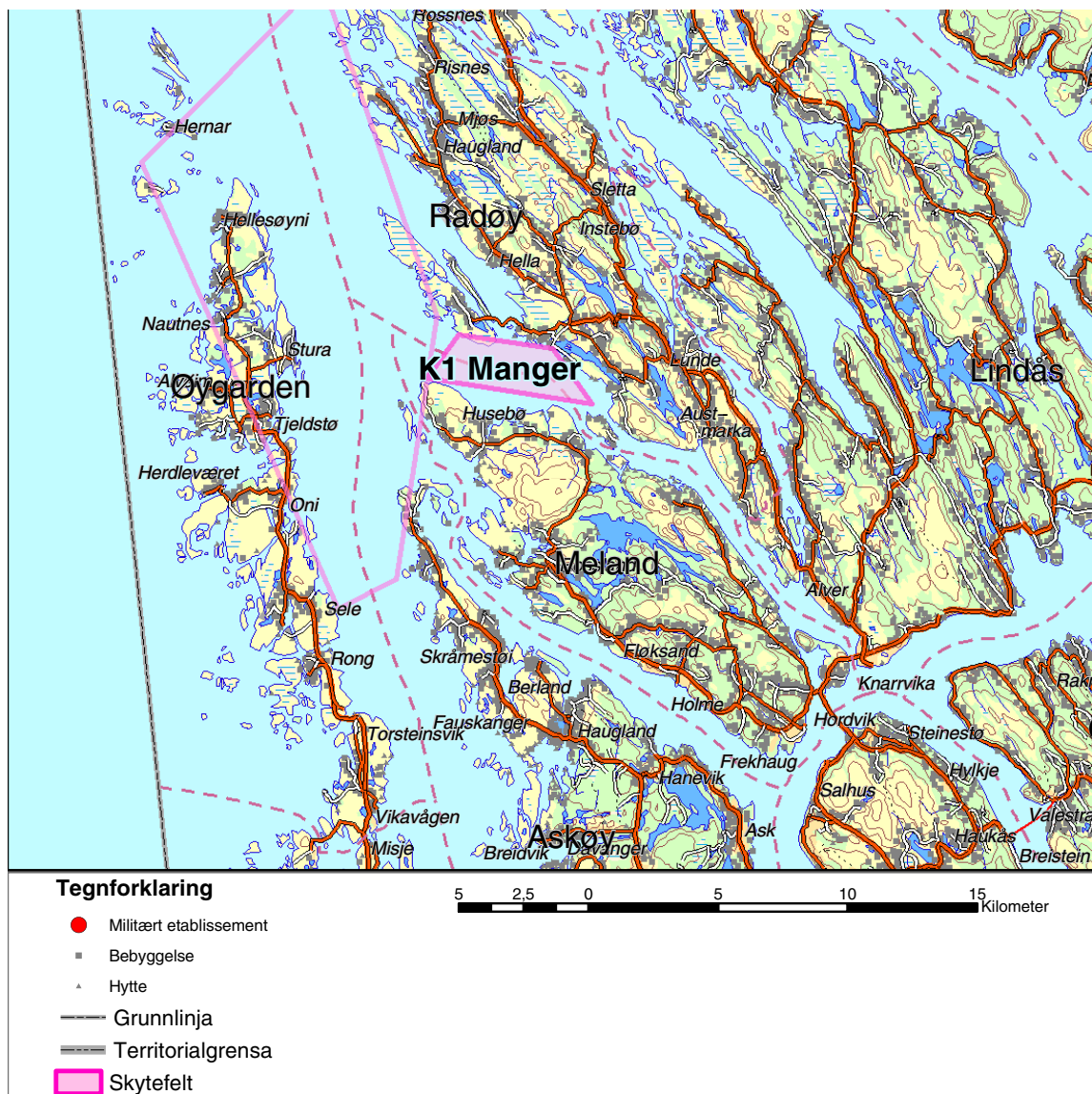
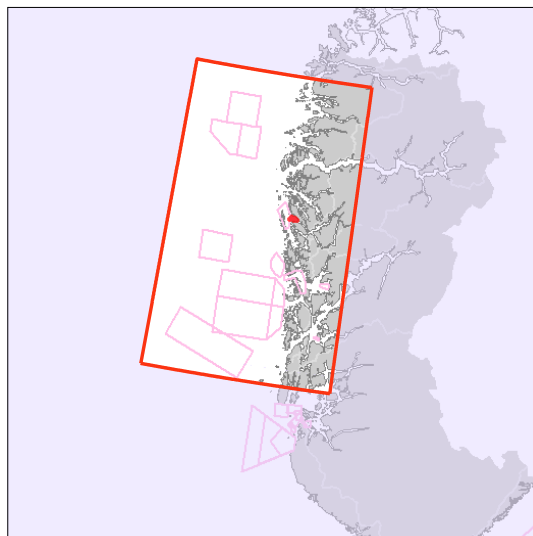
N 60°37'00" Ø 04°57'00"

N 60°38'00" Ø 04°58'00"

N 60°38'00" Ø 05°02'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.196 K1 Manger

K3 Strandvik

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 60°09'12" Ø 05°43'00"

N 60°08'00" Ø 05°44'36"

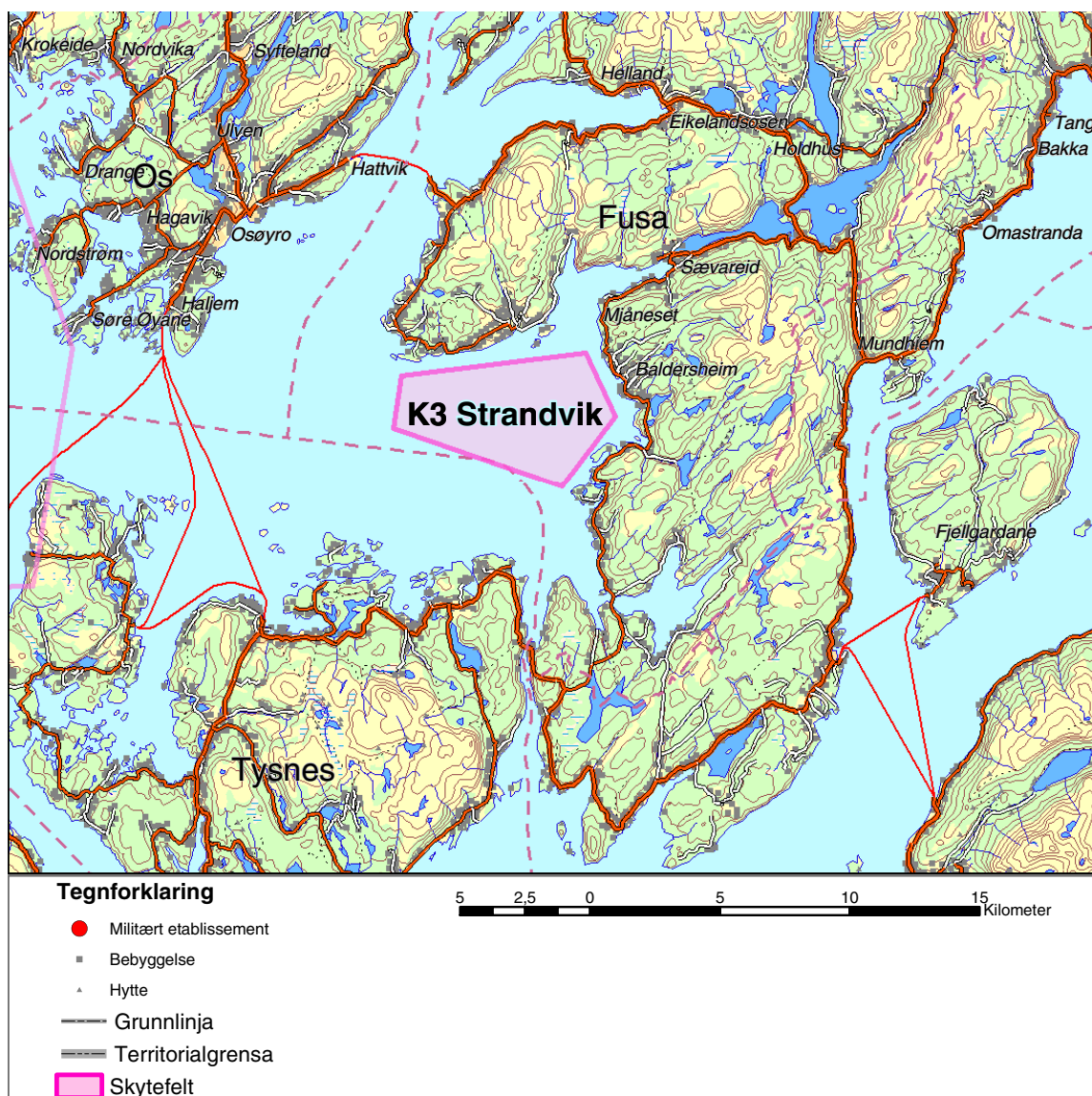
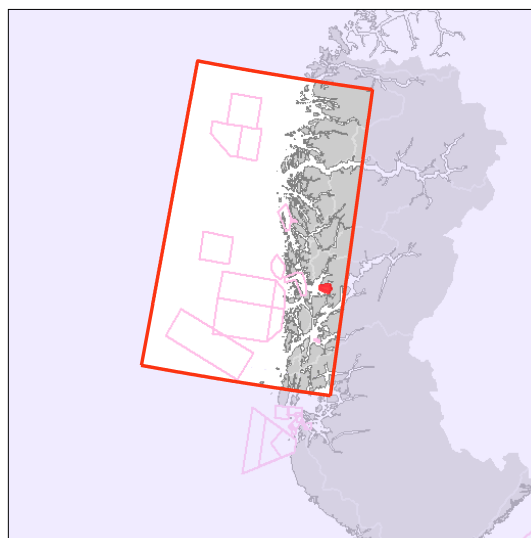
N 60°06'24" Ø 05°42'48"

N 60°07'06" Ø 05°35'36"

N 60°08'12" Ø 05°35'36"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

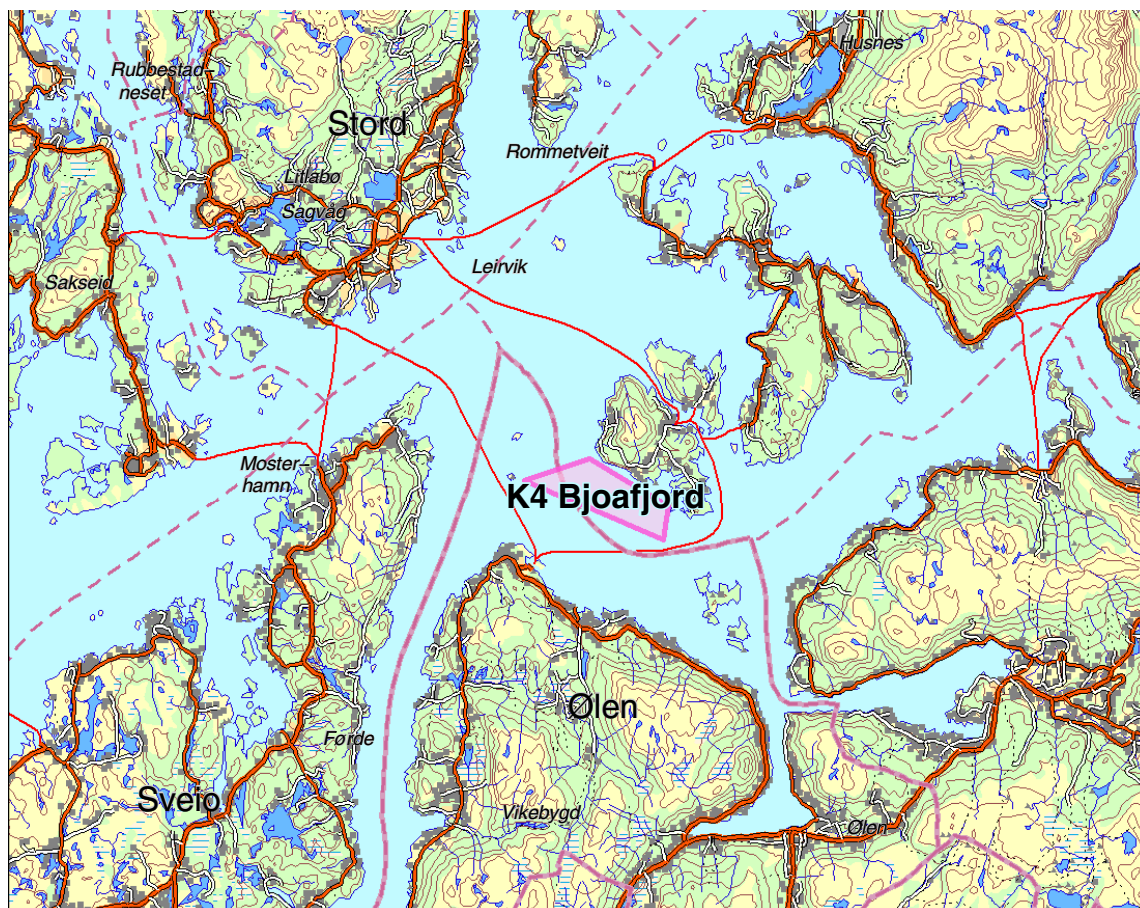
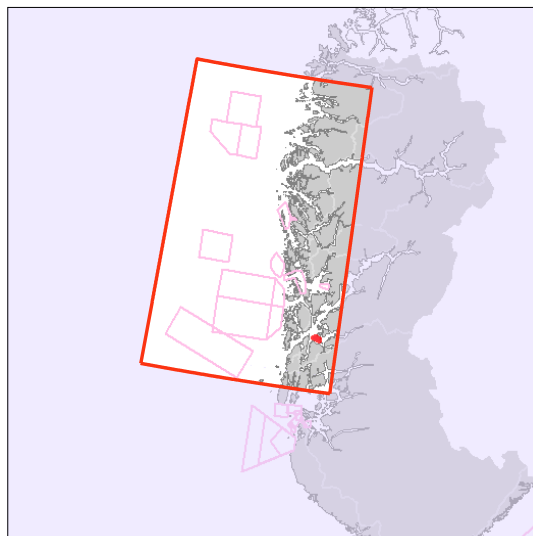
Figur 6.197 K3 Strandvik

K4 Bjoafjord

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°42'18" Ø 05°41'54"
N 59°41'36" Ø 05°41'54"
N 59°42'24" Ø 05°36'12"
N 59°43'00" Ø 05°38'36"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

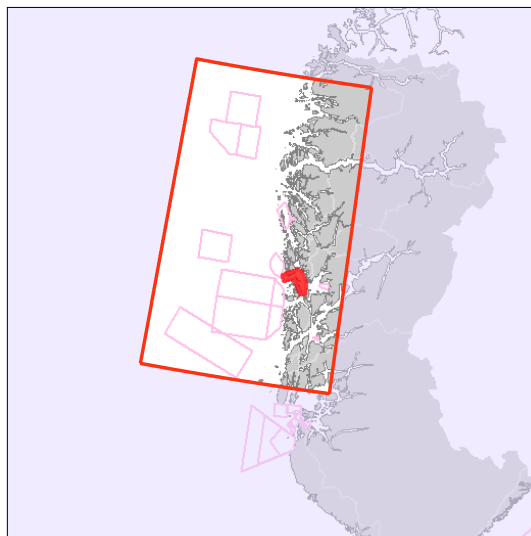
Figur 6.198 K4 Bjoafjord

V11

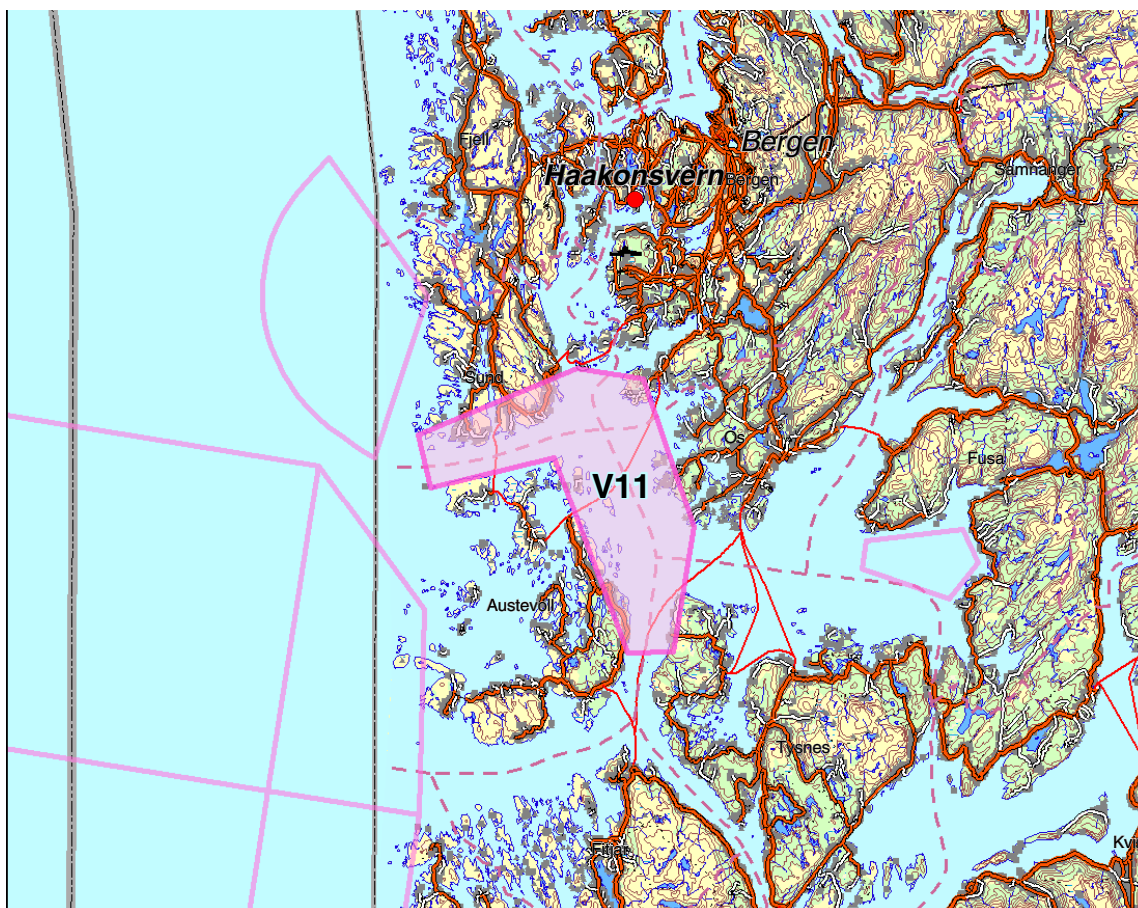
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

- N 60°09'42" Ø 05°10'18"
- N 60°07'48" Ø 05°01'00"
- N 60°09'48" Ø 04°59'24"
- N 60°13'18" Ø 05°11'00"
- N 60°13'18" Ø 05°16'18"
- N 60°07'48" Ø 05°22'00"
- N 60°02'48" Ø 05°21'48"
- N 60°02'30" Ø 05°18'18"

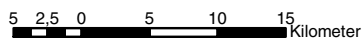

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

Figur 6.199 V11

V12

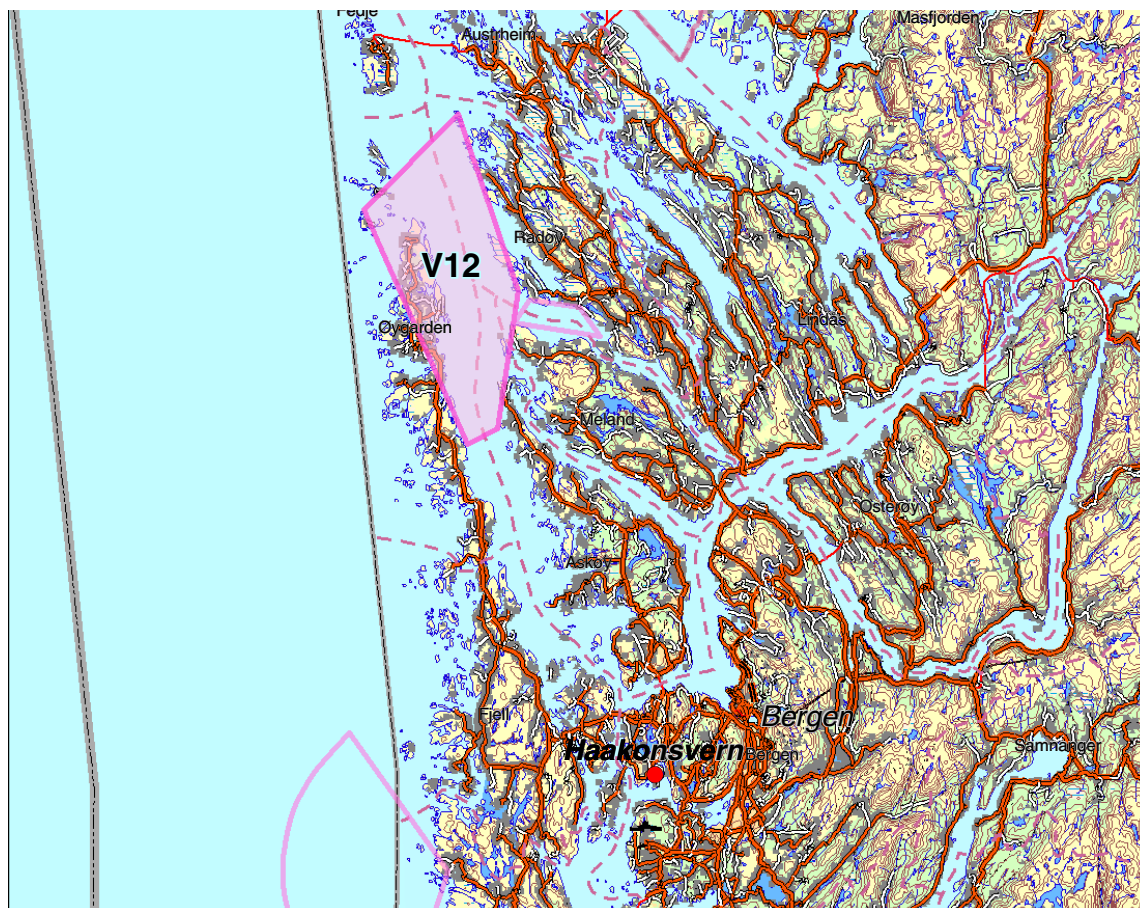
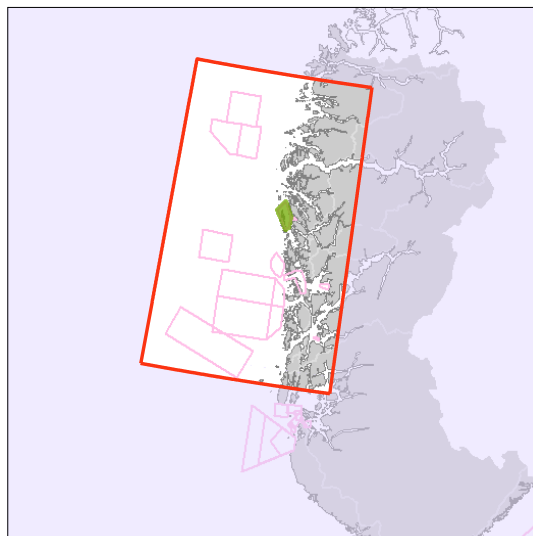
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 60°32'00" Ø 04°54'48"
N 60°40'30" Ø 04°43'42"
N 60°44'48" Ø 04°50'00"
N 60°38'18" Ø 04°57'00"
N 60°32'48" Ø 04°57'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2.5 0 5 10 15
Kilometer

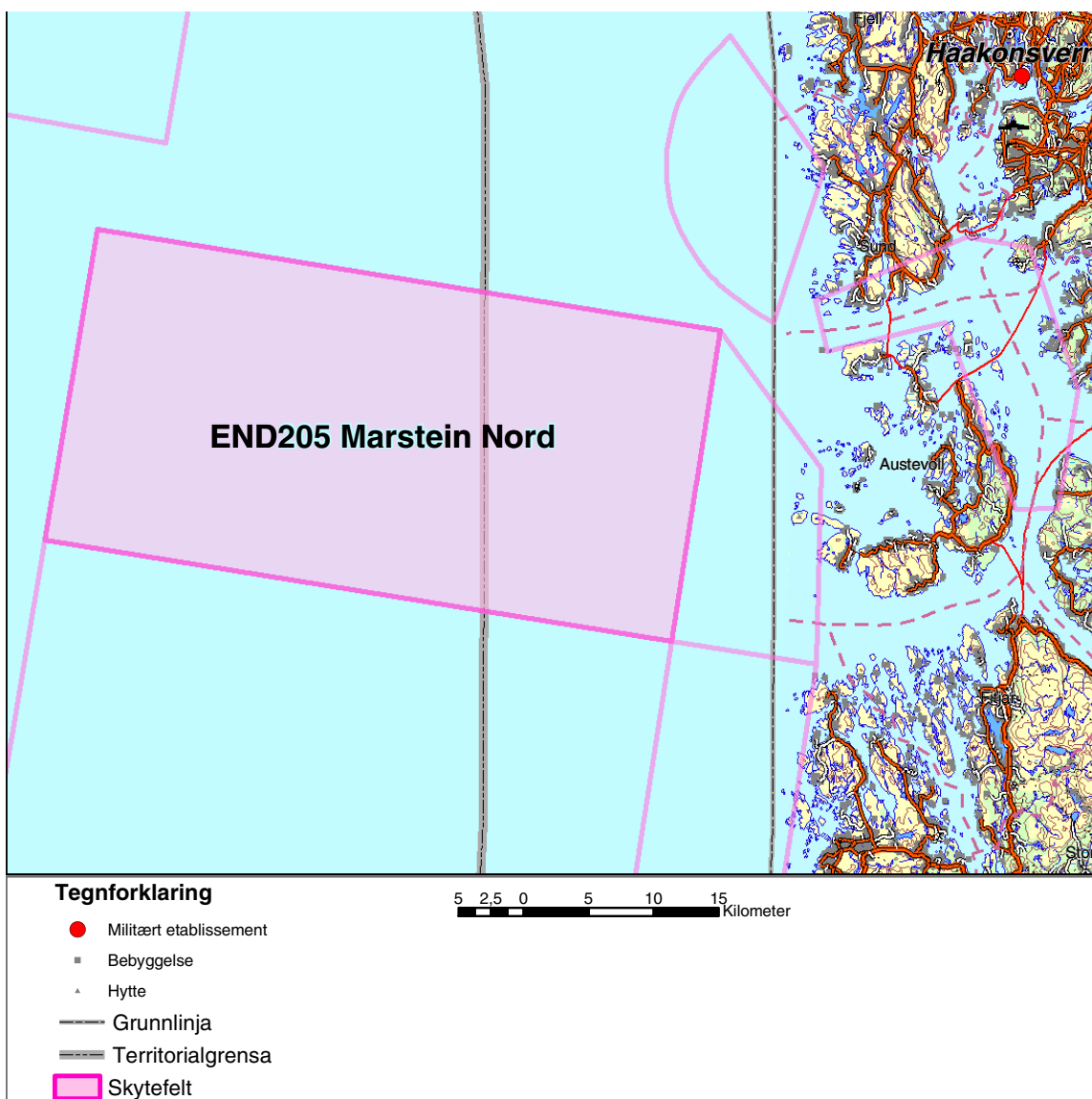
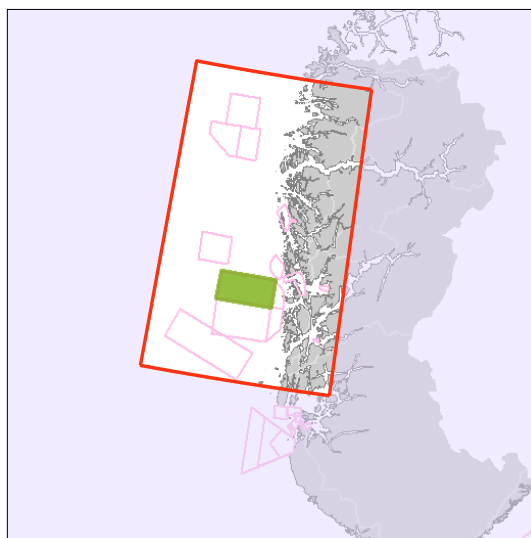
Figur 6.200 V12

END 205 Marstein nord

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 60°08'00" Ø 04°00'00"
N 60°08'00" Ø 04°52'00"
N 59°55'00" Ø 04°52'00"
N 59°55'00" Ø 04°00'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.
Feltet sammenfaller delvis med tidligere felt END 202 og END 203.

Figur 6.201 END 205 Marstein nord

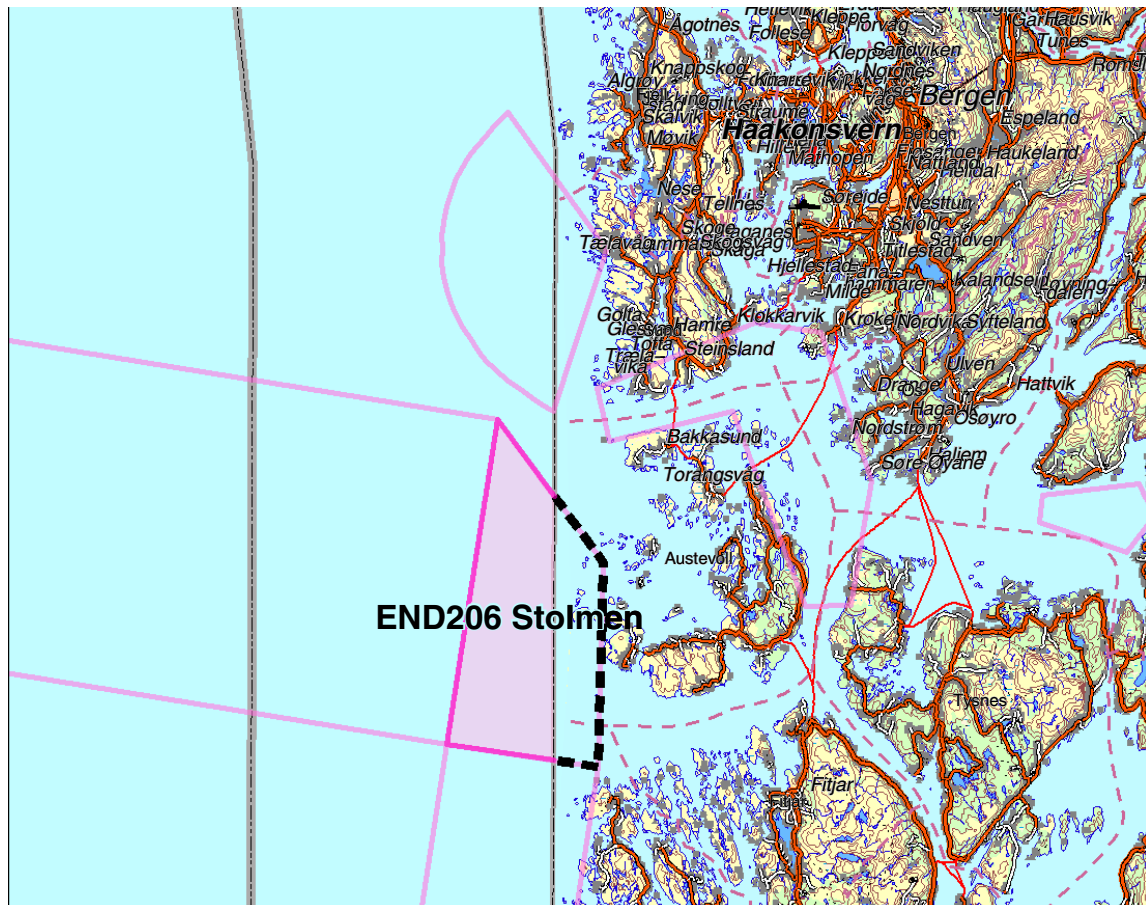
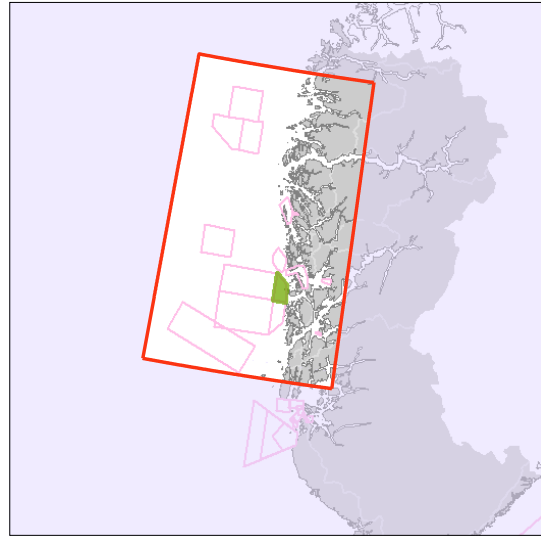
END 206 Stolmen

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet
N 60°08'00" Ø 04°52'00"
N 60°03'00" Ø 05°02'00"
N 59°55'00" Ø 05°04'00"
N 59°55'00" Ø 04°52'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført fortrinnsvis også innenfor grunnlinjen slik stiplet linje viser. Feltet sammenfaller delvis med tidligere felt END 203 og Stolmen.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- - - Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

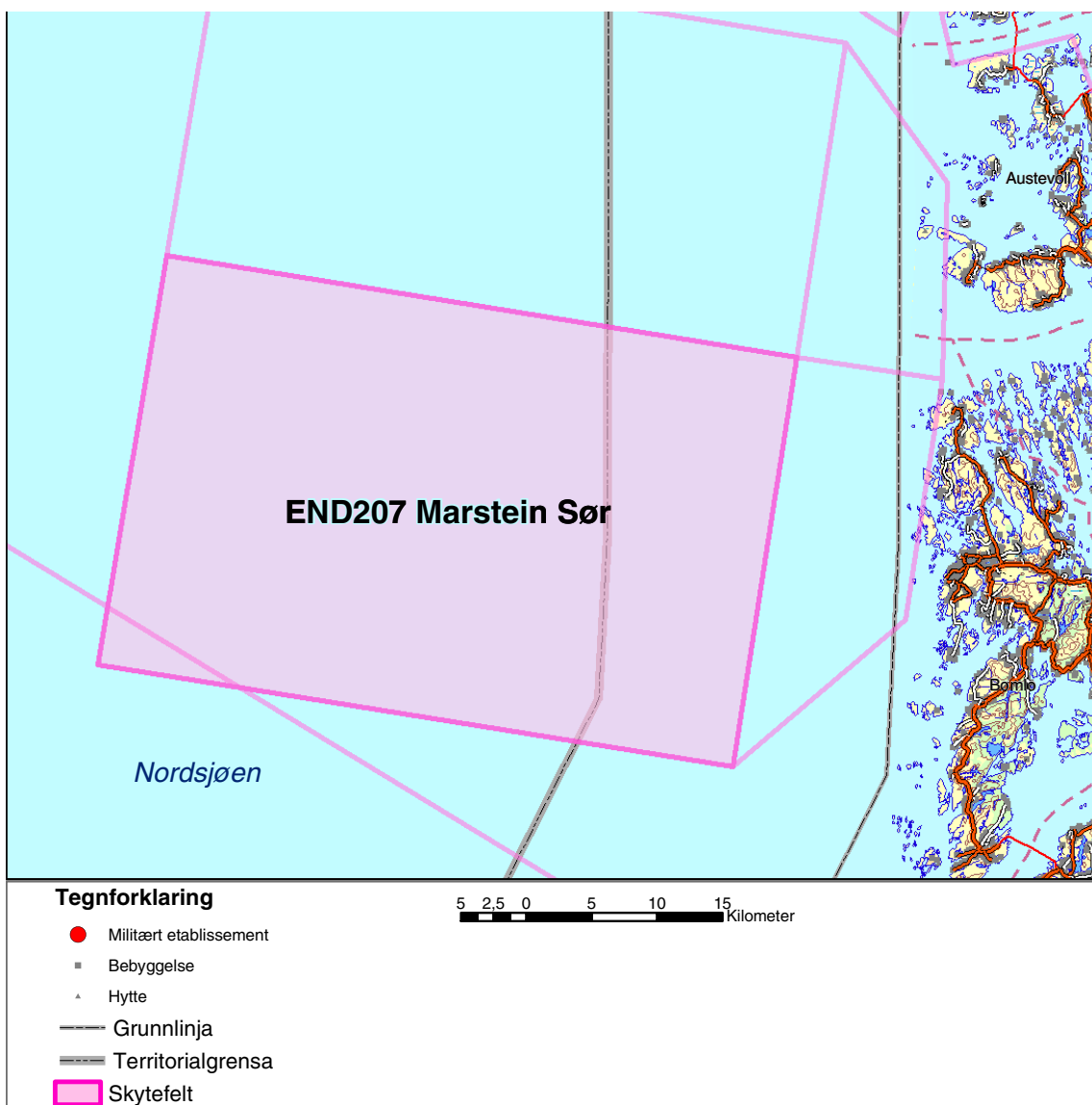
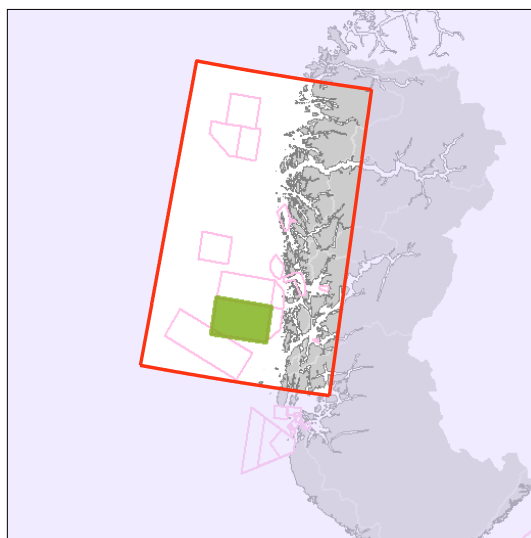
Figur 6.202 END 206 Stolmen

END 207 Marstein sør

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 59°55'00" Ø 04°00'00"
N 59°55'00" Ø 04°52'00"
N 59°38'00" Ø 04°52'00"
N 59°38'00" Ø 04°00'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført. Feltet sammenfaller delvis med tidligere END 204 og END 259.

Figur 6.203 END 207 Marstein sør

END 208 Slåtterøy

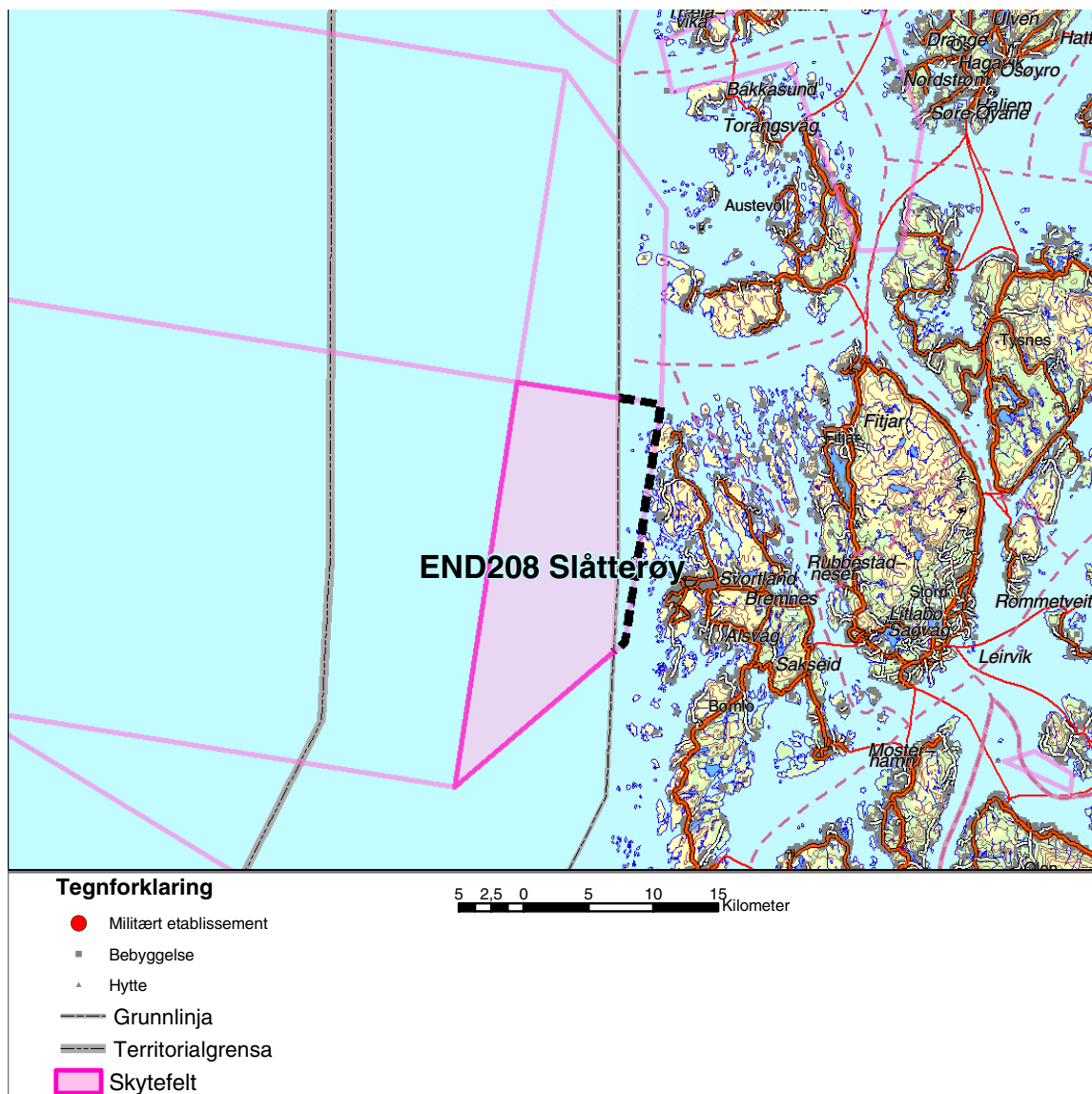
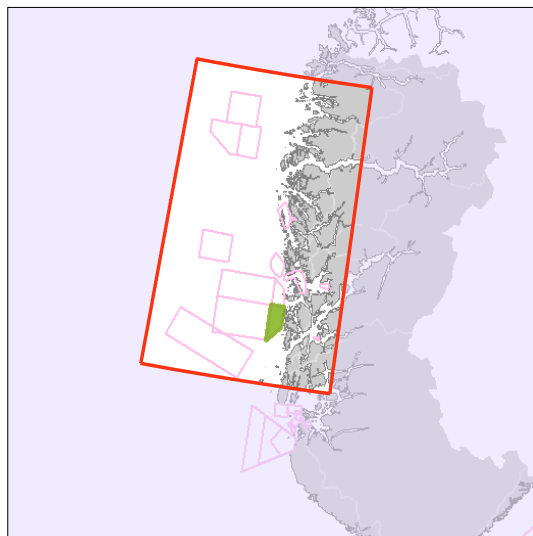
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 59°55'00" Ø 04°52'00"
N 59°55'00" Ø 05°04'00"
N 59°45'00" Ø 05°04'00"
N 59°38'00" Ø 04°52'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført fortrinnsvis også innenfor grunnlinjen slik stiplet linje viser. Feltet sammenfaller delvis med tidligere END 204 og END 259.

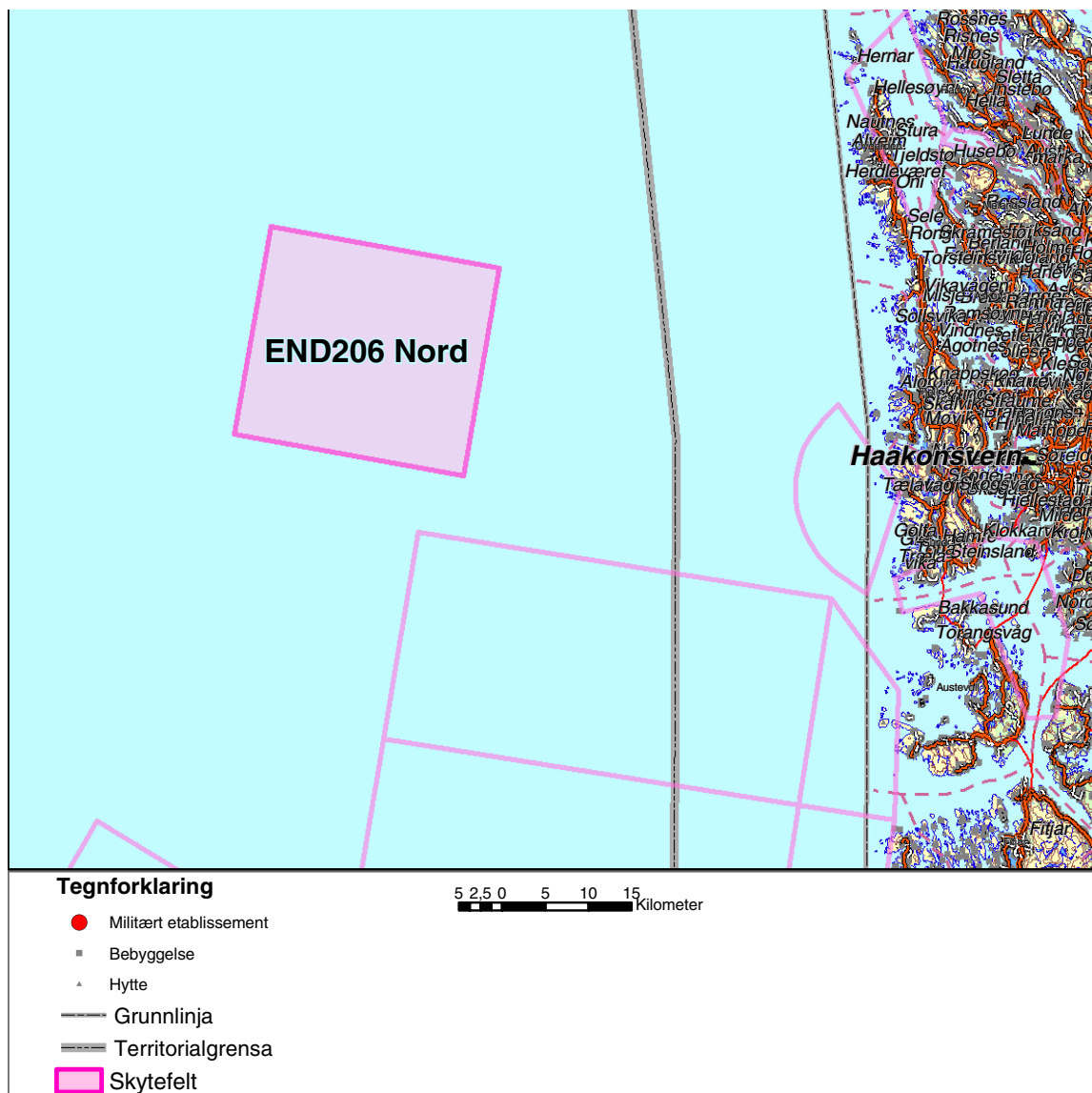
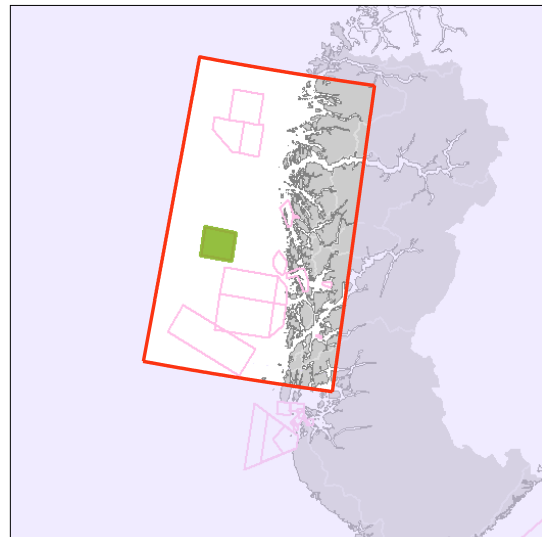
Figur 6.204 END 2008 Slåtterøy

END 206 Nord

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

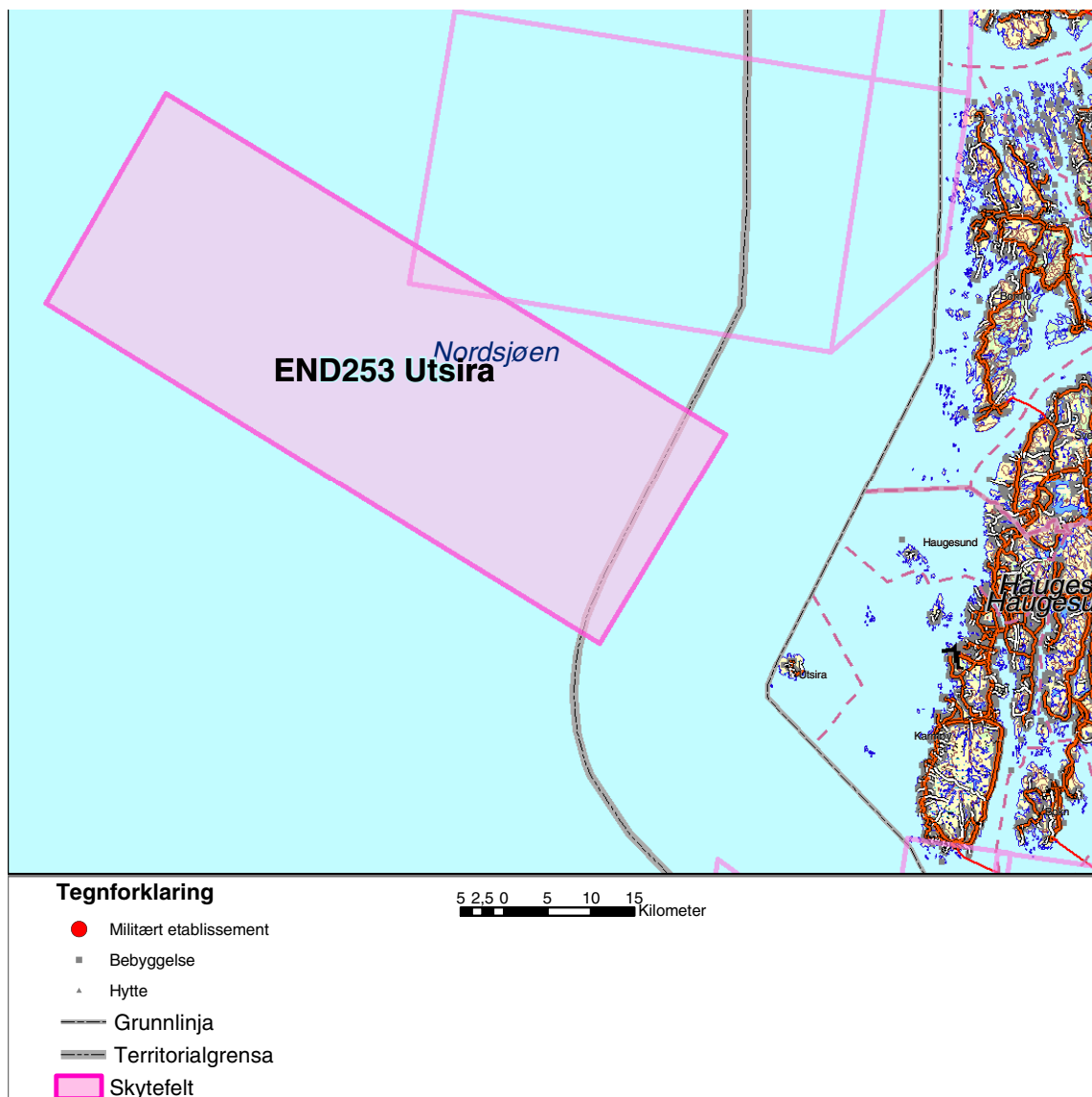
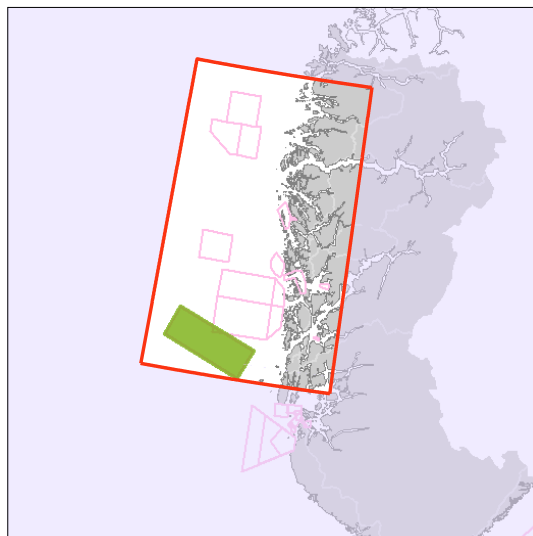
Figur 6.205 END 206 Nord

END 253 Utsira

Hovedbruker
Luftforsvaret

Koordinater/beliggighet
N 59°46'58" Ø 03°26'54"
N 59°31'58" Ø 04°40'54"
N 59°17'58" Ø 04°29'54"
N 59°32'58" Ø 03°16'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført av
Luftforsvaret som felt for luft-til-luft-mål

Figur 6.206 END 253 Utsira

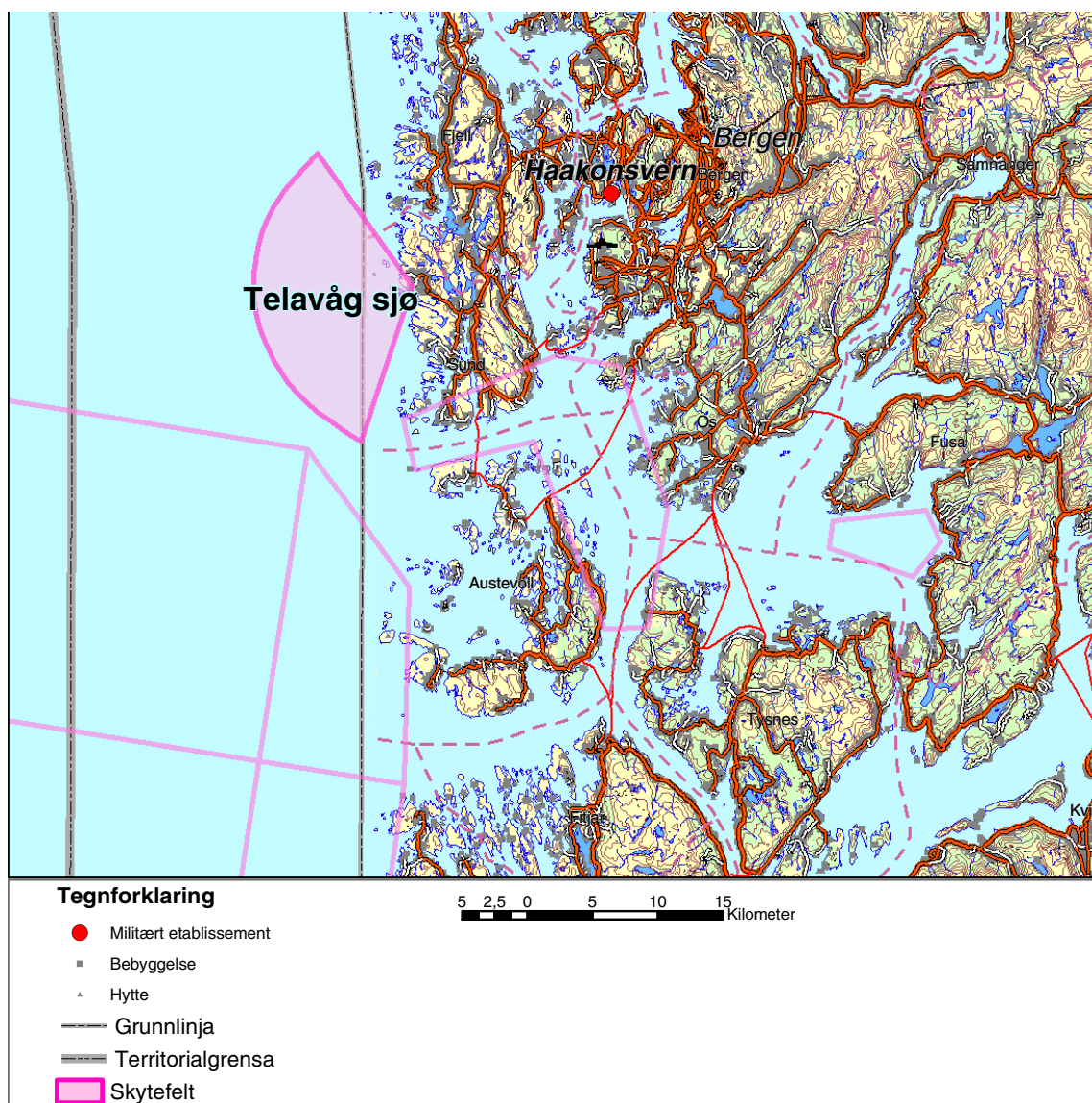
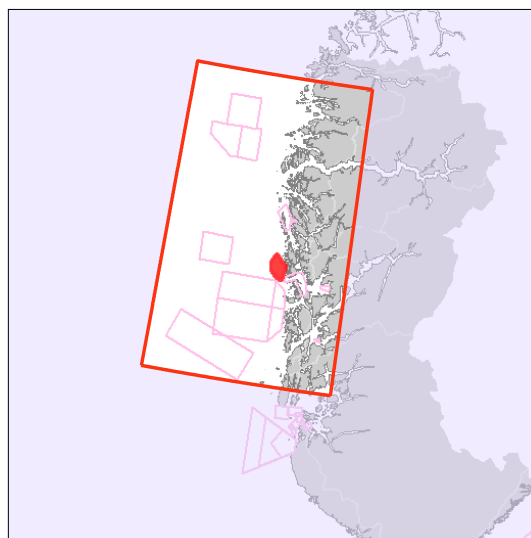
Telavåg sjø

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet

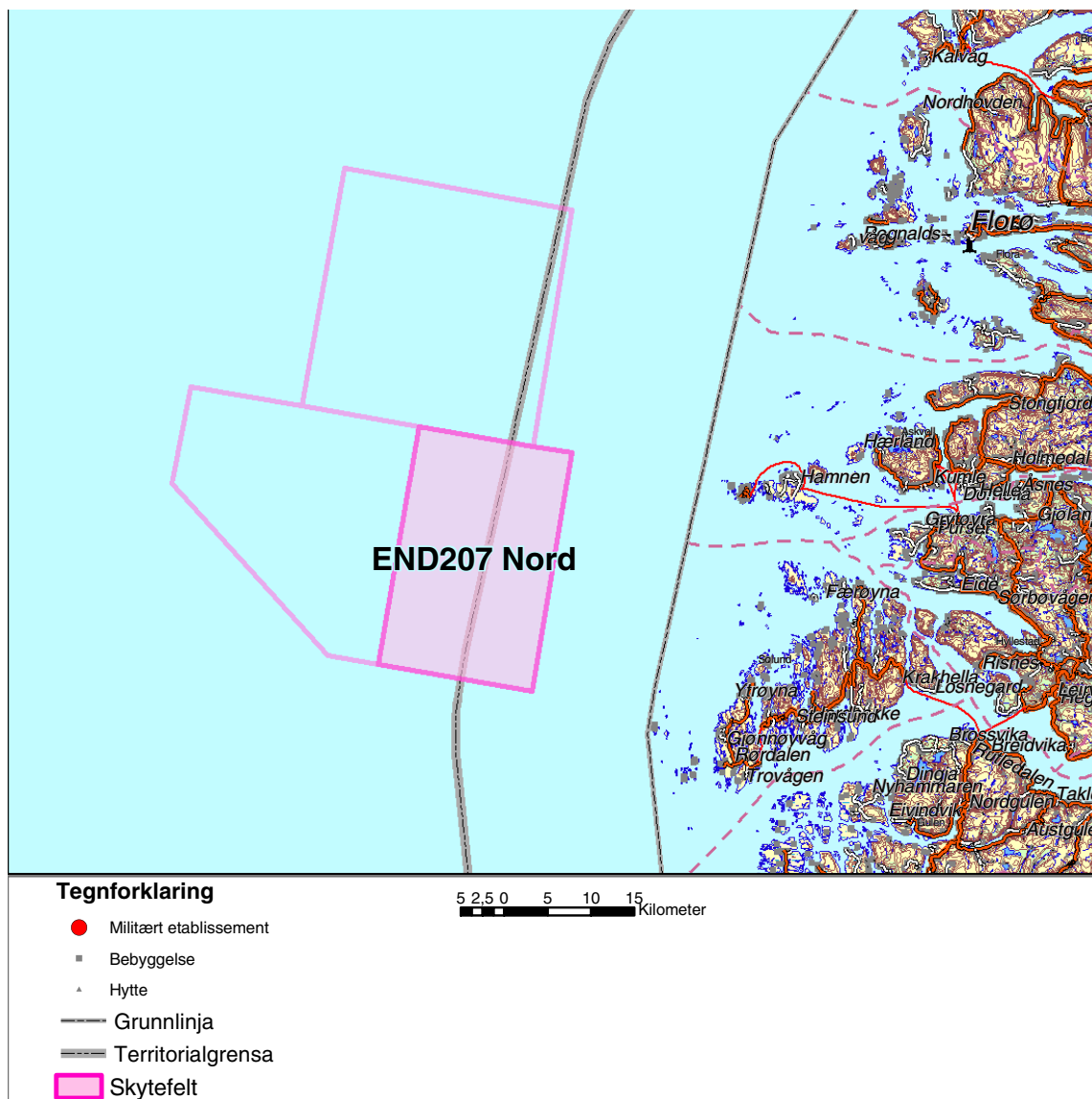
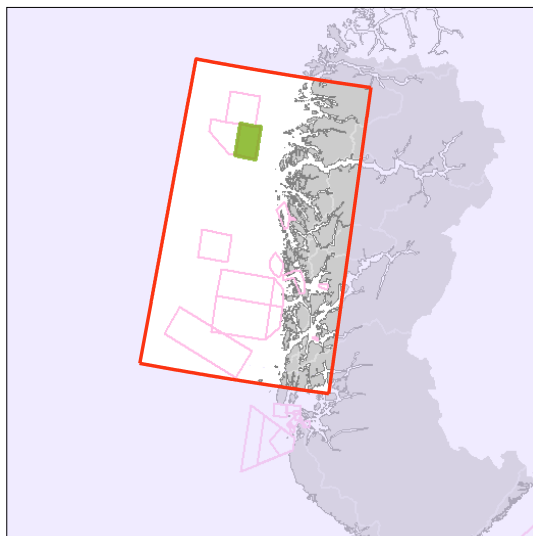
Figur 6.207 Telavåg sjø

END 207 Nord

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

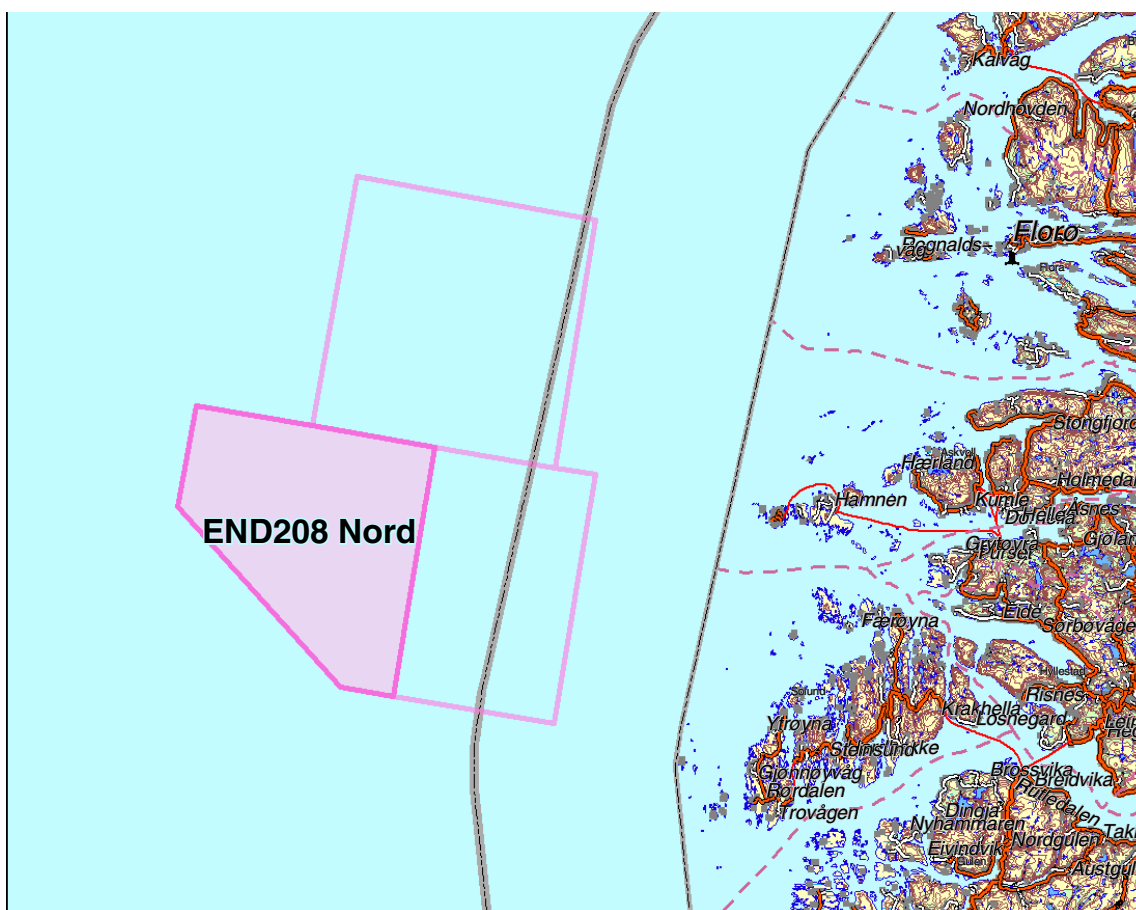
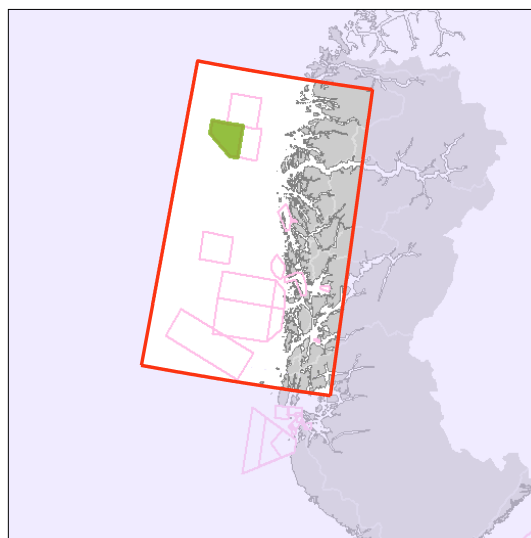
Figur 6.208 END 207 Nord

END 208 Nord

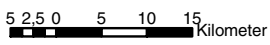
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

- Tegnforklaring**
- Militært etablissement
 - Bebyggelse
 - ▲ Hytte
 - Grunnlinja
 - Territorialgrensa
 - Skytefelt

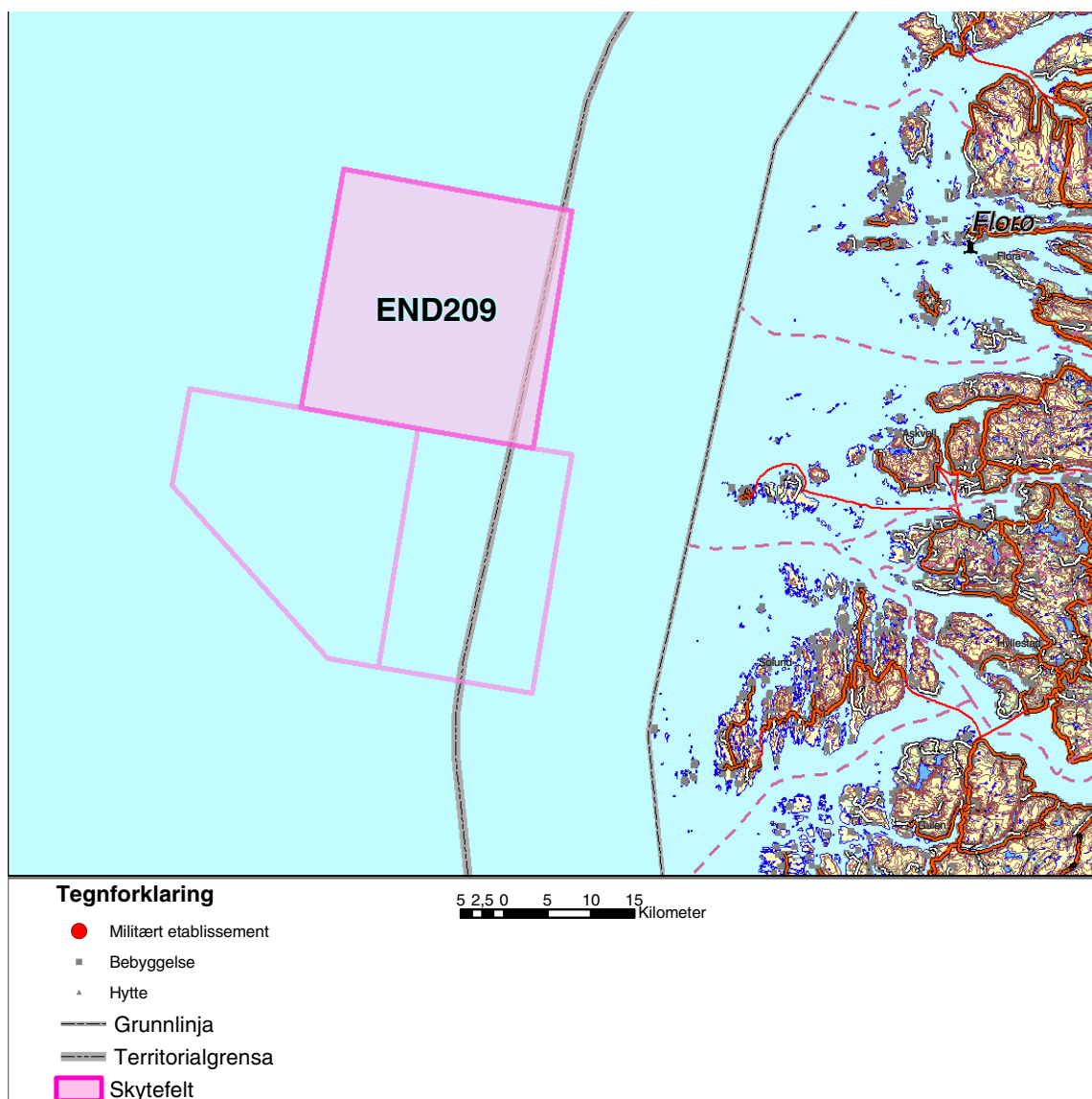
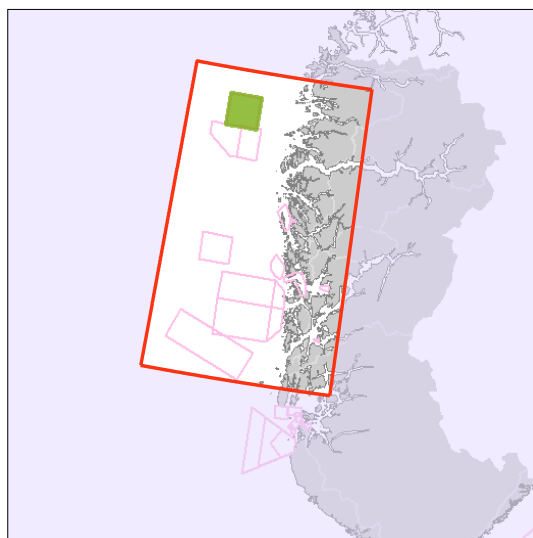
Figur 6.209 END 208 Nord

END 209

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Figur 6.210 END 209

T1 Frohavet målområde og fareområde

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

Målområde: N 63°59'30" Ø 09°00'00"

N 63°58'30" Ø 09°02'20"

N 63°57'05" Ø 08°58'90"

N 63°58'45" Ø 08°58'00"

Fareområde felt T-1: N 64°01'00" Ø 08°53'00"

N 64°02'00" Ø 09°03'00"

N 63°58'00" Ø 09°05'00"

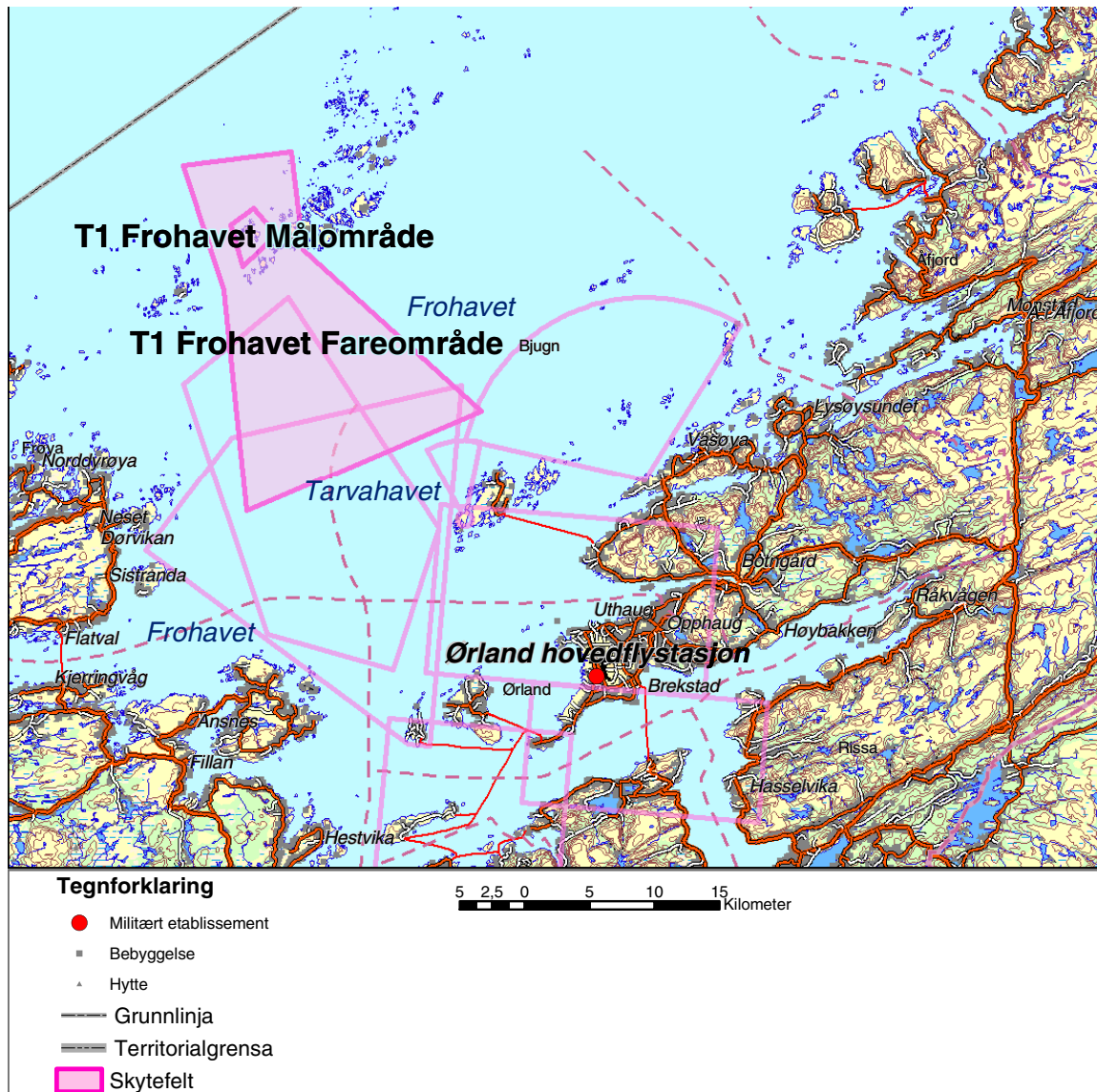
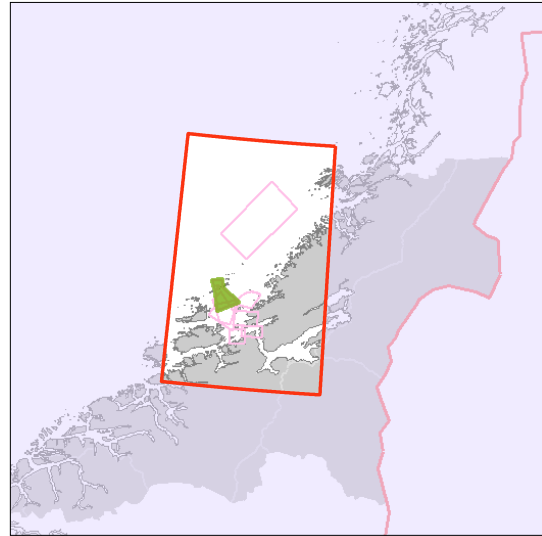
N 63°52'00" Ø 09°23'00"

N 63°47'00" Ø 09°02'00"

N 63°56'00" Ø 08°58'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

Figur 6.211 T1 Frohavet målområde og fareområde

T11

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 63°36'00" Ø 09°52'00"

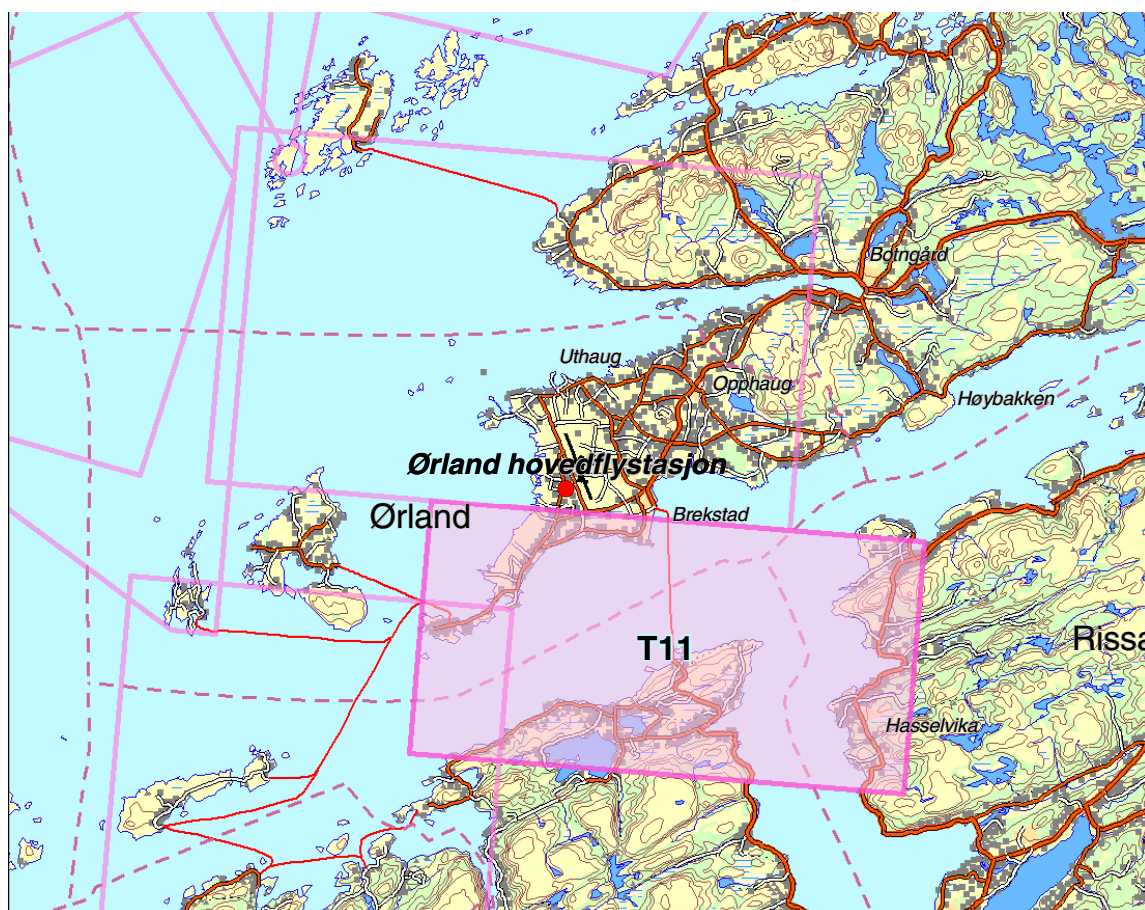
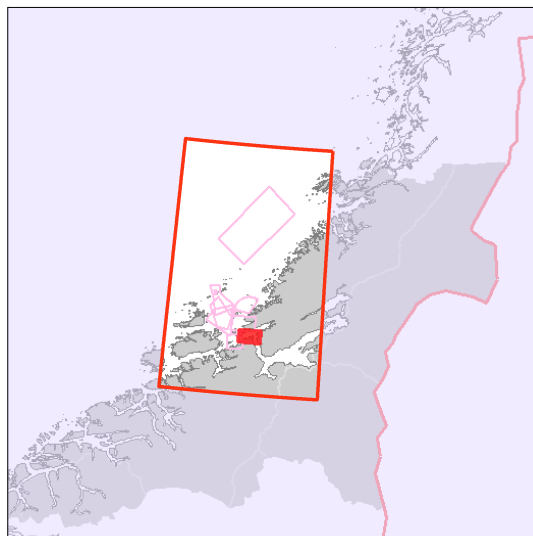
N 63°36'00" Ø 09°30'00"

N 63°41'00" Ø 09°30'00"

N 63°41'00" Ø 09°52'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.212 T11

T12

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 63°32'00" Ø 09°17'00"

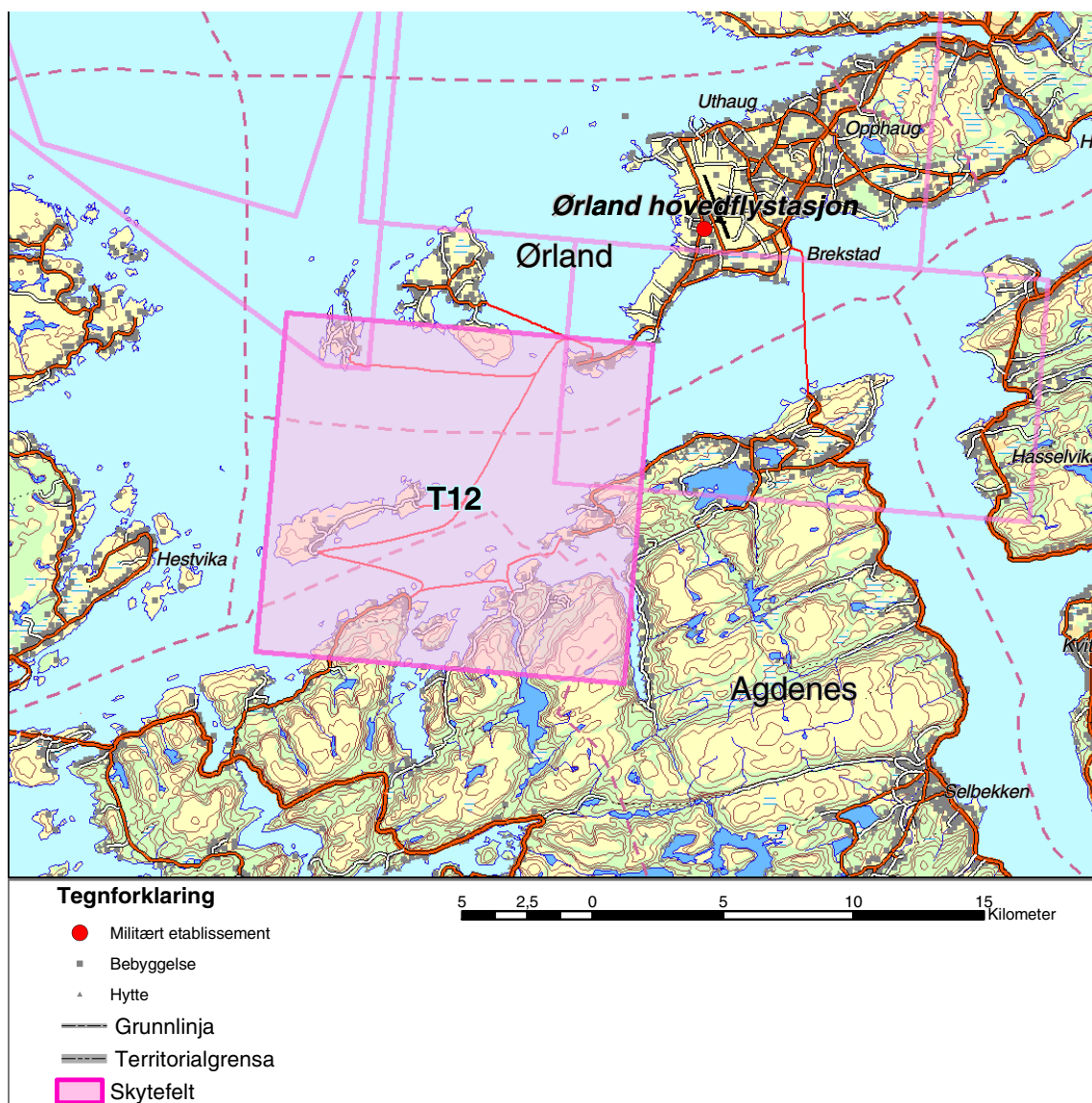
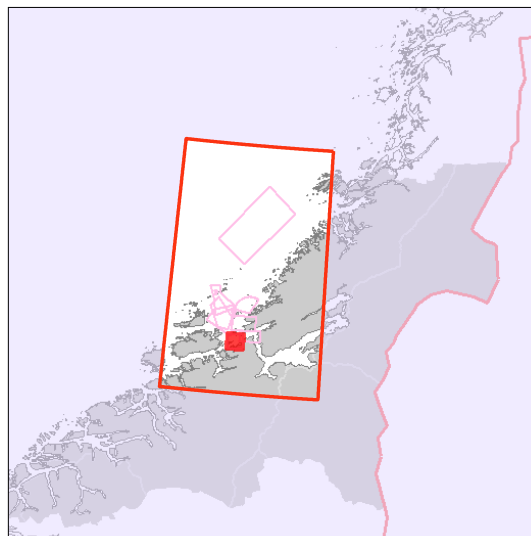
N 63°32'00" Ø 09°34'00"

N 63°39'00" Ø 09°34'00"

N 63°39'00" Ø 09°17'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.213 T12

T13

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 63°41'00" Ø 09°20'00"

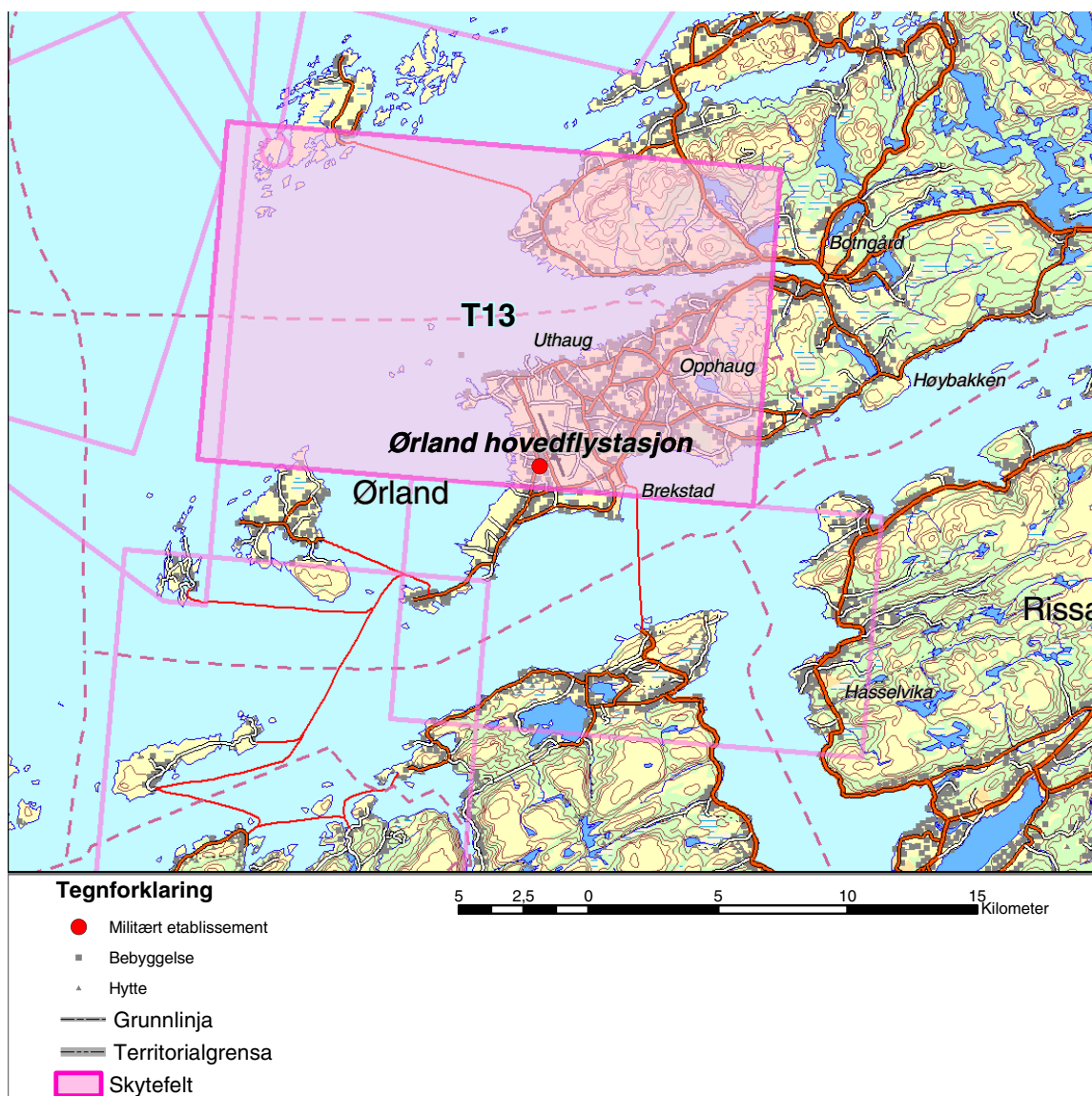
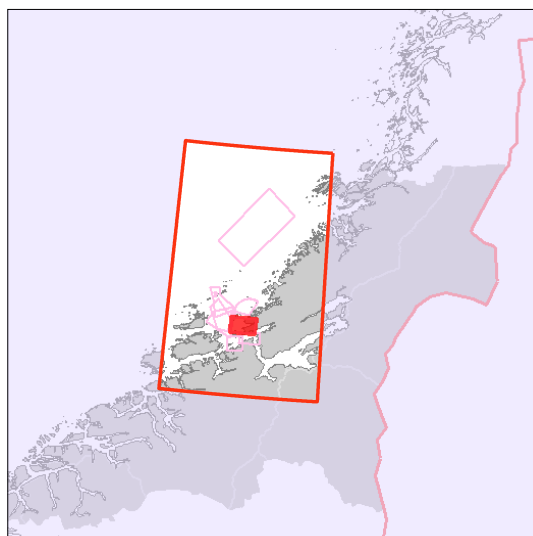
N 63°41'00" Ø 09°46'00"

N 63°48'00" Ø 09°46'00"

N 63°48'00" Ø 09°20'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet

Figur 6.214 T13

T14 Frohavet

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 63°38'00" Ø 09°19'00"

N 63°38'00" Ø 09°21'00"

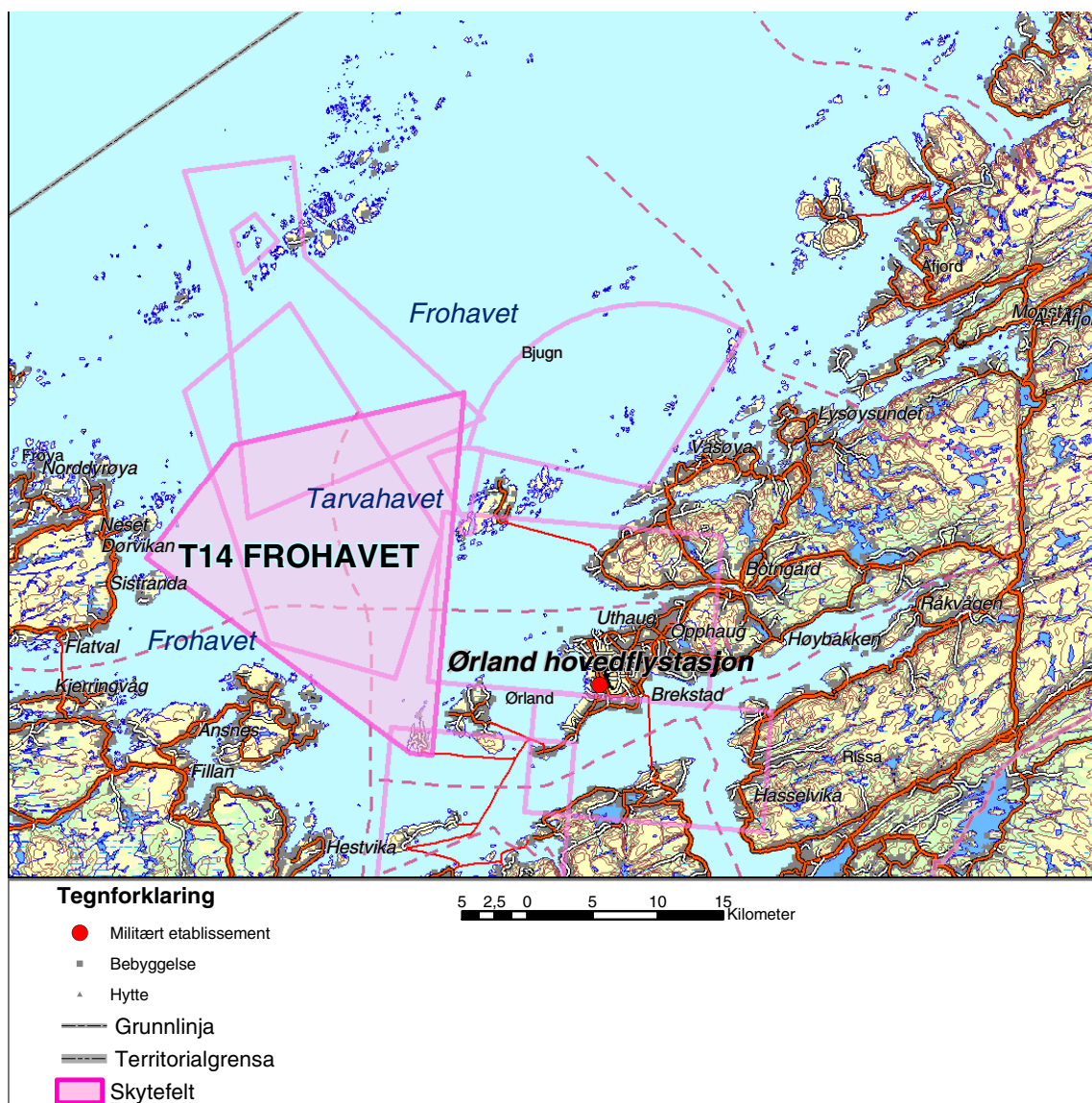
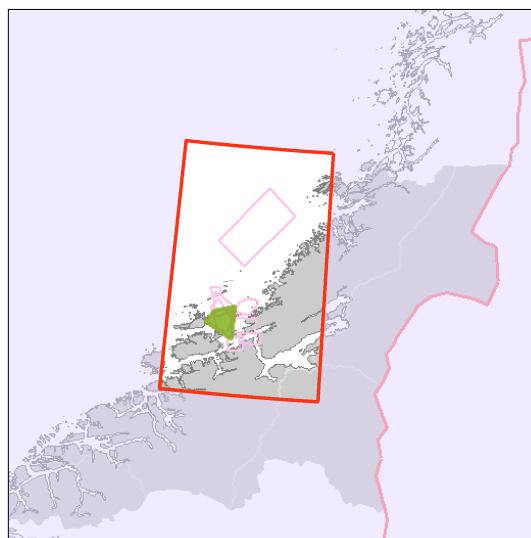
N 63°53'00" Ø 09°21'00"

N 63°50'00" Ø 09°00'00"

N 63°45'00" Ø 08°53'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

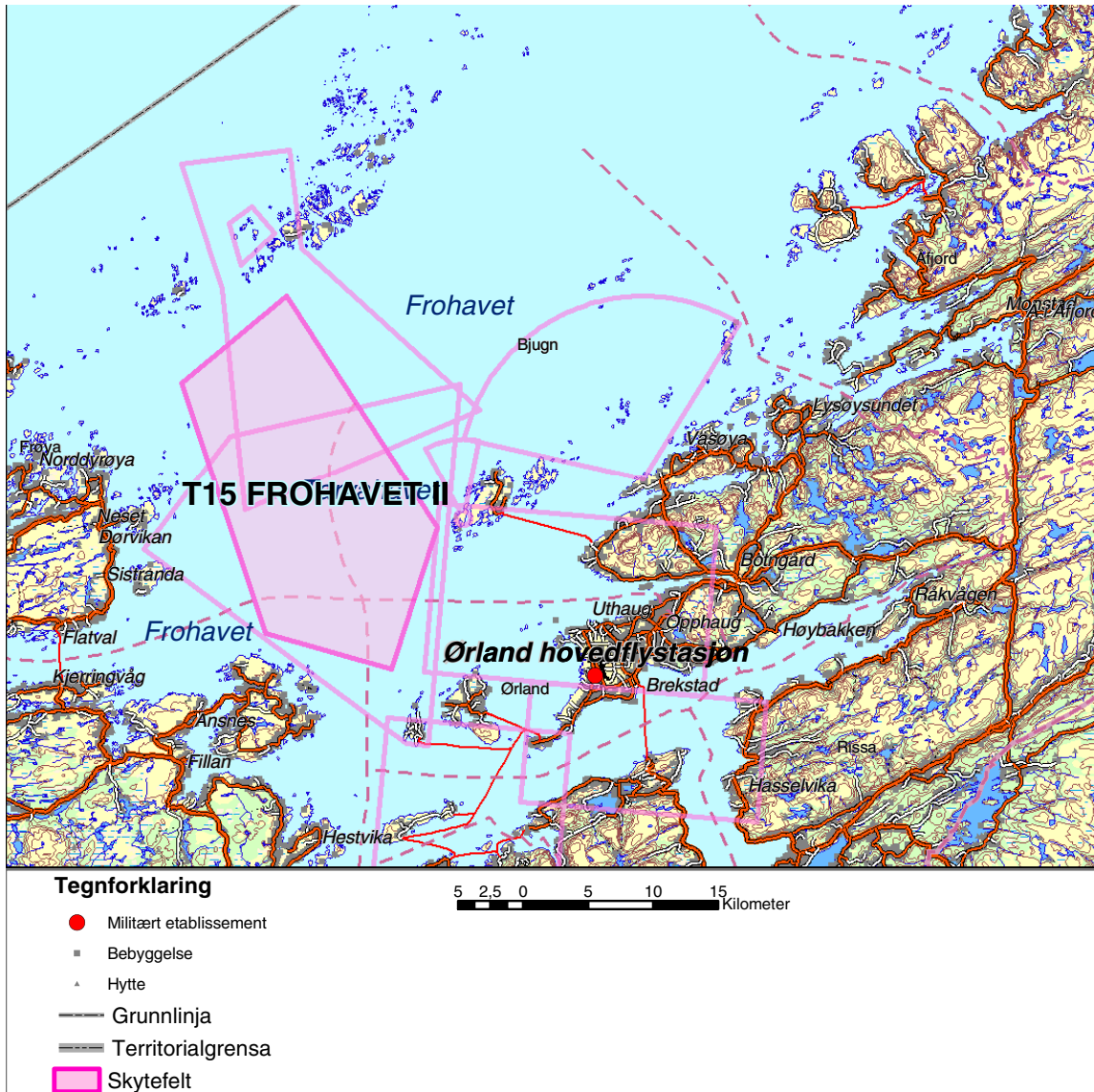
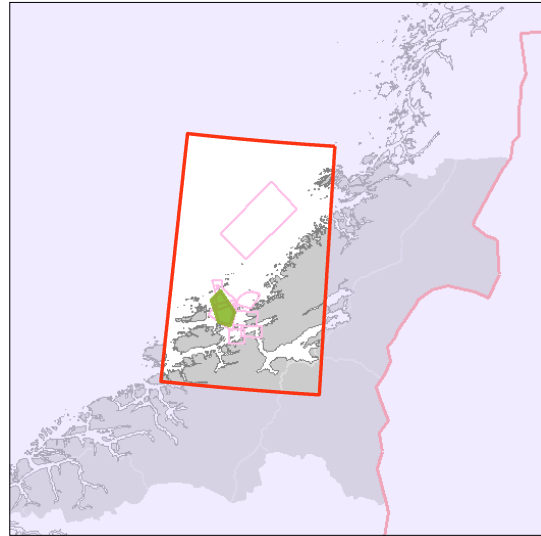
Figur 6.215 T14 Frohavet

T15 Frohavet II

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet
N 63° 42' 00" Ø 09° 05' 00"
N 63° 52' 00" Ø 08° 55' 00"
N 63° 56' 00" Ø 09° 04' 00"
N 63° 47' 00" Ø 09° 20' 00"
N 63° 41' 00" Ø 09° 17' 00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

Figur 6.216 Frohavet II

END 352 Halten*Hovedbruker*

Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 64°51'00" Ø 09°48'54"

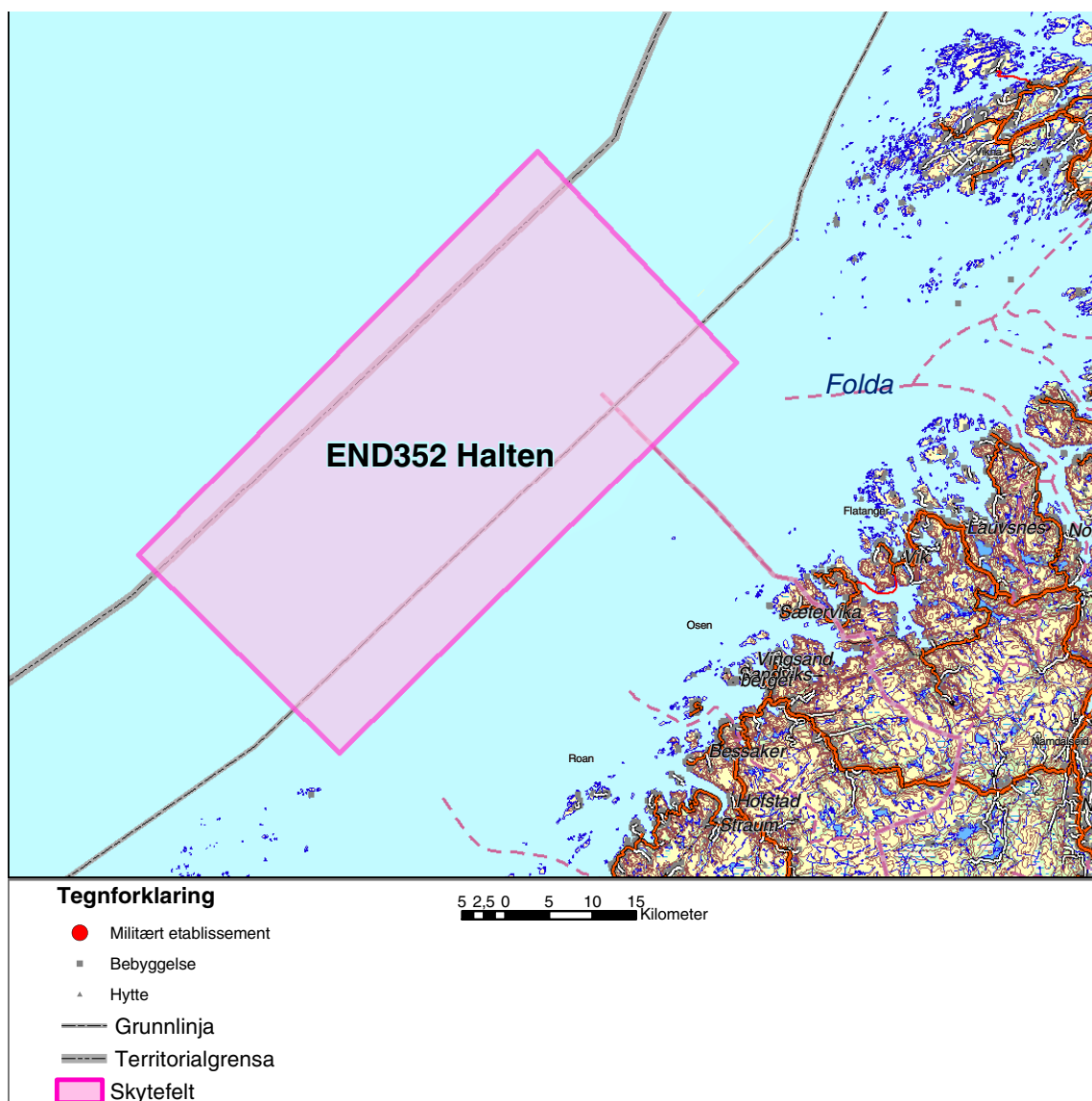
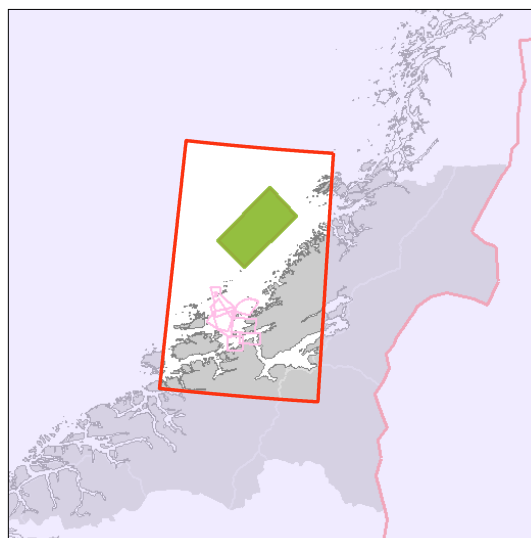
N 64°39'00" Ø 10°19'54"

N 64°13'00" Ø 09°27'54"

N 64°24'00" Ø 08°56'54"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

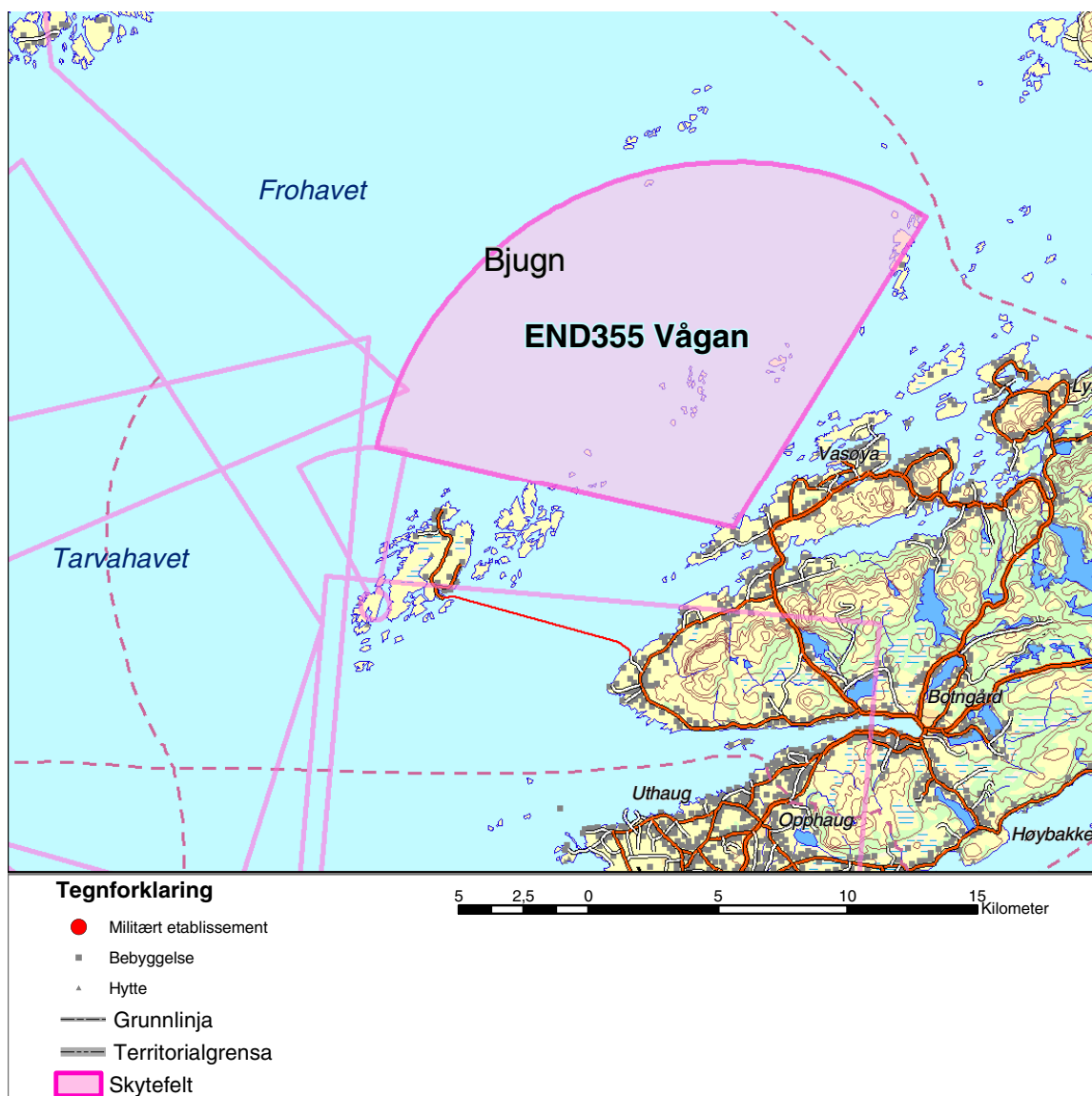
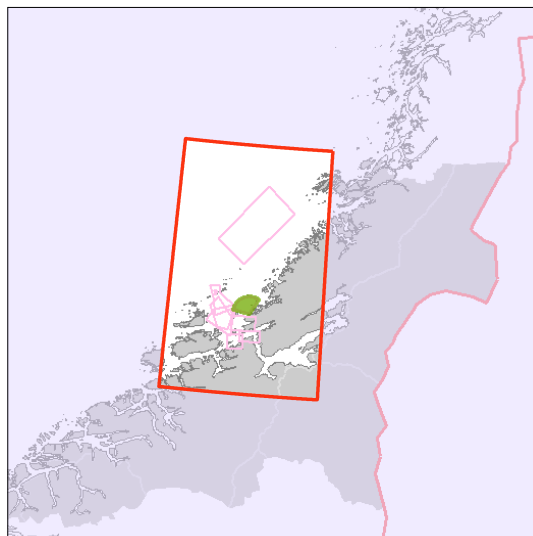
Figur 6.217 END 352 Halten

END 355 Vågan

Hovedbruker
Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 63°49'44" Ø 09°38'49"
Sektor 278°- 027° (T), radius 7,6 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført

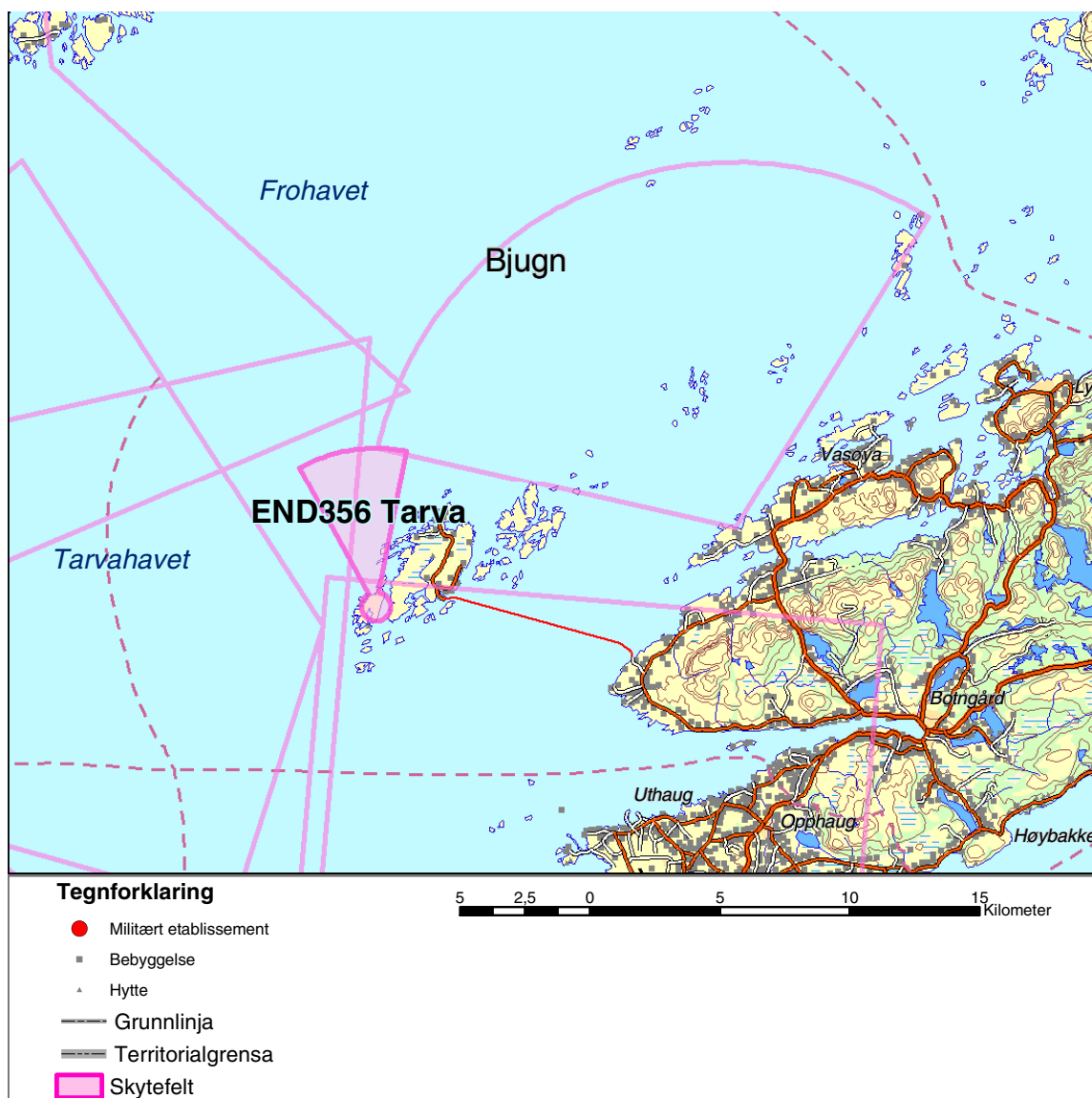
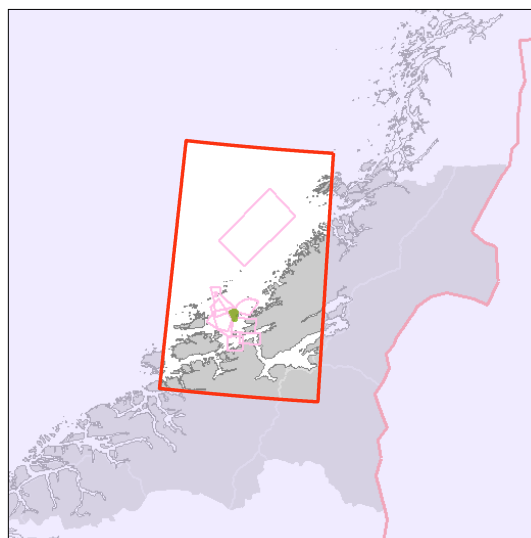
Figur 6.218 END 355 Vågan

END 356 Tarva

Hovedbruker
Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 63°47'29" Ø 09°22'24"
En sirkel, radius 0,3 NM
En sektor 326°-006° (T), radius 3,3 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.
Luftforsvaret har ønske om utvidelse
både i utstrekning og høyde grunnet behov
for trening med nye våpentyper.

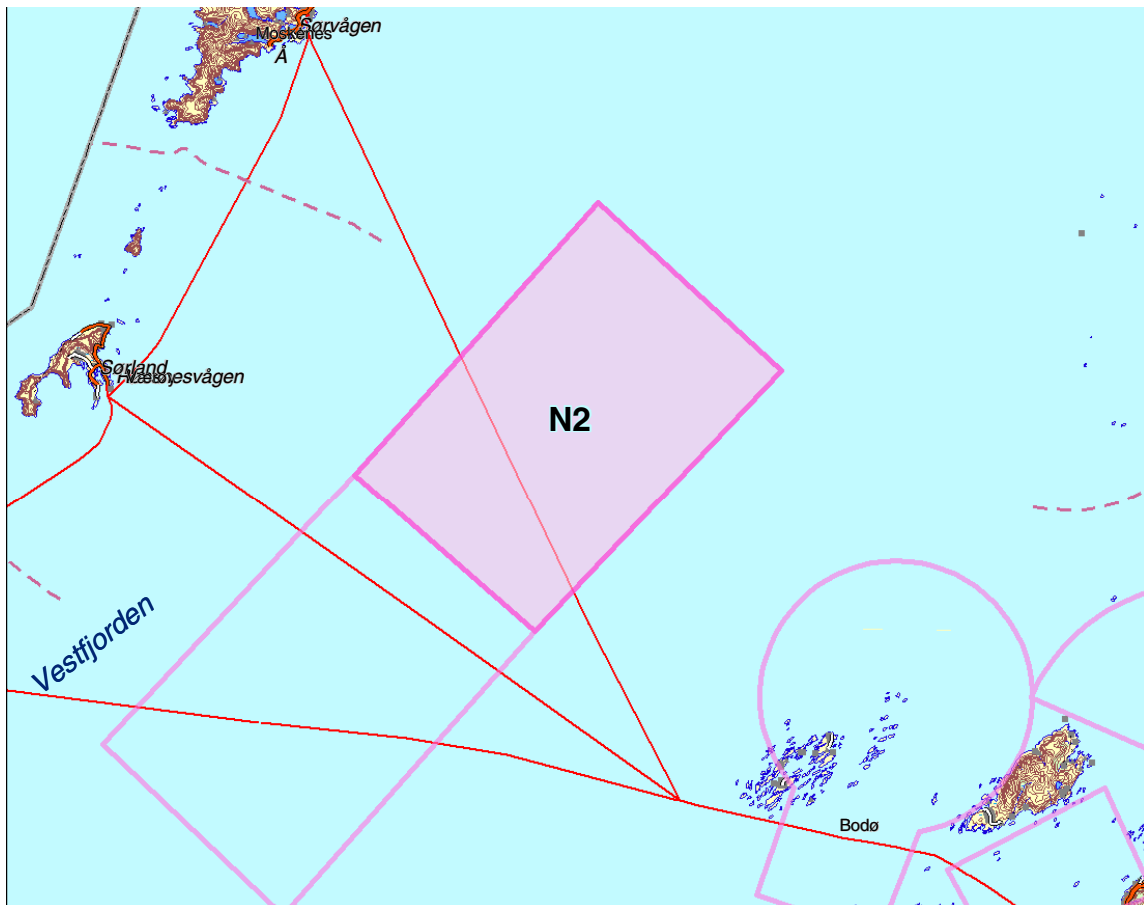
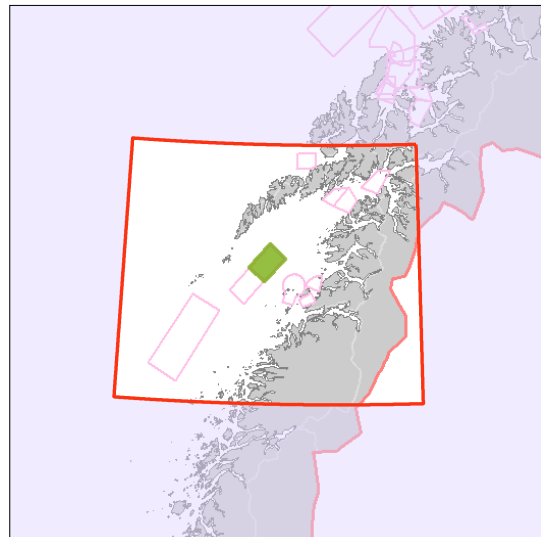
Figur 6.219 END 356 Tarva

N2

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 67°30'00" Ø 13°28'00"
N 67°40'30" Ø 13°53'00"
N 67°47'00" Ø 13°33'30"
N 67°36'00" Ø 13°09'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15
Kilometer

Figur 6.220 N2

N3

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 67° 18' 30" Ø 13° 03' 00"

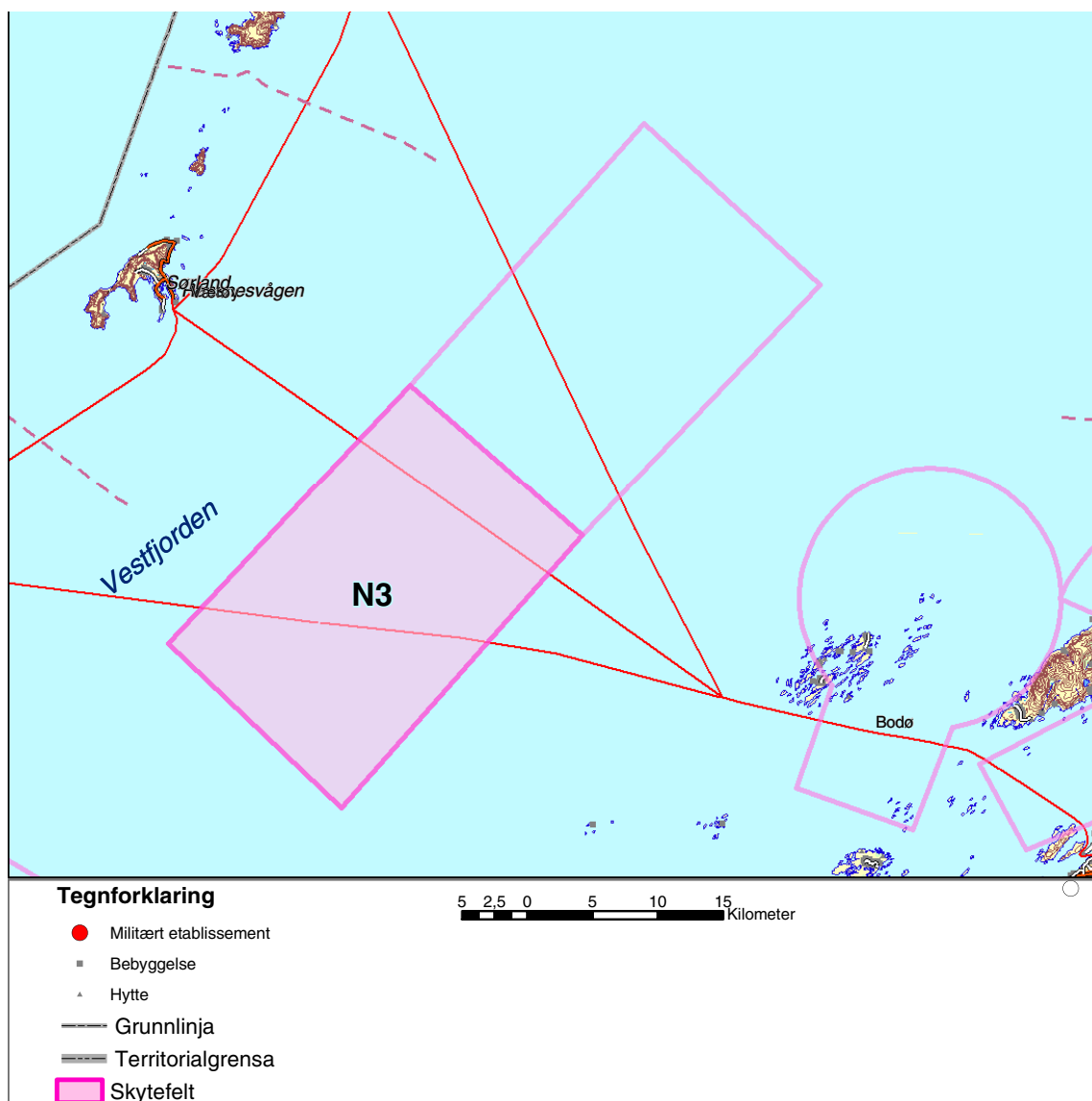
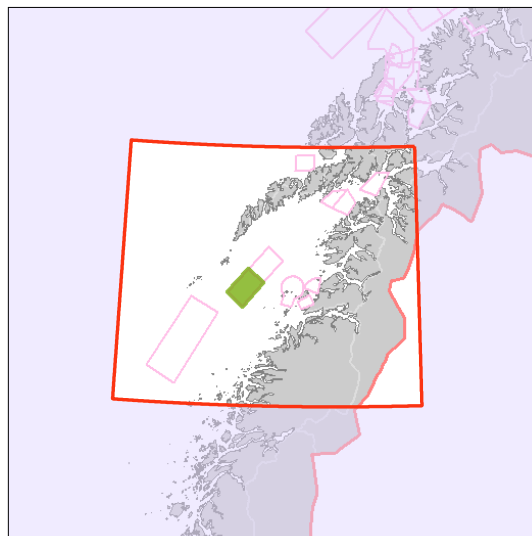
N 67° 36' 00" Ø 13° 09' 00"

N 67° 30' 00" Ø 13° 28' 00"

N 67° 25' 00" Ø 12° 44' 00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.221 N3

N5 Risvær/Skrova

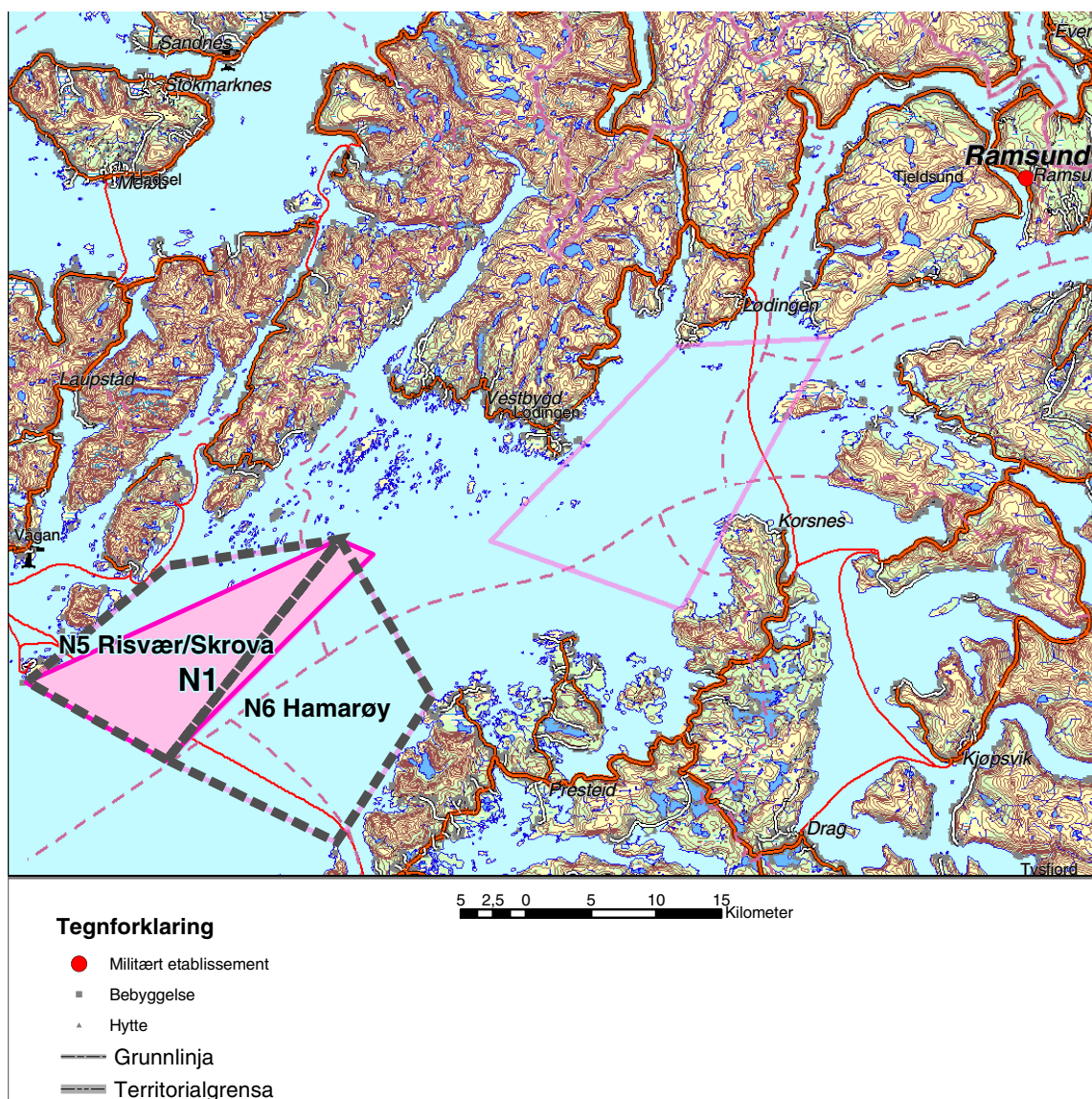
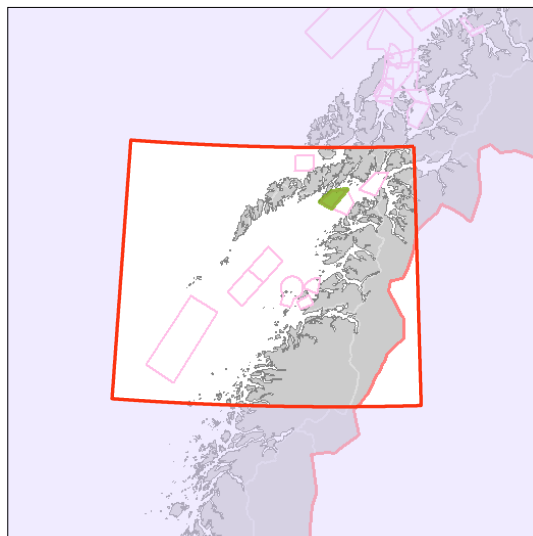
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 68° 09' 12" Ø 14° 39' 30"
N 68° 14' 00" Ø 14° 55' 00"
N 68° 15' 06" Ø 15° 14' 12"
N 68° 06' 00" Ø 14° 55' 00"

Status ihht helhetsplan

Feltet sammenfaller delvis med N1, men er foreslått videreført og endret ihht til stiplet linje.

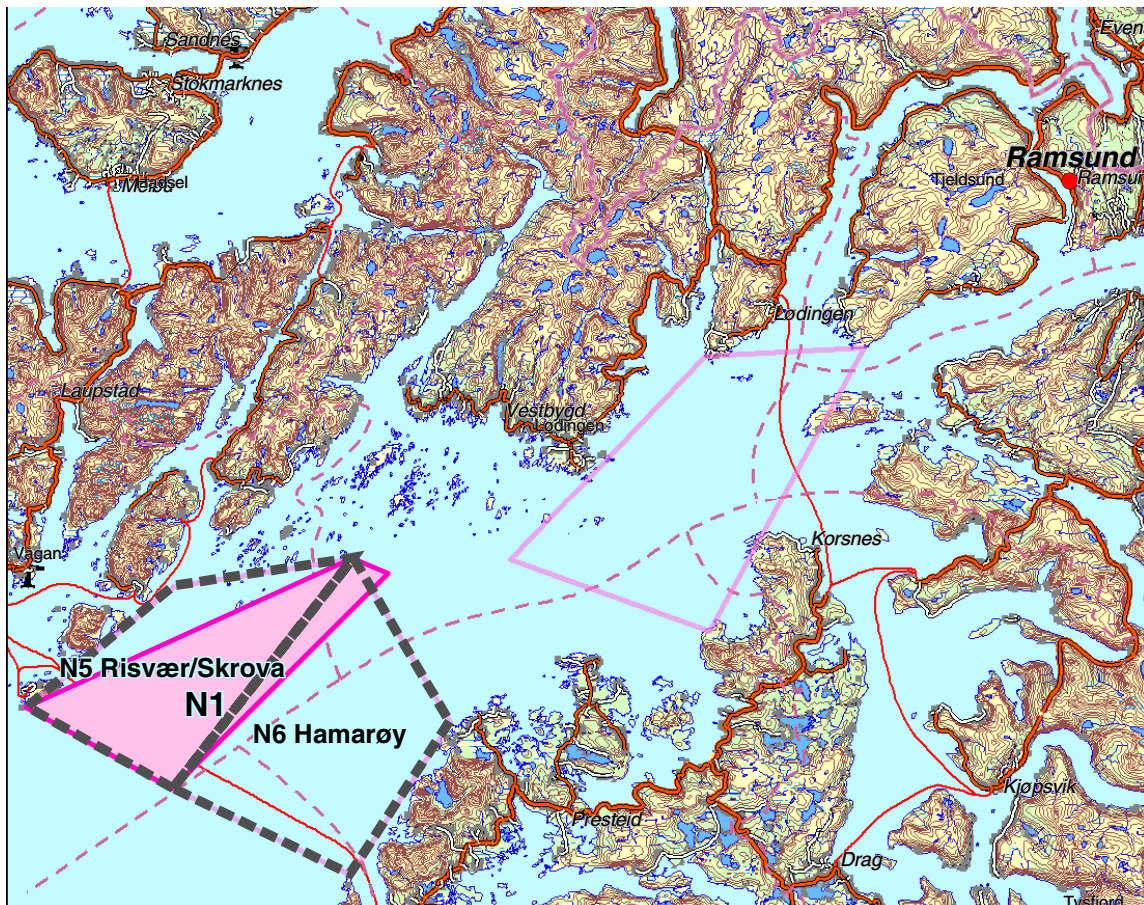
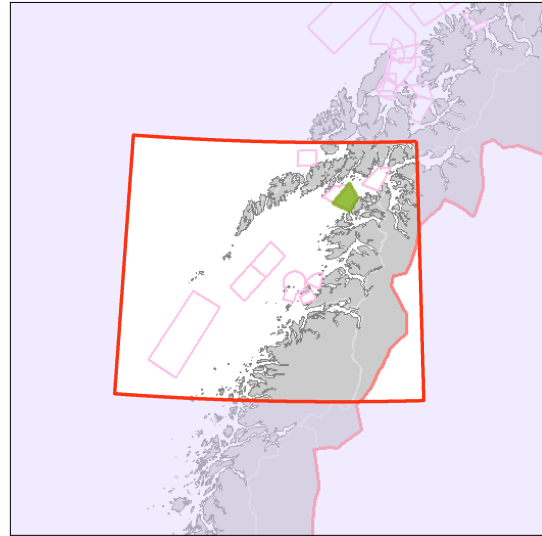
Figur 6.222 N5 Risvær/Skrova

N6 Hamarøy

Hovedbruker
Sjøforsvaret

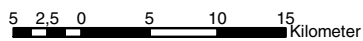
Koordinater/beliggenhet
N 68°15'06" Ø 15°14'12"
N 68°08'36" Ø 15°24'18"
N 68°02'36" Ø 15°13'42"
N 68°06'00" Ø 14°55'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er opprettet midlertidig, men
foreslås videreført ihht stiplede linje.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa

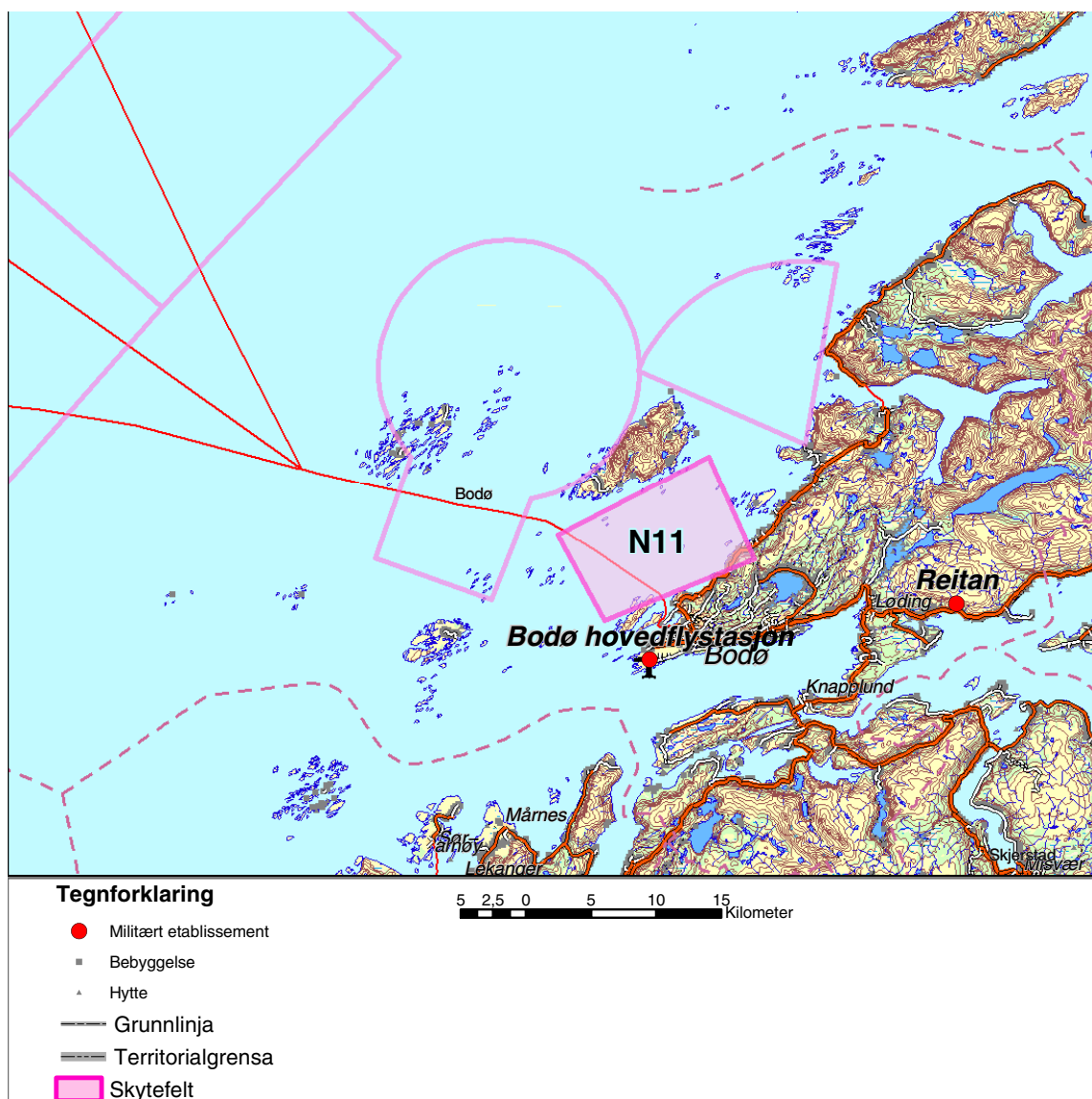
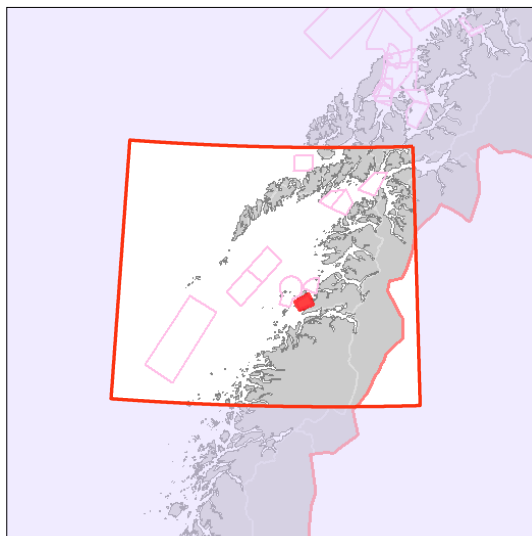
Figur 6.223 N6 Hamarøy

N11

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 67°24'12" Ø 14°27'00"
N 67°20'00" Ø 14°32'00"
N 67°17'24" Ø 14°16'00"
N 67°20'54" Ø 14°10'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

Figur 6.224 N11

N16

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 68°24'00" Ø 14°24'00"

N 68°24'00" Ø 14°07'00"

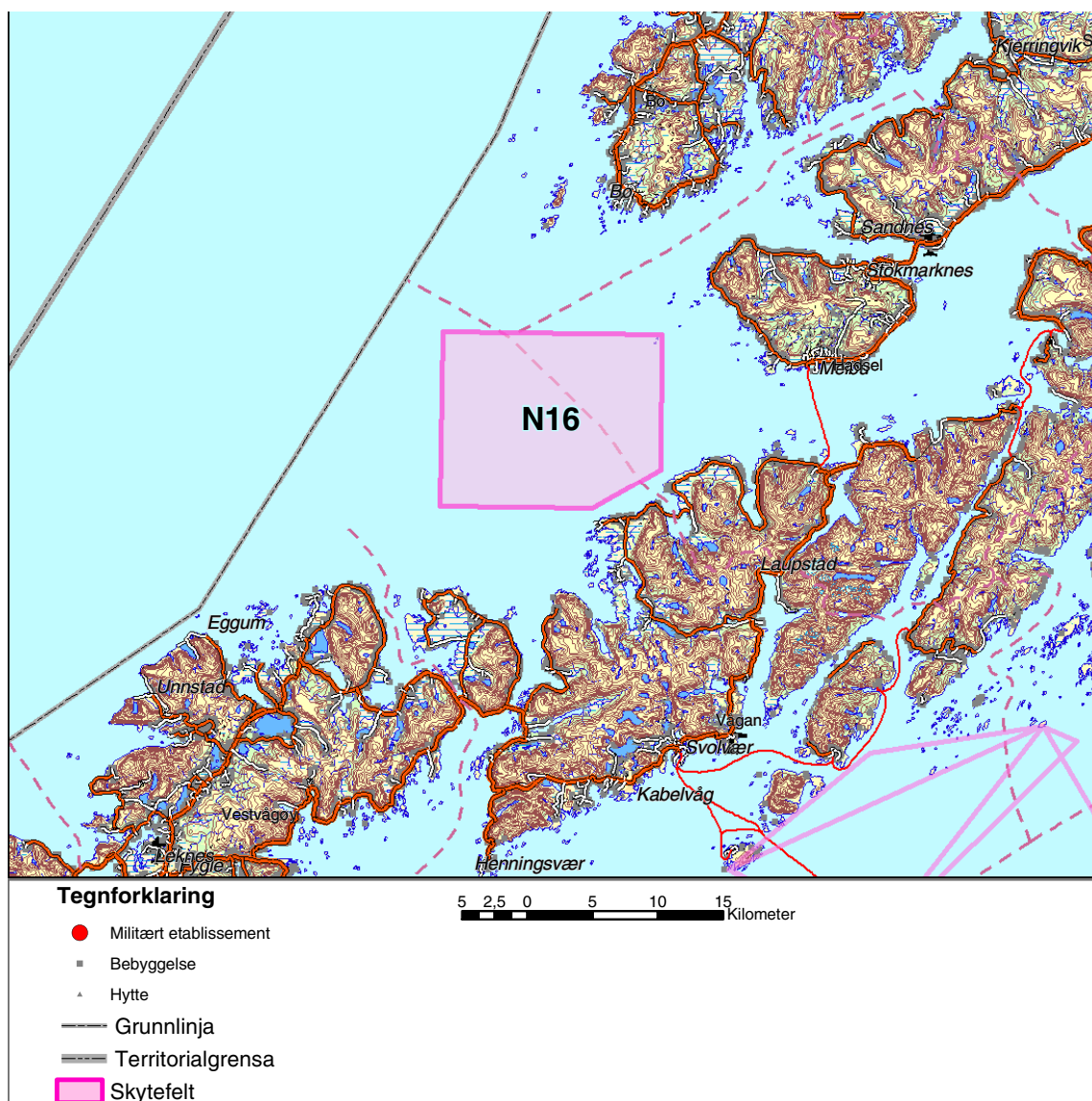
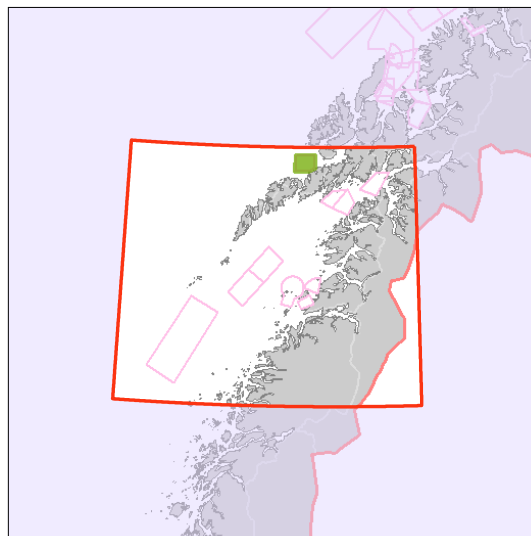
N 68°31'12" Ø 14°07'00"

N 68°31'12" Ø 14°31'36"

N 68°25'36" Ø 14°31'36"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.225 N16

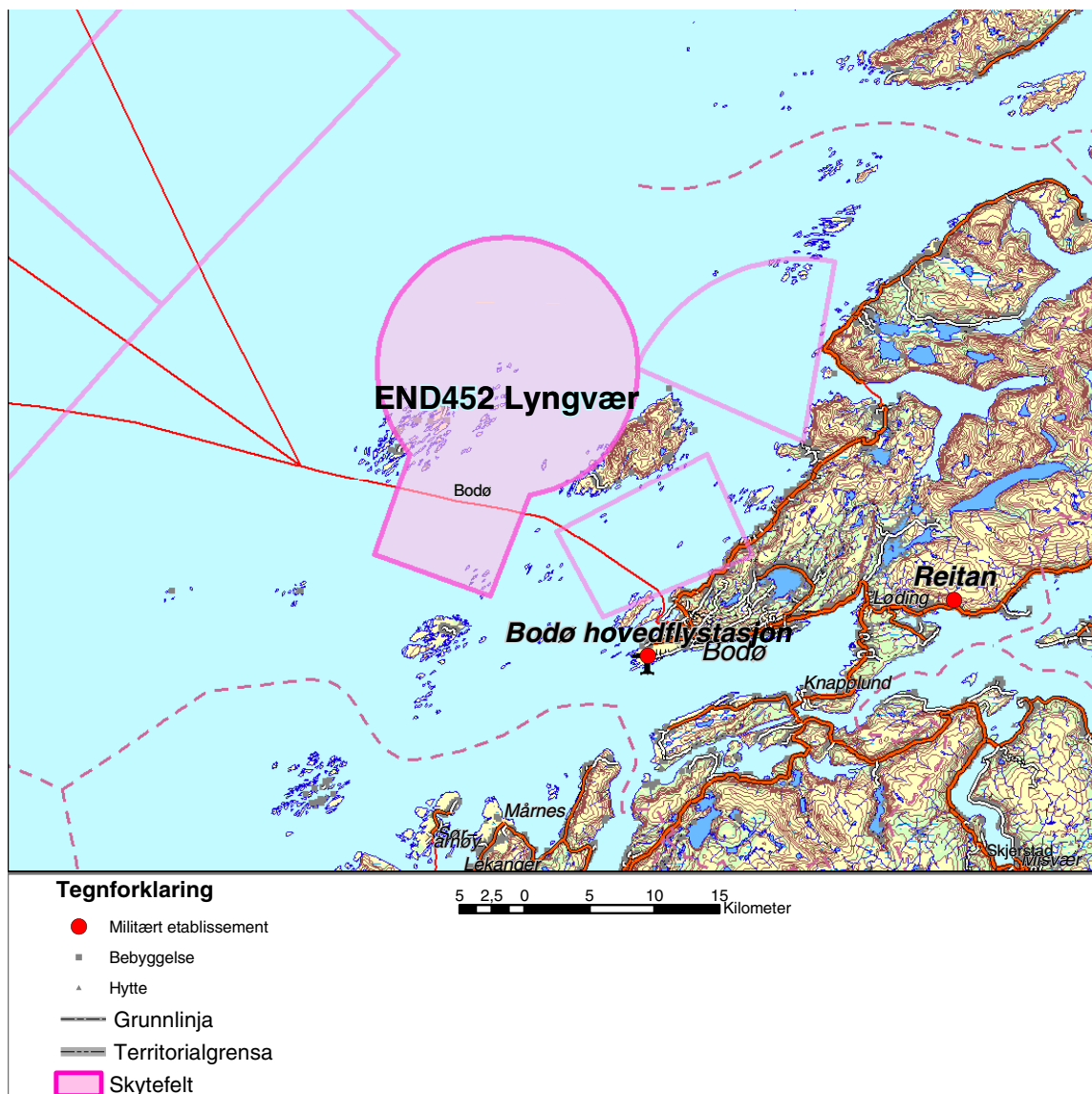
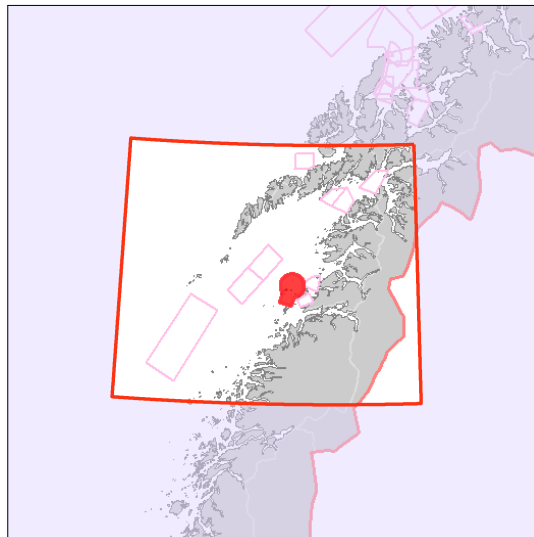
END 452 Lyngvær

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 67°24'18" Ø 13°55'19"
N 67°22'31" Ø 14°08'06"
N 67°18'10" Ø 14°03'54"
N 67°19'48" Ø 13°51'22"

En sirkel, radius 5,4 NM om
N 67°27'40" Ø 14°05'24"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

Figur 6.226 END 452 Lyngvær

END 456 Skomvær*Hovedbruker*

Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 66°48'00" Ø 11°07'54"

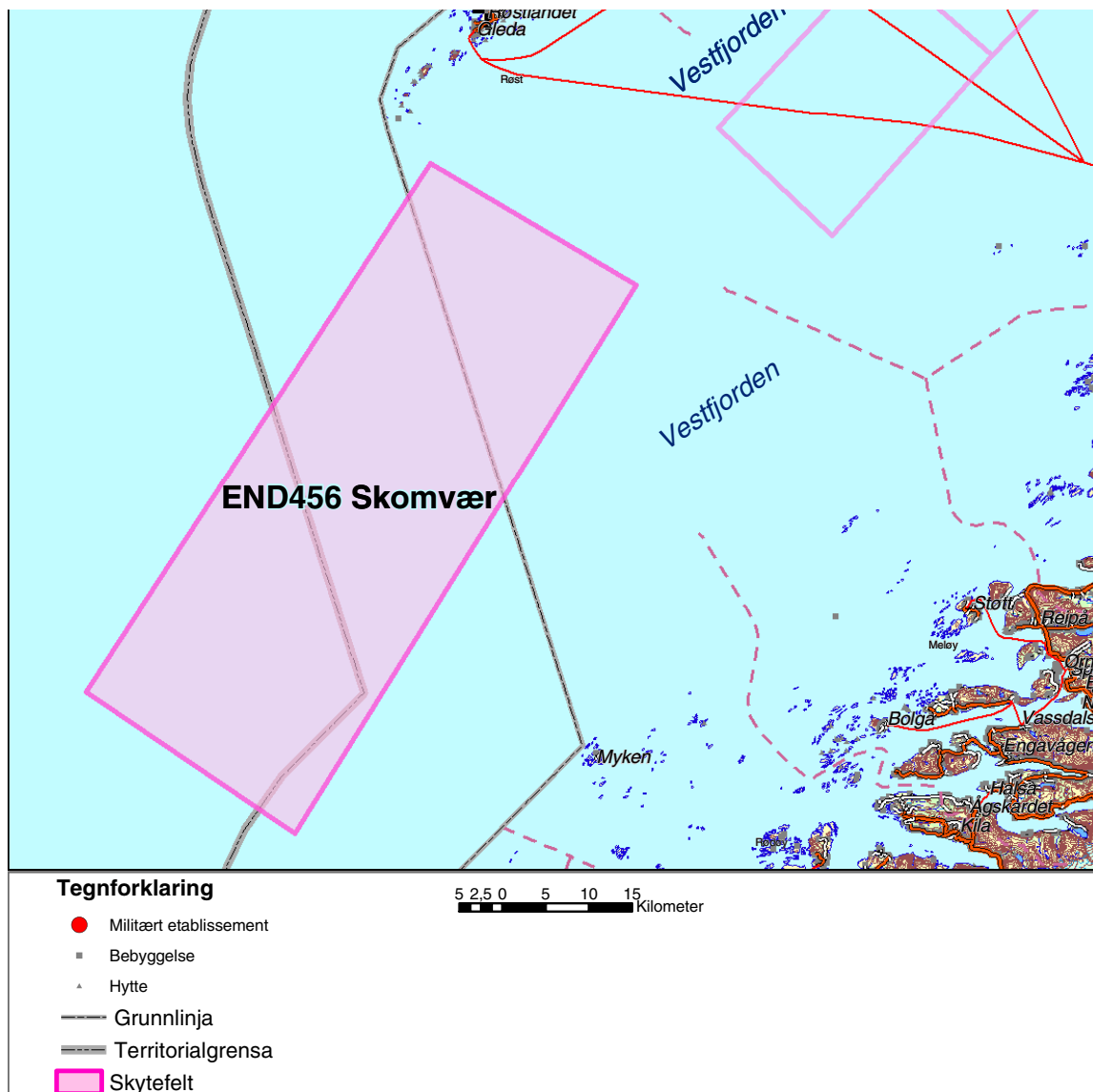
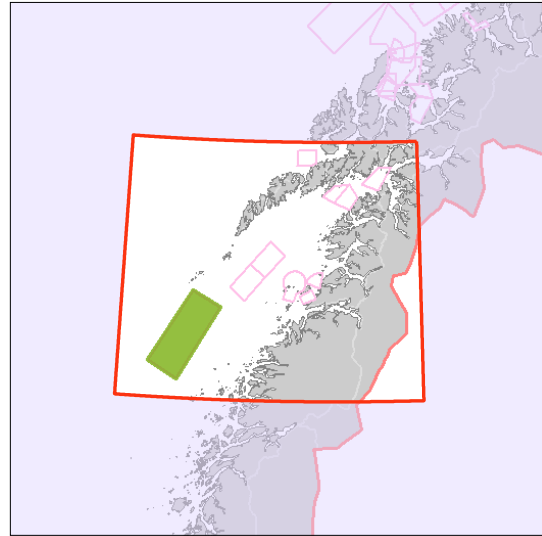
N 67°22'00" Ø 11°57'54"

N 67°15'00" Ø 12°31'54"

N 66°40'00" Ø 11°41'54"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

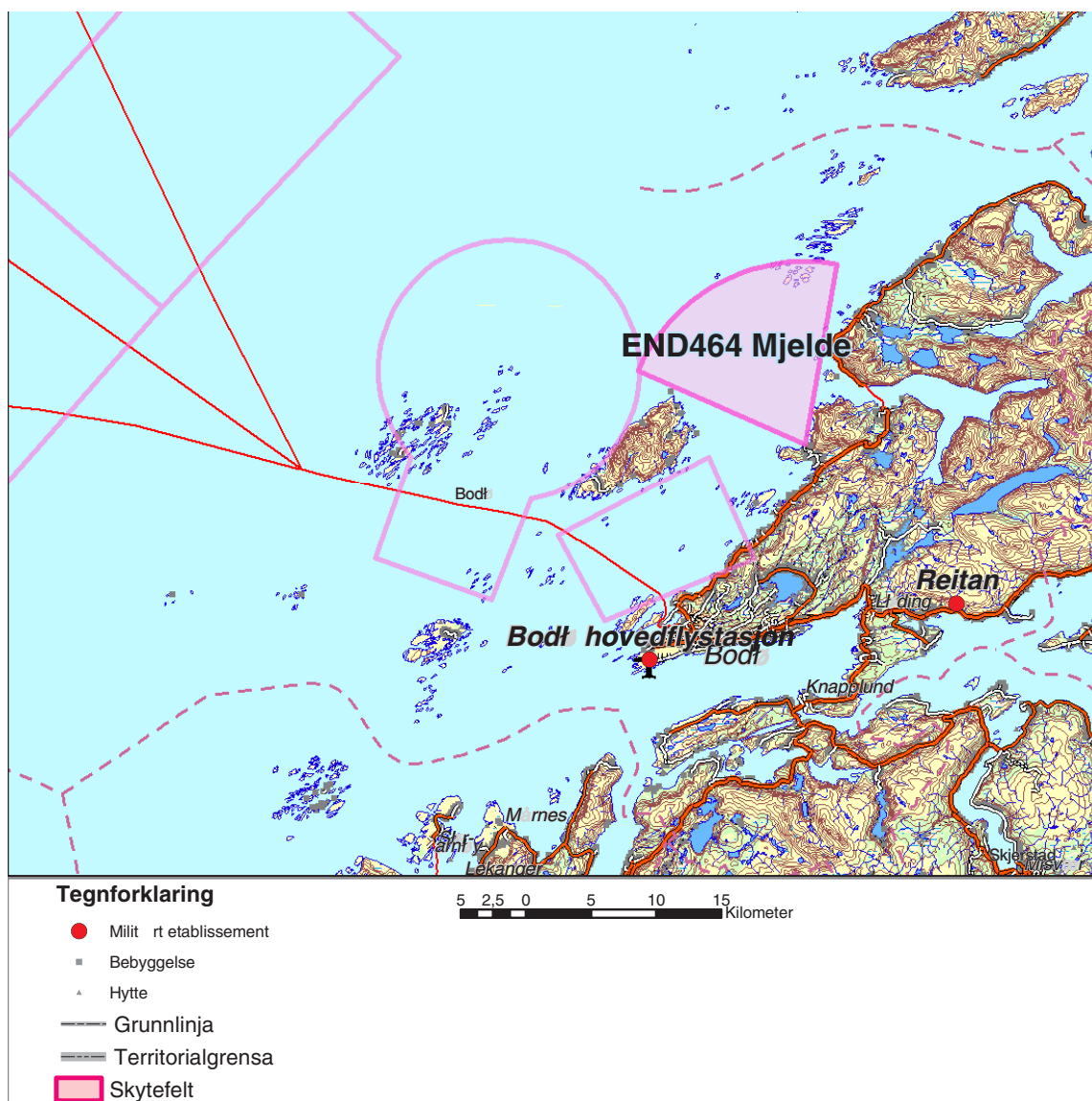
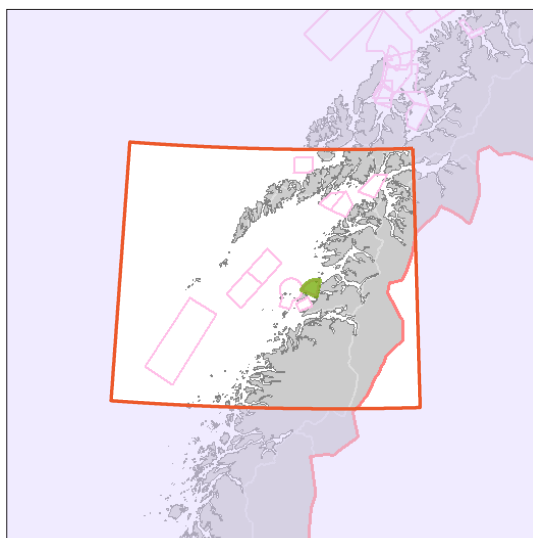
Figur 6.227 END 456 Skomvær

END 464 Mjelde

Hovedbruker
Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 67°24'44" Ø 14°37'19"
En sektor 294°– 010° (T), radius 7,55 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

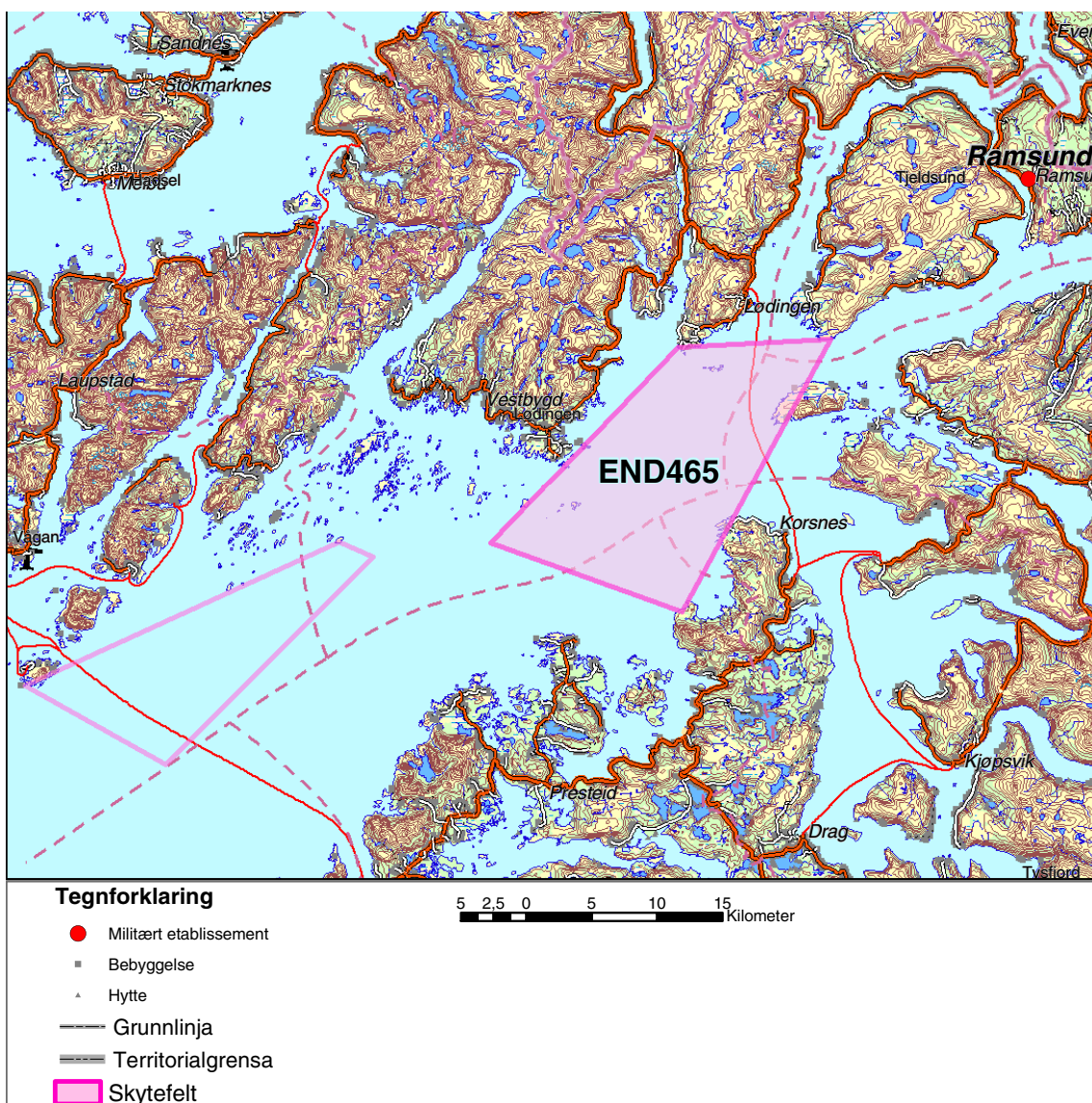
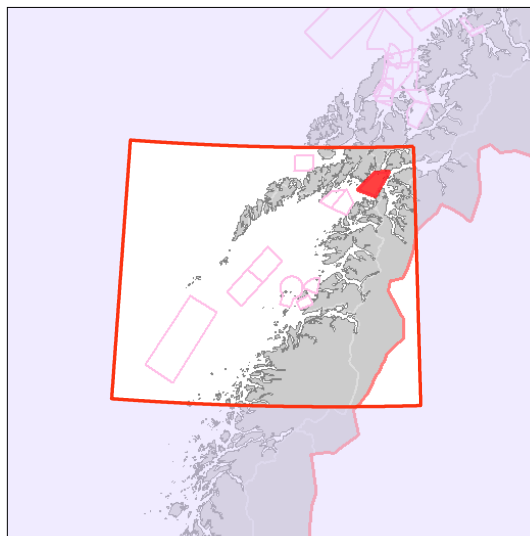
Figur 6.228 END 464 Mjelde

END 465 Indre Vestfjorden

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 68°23'00" Ø 15°51'54"
N 68°23'12" Ø 16°08'54"
N 68°12'06" Ø 15°51'54"
N 68°15'00" Ø 15°30'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

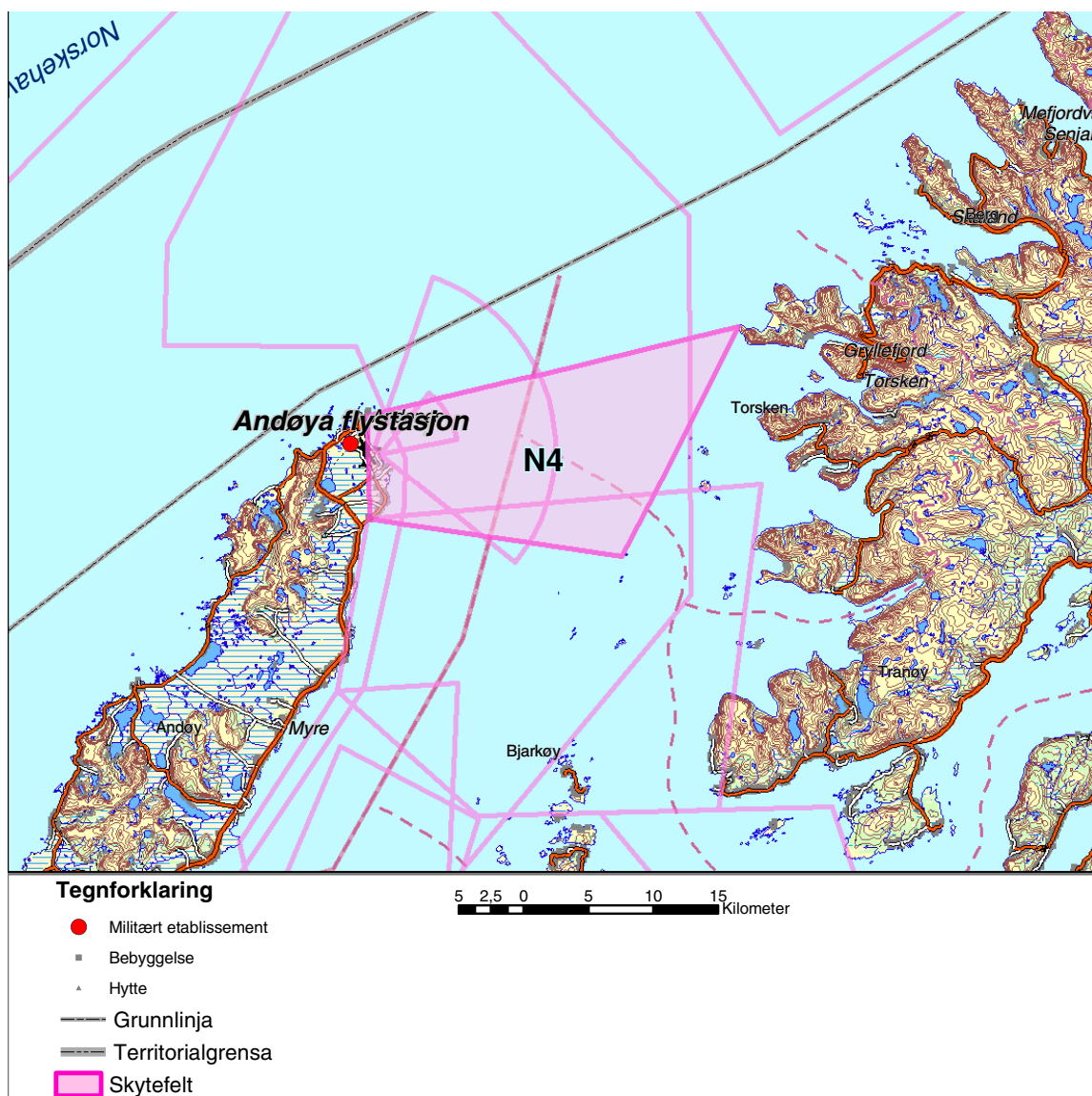
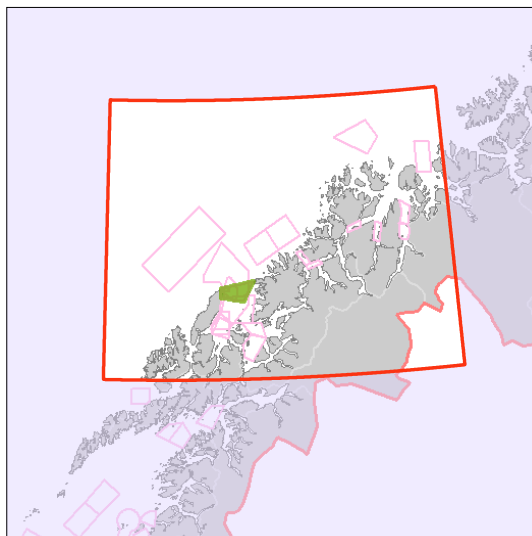
Figur 6.229 END 465 Indre Vestfjorden

N4

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69° 19' 18" Ø 16° 08' 12"
N 69° 15' 00" Ø 16° 08' 12"
N 69° 13' 12" Ø 16° 37' 36"
N 69° 22' 36" Ø 16° 52' 00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

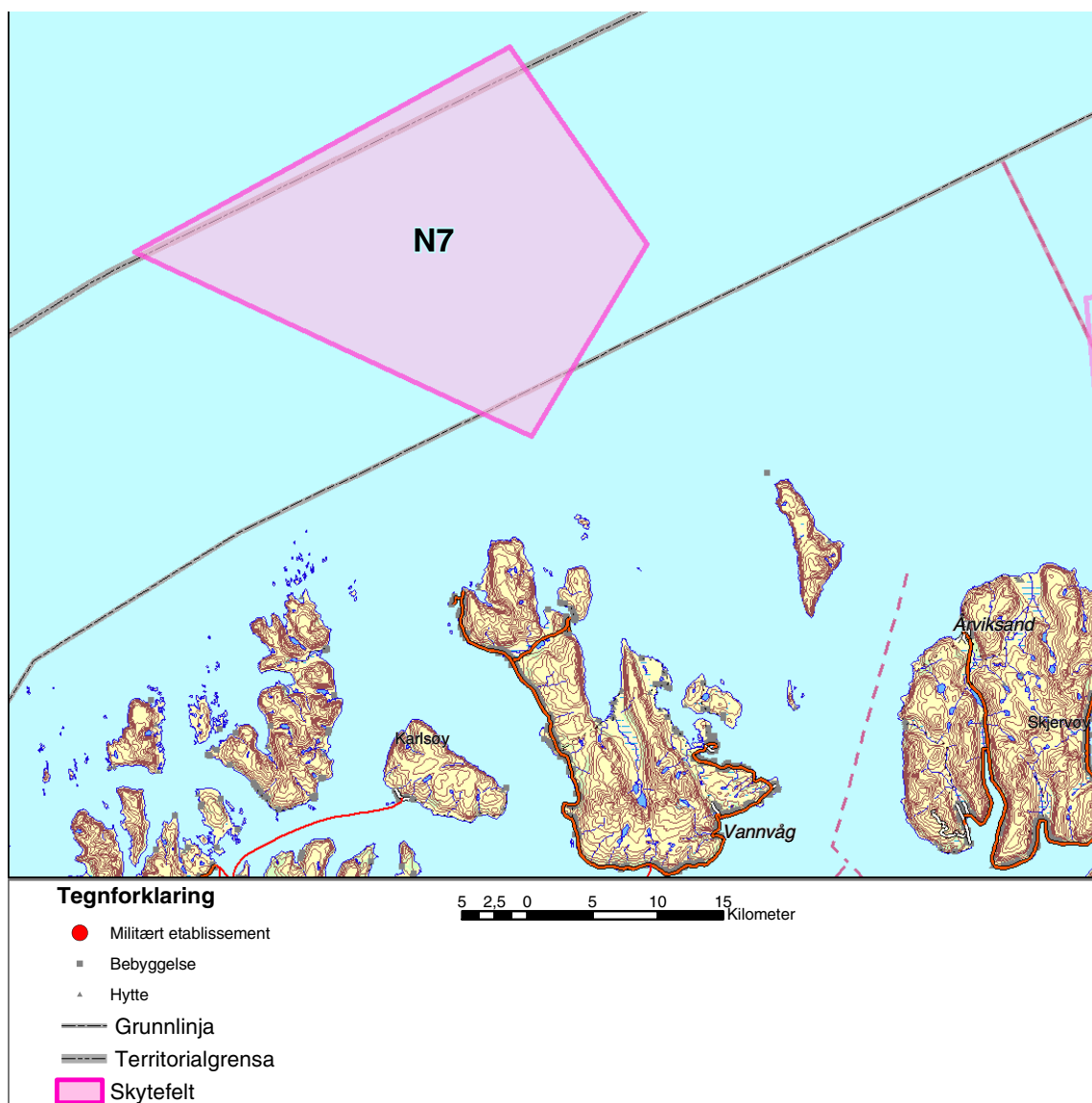
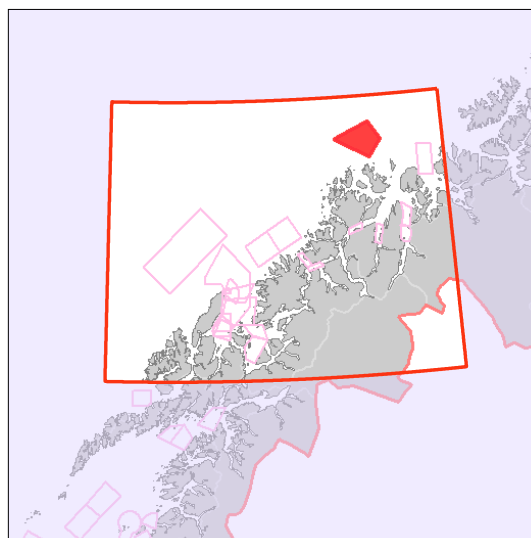
Figur 6.230 N4

N7

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 70°28'48" Ø 19°57'00"
N 70°37'18" Ø 19°42'00"
N 70°30'00" Ø 18°54'00"
N 70°21'18" Ø 19°41'00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

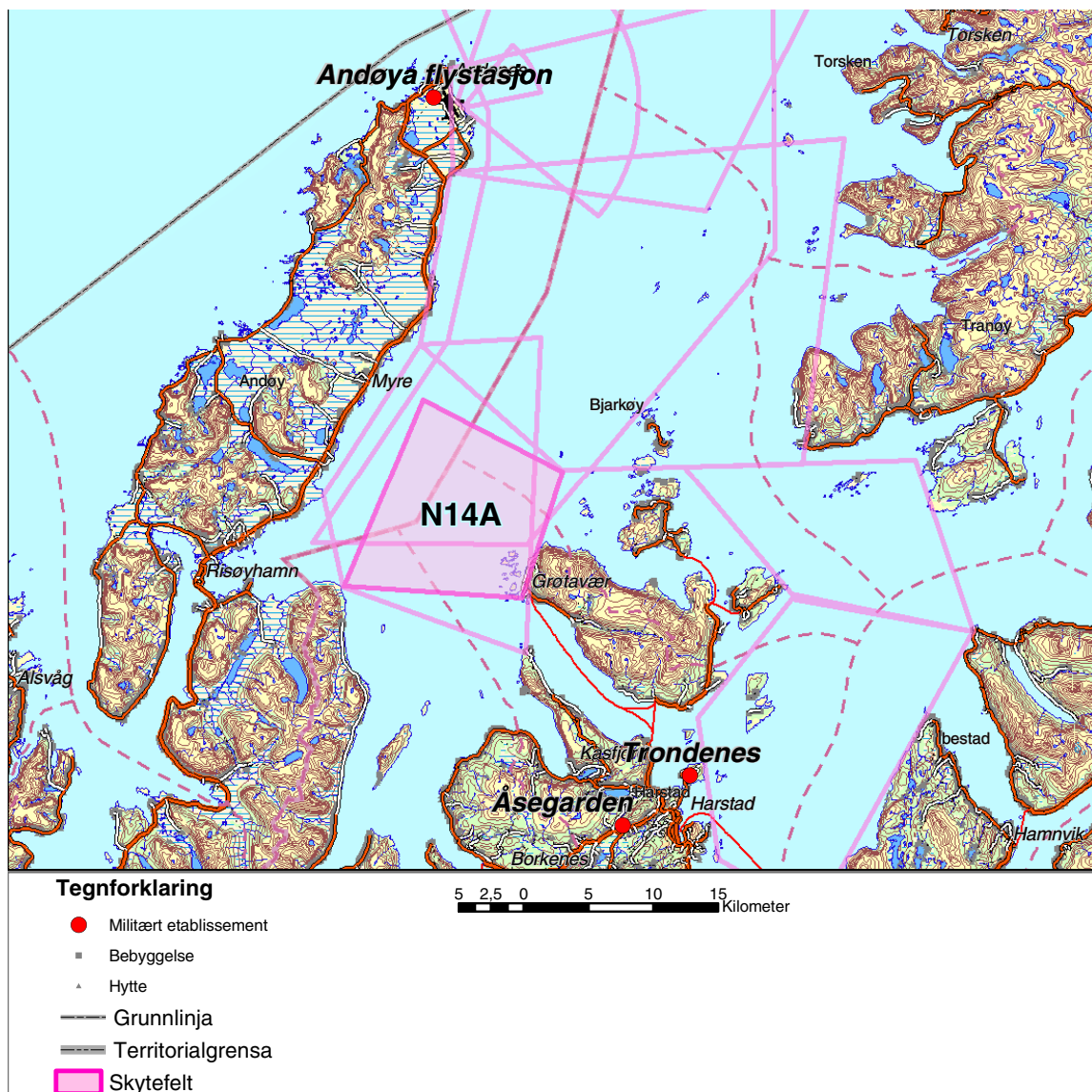
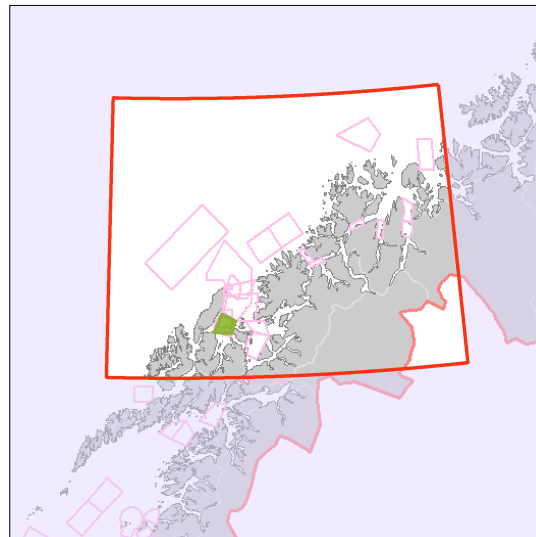
Figur 6.231 N7

N14A

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 68°57'18" Ø 16°15'12"
N 69°05'36" Ø 16°04'12"
N 68°57'54" Ø 15°54'42"
N 69°02'30" Ø 16°20'06"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.232 N14A

N15

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet

N 68°55'24" Ø 17°07'00"

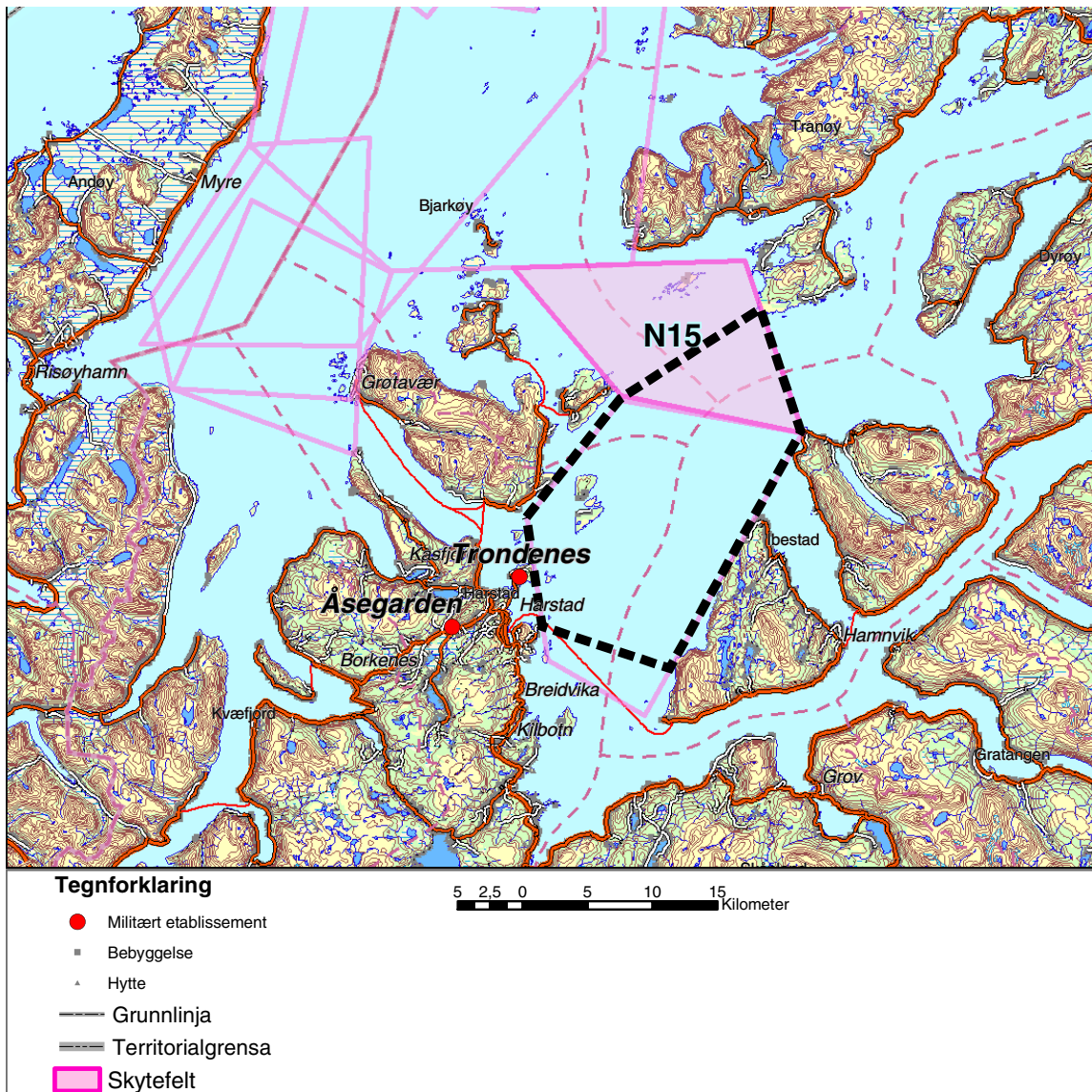
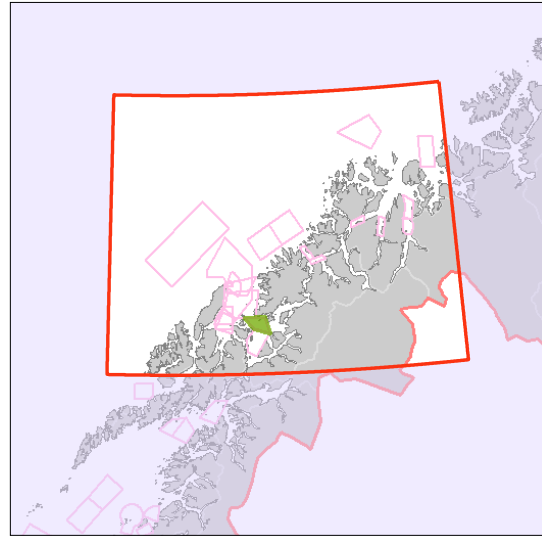
N 68°57'12" Ø 16°46'12"

N 69°02'36" Ø 16°34'12"

N 69°02'36" Ø 17°01'00"

Status ihht helhetsplan

Feltets vestre del er foreslått avhendet,
mens østre del foreslås innlemmet i felt
END 462.

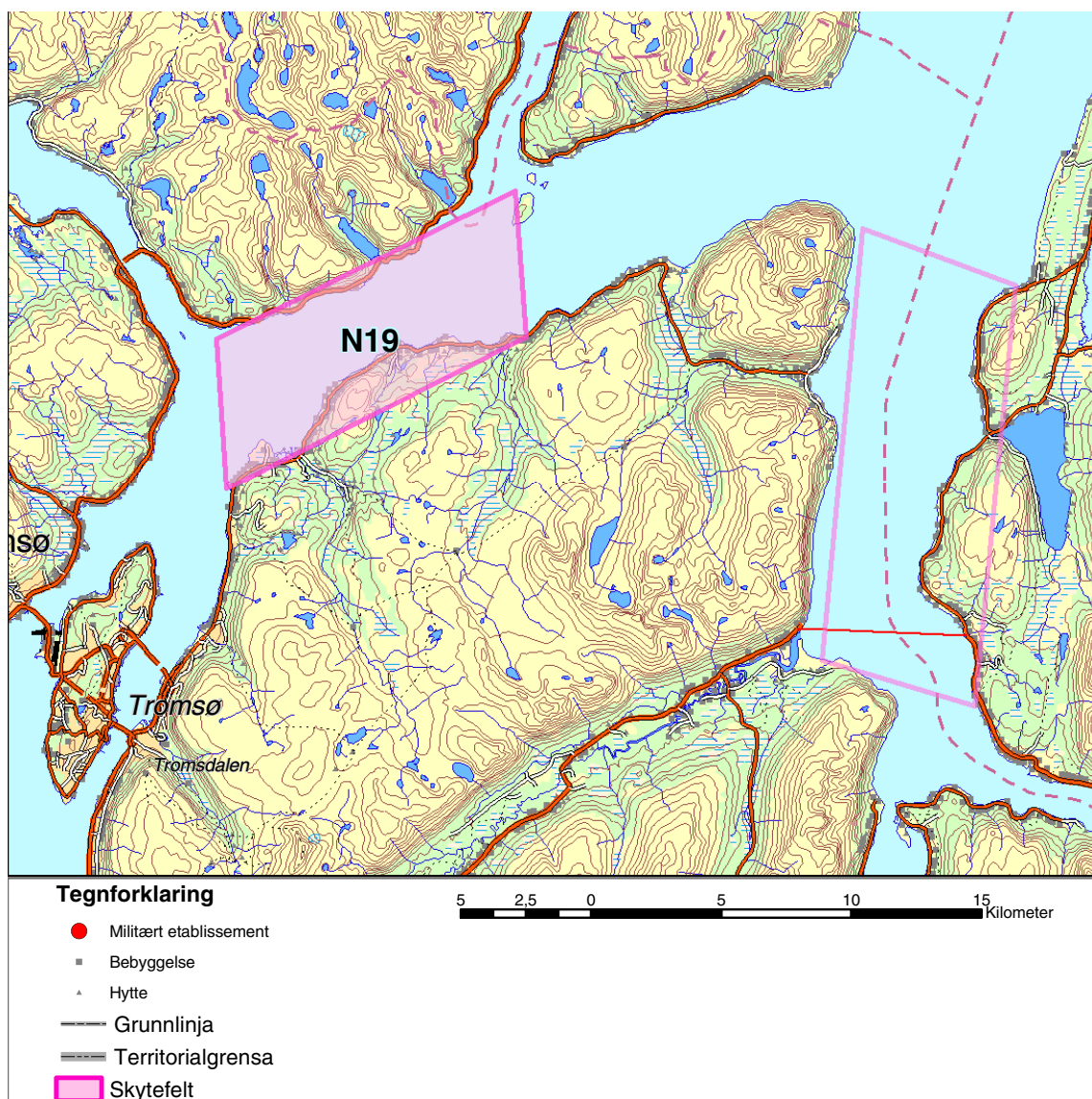
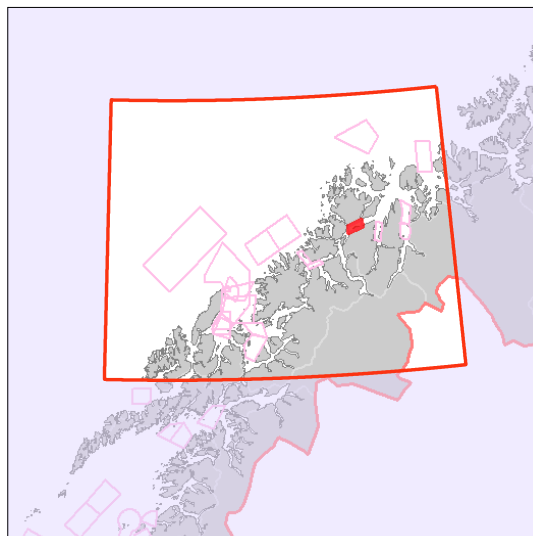
Figur 6.233 N15

N19

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69° 43' 54" Ø 19° 05' 36"
N 69° 47' 00" Ø 19° 05' 36"
N 69° 49' 36" Ø 19° 24' 00"
N 69° 46' 36" Ø 19° 24' 00"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.234 N19

N20

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 69°46'54" Ø 19°53'18"

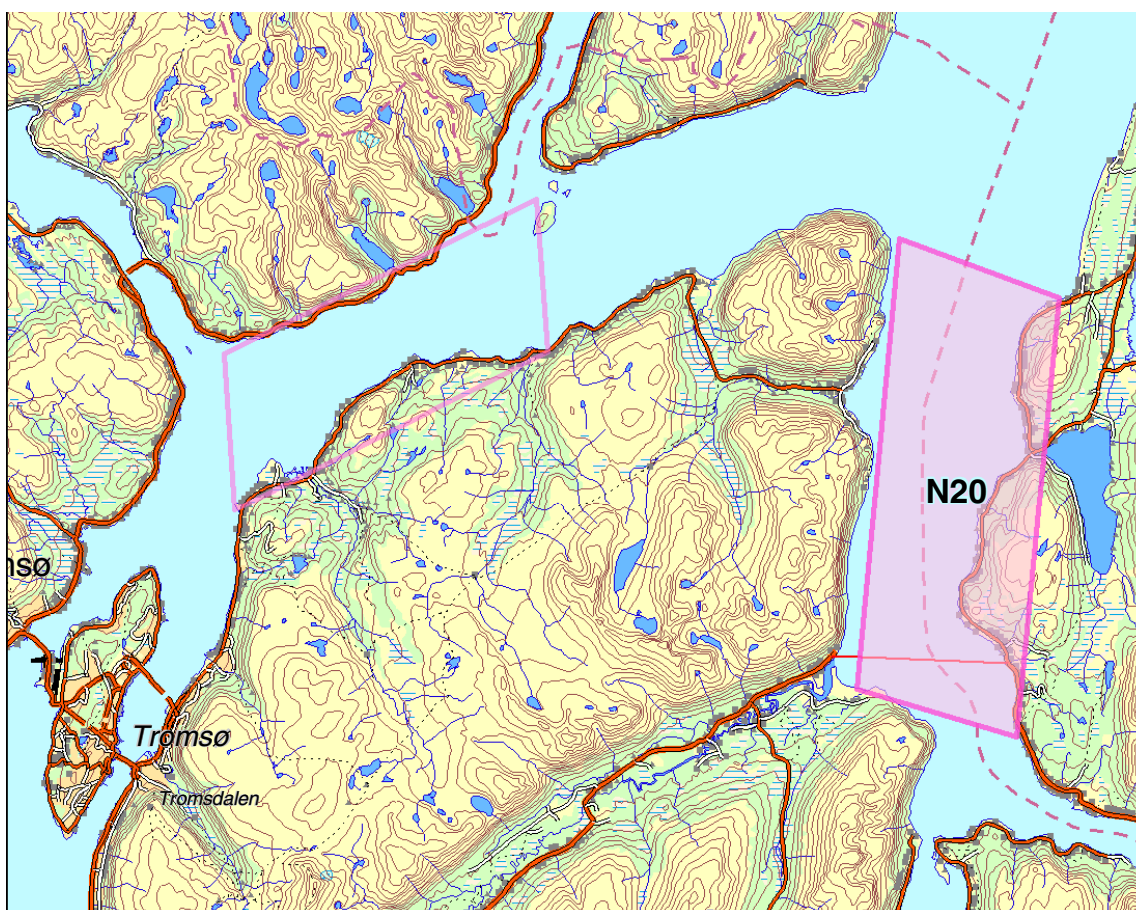
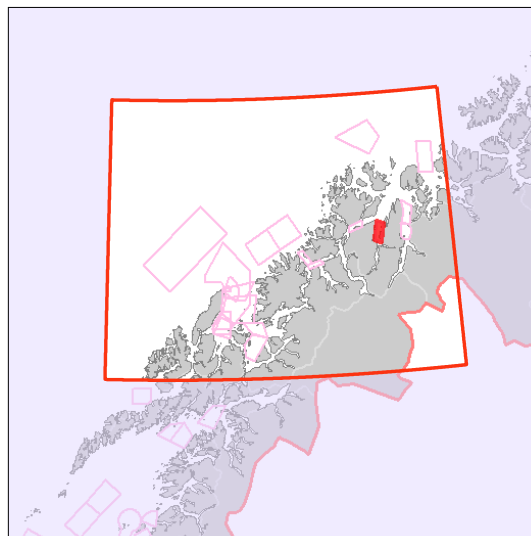
N 69°38'18" Ø 19°48'54"

N 69°39'30" Ø 19°40'06"

N 69°48'18" Ø 19°44'30"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.235 N20

N21

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 69°45'42" Ø 20°28'06"

N 69°43'00" Ø 20°32'00"

N 69°38'30" Ø 20°28'12"

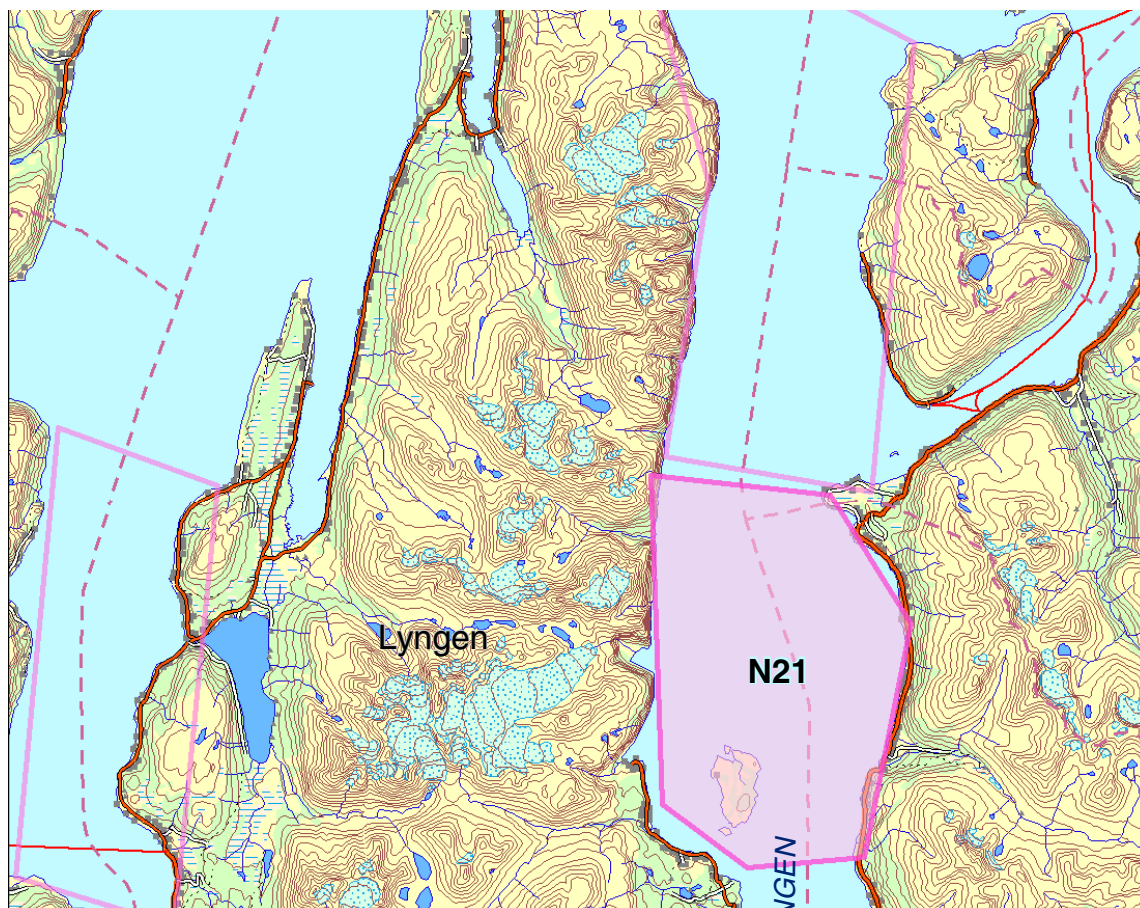
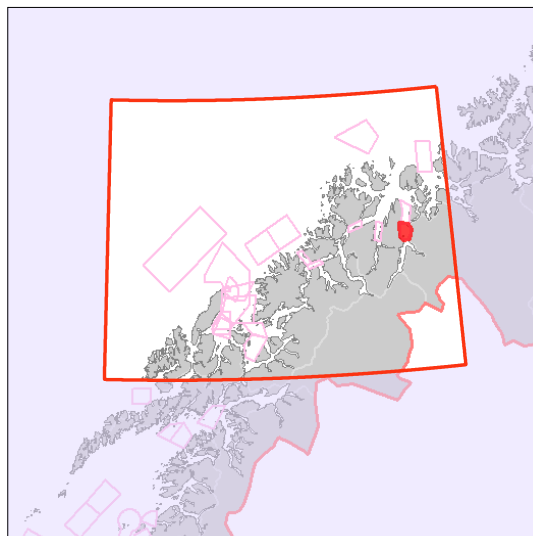
N 69°38'30" Ø 20°21'30"

N 69°39'54" Ø 20°17'00"

N 69°46'24" Ø 20°18'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått avhendet.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.236 N21

END 451 Andfjorden

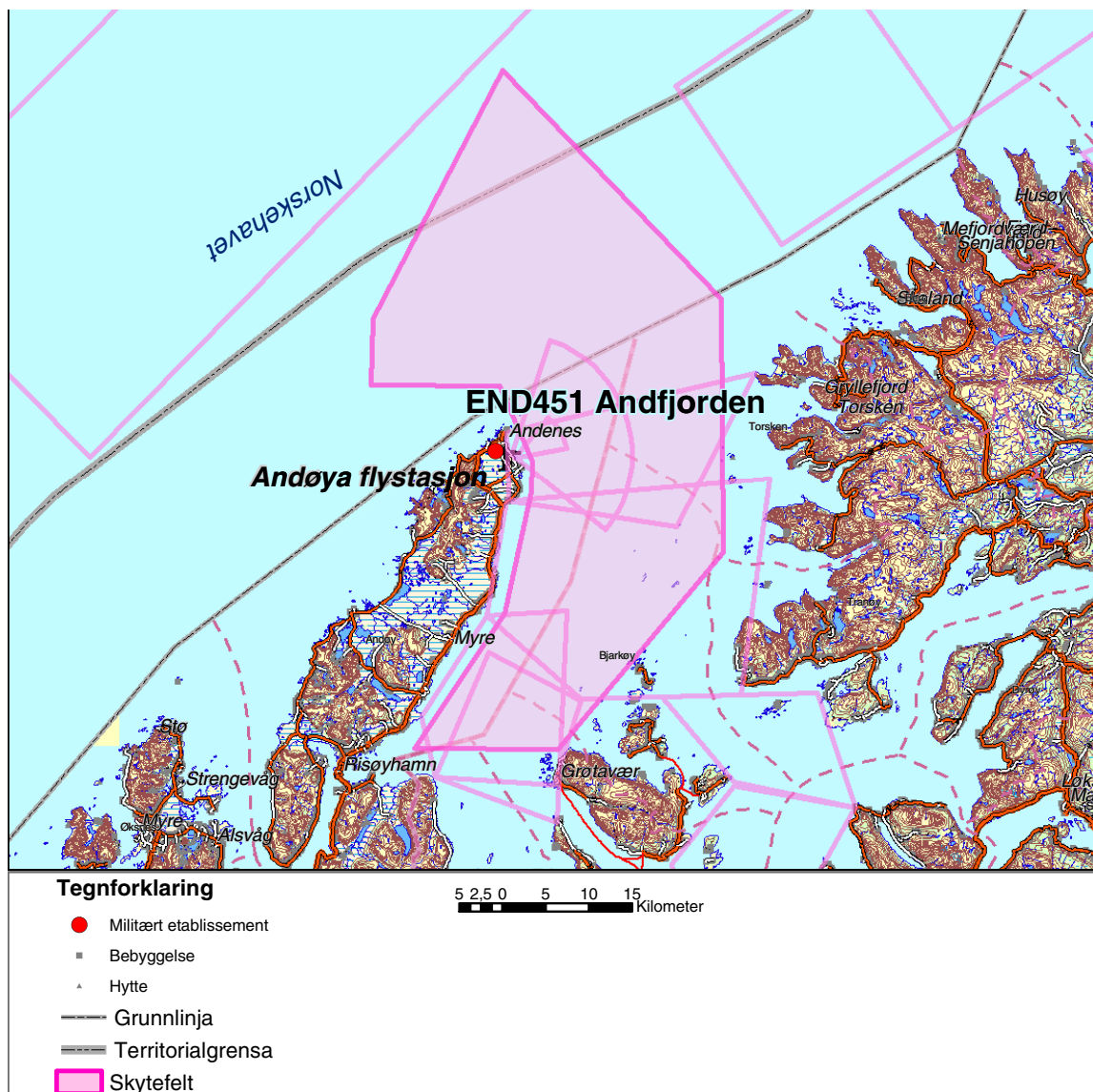
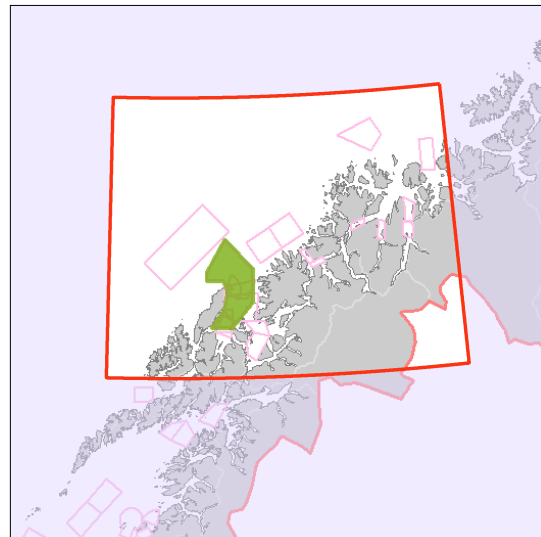
Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 69°41'45" Ø 16°08'34"
 N 69°27'15" Ø 16°46'24"
 N 69°11'30" Ø 16°45'24"
 N 68°59'30" Ø 16°15'54"
 N 68°59'45" Ø 15°51'09"
 N 69°08'00" Ø 16°07'09"
 N 69°15'30" Ø 16°12'14"
 N 69°17'30" Ø 16°12'24"
 N 69°22'10" Ø 16°06'54"
 N 69°22'20" Ø 15°44'24"
 N 69°26'30" Ø 15°44'54"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført

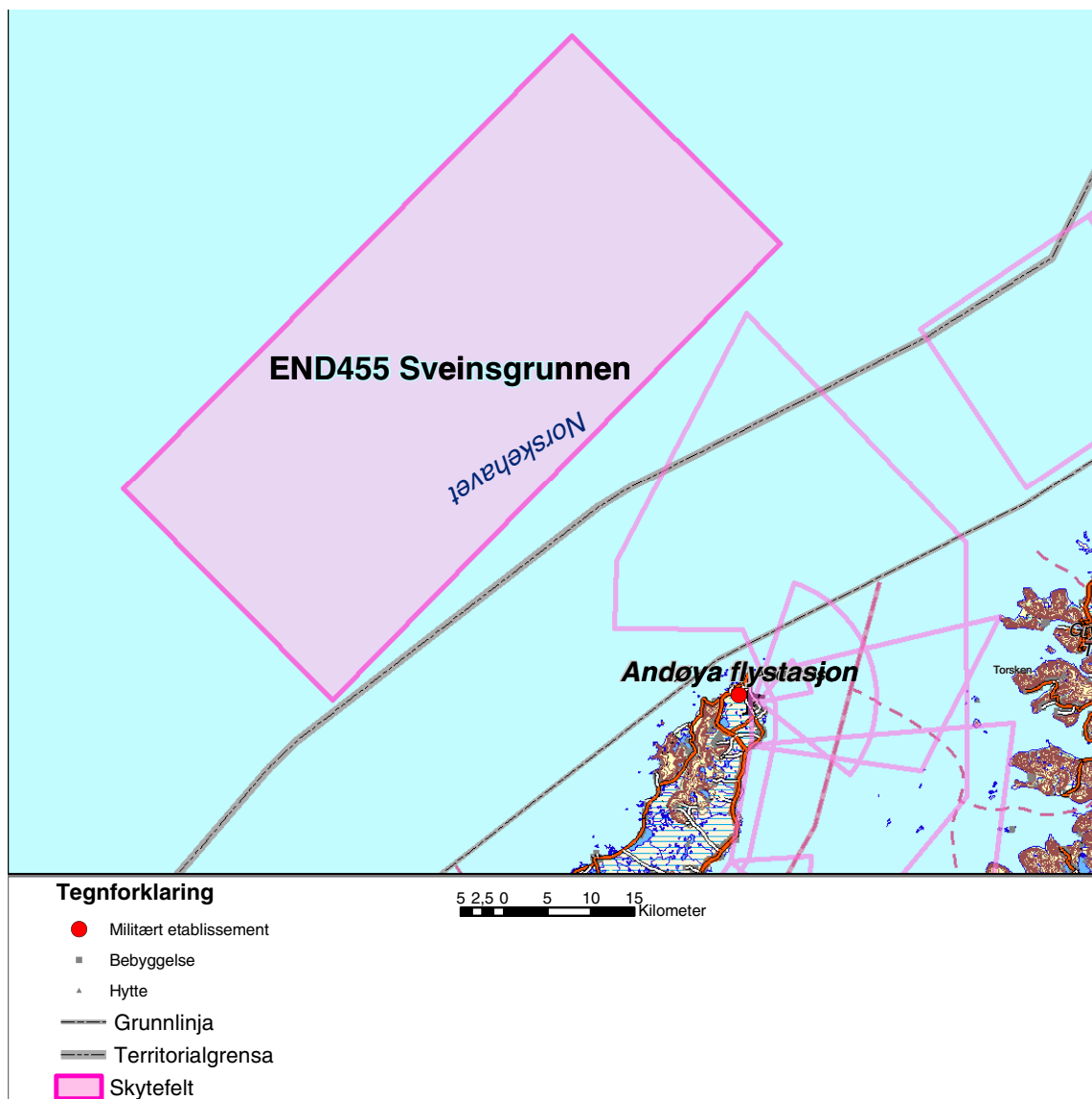
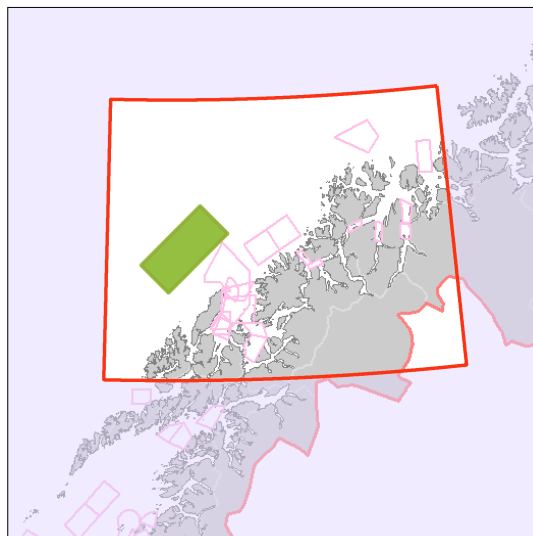
Figur 6.237 END 451 Andfjorden

END 455 Sveinsgrunnen

Hovedbruker
Sjøforsvaret og Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°31'00" Ø 14°17'54"
N 69°59'00" Ø 15°37'54"
N 69°46'00" Ø 16°14'54"
N 69°18'00" Ø 14°54'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

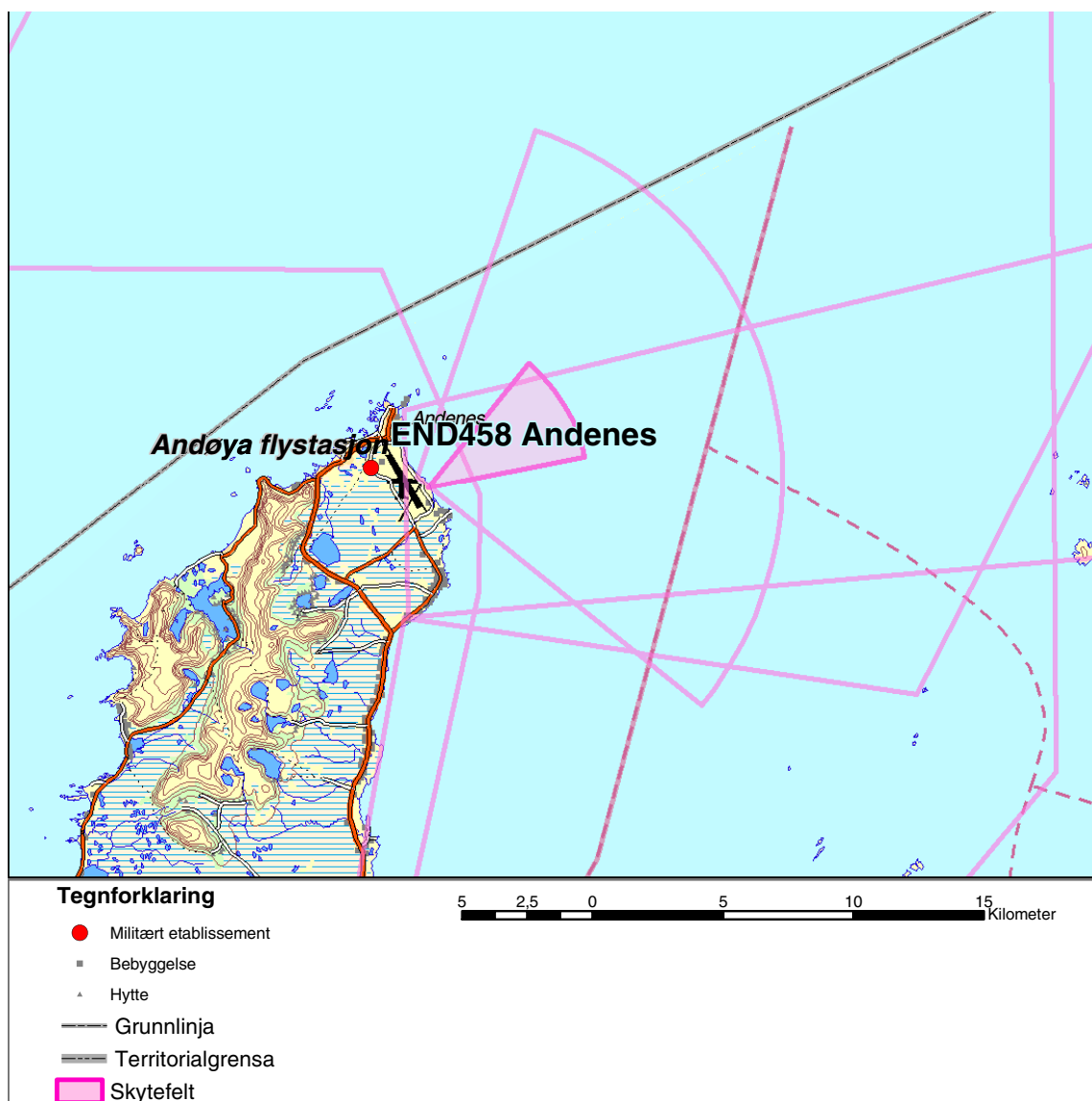
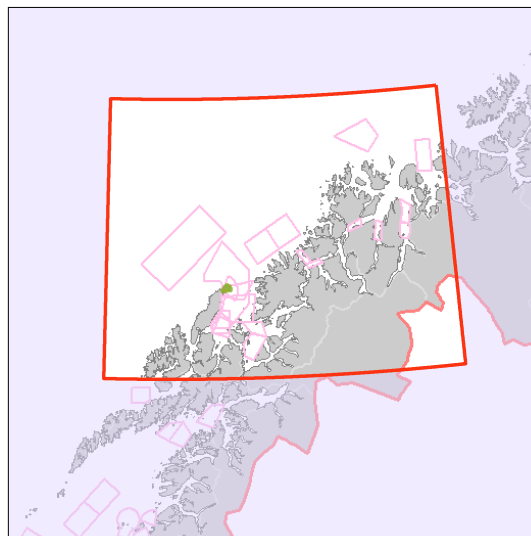
Figur 6.238 END 455 Sveinsgrunnen

END 458 Andenes

Hovedbruker
Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°17'40" Ø 16°09'24"
En sektor 040°- 080° (T), radius 3,3 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

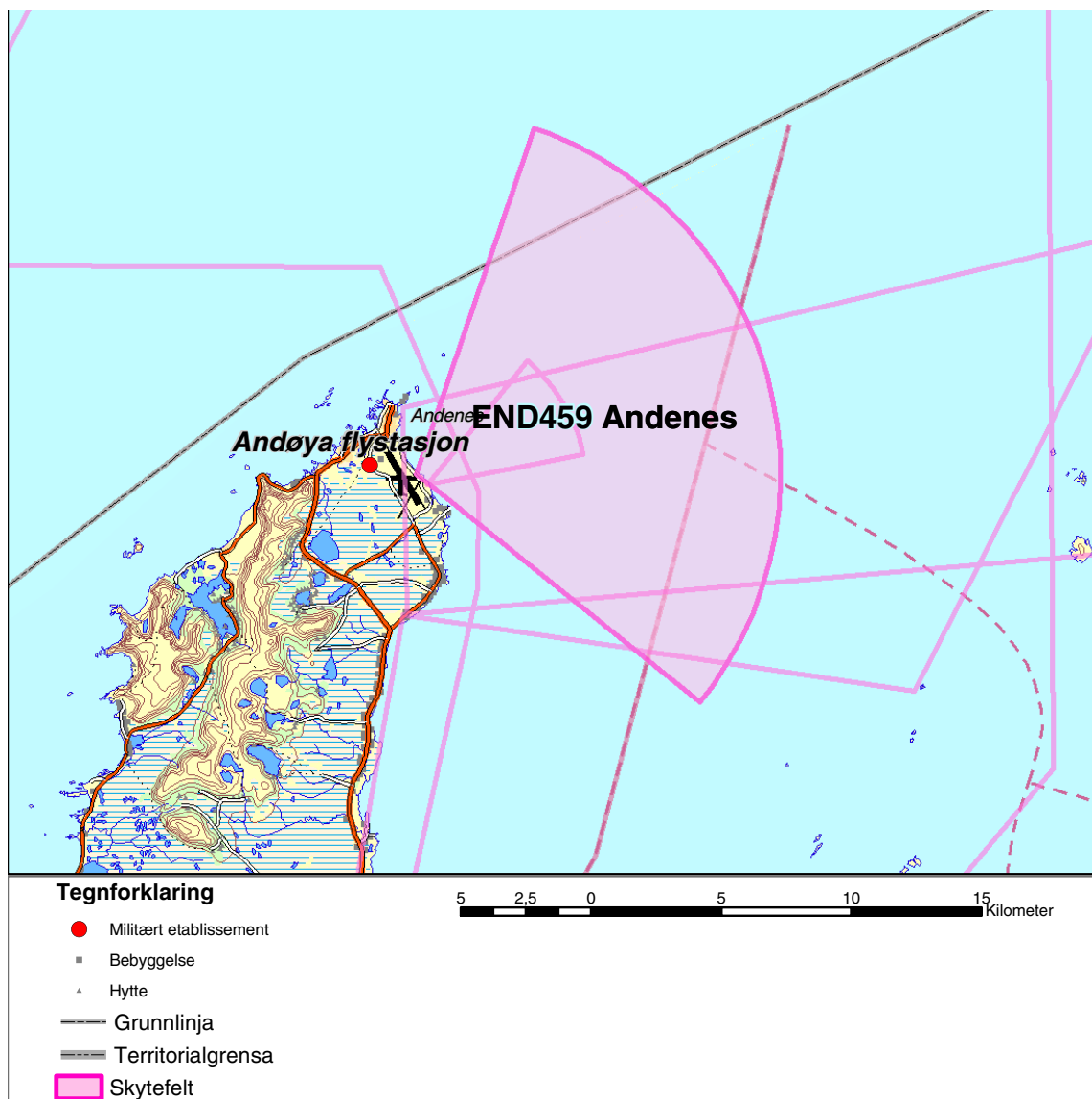
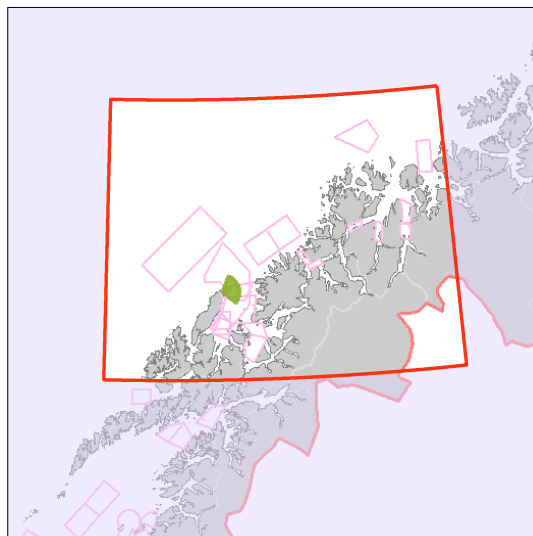
Figur 6.239 END 458 Andenes

END 459 Andenes

Hovedbruker
Luftforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°17'54" Ø 16°08'46"
En sektor 020°- 130° (T), radius 7,55 NM

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.240 END 459 Andenes

END 460 Andfjorden/Grøtavær

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 69°01'42" Ø 15°52'24"

N 69°07'54" Ø 16°04'00"

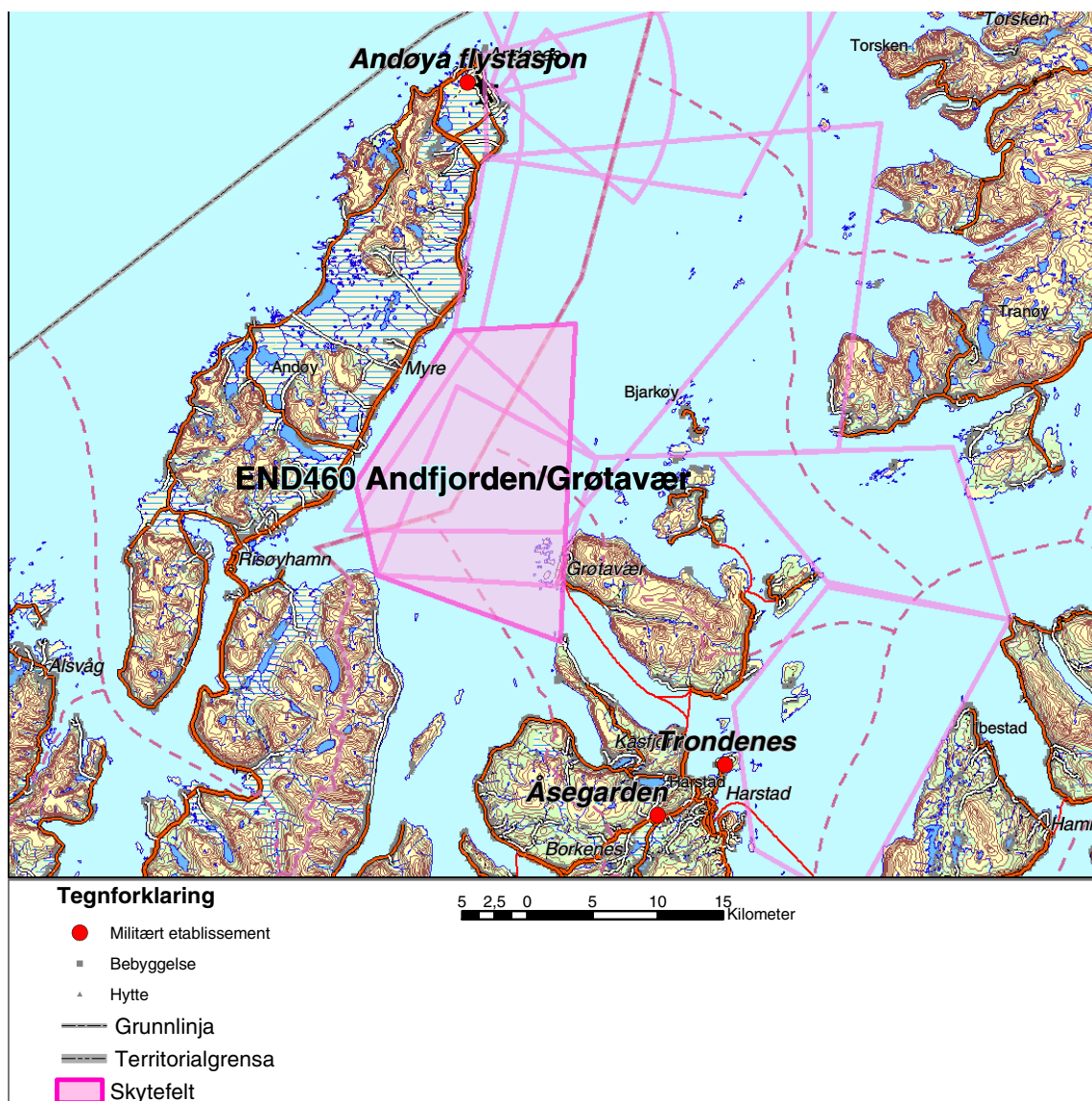
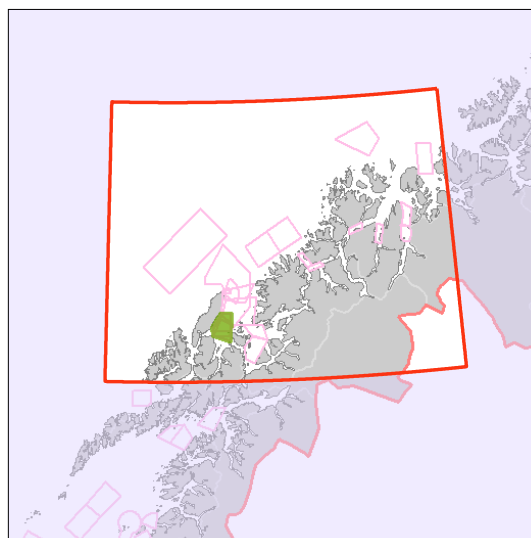
N 69°08'06" Ø 16°18'00"

N 68°55'00" Ø 16°15'30"

N 68°57'54" Ø 15°54'36"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

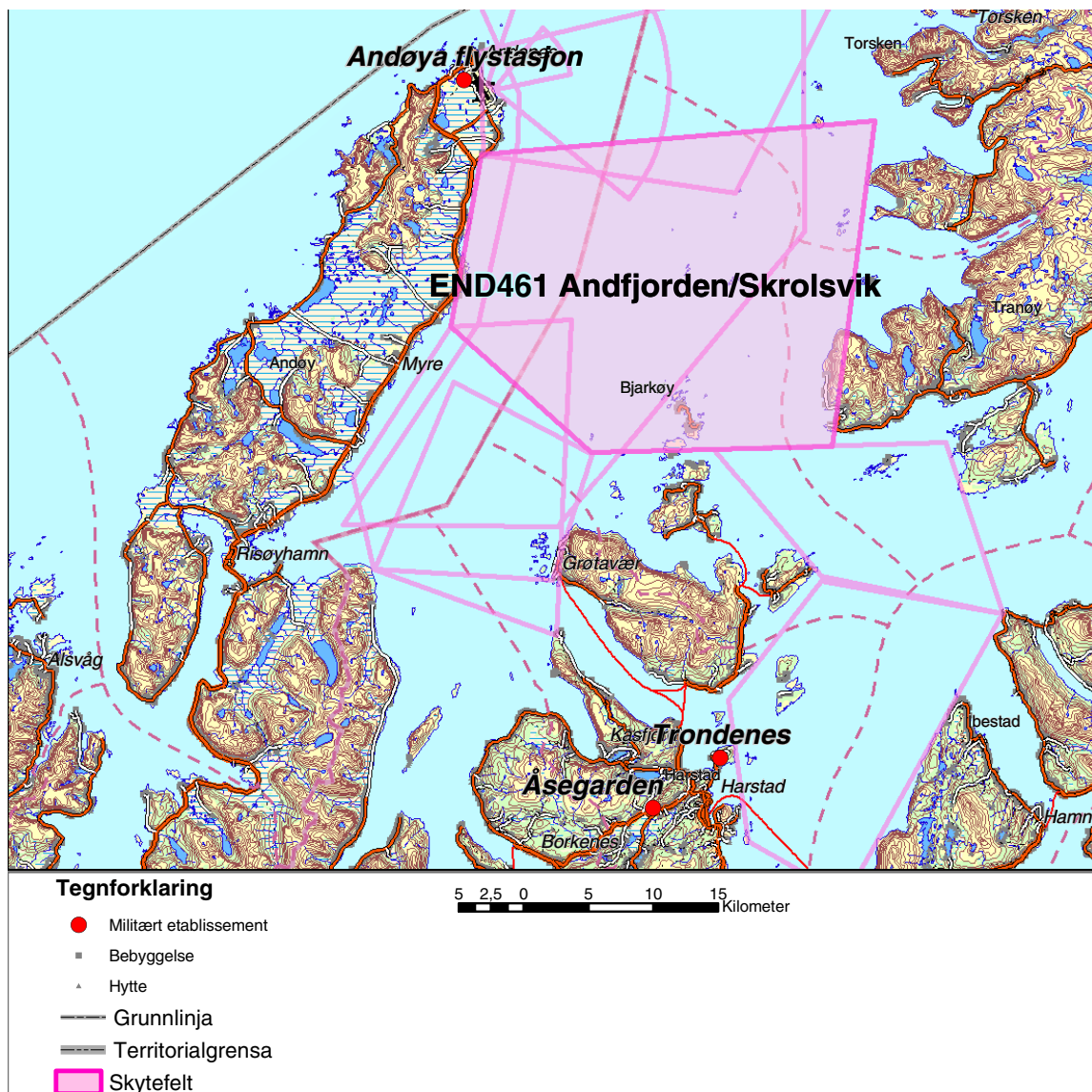
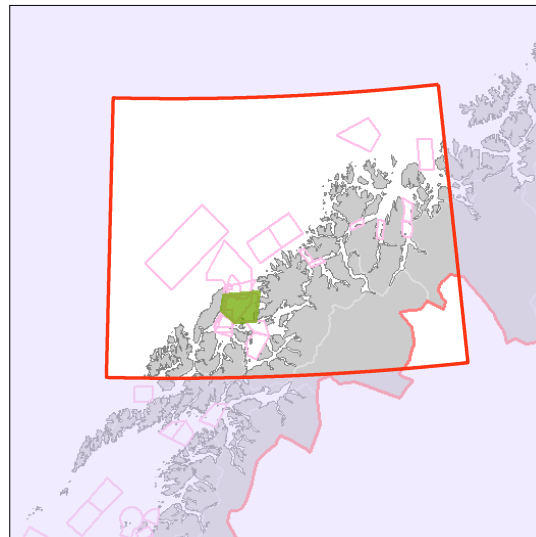
Figur 6.241 END 460 Andfjorden/Grøtavær

END 461 Andfjorden/Skrolsvik

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°02'36" Ø 16°20'00"
N 69°07'54" Ø 16°04'00"
N 69°15'00" Ø 16°07'54"
N 69°16'00" Ø 16°53'54"
N 69°02'36" Ø 16°47'54"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

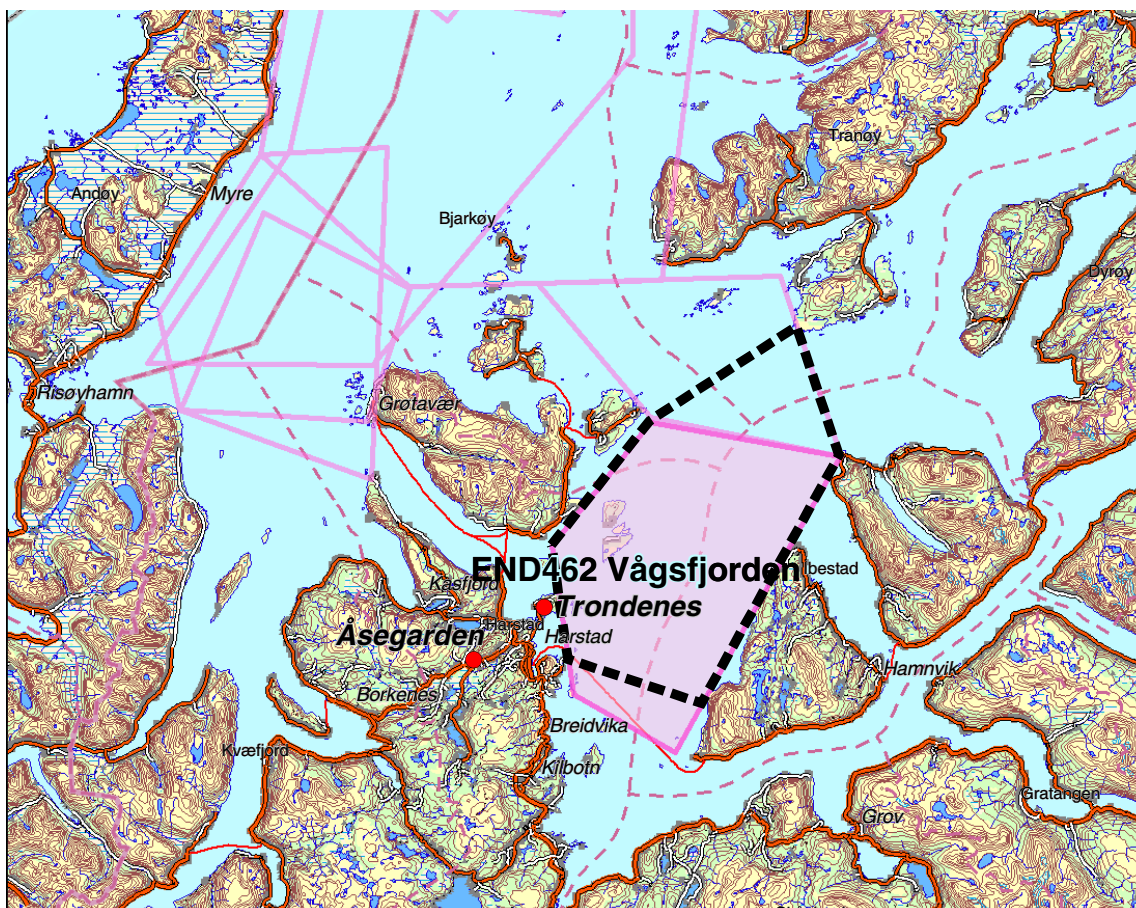
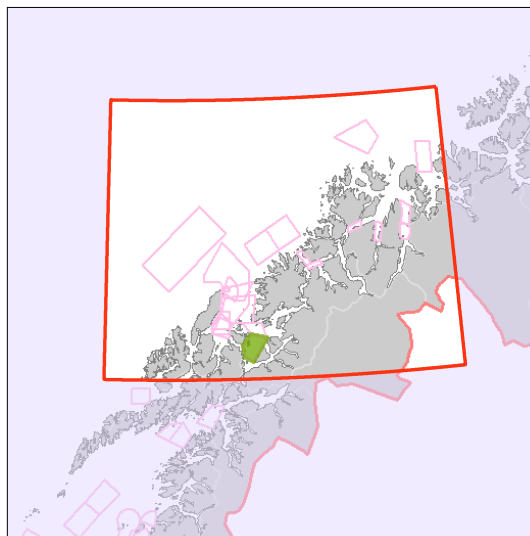
Figur 6.242 END 461 Andfjorden/Skrolsvik

END 462 Vågsfjorden

Hovedbruker
 Sjøforsvaret

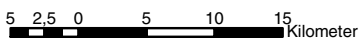
Koordinater/beliggighet
 N 68° 57'00" Ø 16° 46'12"
 N 68° 55'24" Ø 17° 06'54"
 N 68° 43'54" Ø 16° 47'54"
 N 68° 46'18" Ø 16° 37'00"
 N 68° 52'12" Ø 16° 35'06"

Status ihht helhetsplan
 Feltet er foreslått videreført, men innsnevret i syd og utvidet i nord ihht stiplet linje.
 Se for øvrig felt N15.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

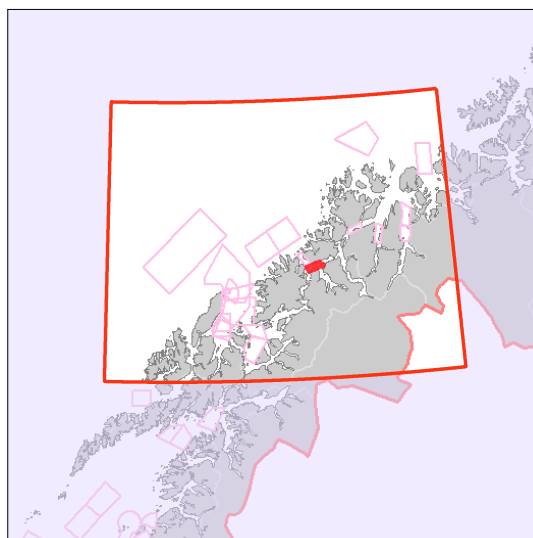
Figur 6.243 END 462 Vågsfjorden

END 466 Malangen

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°29'18" Ø 18°04'18"
N 69°31'42" Ø 18°22'00"
N 69°29'42" Ø 18°26'54"
N 69°27'18" Ø 18°08'06"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått avhendet.

Figur 6.244 END 466 Malangen

END 467 Ytre Malangen

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggighet

N 69°35'24" Ø 17°51'18"

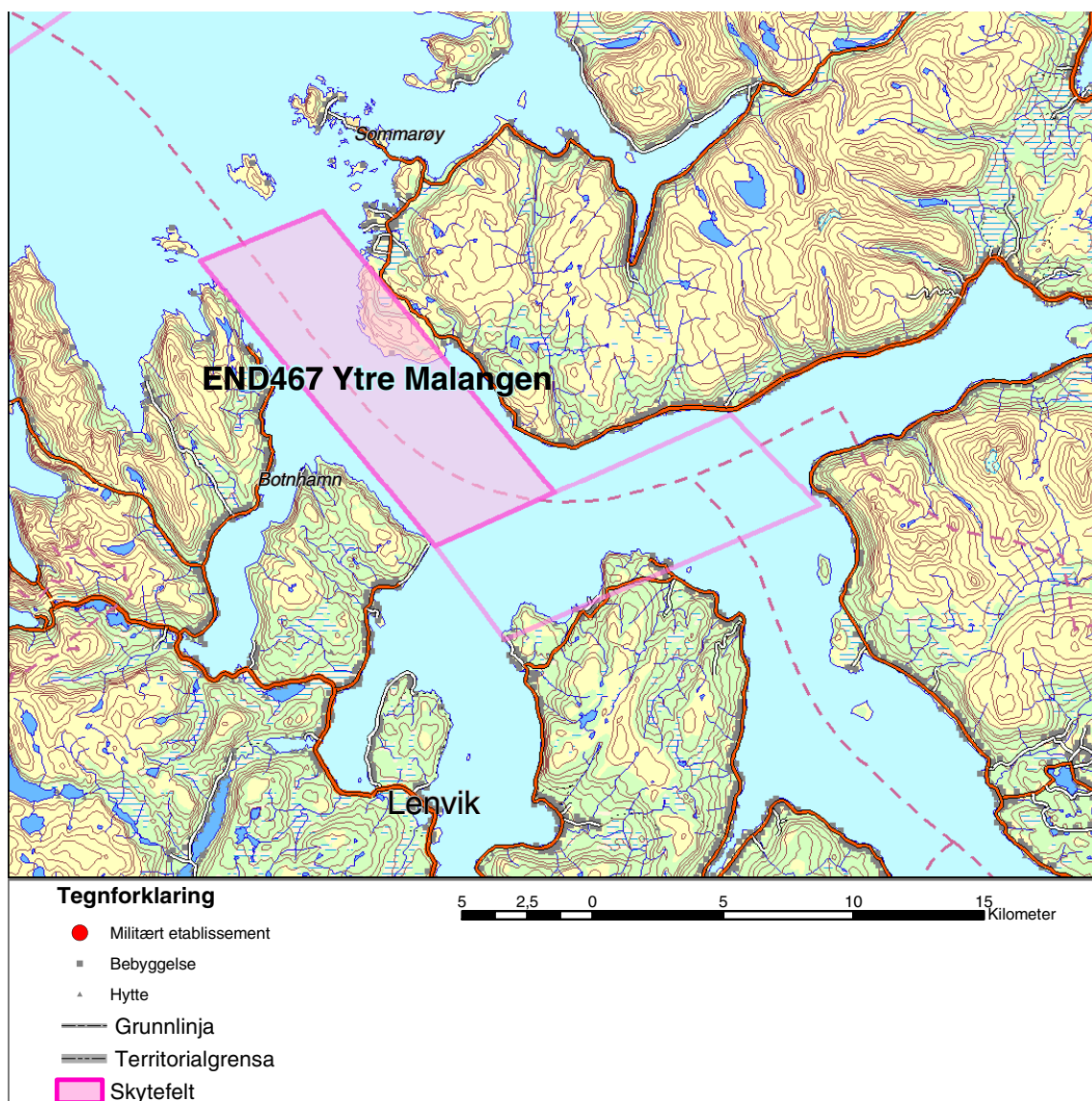
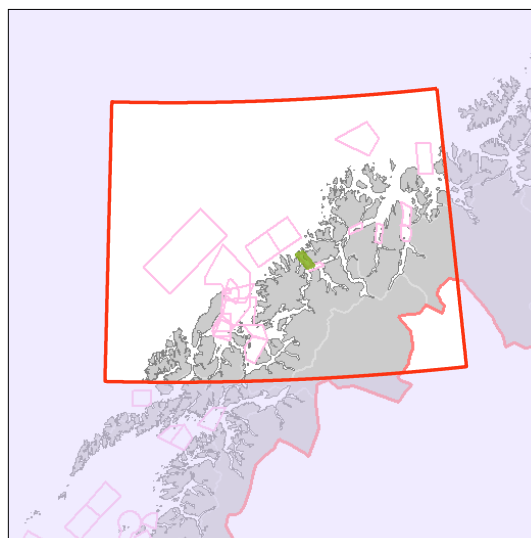
N 69°36'18" Ø 17°58'42"

N 69°30'16" Ø 18°11'26"

N 69°29'18" Ø 18°04'18"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

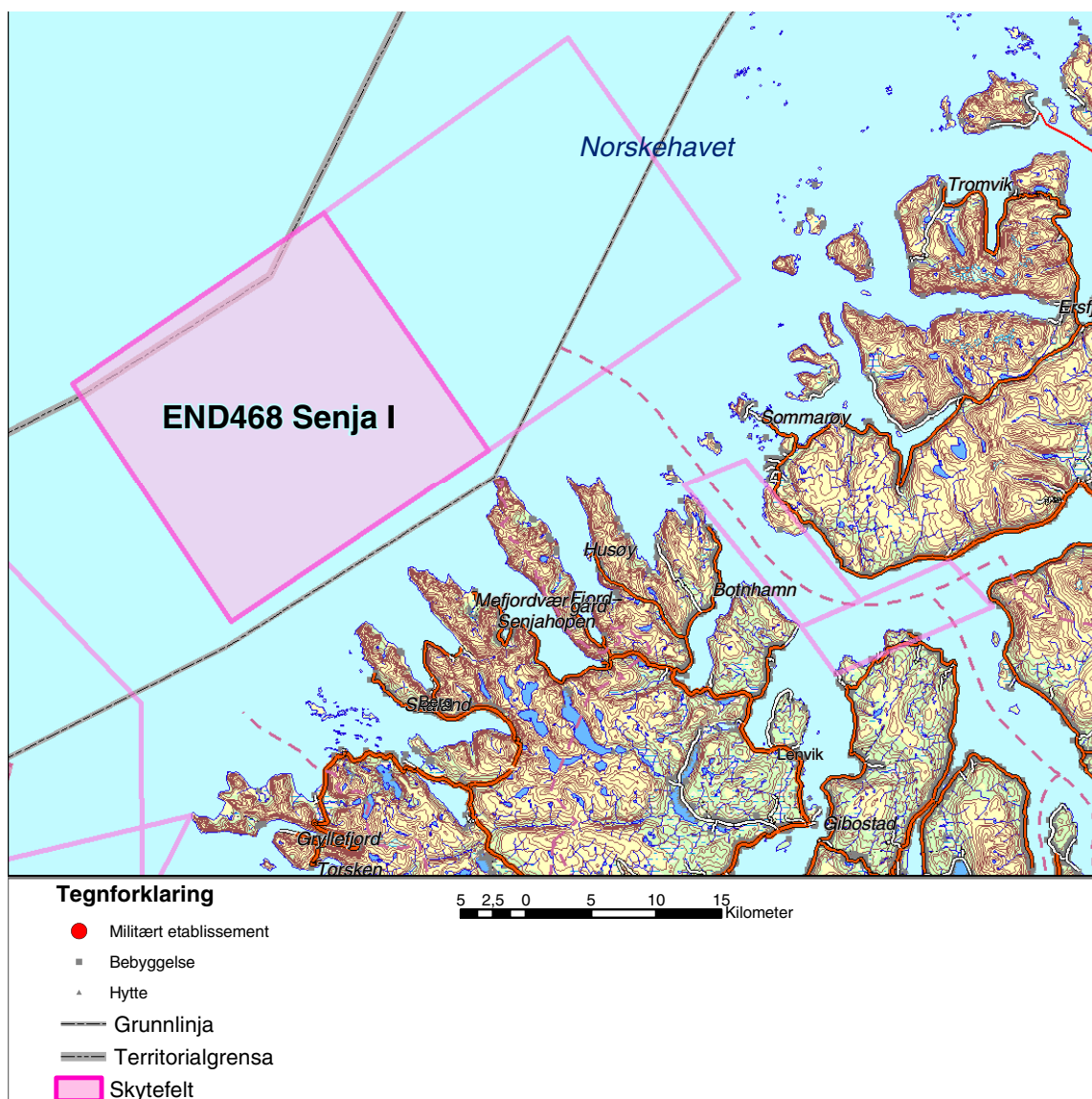
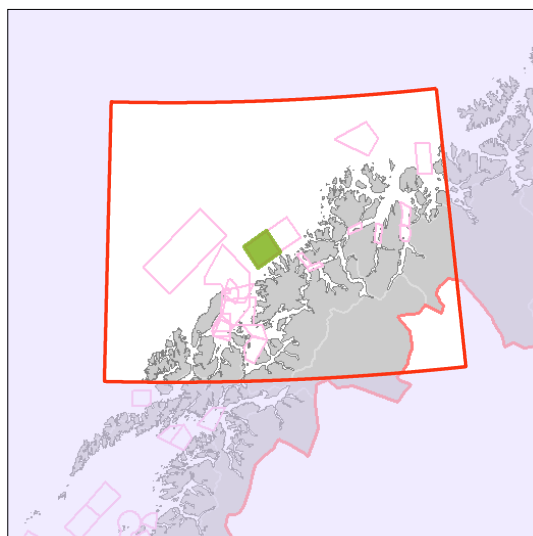
Figur 6.245 END 467 Ytre Malangen

END 468 Senja I

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
N 69°40'30" Ø 16°39'24"
N 69°47'12" Ø 17°09'54"
N 69°37'12" Ø 17°28'24"
N 69°30'30" Ø 16°57'24"

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.246 END 468 Senja I

END 469 Senja II

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 69°47'12" Ø 17°09'54"

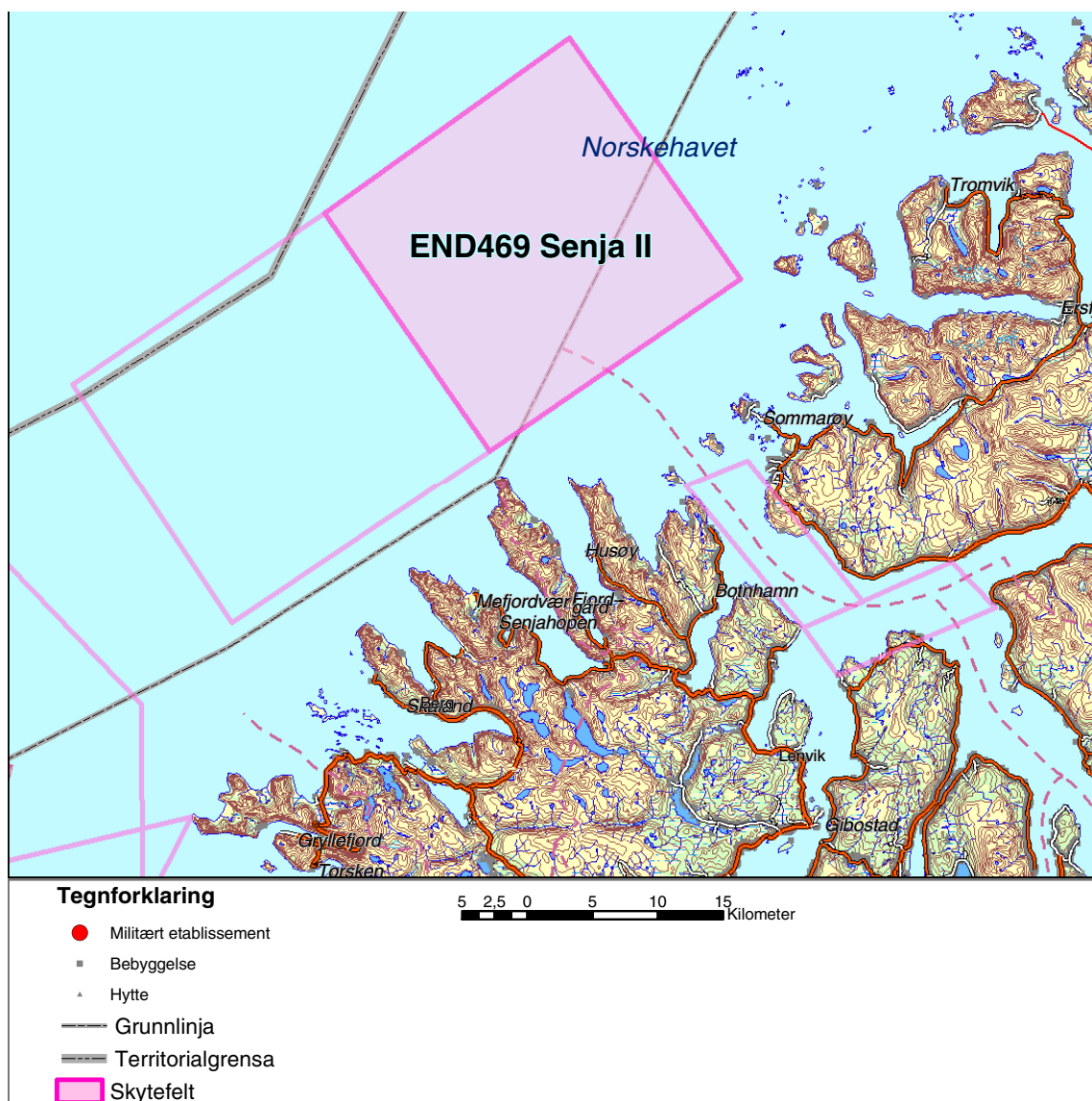
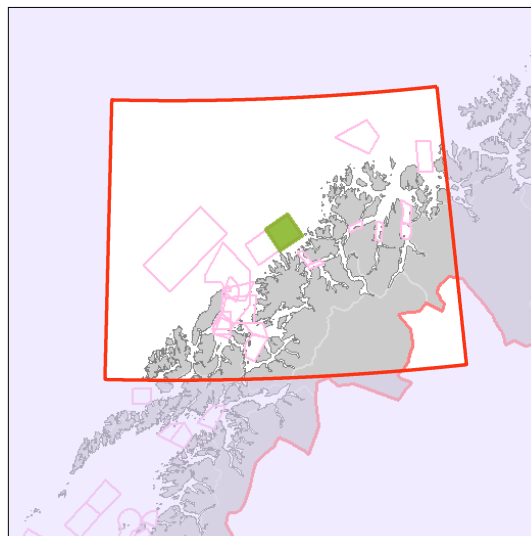
N 69°54'00" Ø 17°39'54"

N 69°43'48" Ø 17°58'54"

N 69°37'12" Ø 17°28'24"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

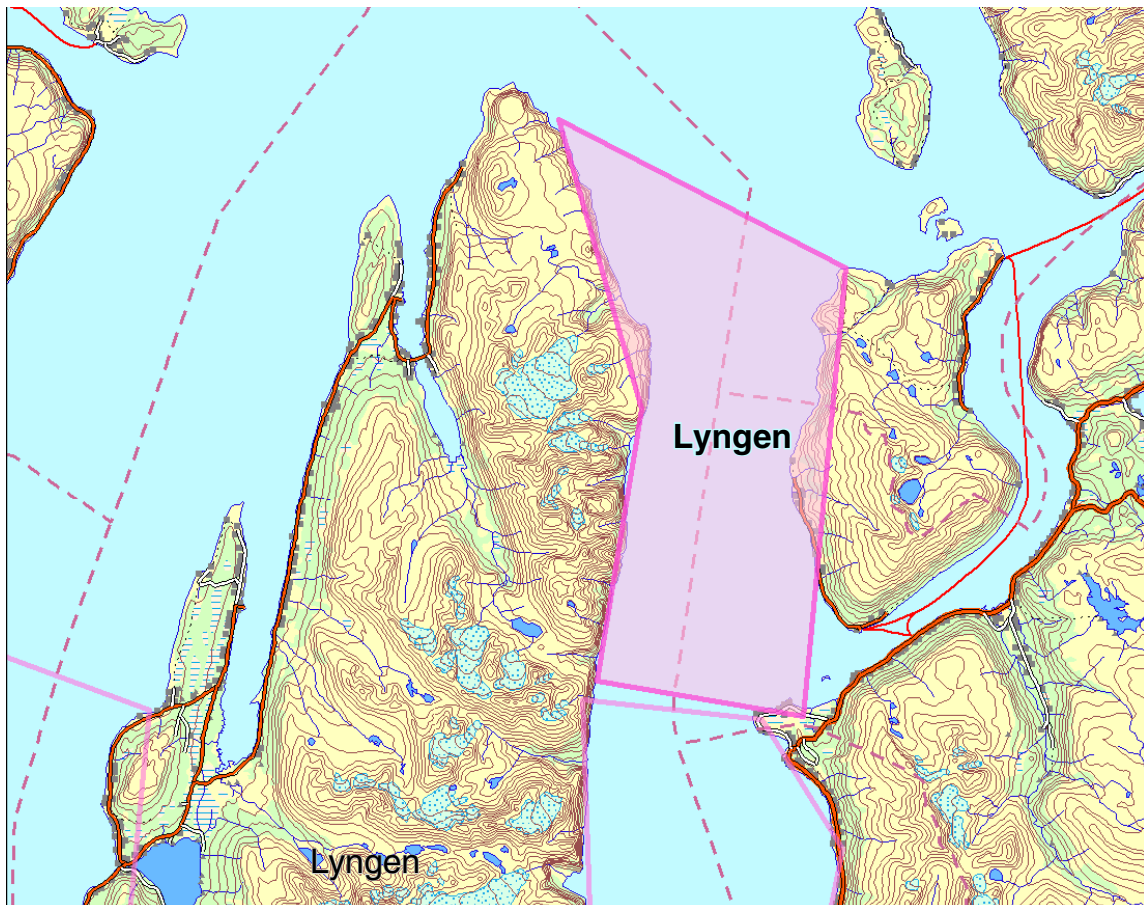
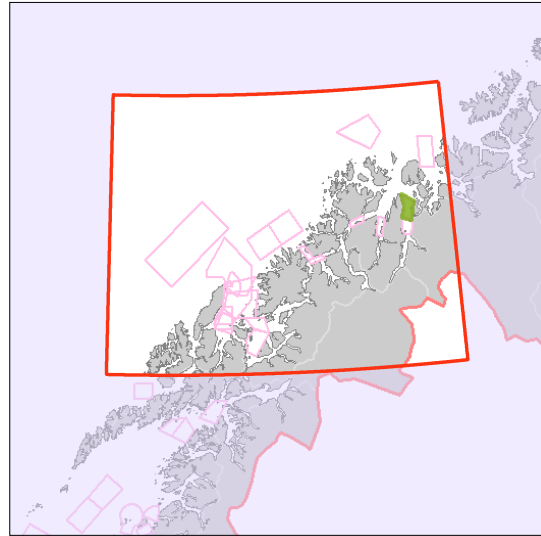
Figur 6.247 END 469 Senja II

Lyngen

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet
-

Status ihht helhetsplan
Feltet er foreslått videreført.

Tegnforklaring

- Militært etablissement
- Bebyggelse
- ▲ Hytte
- Grunnlinja
- Territorialgrensa
- Skytefelt

5 2,5 0 5 10 15 Kilometer

Figur 6.248 Lyngen

Kvæningen

Hovedbruker
Sjøforsvaret

Koordinater/beliggenhet

N 70°10'00" Ø 20°50'00"

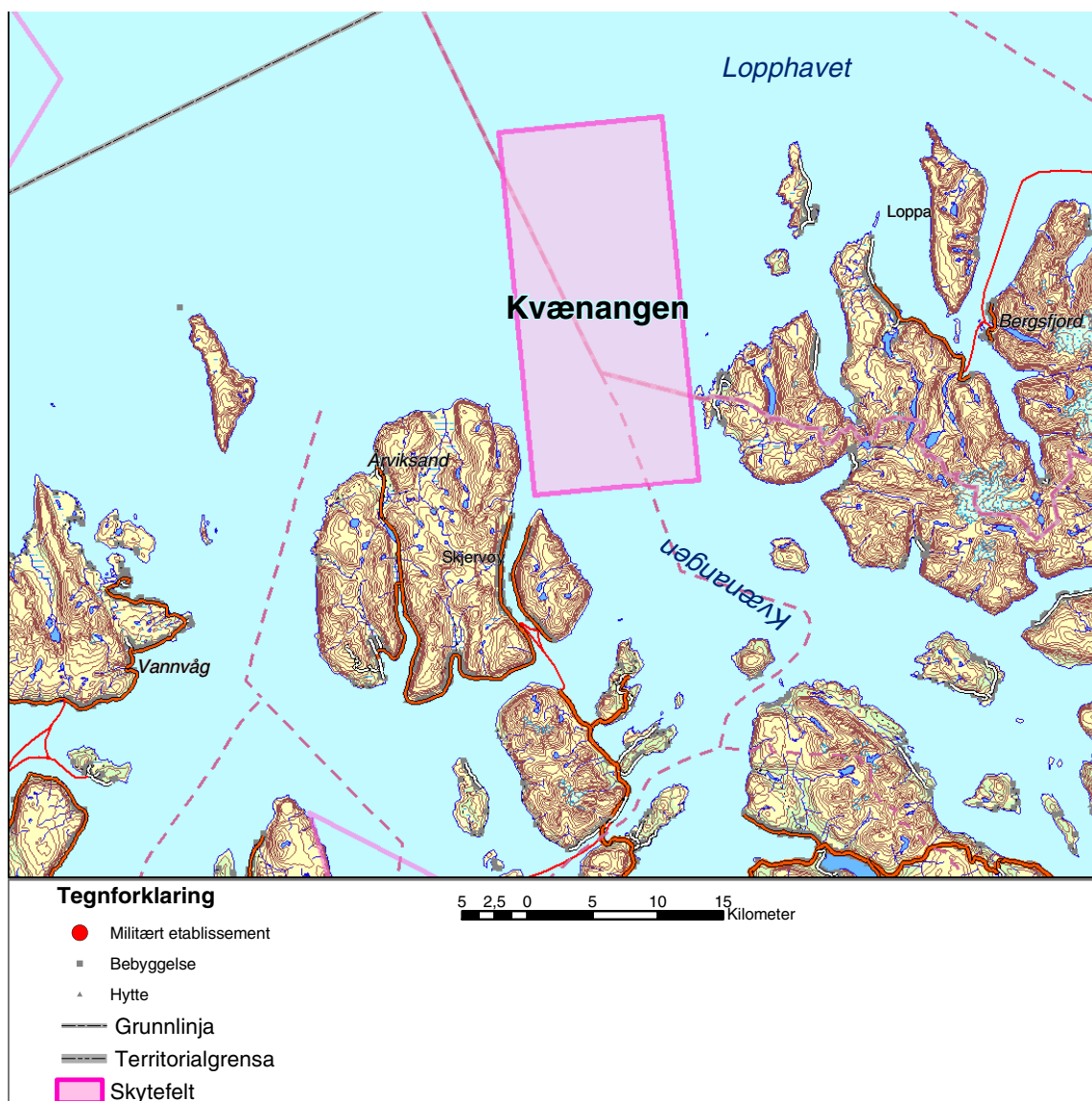
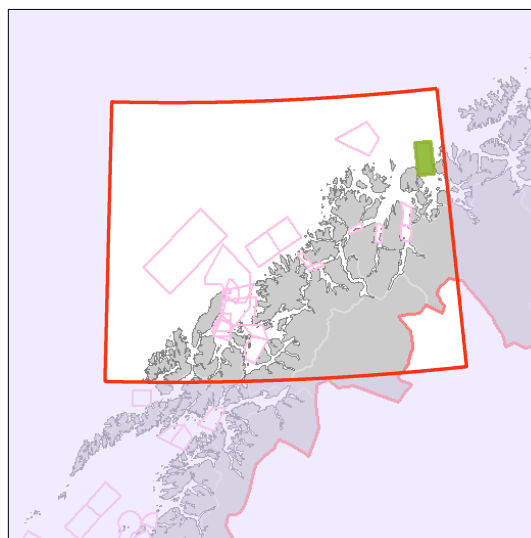
N 70°10'00" Ø 21°10'00"

N 70°25'00" Ø 20°50'00"

N 70°25'00" Ø 21°10'00"

Status ihht helhetsplan

Feltet er foreslått videreført.

Figur 6.249 Kvæningen